

T. C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MEVLEVÎ MUSTAFA RÜŞDÎ VE ESERLERİ

SELMA ATAMAN

DANIŞMAN
DOÇ. DR. NECİP FAZIL DURU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2017

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak savunduğum "Mevlevî Mustafa Rüşdî Ve Eserleri" adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların "Kaynakça" bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30 / 11 / 2017

Selma ATAMAN
15530100022

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Selma Ataman'ın hazırladığı “ Mevlevî Mustafa Rüşdî ve Eserleri” başlıklı tez 03 /11 / 2017 tarihinde aşağıda imzaları olan jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	Üniversite	İmza
Başkan	: Doç. Dr. Necip Fazıl Duru	Ordu Üniversitesi	
Jüri Üyeleri	: Prof. Dr. Abdullah Eren	Ordu Üniversitesi	
	Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sait Çalka	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	
	.....	.....	.....
	.....	.....	.....

ONAY

30 / 11 / 2017

Doç. Dr. Necip Fazıl DURU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

El yazması eserlerin kütüphanelerde keşfedilmeyi beklemesi, Türk edebiyat tarihi açısından bir kayıptır. Hele adı bilinmeyen ya da birkaç kaynakta karşımıza çıkan bir şair veya yazarın, sesini kendinden sonra gelenlere duyuramaması pek hazindir.

Bu çalışma ile yirminci asrın başında yaşamış ve hatırı sayılır nitelik/nicelikte eserler vermiş olmasına rağmen, kaynaklarda sadece yazdığı bir tarih manzumesi ile yer bulabilmiş şair/yazar/mütercim Mustafa Rüşdî'nin ve eserlerinin gün ışığına çıkarılması amaçlanmıştır.

Gözden kaçmış bir şair/yazarı ele alırken tabii olarak önce hayatına değindik. Rüşdî'nin hayatı hakkında tespitlerde bulunabilmek için öncelikli olarak kendi eserlerini değerlendirdik; verdiği açık ve net bilgilerden veyahut ipuçlarından yola çıktık. Sonrasında yukarıda da sözünü ettiğimiz tarih manzumesi sayesinde müelliften bahseden kaynakları ele alarak, hayatı hakkında bilgi edinmeye çalıştık.

Edebi şahsiyeti hakkında yaptığımız kısa bir değerlendirmenin ardından İkinci Bölüm'de şairin eserlerine yer verdik. Yazarın bir defter içerisinde toplamış olduğu eserleri verirken, eserlerin yazılış tarihleri yerine, defterdeki sıralarını göz önüne aldık ve çalışmamızın planını buna göre yaptık.

İkinci bölümde ayrıca belirtmek istediğimiz bir husus, Aşknâme isimli esere dairdir. Türk edebiyatında aynı isimle pek çok manzum/mensur eser yazılmış olsa da bu eserlerin çalışmamıza konu olan eserle bir ilgisi yoktur. Bu bölümde Türk edebiyatında bu isimle yazılmış eserleri kısa bilgileri ile sıraladıktan sonra, çalışmamızla doğrudan ilgisi olan ve biri şerh, biri tercüme olan iki eserden bahsettik.

Üçüncü ve son bölümde mecmuanın metnini verdik. Kelimelerde unutulduğunu düşündüğümüz harfleri köşeli parantez ile belirttik. Okuyamadığımız kelimeleri üç nokta işareti ile gösterdik.

Bu tez çalışmasının başlangıcından bugüne kadar destek, vakit, ama ondan daha çok sabır lütfeden, öğrencisi olmaktan onur duyduğum Sayın Doç. Dr. Necip Fazıl Duru'ya, öğrenimim boyunca sorularımı asla geri çevirmeyen Sayın Prof. Dr. Abdullah Eren'e, güler yüzünü benden sakınmayan Öğretim Görevlisi Sayın Serap

Karademir'e, bana inanan ve güvenen kıymetli aileme, artık burada olmasa da hatıraları benimle olan sevgili anneme daima minnettarım.

ORDU / 2017

İÇİNDEKİLER

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ	
JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI.....	
ÖN SÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	1
MUSTAFA RÜŞDÎ'YE DAİR	1
A. HAYATI	1
A. 1. Mecmuadan Hareketle Yazarın Hayatı	1
A. 2. Rüşdî'ye Yer Veren Eserlerden Elde Edilen Bilgiler	2
B. EDEBİ ŞAHSİYETİ.....	4
İKİNCİ BÖLÜM.....	6
ESERLERİNE DAİR	6
1. ESERLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	6
1. 1. Ravzatü'l-Uşşâk Nüzhetü'l-Müştâk.....	8
1. 2. Hayyâm	13
1. 3. Ravzatü'l-'Uşşâk'ın Der-kenâr Sûretiyle Hâşiye Olarak Yazılı Olan Hikâyâtı	15
1. 4. Enisü'l 'Uşşâk	16
1. 4. 1. Eserde Yer Alan İran Şairleri.....	17
1. 4. 1. 1. Cemâlüddin Selmân	18
1. 4. 1. 2. Emîr Kirmânî	18
1. 4. 1. 3. Fahreddin-i Irâkî	19
1. 4. 1. 4. Hâce Kemâl	19
1. 4. 1. 5. İbn-i Yemîn	19
1. 4. 1. 6. Mevlânâ Hümâmeddin	20
1. 4. 1. 7. Şevket-i Buhârî	20
1. 4. 1. 8. Şeyh İmad Kirmânî	20
1. 4. 1. 9. Zahîrüddin Fâryâbî.....	21
1. 4. 1. 10. Melikü's-Şu'arâ Esedî.....	21
1. 5. Zührü'l-Me'âd Tenvîrü'l-Fu'âd	22
1. 6. Durûb-ı Emsâl-i 'Acem Tercümelere	22

2. MECMUADA DAĞINIK HALDE BULUNAN BEYİT VE ŞİİRLER	23
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	30
KAYNAKÇA	31
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	34
METİN	34
ÖZGEÇMİŞ	3133

ÖZET

MEVLEVÎ MUSTAFA RÜŞDÎ VE ESERLERİ

Klâsik Türk edebiyatı kaynaklarından biri olan Mevlevîliğin başkahramanı Mevlânâ'nın eserlerini Farsça yazması, onun eserlerini anlamak isteyen takipçilerine Farsça'yı öğrenmeyi âdeta zorunlu kılmıştır. Edebiyat, musiki, hat gibi pek çok alanda bir ilim yuvası haline gelen Mevlevihanelerde zamanla ortaya çıkan mesnevîhanlık, Mesnevî'yi yalnızca okuma değil, anlatma, açıklama ve şerh etmeyi dolayısıyla Farsça bilmeyi gerektirmiştir.

Farsça'ya olan bu ilgi, onun kavram zenginliğinden de kaynaklanmaktadır. İran şair ve şiiirleri klâsik Türk şairlerine önemli ölçüde malzeme vermiştir.

Adına kaynaklarda nadir rastlanan Mustafa Rüşdî, Bahariye Mevlevihanesi'nde Hüseyin Fahreddin Dede'ye mürid olmuş bir mesnevîhândır. Rüşdî, Farsça'ya önem vermiş, bu dile hayranlığını her eserinde dile getirmiştir. Elimizdeki çalışma, onun Farsça eserlerden yapmış olduğu tercümelerini bir araya getirdiği bir defter üzerinedir.

Rüşdî, kimi araştırmacılara göre Sultan Veled'e, kendisine göre Mevlânâ'ya ait olan Aşknâme isimli Farsça mesnevinin tercümesiyle başladığı deftere Hayyâm'ın 101 rubâîsinin tercümesi ile devam eder.

Geriye kalan 3 eser; 14 İranlı şairin şiiirlerine yaptığı tercümelerden oluşan "Enîsü'l-'Uşşâk", Şems-i Tebrîzî'ye ait olan bir gazelin tercümesi olan "Zuhrü'l-Me'âd Tenvîrü'l-Fu'âd", Acem atasözlerinin tercümelerinden oluşan "Durûb-ı Emsâl-i 'Acem Tercümeleri"dir.

Bu tez, Mustafa Rüşdî'nin hayatına dair elde edilebilen bilgileri sunmakta ve eserlerini tanıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mesnevîhân, Rüşdî, Farsça, Tercüme, Aşknâme.

ABSTRACT**MUSTAFA RUSDI, WHO IS MEVLEVI, AND HIS WORKS**

Mevlana, who is the protagonist of Mevlevi Order, which is one of the sources of Classical Turkish Literature, wrote his works in Persian, which simply obliged his pursuers, who wanted to understand his Works, to learn Persian.

Being Mesnevi reader, which emerged in the course of time, at Mevlevi Lodges, which became an education home on several fields such as literature, music, calligraphy, required not only, reading Mesnevi, but also narrating, explaining and expounding, accordingly knowing Persian.

The work, which we have been studying is composed of translations interpreted from Persian works.

Rusdi goes on studying his work, with which he starts translation of mesnevi called Aşkname, belonging to Mevlana according to him, belonging to Sultan Veled according to some researchers, with Hayyam's translations of 101 rubaies and calls it Ravzatü'l-Uşşak Nüzhetü'l-Müştak.

Three works left, are "Enisü'l-'Uşşak", which is composed of translations interpreted from the of 14 Persian poets, "Zuhru'l-Me'ad Tenvirü'l-Fu'ad", which is the translations of a ghazel belonging to Şems-i Tebrizi, and "Durub-I Emsal-i 'Acem Tercümeleri", which is composed of Persian proverbs.

Key Words: *Mesnevi Reader, Rusdi, Persian, Traslation, Aşknâme.*

KISALTMALAR

a. g. e.	: Adı Geçen Eser
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DEÜDFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Hzl.	: Hazırlayan
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
Ktp.	: Kütüphane
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ss.	: Sayfalar
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TÜBAR	: Türklük Bilimi Araştırmaları
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA RÜŞDÎ'YE DAİR

A. HAYATI

On dokuzuncu yüzyıl sonu yirminci yüzyıl başında yaşamış olan Mustafa Rüşdî'nin doğum ve ölüm tarihi de dâhil olmak üzere hayatına dair herhangi bir bilgiye kaynaklarda rastlanmamıştır. Onun hakkında elde edebildiğimiz bilgilerin kaynağı elimizdeki mecmuadır. Bu mecmuada yazar, muhitine dair kısıtlı bilgiler vermişse de bu bilgiler, onun hayatı hakkında tespitlerde bulunmak için yetersizdir.

Sözünü ettiğimiz mecmuadaki kısıtlı bilgilerden başka, üç eserde onun Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede'nin ölümüne düştüğü tarih manzumesi verilmiş, ancak müellifin sadece ismi zikredilmiş, hakkında herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bunlardan başka iki çalışmada da Rüşdî'nin Hayyâm rubaileri tercümelerinden bahsedilmiştir. Bu çalışmalara aşağıda değinilecektir.

A. 1. Mecmuadan Hareketle Yazarın Hayatı

Rüşdî'nin, *mürşid-i 'âlî-tebârum* dediği Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede'nin müridi olduğu anlaşılmaktadır. Rüşdî, *kıdve-i ehl-i yakîn, pîşvâ-i 'ârifîn* olarak vasıflandırdığı Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede için söylediği “Şeyh Hüseyin-i Mevlevî” redifli gazelde, şeyhin, kendisi gibi aşağı, alçak bir köleye yardımcı olduğunu, elini tuttuğunu ifade eder:

Kemteri Rüşdî gibi bir çâkere dest-gîr olub
Bî-gümân nusret-i ... Şeyh Hüseyin-i Mevlevî¹

Rüşdî, defterinin başında telif sebebini açıklarken Osman Fevzi adlı bir şahıstan *manevisi oğlum* diye söz etmiştir².

Mukaddime'nin sonunda kendisi hakkında verdiği; “Meşâyih-i tarikat-i 'aliyye-i Mevlevîyye'den kıtmîr-i der-i Cenâb-ı Mevlânâ ve hâk-pâ-yı mecma'-ı

¹ Mustafa Rüşdî, *Mecmua*, İBB Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_K.000530/01, s. 1b.

² Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 2a.

evliyâ, mesnevîhân Mustafa Rüşdî” bilgisinden hareketle onun bir Mevlevî şeyhi ve mesnevîhân olduğu anlaşılmaktadır³.

“Hânedân-ı ehl-i beyti sevmeyecek hiçbir ehl-i imân yoktur.” diyen Rüşdî’nin, âyîn-i cem’de bulunduğunu söylemesi, onun kendisine dair verdiği sınırlı bilgilerdendir⁴.

İbn-i Mehmed Tevfik imzasını kullanmasından hareketle⁵, baba adının Mehmed Tevfik olduğu anlaşılan Rüşdî, babasından ziyade büyük babasına dair detaylı bilgiler vermiştir. Buna göre Rüşdî’nin büyük babası Ahmed Raşid Efendi’dir. Rıfâ’îye tarikatinden ve Darü’l-hadîs Medresesi muhaddislerinden *İmâm-ı A’zâm-ı Sâni* lakaplı Mehmed Tevfik Efendi’nin halifesidir ve Agop Paşa tarafından itibar görmüştür⁶. Sözü edilen Agop Paşa, 28-30 Ağustos 1885, Aralık 1886-Mart 1887, Ağustos 1888-Mart 1891 tarihleri arasında Maliye Nâzırlığı; 1879-1881 yılları arasında Hazine-i Hassa Nâzırlığı yapmıştır⁷.

Ölüm tarihi bilinmeyen Rüşdî’nin, elimizdeki defterde yer alan ve en geç tarihli eseri olan *Zuhrü’l-Me’âd Tenvîrü’l-Fu’âd* adlı eseri dikkate alındığında, eserin yazılış tarihi olan 1932 yılı veya sonrasında vefat ettiği anlaşılmaktadır.

A. 2. Rüşdî’ye Yer Veren Eserlerden Elde Edilen Bilgiler

Rüşdî ismine 1’i antoloji, 2’si yüksek lisans tezi ve 2’si makale olmak üzere 5 eserde rastlanmıştır. Rüşdî’nin, Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede’nin ölümüne tarih manzumesi düşmüş ve Hayyâm’ın 101 adet rubaisini çevirmiş olması onun bu eserlerde zikredilme sebebidir.

Tespit ettiklerimiz içerisinde Rüşdî’den bahsedilen ilk kaynak, Sadeddin Nüzhet Ergun’un, *Türk Musikisi Antolojisi* adlı eseridir. Ergun, eserin “Hüseyin Fahreddin Dede” maddesinde, şeyhin ölümüne düşülen tarih manzumelerini verir. Ergun’un verdiği son tarih manzumesi Rüşdî’ye ait olup, şair, Ergun tarafından *Merhumun Mensublarından Bay Rüşdî*⁸ şeklinde takdim edilir. Ergun’un Bay Rüşdî hitabı dikkat çekicidir. Zira yazar, Rüşdî’den önce Manisalı İbrahim Zuhûrî

³ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 3a.

⁴ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 97a.

⁵ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 130a.

⁶ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 44b.

⁷ Abdülhamit Kırmızı, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Maliye Nazırları (1838-1922)”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. I, S. 1, 2003, s. 112.

⁸ Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, C. II, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul, 1943, s. 509.

Dede'yi takdim ederken *Bahariye Mevlevîhânesi dervişlerinden*⁹ ifadesini kullanmış; ancak mesnevihan olduğunu söyleyen ve meşâyihden olduğunu bildiren Rüşdî'yi *Merhumun mensublarından Bay Rüşdî* şeklinde takdim etmiştir. Bu takdim, Rüşdî'nin önemli bir görevde bulunuyor olabileceğini düşündürür.

Rüşdî'nin tarih manzumesine yer veren iki yüksek lisans tezi mevcuttur. Bunlardan ilki M. Refik Kaya'nın "*Hüseyin Fahreddin Dede*"¹⁰ ve ikincisi Hakan Türkben'in "*Fahrî Dede ve Mecmuası*"¹¹ adlı yüksek lisans tezidir. Şair ile ilgili olarak, Kaya'nın tezinde Şeyh H. Fahreddin Dede'nin müritlerinden¹² ve Türkben'in tezinde Dede'nin müritlerinden¹³ ifadeleri kullanılmıştır.

Kalan iki kaynakta ise, Rüşdî tarafından Hayyâm'ın 101 rubaisine yapılmış olan tercümeden bahsedilir. İlk kaynak M. Fatih Andı'ya aittir¹⁴. Andı, makalesinde Rüşdî'nin *Hayyâm* başlıklı yazma eseri olduğunu söylemiş, eserin künyesini vermiş ve içeriğinden söz etmiştir. Rüşdî'nin, bahsi geçen eserin giriş bölümündeki mütalaalarını da aktaran Andı, onun hayatına değinmemiştir¹⁵.

İkinci kaynak, İsmail Avcı'ya aittir¹⁶. Hayyâm rubailerine yapılan tercümeleri "Yazmalar, Basılı Eserler, Dergi veya Gazetelerde Yer Alanlar" şeklinde sınıflandıran Avcı, Yazmalar başlığı altında Rüşdî ismini vermiştir.¹⁷

⁹ Ergun, 1943, 509.

¹⁰ M. Refik Kaya, *Hüseyin Fahreddin Dede*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993.

¹¹ Hakan Türkben, *Fahrî Dede ve Mecmuası*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008.

¹² Kaya, 1993, 68.

¹³ Türkben, 2008, 37.

¹⁴ M. Fatih Andı, "Türkçe'de Rubâiyyât'ı Hayyam Tercümeleri", *İlmi Araştırmalar Dergisi*, S. 7, İstanbul, 1999, ss. 9-29.

¹⁵ Andı, 1999, 13.

¹⁶ İsmail Avcı, "Mehmed Bahâeddin'in Hayyam'dan Serbest Tarzda Yaptığı Manzum Rubai Çevirileri", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. XVII, S. 38, Güz 2016, ss. 77-97.

¹⁷ Avcı, 2016, 80.

B. EDEBİ ŞAHSİYETİ

Mevlevîliğin kültür, sanat ve edebiyat üzerindeki etkileri, bu müesseselere katkıları tartışılmazdır. Her şeyden önce Mevlânâ'nın şiir söylemesi, mensuplarını da önemli derecede etkilemiş, kendisinden sonra oğlu tarafından inşa edilen Mevlevîlik bünyesinde yetişen mevlevîler için şiir söylemek bir gelenek hâlini almıştır. Her mevlevînin aynı zamanda şair olması neredeyse zorunluluk olmuştur. Öyle ki Divan şairleri tarikatlerine göre sınıflandırıldığında mevlevî şairlerin ön sırada olduğu hemen göze çarpar¹⁸.

Özellikle Farsça, mevlevîliği, daha da özeldede Mesnevî'yi anlayabilmek için birinci koşuldur. Mevlânâ'nın eserlerini Farsça yazmış olması, onu anlamak isteyen mevlevîlerin Farsça'yı öğrenmelerini gerekli kılmıştır. Fars diline ve şiirine hâkim olan yazar “zebân-ı ehl-i Fârsî, lisân-ı şi'ir ü edebiyâtdır.”¹⁹ demektedir.

Rüşdî, eserlerinde şair ve mütercim yönüyle karşımıza çıkar. Tercümelerinin bir araya getirilmesiyle oluşan bu mecmuanın kimi yerlerinde yazar, şiirlerinden örnekler vermiş, tercümelerini şiirleriyle desteklemiştir. Tercüme edecek derecede Farsça bildiği hâlde, eserlerinde herhangi bir Farsça şiirine rastlanmamıştır.

Mütercim kimliği baskın olan Rüşdî, eser tercüme edeceklere, öncelikle neler yapmaları gerektiği hakkında bilgiler verir:

“Ma'lûm-ı nezd-i ulü'l-irfândır ki edebî ve felsefî ve tasavvufî bu gibi âsâr-ı celîlenin esnâ-yı tercümelerinde lâzımü'l-ittiba' birçok noktalar vardır ki bu noktalara ri'âyet olındığı takdirde eserin o nisbetde kıymeti tezâyüd ider” diyen Rüşdî'ye göre tercüme için ele geçen eserin öncelikle edebî mi felsefî mi yoksa tasavvufî mi olduğu belirlenmeli sonra “lâyük olduğu kisve-i ma'nâya büründürmeli”²⁰dir. Böylece mütercim eserde manayı anlamak hususunda güçlük çekmeyecektir. Dolayısıyla mütercim olacak kişinin edebiyat, felsefe ve tasavvuf konusunda engin bir bilgiye sahip olması gerekir. Yalnız bu da değil; “birçok 'urefâ ve zurefâ mecâlisine müdâvemet etmiş olması da şarttır”. Tüm bu gerekliliklerden dolayı yazar da Farsça yazılmış olan Aşknâme isimli eserin tercümesine girişmeden

¹⁸ Mustafa İsen, “Tezkireler Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar II, Divan Şairlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri”, *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yay., Ankara, 1997, s. 217.

¹⁹ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 106b.

²⁰ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 3a.

önce aşkın mahiyetine dair pek çok ıstılahatı öğrendiğini, bu alandaki evliya sözlerini okuduğunu dile getirir.

Mecmuadan hareketle Rüşdî'nin tasavvufî ıstılah, ilm-i hadis, ilm-i kelâm, ilm-i sarf, ilm-i nahv, ilm-i tıp, ilm-i musikiye aşına olduğu anlaşılır.

Biyografi yazarlığı da edebi şahsiyetinin bir başka yönüdür. Mecmuada tercüme-i hâli verilen şahıslar şunlardır:

- Ahmet Midhat
- Üsküdarlı İbrahim Hakkı
- İbrahim Karakuş
- Molla Câmî
- Zemâhşerî

İKİNCİ BÖLÜM ESERLERİNE DAİR

1. ESERLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Çalışmamızda esas aldığımız yazma, mecmuatü'r-resâil içinde değerlendirilebilecek niteliktedir. Rüşdî'nin Farsça eserlerden yapmış olduğu küçük hacimli tercümelerinin biraraya getirilmesiyle oluşan bu yazma için tezimizde mecmua ismini kullanmayı uygun bulduk.

Beş eserden oluşan bu mecmuanın tek nüshası İBB Atatürk Kitaplığı'nda bulunmaktadır. Müellif hattı mecmua rika yazısı ile yazılmıştır. Mecmuanın kendisi demirbaş numarası ile kayıtlı olmayıp, içinde yer alan eserler ayrı ayrı kaydedilmiştir.

Mecmua 140 varaktır. Eserlerin mecmuada sıralanış biçimi aşağıdaki gibidir:

1a-63b: Ravzâtü'l-Uşşâk Nüzhetü'l-Müştâk²¹.

66a-89b: Hayyâm.

91a-104b: Ravzatü'l-'Uşşâk'ın Der-kenâr Sûretiyle Hâşiye Olarak Yazılı Olan Hikâyâtı.

106a-117b: Enisü'l-Uşşâk.

118a-134a: Zührü'l-Me'âd Tenvîrü'l-Fu'âd.

135a-140b: Durûb-ı Emsâl-i 'Acem Tercümeleri.

Mecmua, Rüşdî'ye ait bir beyitle başlamıştır²². Ardından bir dikdörtgen çizilip üç kenarına Fahreddin Dede'nin iki şiirinden alınan mısralar yerleştirilmiştir.

Bahsi geçen ilk şiir şöyledir:

Gerçî zâhirde bir hakîr oldum

Mülk-i manâda bî-nazîr oldum

Hamdü lillâh ki bâb-ı Haydar'a ben

Tâ ezelden düşüp esîr oldum

²¹ Rüşdî tarafından 1a-2b yaprakları arasında kalan sayfalar kendi içinde numaralandırılmıştır. Telif sebebi de bu bölümde verilmiştir. Rüşdî'nin verdiği sayfa numaraları şu şekildedir:

1a-2b: 1-4, 3a-63b: 1-120, 66b-89b 1-48, 90a-90b: Boş sayfalar, 91b-104b: 1-27 (91a'da başlık verilmiştir, numarasızdır), 106b-117b: 1-23 (106a'da, başlık verilmiştir, numarasızdır), 118b-134a: 1-31 (118a, başlık sayfasıdır ve numarasızdır), 134b: Boş sayfa, 135a-140b: 1-12.

²² Yaşamak sana lâyıkdı üfûl itdin hayf nâ-gâh/Bakup tasvîrine şeyhim ider Rüşdî dem-â-dem âh

Yok gözümde bu âlemin vâri
Fakr ile fahr edüp²³ fakîr oldum

Si-dü harfî vech-i ademde
 Okuyup sırrına habîr oldum

Sâye-i Pîr-i dest-gîrimde
 Nûr-ı irfânla müstenîr oldum

*Fahr edersem becâdır ey Fahrî
 Pîrimin hizmetinde pîr oldum²⁴*

Şeklin üç kenarına yerleştirilen mısralar italik olarak verilmiştir. Aynı şeklin iki kenarına mısraları yerleştirilmiş olan diğer şiir şudur:

Serîr-i bezmgâh-ı fakrı her bir câna vermezler
 Değil her câna yâhû belki her cânâne vermezler

Efendi umma sen âb-ı hayât-ı bâdeden hisse
 Anı insana tahsis ettier hayvâna vermezler

Kadem rencide kılma zahmet alma zâhida zîrâ
 Simât-ı ehl-i ‘irfânı kuru unvâna vermezler

Gidip bî-hûde bâr olma meyân-ı cür’a-nûşâne
 Bu işretgâh-ı ma‘nâda sana peymâne vermezler

*Vücûdın hak-i hürmen etmeyince seng-i gam Fahrî
 Hakîkat hürmeninden kimseye bir dâne vermezler²⁵*

²³ Rüşdî bu kelimeyi “eyleyüp” şeklinde kaydetmiştir.

²⁴ İbnü’l Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî’ş-Şuarâ)*, (Hızl.: Müjgan Cunbur), C. I, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s. 530.

²⁵ Türkben, 2008, s. 98.

İtalik olarak verilen son beytin ilk mısraı *Fahr edersem becâdır ey Fahrî* mısraının üstüne, ikinci mısraı ise *Pîrimin hizmetinde pîr oldum* mısraının altına yerleştirilerek bir görsellik oluşturulmuştur²⁶.

Bahsi geçen şekilden sonra Rüşdî'nin, Hüseyin Fahreddin Dede'nin vefatına düşmüş olduğu tarih manzumesi yer alır. Bu manzume Ergun'un *Türk Musikisi Antolojisi* adlı eseri ile Türkbey ve Kaya'nın yüksek lisans tezlerinde iki beyti eksik olarak verilmiştir. Manzumenin aslı 9 beyittir. Rüşdî'nin şiirlerini ayrı bir başlık altında verdiğimizden dolayı burada sadece yukarıdaki eserlerde bulunmayan 2 beyti vermeyi uygun gördük. Sözü ettiğimiz beyitler asıl manzumenin 3. ve 8. beyitleridir.

Kâ'inâtı mâtem u endûha gark itdi bütün
Zâhir oldı çarh-ı nâ-hemvârın hicrân-ı nevi
(B/3)

Eylesün âsâr hûnâbe te'essür-i dîdeler
İnsün âh eylesün şâm u seher gönlüm evi
(B/8)

1. 1. Ravzatü'l-Uşşâk Nüzhetü'l-Müştâk

Mecmuada yer alan ilk eser, İBB Atatürk Kitaplığı'nda Bel_Yz_K.000530/01 Demirbaş numarası ile kayıtlıdır.

Sebeb-i te'lif bölümünde açıklandığı üzere bu eserin meydana getirilmesi fikri, Rüşdî'nin, manevi oğlum dediği Osman Fevzi adlı bir şahsı ziyaretinde ortaya çıkmıştır. Rüşdî, Osman Fevzi Bey ile sohbeti sırasında onun teklifi üzerine *Aşknâme*'yi tercüme etmeye ve bunu kitap haline getirmeye karar vermiştir. Eserini *Ravzatü'l-Uşşâk Nüzhetü'l-Müştâk* olarak adlandırmış olan Rüşdî, *Aşk nedir* sorusu ile başladığı tercümesinde aşkın ve sülûkun mertebeleri hakkında malumat vermiş ve bunları birtakım hikâyeler ile şiirlerden örnekler vererek desteklemiştir.

Rüşdî, "*Berây-ı İstimdâd-ı Li-Cenâb-ı Pîr Mevlânâ Kuddise Sırrahu'l-'Alâ*"²⁷ başlıklı 4 beyitten oluşan şiirini verdikten sonra tercümeğe başlar.

²⁶ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 1a.

²⁷ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 13a.

Rüşdî, tercümesinde önce beyti vermiş, sonra nesre çevirmiş, daha sonra ise Tavzîh-i Ma'nâ başlığı altında açıklamalar yapmıştır. Eserini hikâye ve mülâhazalar ile desteklemiş, pek çok şairin şiirlerinden örnekler vermiştir.

Rüşdî'nin tercümesini yaptığı Aşknâme isimli bu mesnevi 93 beyitten oluşmaktadır. Aşknâme'nin kime ait olduğu hususunda farklı görüşler mevcuttur. Aşknâme Ali Behçet²⁸ tarafından da tercüme edilmiştir. Ali Behçet, H. 1301 tarihli tercümesine *Tercüme-i 'Aşknâme-i Mevlânâ Celâleddin*²⁹ ismini vermiş, Aşknâme'nin Mevlânâ'ya ait olduğunu açıkça dile getirmiştir.

Aynı mesnevinin şerhini yapan Hasan Halid Efendi³⁰'ye göre eser Sultan Veled'e aittir³¹. H. 1305 tarihli *Şerh-i 'Aşknâme-i Hazret-i Bahaeddin Veled*³² isimli eserinin Dibâce bölümünde Aşknâme'yi, “evliyaullaha mahsus en yüce saraylarda oturan, marifetullah hazinesinin cevheri, dinin ve milletin celali, Hazret-i Mevlânâ'nın seçkin evladı, velâyet tahtının sultanı, Bahaeddin Veled Hazretlerinin âlemi aydınlatan manzumesi”³³ olarak tanımlamaktadır.

Mustafa Rüşdî ise, Ali Behçet gibi düşünmekte, eserin Mevlânâ'ya ait olduğunu belirtmektedir. Sultân Veled'in eserlerini incelediğini bildiren Rüşdî, Velednâme içinde yer alan eserlerden başka bir eserine rastlamadığını dile getirmekte ve Aşknâme'nin Mevlânâ'ya ait olma ihtimalini daha kuvvetli bulduğunu söylemektedir³⁴.

Atatürk Kitaplığı'nda Osman Ergin yazmaları içinde 298 demirbaş numarası ile kayıtlı bir nüshada 6 eserden oluşan bir defter içinde Aşknâme mesnevisi yer alır. Mevlânâ'ya ait olduğu belirtilen bu mesnevi Rüşdî'nin tercüme ettiği Aşknâme ile aynı eser olup farklı olarak 95 beyittir.

Yine Atatürk Kitaplığı'nda K-426 numarası ile kayıtlı bir yazma eserde Aşknâme yer alır. İlk sayfasında Mevlânâ'ya ait olduğu belirtilmişse de manzumenin başında Sultan Veled'e ait olduğu yazılmıştır.

²⁸ 1727-1822 yılları arasında yaşamış, mutasavvıf, Nakşibendî ve Mevlevî şeyhidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nihat Azamat, “Ali Behcet Efendi”, *DİA*, TDV Yay., 1989, (C. II, s. 382).

²⁹ Ali Behçet, *Tercüme-i Aşknâme*, İBB Atatürk Kitaplığı, HP_Osm_00170/01.

³⁰ Hasan Halid el-Mevlevî, *Sultan Veled Aşknâme (Şerh)*, (Hzl.: Emine Öztürk), Sufi Yay., İstanbul, 2015, s. 9-10.

³¹ Hasan Halid el-Mevlevî, *a. g. e.*, s. 14.

³² Hasan Halid el-Mevlevî, *Şerh-i Aşknâme-i Hazret-i Bahaeddin Veled*, İBB Atatürk Kitaplığı, MC_Osm_K.00637.

³³ Hasan Halid el-Mevlevî, *Sultan Veled Aşknâme (Şerh)*, (Hzl.: Emine Öztürk), Sufi Yay., İstanbul, 2015, s. 13.

³⁴ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 13b.

Feridun Nafiz Uzluk, *Mevlânâ'nın Mektupları* adlı eserinde Aşknâme-Tıraşnâme adlı iki küçük manzum risalenin Mevlânâ'ya, bazı kişiler tarafından da Aşknâme'nin Sultan Veled'e isnad edildiğini söylemiş, fakat her ikisinin de Mevlânâ ve Sultan Veled'ten sonra yazıldığını ifade etmiştir³⁵.

Öte yandan Aşknâme ismi ile anılan fakat çalışmamıza konu olan mesnevi ile ilgisi olmayan pek çok eser mevcuttur. Bunların konu ile doğrudan ilgisi bulunmamakla birlikte, ileride Aşknâme'ler ile ilgili müstakil çalışmaların yapılması gerekliliğine dikkat çekmek amacıyla tespit edebildiğimiz Aşknâme'leri burada zikretmeyi ve kısaca tanıtmayı uygun bulduk.

- Mütercim Feriştahzâde Abdülmecid İzzeddin³⁶ tarafından “Fazlullah-ı Hurûfî'nin Câvidânnâme-i Sagîr adlı eserinin muhtasar tercümesi olan *Aşknâme-i ilâhî*, Hurûfliğe dairdir. Bu eser Dîvân-ı Nesîmî'den sonra Hurûfliğe dair basılmış ilk kitaptır”³⁷.
- Şair Hâkî'ye ait olduğu belirtilen *Aşknâme*, 11 varaktır. Her sayfada 2 sütun ve 15 satır vardır. 175x115mm ve 115x75 mm ölçülerindedir.³⁸
- İbrahim Hakkı Erzurumî'nin Dîvân'ında yer alan *Aşknâme* adlı şiir, 11 beyitten oluşmaktadır. İlâhî aşkın anlatıldığı bu şiirin ilk ve son beyitleri şöyledir³⁹:

Aşk mahfî iken âşikâr oldu
 Cümle cânlar ona şikâr oldu
 ...
 Aşktır aşk cümle bi't-tahkik
 Hakkı haktır bu sözler et tasdik

³⁵ Sedit Yüksel, *Mehmed, İşknâme (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1965, s. 19.

³⁶ İzmir'in Tire ilçesinde doğmuş, Hurûfliğe dair telif ve tercümeleri ile tanınmış, 1459/60 yılında vefat etmiştir. Bkz. İsmail Arıkoğlu, *Ferişteoğlu'nun Cavidân-Nâme Tercümesi: 'İşk-Nâme (İnceleme-Metin)*, (Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2006, s. 11-12.

³⁷ Arıkoğlu, 2006, 61.

³⁸ İBB Atatürk Kitaplığı, OE_Yz_1339.

³⁹ İBB Atatürk Kitaplığı, OE_Yz_0563/01; Âmil Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1988, s. 101-102.

- Atatürk Kitaplığı'nda bulunan bir mecmua içinde yer alan on üç risalenin onuncusu *Aşknâme-i Manzum-ı Şâhidî Efendî*, adıyla kayıtlıdır. Eserin istinsah tarihi yoktur.⁴⁰
- 19. yüzyıl şairlerinden Mevlevî Aşkî'nin bütün şiirlerini ihtiva eden *Behce-i Letâif ve Lehce-i Maarif* adlı külliyyâtının içinde yer alan ilk mesnevî *Aşknâme*'dir. H. 1272'de yazılan mesnevînin ilk ve son beyitleri şöyledir:⁴¹

‘Işk bahsin itdi ‘ârifler dırâz
Vermediler ‘ışka vech-i imtiyâz
...
Ol ebu’l-ervâha olsun sad selâm
‘Işkı ile eyledüm hatm-ı kelâm

- Milli Kütüphane yazmaları arasında *Şerh-i Işknâme* adlı bir eser mevcuttur. Kütüphane kayıtlarında belirtildiği üzere ağırlıklı olarak ilâhi aşkın işlendiği *Şerh-i Işknâme*, Hasan Hilmi'nin ‘Işknâme’sinin şerhidir.⁴²
- Mehmed isimli bir şairin tek eseri olan *Işknâme*, eserin sonunda yer alan “Der Târih-i Kitâb” başlıklı bölümde söylendiği üzere 10 Rebîü’l-âhir 800 (3 Ocak 1398) tarihinde tamamlanmıştır⁴³. Mehmed, Mısır’da yazmaya başlamış ve Anadolu’da tamamlamış olduğu mesnevî nazım biçimli bu eserini Emir Süleyman’a sunmuştur⁴⁴. Mesnevî, 8702 beyitten oluşmaktadır. İlk ve son beyti şöyledir:

Çü bismi’llâh diye vü başlaya dil
Ferah ferhunde cân ile dil⁴⁵

...
Bu hikâyet burada oldı temâm
Vir salâvat Mustafâ’ya ve’s-selâm⁴⁶

⁴⁰ İBBA Atatürk Kitaplığı, OE_Yz_0699; Ferhat Koca, “Kemalpaşazâde’nin Risâle Fî’ş-Şahsı’l-İnsânî Adlı Eseri Ve Osmanlıca Tercümelere”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XV, S. 29, 2016, s. 16.

⁴¹ Mehmet Şamil Baş, “Aşkî Mustafa Efendî’nin Hayatı, Eserleri ve Sâkinâme Mesnevîsi”, *DEÜDFD*, S. XXXV, 2012, s. 263.

⁴² Milli ktp: Yz. B. 421/2.

⁴³ Yüksel, 1965, 15.

⁴⁴ Yüksel, 1965, 17.

⁴⁵ Yüksel, 1965, 63.

⁴⁶ Yüksel, 1965, 262.

Bahsini ettiğimiz bu mesnevi, bir yüksek lisans tezinde Ferruh u Hümâ olarak adlandırılmış ve mesnevinin şairinin Muhammed olduğu belirtilmiştir.⁴⁷

- Sedit Yüksel, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde Lâleli kitapları arasında 1732 numarada kayıtlı olan İşknâme adlı nüshanın aslında şair Eşrefoğlu Rûmî'nin Dîvân'ı olduğunu bildirmiştir. Yüksel Keşfü'z-zünûn'da da İşknâme adı altında iki eserin bulunduğunu bildirmiş; birinin Seyyid Mehmedü'l-Hüseynî Gîsûdâr'a, diğerinin ise Bulâti veya Balatî Efendi isimli bir şahsa ait olduğunu belirtmiştir.⁴⁸
- Selmân-ı Sâvecî'nin çağdaşı ve asıl adı Şemsüddin Muhammed olan İranlı şair Assâr-ı Tebrîzî'nin, 5120 beyitlik *Mihr ü Müşterî* isimli mesnevîsine, ilâhi aşkı anlattığı için uygun gördüğü bir diğer isim *İşknâme*'dir. Tasavvufi ve âşıkâne olan bu mesnevi aynı zamanda riyaziye ve astronomiye dair önemli bilgiler sunar.⁴⁹
- Nihat Azamat, Merzifon'da doğan mutasavvıf şair Abdürrahîm-i Rûmî'ye ait *İşknâme* adlı bir eserin mevcudiyetinden ve günümüze kadar ulaştığından bahseder.⁵⁰ Bu nüshayı inceleyen Fazıl Ağış, nüshanın başında kurşun kalemle “Merzifonlu Abdürrahîm-i Rûmî” yazılmış olduğunu görür. Fakat eserin sonlarında yer alan ve yazarının Karahisarlı olduğunu belirten iki beyit vardır. Buna dayanarak eserin aslında Merzifonlu'ya değil Karahisarlı'ya ait olduğunu tespit eder⁵¹. Öte yandan Karahisarî'ye ait İşknâme adlı eserden hiçbir kaynakta söz edilmemesi üzerine İÜ Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 808 numarada kayıtlı Vahdetnnâme isimli eseri inceleyen Ağış, yukarıda sözü edilen beyitlere tesadüf eder. Bitiş tarihi dahi tıpatıp aynı olan İşknâme'nin aslında Vahdetnâme adlı eserden seçmeler olduğunu ve bu nüshayı yazarlar tarafından İşknâme olarak kaydedildiğini ortaya koyar.⁵²

⁴⁷ Robabeh Taghizadehzonuz, *İşknâme (Ferruh u Hümâ) Mesnevisinde Sevgililerin İlk Aşık Olma Motifinin İran Aşk Mesnevileri İle Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016, s. 29.

⁴⁸ Yüksel, 1965, 19.

⁴⁹ Orhan Bilgin, “Assâr-ı Tebrîzî”, *DİA*, TDV Yay., 1991, (C. III, s. 504).

⁵⁰ Nihat Azamat, “Abdürrahîm-i Rûmî”, *DİA*, TDV Yay., 1988, (C. I, s. 293).

⁵¹ Fazıl Ağış, “Abdurrâhim-i Rûmî ve Abdurrâhim-i Karahisarî'nin İşk-Nâme'leri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 555, Mart 1998, s. 251.

⁵² Ağış, 1998, 252.

- Subhîzâde Feyzî'nin hamsesini oluşturan dört mesnevîden biri *İşknâme* adını taşır.⁵³ “Eser bir giriş, bir na't, tavsîf-i mi'râc ve münâcât ile başlamaktadır. *İşknâme* başlıklı şiirden sonra *sıfât-ı aşk*, *sıfât-ı âşık*, *sıfât-ı ma'şûk* gibi başlıklar taşıyan manzumelerle gelişen eser 1100 beyitten meydana gelmektedir. Tarih beytinden bu eserin de 1123 yılında yazıldığı ve iki haftada tamamlandığı anlaşılmaktadır”⁵⁴. Sıfat-ı sâkîden, meclis ve mutribden, sıfat-ı nevbahârdan, sıfât-ı subh u şebden de bahsedilen eser⁵⁵, aynı zmanada bir sâkinâmedir⁵⁶.
- İranlı şair ve Farsça tasavvufî mesnevi tarzının kurucusu olan Senâî'nin tasavvufî öğretilerinden oluşan 576 beyitlik *İşknâme* adlı mesnevisinde aşk, felsefî ve tasavvûfî açıdan ele alınır.⁵⁷
- Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca belirlenen bir komisyon tarafından hazırlanan *Aşkname* isimli kitap, Şems-i Tebrizî ve Mevlânâ İlâhî Konuşmalar başlığını taşımaktadır. Şems-i Tebrizî'yi tanıtan kısa bir yazıdan sonra, onun Hikmetli sözlerinden örnekler verilmiştir. Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin şerhi ile devam eden kitapta, ilk karşılaşmaları, Şems'in gidişi, Mevlânâ'nın yalnız kalması gibi pek çok hususa dair kısa yazılar mevcuttur. Sonrasında Hikmet başlığı ile 147 hikmet verilir. Kitapta Mevlânâ'nın rubailerinde örnekler de sunulmuştur.⁵⁸
- İskender Pala da *Aşkname* isimli kitabında aşka dair beş hikâyeyi anlatır.⁵⁹

1. 2. Hayyâm

⁵³ Subhîzâde Feyzî, dört mesnevisine bir Dîvân'ı eklenerek hamse sahibi kabul edilmiş tek şairdir. Bkz. Erol Gündüz, “Subhî-Zâde Feyzî'nin Şairliği Ve Hamsesi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 27, Konya, 2010, s. 188.

⁵⁴ Mustafa Uzun, “Feyzî, Subhîzâde”, *DİA*, TDV Yay., 1995, (C. XII, s. 523).

⁵⁵ Gündüz, 2010, 206.

⁵⁶ Ayşe Yıldız, “18. Yüzyıl Mesnevîlerinin Işığında Osmanlı Edebiyatında Edebi Çözümle: Klasikten Klasik Sonrası Devreye Geçiş”, *TÜBAR Dergisi*, S. 32, Güz 2012, s. 308.

⁵⁷ Saime İnal Savi, “Senâî”, *DİA*, TDV Yay., 2009, (C. XXXVI, s. 503).

⁵⁸ T. C. Kültür Bakanlığı, *Aşkname-Şems-i Tebrizî ve Mevlânâ Celaleddin Rumi İlâhî Konuşmalar*, Kitapmatik Yay., Konya, 2011.

⁵⁹ İskender Pala, *Aşkname*, Kapı Yay., İstanbul 2007.

Mustafa Rüşdî eserinde Mevlânâ'dan sonra Hayyâm'a yer verir. *İktidâr u kıymet-i edebiyesini ölçerek* okuyuculara tanıtmak amacıyla yazdığı eserinde Rüşdî, eline geçtikçe derce ve kayda çalıştığı Hayyâm rubailerini tercüme eder.

Rüşdî, Hayyâm'ın rubailerini vermeden önce neden bu işe atıldığını açıklar. Bu bölümde müellif, Avrupalıların Hayyâm'ı çok daha önce tanıdığını belirterek, lakaydlık ile maarifte geri kalmış bir millet olmaktan yakınır ve “Nişâburlu bir edibin bir hâkimin âsârını yakın bir zamana kadar neden Türkçemiz'e nakl u ilhâk etmedik”⁶⁰ diye sorar. Cevabını yine kendi verir. Ona göre bunun birkaç sebebi vardır: Biri İslâmiyet'in orta çağda göstermiş olduğu taassuttur. Zirâ ona göre Hâyâyâm'ın şaraptan, gülden, bülbülden bahsetmediği bir şiiri yok gibidir. Bu yüzden İslâm âleminde rağbet bulamaması doğaldır.

Rüşdî, Türk edebiyatında Hayyâm'a karşı bu ilgisizliğin birkaç sebebi olduğunu söylese de bunlardan yalnız birini vermiş; bu ilgisizliğe yukarıda bahsini ettiğimiz taassup dışında herhangi bir sebep göstermemiştir.

Hayyâm'ı Türk edebiyatına ilk tanıtan kişinin Muallim Feyzi Efendi (1842-1910) olduğunu söyledikten sonra, Doktor Abdullah Cevdet Bey, Rıza Tevfik ve Hüseyin Daniş Beylerin Hayyâm üzerine çalışmaları olduğunu fakat az basıldığını ve fazla rağbet görmediğini belirtir.

Rubai tercümelerinden hemen önce hatime başlıklı bölümde Rüşdî, Hayyâm tercümelerini nasıl bir araya getirdiğini açıklar. Hayyâm rubailerine hayran olan müellif, eserlerini elinden bırakmadığını söyleyerek ondan duyduğu zevki Hayyâm rubailerindeki *şerâb-ı erguvânın* verdiği mestliğe benzetir. Kendi zevkine göre tercüme ettiğini söylediği rubaileri parça parça saklar ve biriktiğini fark ettiğinde mecmuasına almayı düşünür. Hayyâm rubailerini tercüme eden diğer şahıslara göre daha sade bir üslup tercih ettiğini ifade eder. Lakin böyle olsa da edebi, felsefi ve hikemi birçok hikâye verdiğini ve eserinin sathi bir tercümeden ibaret olmadığını iddia eder⁶¹.

Rüşdî eserinde 100 rubai tercüme etmiş, tercümenin sonunda verdiği hikâyenin içinde bir rubai daha tercüme ederek toplam 101 rubaiyi ve dolayısıyla şairini, okuyucuya tanıtmaya amacına ulaşmak istemiştir.

⁶⁰ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 66a.

⁶¹ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 66b.

1. 3. Ravzatü'l-'Uşşâk'ın Der-kenâr Sûretiyle Hâşiye Olarak Yazılı Olan Hikâyâtı

Ravzatü'l-'Uşşâk Nüzhetü'l-Müşâtâk'ın der-kenâr suretiyle hâşiye olarak yazılı olan hikâyelerini, Hâyyâm rubailerinin tercümelerinden sonra toplu olarak veren Rüşdî, bu bölümde birtakım hikâyelerle *Ravzatü'l-'Uşşâk Nüzhetü'l-Müşâtâk* içinde verdiği dipnotları açıklamaya çalışır. Hikâyeler dışında mısra, beyit, kaside, gazel tercümelerini; kimi şahısların (Karakuş⁶², Molla Câmî, Zemaşerî, Üsküdarlı Hakkı Bey) tercüme-i hâllerini de içeren bu bölümü ayrı bir risale olarak değerlendirmeyi uygun bulduk ve Rüşdî'nin eserlerine dâhil ettik.

Haşiyelerin olduğu bu bölüm yazarın hayatına dair ipuçları sunar. Yazar, bir âyin-i cem'de tesadüf ettiklerini, âyin-i cemin nasıl yapıldığını aktarır. Bu bölümde yazarın şahsi değerlendirmeleri yoğunluk kazanır. Ortaya koyduğu temel düşünce; hânedân-ı ehl-i beyti sevmeyecek hiçbir ehl-i imânın olamayacağıdır. Değerlendirmelerini İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in katline sebep olan Yezid, babası Muaviye ve onun da babası Ebu Süfyân'ın Hz. Muhammed tarafından affedilmiş olsalar da huzuruna asla kabul edilmediklerini anlattığı hikâyeye ile destekler. Sözü'nün sonunda ehl-i beyte yapılan cefanın bütün ehl-i İslâm'ın ciğerini yakmış olsa da Muaviye'nin ashab-ı nebevîden olduğunun inkâr edilemeyeceğini ifade eden yazar, Muaviye hakkında pek çok hadis bulunduğunu, âyetlerde şân-ı celîlesinin iltifat gördüğünü aktarır.

Bu bölümde, Beşiktaş Mevlevîhanesi'nin son şeyhi Nazif Dede⁶³'ye dair birtakım bilgiler de yer alır. Yazar, Nazif Dede'nin şemâilini verdikten sonra, pejmürde hâli sebebiyle dergâhın mukabele günlerinde birçok Bektâşîyânın dergâha geldiğini, bu durum karşısında diğer müntesiblerin rahatsız olup söylediklerini belirtir. Bektaşiler ile Nazif Dede arasında geçen ve İmam Ali'ye dair yapılan bir sohbetten söz eder. Hâkim Atâ'î'den hatırladığı hikâyeyi verdikten sonra tüm bunlardan alınacak hisseyi verir: Ehl-i beyte duyulan sevgi ve saygı

⁶² Rüşdî'nin verdiği bilgiye göre Karakuş, Sultan Selâhaddin Yusuf bin Eyyûb'un veziridir. Asıl ismi Bahâeddin Karakuş'tur. Vaktinin çoğunu hayır ve hasenata ayırdığı belirtilir. Bkz.: Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 91b.

⁶³ 1854'te Beşiktaş Mevlevîhanesi meşihati ile görevlendirilen ve 1861 senesinde vefat eden Nazif Dede'nin bir Dîvânçe'si ve Mevlevî silsilesini anlatan Bahr-i Hakikat ve Tarifü's-sülûk isimli iki matbu risalesi vardır. Bkz.: Necip Fazıl Duru, *Mevlevîyâne*, Perşembe Kitapları, İstanbul, 2000, s. 301.

hiçbir zaman karşılıksız kalmaz, rûz-ı cezâ'da her birinin şefaati eli kendinden olan en aciz kullara dahi uzatılacaktır.⁶⁴

Ağırlıklı olarak bahsedilen Muaviye ile ilgili olarak Manastırlı İsmâil Hakkı Efendi'nin görüşlerini de aktarır. Aktardığı bu görüşler, Hollandalı Doktor Dozy tarafından yazılmış olan esere karşılık Manastırlı tarafından yazılmış olan Hak Hakikat adlı eserden aktarılmıştır. Doktor Dozy'nin Kahire'de yayınlayıp daha sonra İstanbul'a getirdiği *Târih-i İslâmiyyet* adlı esere çok sayıda tenkit makalesi yazılmıştır. Eserin yayınından bir buçuk yıl sonra Manastırlı İsmâil Hakkı tarafından otuz sayı hâlinde tefrika edilip sonrasında *Hakk ve Hakikat* adıyla kitap hâline getirilen eserde Dozy'e karşı ciddi bir tenkit ortaya konmuştur.⁶⁵

1. 4. Enisü'l 'Uşşâk

Enisü'l-'Uşşâk, mecmuada yer alan dördüncü eserdir. "Gayr-ı matbu' yazma ve yazısı da pek 'âdî bir el yazısı" dediği eseri Rüşdî, sahhaf Hoca Şakir Efendi'den almıştır. Eserin mevzuu hakkında bir fikir edinemeyen Hoca Şakir Efendi, dükkânına uğrayan Mustafa Rüşdî'den eseri tercüme etmesini istemiş, eseri inceleyen Rüşdî, o zamana kadar dikkat çekmeyen eserin kıymetini anlayarak ve eseri satın alarak tercüme etmiştir.

Tercümesini yaptığı bu eserin aslı, Rüşdî'nin verdiği bilgilere göre Ebulgazi Bahâdır Han zamanında H. 1204/M. 1790'da yazılmıştır. Rüşdî'nin eline geçen nüshası ise H. 1299/M. 1882 yılında aslından istinsah edilmiştir⁶⁶. Rüşdî, müstensihî belli olmayan bu eserin tercümesini H. 1301/M. 1884 yılında, Ocak ayının 28'inde tamamlamadığını belirtmiştir⁶⁷.

Yazarı, Atatürk Kitaplığı'ndaki kayıtlarda, Hasan Irâkî⁶⁸ olarak belirtilmişse de kaynaklarda buna dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Rüşdî'nin bu eseri, insana ait fiziksel unsurlara dair Fars şairlerince söylenmiş beyit ve rubailerin tercümelerinden müteşekkildir. Şiirlerde geçen unsurlar; *zülfi, kâkül, kaş, hat, göz, kirpik, yüz, dudak, sakal, bıyık, ben, çene, çene çukuru, boy, yanak, diş, ağız, gamze*'dir. Bu unsurlar, şairlerin diline pelesenk

⁶⁴ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 99b.

⁶⁵ İbrahim Hatiboğlu, "Osmanlı Aydınlarınca Dozy'nin *Târih-i İslâmiyyet*'ine Yöneltilen Tepkiler", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 1999, s. 206.

⁶⁶ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 107a.

⁶⁷ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 117a.

⁶⁸ Bel_Yz_K. 000530.

olmuş ıstılah ile işlenmiştir. Bunlardan başka, sevgilinin kokusu, yürüyüşü, vefasızlığı, sözünde durmaması, neşesizliği, ayrılığı şiirlerde ele alınan diğer hususlardır.

Eserde Fars şairler tarafından kullanılmış olan tabir ve temsilleri oldukça zengin ve orijinal bulan yazar, Türkçe’de kullanılan tabirlerin bunlarla boy ölçüşemeyeceğini iddia eder. Kavaidi hasebiyle zor olan Arapça’dan farklı olarak, Farsça’nın ıstılahındaki zenginlikten dolayı zor olduğunu belirtir; bunu ispatlamak amacıyla sadece zülf yerine kullanılan 100 kelime olduğunu söyler ve bu kelimeleri sıralar.

Eserde dikkat çekici olan bir husus da şudur ki; Mustafa Rüşdî, bütün eserlerinde olduğu gibi burada da İran edebiyatı eserlerinden övgüyle bahsetmeyi ihmal etmemiştir. Bu çerçevede Fatih Sultan Mehmet’e sözü getiren yazar, onun ilim irfan sahibi edip ve alimlere göstermiş olduğu hörmetten bahseder. Fatih zamanında İstanbul, *mihri-ı ulemâ* olmuştur. “İşte bu sebebden dolayı Fâtih, yalnız kişver-güşâlık etmemiş, bâb-ı ‘ulûm u ma‘ârifî de feth iderek bi-hakkın sâhib-i seyfü’l-kalem olmuşlardır”⁶⁹.

Türk edebiyatının Fatih zamanından itibaren gelişmeye başladığını söyleyen Rüşdî, sözü bu defa neden İran tarzı eserler verildiğine getirir. Necâti ve Ahmed Paşa gibi zevâtın İran ve Arap edebiyatını tetkike başladıklarını, İran edebiyatını daha mülâyim bularak İran tarzını benimsediklerini ifade eder.

Tercümeler Aşknâme’deki kadar şerh tarzında olmayıp daha yüzeyseldir. Kısa ve özdür. Sadece nesre çevrilmiştir. Aşknâme’deki gibi her beytin ardından Tavzîh-i Ma‘nâ gibi bir bölüm gelmez. Yalnızca 13, 16, 30 ve 53. tercümelerin ardından Mülâhaza başlığı altında kısa bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bölümde yine Aşknâme’den farklı olarak hikâyeler yer almaz.

1. 4. 1. Eserde Yer Alan İran Şairleri

Enisü’l-Uşşâk’ta toplam 14 İran şairi yer alır. Rüşdî, maksadının İran edebiyatının kıymetli eserlerini Türkçe’ye nakletmek olduğunu belirtmiş ve bu 14 şairin beyit veya rubailerinden iki veya daha fazlasını tercüme etmiştir. Eserde en fazla beyti tercüme edilen şair Mevlânâ Humâmeddin’dir. 22 beyti tercüme

⁶⁹ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 107a.

edilmiştir. Şevket-i Buhârî'nin 15, Behişt-i Âmûlî isimli şairin 14 beyti tercüme edilmiştir. Geriye kalan şairlerden yapılan tercümeleler 1-5 arasında değişir.

Eserde iki şairin adı okunamamıştır. Şairlerden birinin adındaki ilk kelime Celâleddin olup ikinci kelime “ع” ile başlamaktadır. Bu isme en yakın olarak Celâleddin Atikî ismine rastlanmış⁷⁰, fakat aynı şair olup olmadığı hususunda kesin bir yargıya varılamamıştır.

Eserde yer alan Behişt-i Âmûlî isimli şair ile ilgili olarak ise kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamadı. Diğer şairler ve kısa bilgileri şöyledir:

1. 4. 1. 1. Cemâlüddin Selmân

Asıl adı Hâce Cemâleddin Selmân b. Hâce Alâaddin Muhammed Sâvecî'dir. Meliküş'ş-şu'arâ unvanını alan şairin Firâknâme adlı mesnevisindeki kayda göre doğum tarihi 709 (1309) olmalıdır. 12 Safer 778 (1 Temmuz 1376) tarihinde vefat etmiştir. Şairin Firâknâme'den başka Dîvân'ı ve Cemşid ü Hurşîd adlı bir mesnevisi de vardır.⁷¹ Devletşah, Selmân'ın, şairlerin en büyüklerinden olduğunu belirtir ve lâkabının Cemâlüddin olduğunu söyler.⁷² Öte yandan, ihtiyarlığında gözleri zayıflamış, saraydan ayrılıp, ömrünün son zamanlarını kanaatle geçirmiş olan Selmân-ı Sâvecî'nin 769'da vefat ettiğini bildirir.⁷³

1. 4. 1. 2. Emîr Kirmânî

İsmine yalnızca Devletşah tezkiresinde rastladığımız şairin, bu tezkirede verilen bilgileri de kısıtlıdır. Devletşah şairin yalnızca, güzel söyleyen bir şair olduğunu, Hâcuy'un muasırlarından bulunduğunu ve gazellerini güzel bulduğunu belirtir.⁷⁴

⁷⁰ Hamd Allah Mustawfi Qazvini, *The Ta'rikh-i Guzida or Select History*, (Çev. Edward G. Browne), Luzac Basım, Londra, 1913, s. 744.

⁷¹ Adnan Karaismailoğlu, “Selmân-ı Sâvecî”, *DİA*, TDV Yay., 2009, (C. XXXVI, s. 447).

⁷² Devletşah, *Devletşah Tezkiresi (Tezkiretü'ş-Şu'arâ)*, (Çev. Necati Lugal), C. II, İstanbul, 1977, s. 312.

⁷³ Devletşah, 1977, 317.

⁷⁴ Devletşah, 1977, 308.

1. 4. 1. 3. Fahreddin-i Irâkî

Asıl adı İbrahim b. Büzürmihr b. Abdülgaaffâr-ı Hemedânî⁷⁵ veya İbrahim b. Şehriyâri'l-Irâkî⁷⁶ dir. “Hemedan’da dünyaya gelmiştir. Şeyhlerin şeyhi Şihabü’-d-din Suhreverdi’nin mürididir. Çok ateşli ve ârifâne sözleri vardır. Vecd ü vefada eşi yok idi. Muvahhidler ve ârifler onun sözlerine çok kıymet verirler. Tasavvufta yazılmış muteber eserleri vardır”⁷⁷.

Ölüm tarihi olarak Devletşah’ta ve İslam Ansiklopedisi’nde farklı tarihler yer alır. Devletşah, şairin 709 yılında Sultan Muhammed Hudâbende zamanında Dimeşk’te vefat ettiğini ve seksen iki yıl ömür sürdüğünü söylerken⁷⁸, İslam Ansiklopedisi’nde H. 688/ M. 1289 tarihi verilir ve şairin öldüğünde 78 yaşında olduğu bildirilir.⁷⁹

1. 4. 1. 4. Hâce Kemâl

Hakkında Devletşah tezkiresi’nde şu bilgi yer almaktadır: “Herkesin mercii, zamanın büyük adamlarının en ileri geleni, makbulü bir adamdır. Şiir söylediğinden ismi şairler arasında zikrolunuyor. Yoksa velîlerden ve müridlerdendir. Şâirlik onun en aşağı mertebesidir. Yahut şahitlik mertebesi onunla yükselir. Şeyhin doğduğu ve yetiştiği yer Hocend’dir”⁸⁰. Şeyh yedi yüz doksan ikide Tebriz’de ölmüştür”⁸¹.

1. 4. 1. 5. İbn-i Yemîn

İbn Yemîn mahlasıyla meşhur olan Emir Fahrüddîn Mahmûd b. Emir Yemînuddîn-i Tuğrayî-i Mustavfî-i Beyhakî-i Feryûmedî⁸²,nin diğer adı Emir Mahmud’tur. Devletşah’ta “zamanın fazıllarından, ahlâk cihetinden, olgun bir kişi

⁷⁵ Orhan Bilgin, “Fahreddin Irâkî”, *DİA*, TDV Yay., 1995, (C. XII, s. 84).

⁷⁶ Devletşah, 1977, 268.

⁷⁷ Devletşah, 1977, 268.

⁷⁸ Devletşah, 1977, 270.

⁷⁹ Bilgin, 1995, 84.

⁸⁰ Devletşah, *Devletşah Tezkiresi (Tezkiretü’ş-Şu’arâ)*, (Çev. Necati Lugal), C. III, İstanbul, 1977, s. 391.

⁸¹ Devletşah, 1977, 395.

⁸² “<http://irankulturevi.com/lang-tr-BNYEMN.cgi>” (24.09.2017).

idi, mukattaâtı meşhurdur. Yedi yüz kırk beşte can emanetini kaza ve kader memurlarına bıraktı. Mezarı Feryumed'tedir" denmektedir.⁸³.

1. 4. 1. 6. Mevlânâ Hümâmeddin

Devletşah tezkiresinde Hümâmeddin ismi ile zikredilen şair, Hümâm-ı Tebrîzî veya Hümâmeddin Tebrîzî ismi ile kayıtlıdır.⁸⁴ Mevlana Humam lâkabı Hamdullah Mustafa Kazvini'de zikredilir.⁸⁵ Fazilet ve gönül sahibi bir âlim ve fakru zaruret faziletine mâlik olmakla beraber herkes yanında mevki sahibi idi. Hâkimler ve vezirler onun yanından ayrılmazlardı. Yedi yüz on üç yılında ölmüştür. Mezarı Tebrîz'dedir"⁸⁶.

1. 4. 1. 7. Şevket-i Buhârî

Buhara'da 1037/1627 senesinde dünyaya gelmiştir. Adı Muhammed ve künyesi Abû İshak'tır⁸⁷. On yaşındayken babasının ölümü üzerine Buhara'dan ayrılır. Yirmi yaşına geldiğinde Astarhan sülâlesinin en önemli şahı olan ve şairlere çok kıymet verip etrafında birçok şair toplayan Abdülaziz'in muhitine katılmayıp, onların benimsemedikleri Hint üslubuna meyletmiştir⁸⁸. Sâib üslubunu taklit ederek şiirler yazmaya başlamıştır⁸⁹. Hint üslubunun belli başlı kurucularından Şevket'in ölüm tarihi hususunda pek çok farklı görüş ortaya atılmışsa da Ali Milâni, doktora tezinde yaptığı araştırmalar neticesinde kesin ölüm tarihi olarak H. 1111'i vermiştir.⁹⁰

1. 4. 1. 8. Şeyh İmad Kirmânî

Asıl adı Ali olup 'İmadü'l-mille ve's-şerîa ve'd-dîn unvanıyla "fakih" unvanının kısaltılmış şekliyle İmâd-i Fakîh olarak tanınır. 1305'te babası ölünce

⁸³ Devletşah, *Devletşah Tezkiresi (Tezkiretü's-Şu'arâ)*, (Çev. Necati Lugal), C. II, İstanbul, 1977, s. 331-332.

⁸⁴ Devletşah, 1977, 271.

⁸⁵ Hamd Allah Mustawfi Qazvini, 1913, 751.

⁸⁶ Devletşah, 1977, 272.

⁸⁷ Ali Milâni, *Şevket-i Buhârî Hayatı ve Divânî'ndan Seçmeler*, Küçükaydın Matbaası, İstanbul, 1961, s. 1.

⁸⁸ Milâni, 1961, 2.

⁸⁹ Milani, 1961, 3.

⁹⁰ Milani, 1961, 16.

kardeşlerinden biriyle birlikte Kirman'a giderek babasının şeyhi Nizameddin Mahmud'un yaptırdığı dergâha yerleşen İmâd, muhtemelen bu dergâhta Sühreverdi şeyhi olarak uzun yıllar irşâd faaliyetinde bulundu. Tekke şeyhliği yanında fıkıh ilmine derin vukufu sebebiyle kendisine “fakih” unvanı verildi⁹¹.

Ondan övgüyle söz eden Devletşah, tezkiresinde şairi “Fazılların kendisi ile öğündüğü âlim ve âriflerin seçilmiş” olarak takdim etmiş; şairin ârif, âlim, ehl-i dil ve Kirmân'ın ileri gelen âlim ve fâzıllarından olduğunu söylemiş; ilim, takva, rütbe ve mevki sahibi olmakla beraber onun mükemmel bir şair olduğunu belirtmiştir. Devletşah, İmâd'ın ölüm yılı olarak H. 773'ü verir⁹².

1. 4. 1. 9. Zahîrüddin Fâryâbî

Rüşdî'nin harflerdeki noktaları kimi zaman eksik kimi zaman fazla yazmış olmasına pek çok defa tesadüf edilmiştir. Bundan hareketle “Farabi” kelimesinde “y” harfinin unutulmuş olduğu düşünülürse karşımıza asıl adı Ebü'l-Fazl Zahîrüddîn Tâhir b. Muhammed Fâryâbî olan Zahîrüddîn Fâryâbî çıkar. İranlı bir kaside şairi olan Fâryâbî H. 551/M. 1156 yılında Fâryâb'da doğmuştur. “Sadrü'l-hükemâ” ve “Melikü'l-keâm” unvanları ile tanınan şair, şiirlerinde genellikle “Zahîr” mahlasını kullanmıştır. Dîvânı vardır. H. 598/ M. 1201 yılında vefat etmiştir⁹³.

1. 4. 1. 10. Melikü's-Şu'arâ Esedî

Devletşah'ta Esedî isimli bir şaire rastlanmıştır. Tezkirede Esedî-i Tusî ismiyle yer alan şaire dair şu bilgiler verilir: Selim bir tab'a ve müstakim bir zihne malik olan Esedî, ilk gelen şairlerdendir. Sultanların sultanı Mahmud Gaznevî zamanında Horasan şairlerinin üstadı Esedî'nin en meşhur eseri Gerşasbnâme'dir.⁹⁴

⁹¹ Tahsin Yazıcı, “İmâd-ı Fakih”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul, 2000, (C. XXII, s. 168).

⁹² Devletşah, 1977, 310.

⁹³ Mehmet Atalay, “Zahîr-i Fâryâbî”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul, 2013, (C. XXXIV s. 87).

⁹⁴ Devletşah, *Devletşah Tezkiresi (Tezkiretü's-Şu'arâ)*, (Çev.: Necati Lugal), C. I, İstanbul, 1977, s. 69.

1. 5. Zuhrü'l-Me'âd Tenvîrü'l-Fu'âd

Mustafa Rüşdî'ye ait mecmuada kayıtlı olan 5. eserdir⁹⁵. Mustafa Rüşdî'nin bu eseri Şems-i Tebrîzî'nin *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün* kalıbıyla 6 beyit olarak yazmış olduğu;

Bihamdillâh derim Allâh alup aklımı Zikrullâh
Dilimde zâtın esmâsı bana enîs oldı Fikrullâh

matlalı gazelinin tercümesidir. Tevhide dair söylenmiş olan bu şiirin dillerde zebân-zed olduğunu söyleyeyen Rüşdî, şiiri *Zuhrü'l-Me'âd Tenvîrü'l-Fu'âd nâmiyle tersîm ve bir susam dânesi gibi ahlâfa bergüzâr* etmiştir.

Rüşdî, âyet, hadis ve birtakım eserlerden aldığı kıssalarla desteklediği tercümesini H. 8 Recebü'l-ferd 1301/M. 4 Mayıs 1884'te tamamlamıştır.

Beyitlerin tercümesinden sonra kendisine ait *Şems-i Tebrîzî bugün* redifli 6 beyitlik gazelini verir. Ardından Şems-i Tebrîzî'ye dair bazı kıssalar aktarır. Öncesinde Rüşdî, Sipehsâlâr'ın Menâkıpnâme'sinin en sahih rivayetlere dayandığını düşündüğünden Tebrîzî'ye ait menâkıpları buradan aktaracağını belirtir. Bu arada Sipehsâlâr'ın eserinin Türkçe'ye naklinin ancak H. 331/M. 1912 yıllarına doğru Ahmed Avni (Konuk) ve Midhat (Buhârî-i Hüsâmî) Efendiler tarafından aktarıldığını bildirir.

Rüşdî, Menâkıb-ı Mevlânâ'dan bahs iden *Menâkıbü'l-'Arifîn, Sevâkıbü'l-Menâkıb, Sefîne-i Mevlevîye, Semerâtü'l-Fu'âd* eserlerini sıralayarak tercümesine son verir.

1. 6. Durûb-ı Emsâl-i 'Acem Tercümeleri

Mecmuada kayıtlı olan son tercümedir. Eser, 109 İran atasözünün tercümesinin bir araya getirilmesinden ibarettir. Eserin tamamlandığı tarih belirtilmemiştir. Müellifin “elime geçeni toplamağa başlıyorum. Muvaffak olabildiğim kadarını toplayabilirsem ne mutludur”⁹⁶ şeklindeki ifadesine göre, mukaddimeyi yazdığı sırada tercüme edeceği atasözlerin tamamının elinde olmadığı, bu atasözlerini buldukça tercüme ettiği anlaşılmaktadır. Tamamlanma

⁹⁵ İBB Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_K_0530_04.

⁹⁶ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 135a.

tarihi belli olmasa da Rüşdî mukaddimede, yukarıda zikrettiğimiz niyetinin ardından 7 Kânûn-ı Evvel⁹⁷ 932 tarihini vermiştir.

Türkçe'nin atasözleri bakımından zengin oluşundan sözü açan Rüşdî, yalnızca atasözü ile bile meramı anlatmaya nâil olunacağını ifade eder. Atasözlerinin zamanla nazma çekildiğinden de bahseden müellif, “her milletin bu darb-ı meselleri kendi şîveli zebânına göre nazm u neşr sûretinde kendi milletlerine mevrûs bir hazîne olarak” bıraktığını ifade eder.

Rüşdî, her eserinde olduğu gibi burada da Acem edebiyatını yere göğe sığdıramamıştır. O güne kadar pek çok Acem atasözü duysa da maddi manevi sebeplerden dolayı onları bir araya getirememiştir. Acem atasözlerini bir araya getirmeye niyetlenen Rüşdî, eserinde 109 atasözünü tercüme eder.

Bu eserde en önemli husus, tercüme ettiği atasözlerinin, İran şairlerinin eserlerinden alınmış mısra, beyit veya nesir parçaları olmasıdır. Sâdî, Hâfız-ı Şîrâzî, Fahreddin Irâkî gibi şairlerin şiirlerinin, İran atasözlerinin temel kaynağı olması dikkat çekicidir. Bunların tek tek belirtilmesi ve değerlendirilmesi müstakil bir eser hacminde olacağından çalışmamızın şimdilik dışında bırakmayı ve ayrı bir eser olarak ele almayı uygun gördük.

2. MECMUADA DAĞINIK HALDE BULUNAN BEYİT VE ŞİİRLER

I

Yaşamak sana lâyıkdı üfûl itdin hayf nâ-gâh
Bakup tasvîrine şeyhim ider Rüşdî dem-â-dem âh⁹⁸

II

Târîh-i irtihâl-i müşârün-ileyh⁹⁹

Vâkıf-ı bahr-i rümûzât-ı kitâb-ı Mesnevî
‘Ârif-i kenz-i hakikat Şeyh Hüseyin Mevlevî

Lem’a-yı feyzinle tenvîr eyler iken ‘âlemi

⁹⁷Aralık: Rumi Takvim ile Miladi Takvim arasındaki ay ve gün geçişleri 1917 yılında kaldırıldığından bu tarihteki ayın Aralık olması gerekir.

⁹⁸ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 1a.

⁹⁹ Rüşdî'nin, mürşidi Hüseyin Fahreddin Dede'nün vefatına düşmüş olduğu tarih manzumesidir.

Söndi hayfâ bezm-i ‘irfânın çerâğı pertevi

Kâ’inâtı mâtem u endûha gark itdi bütün
Zâhir oldı çarh-ı nâ-hemvârın hicrân-ı nevî

Pîşvâ-yı ‘ârifin dinse sezâdır şânına
Çünkü ‘asrın ehl-i fazlı hep olurdu peyrevi

Vâyedâr-ı feyz olub her vechile ruhsûdegân
İştibâh-ı za’fa düşmüş nice dil oldı kavî

Hâsılı bu mürşid-i âlî-tebârın bezmine
Cân atan erbâb-ı dil aldı nisâb-ı ma’nevî

‘Aşk-ı Mevlânâ ile sohbet-serây-ı ‘âlemi
‘Âkıbet terk eyleyüp oldı hamûş u münzevî

Eylesün âsâr-ı hûnâbe te’essür-i dîdeler
İnlesün âh eylesün şâm u seher gönlüm evi

‘Arz ider Rüşdî kemâl-i hüzn ile târîh-i tâm
Gitdi ‘irfân gevheri eyvâh Hüseyin-i Mevlevî¹⁰⁰

III

Ne hikmetdir ‘asırlarca yaşar bî-fâ’ide bir fil
Beşer fazlile ma’kûse bu ni’metden mu’arrâdır¹⁰¹

IV

‘İbret ile kıl nazar mir’ât-ı kâ’inâta
Resm-i fenâ-yı seyr it bak rûy-ı mümkinâta¹⁰²

¹⁰⁰ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 1a-1b.

¹⁰¹ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 1a.

¹⁰² Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 1a.

V

Kıdve-i ehl-i yakîndir Şeyh Hüseyin-i Mevlevî
Pîşvâ-yı ‘ârifindir Şeyh Hüseyin-i Mevlevî

Gülistân-ı Mevlevî’nin bir ser-âmed-i verdidir
Bahr-i pürdür Şeyh Hüseyin-i Mevlevî

Mesnevî-i Ma’nevî’nin bülbül-i yektâsıdır
Reşk-i tûtî Şeyh Hüseyin-i Mevlevî

Bezm-i ‘irfân-ı Cenâb-ı Hazret-i Hünkâr’da
Şübhesiz rükn-i rükndür Şeyh Hüseyin-i Mevlevî

Tarz-ı hoş-güftârının âşiftesidir kâ’inât
Mefhar-ı çarh-ı berîndir Şeyh Hüseyin-i Mevlevî

Nazmla tasvîre sığmaz vasf-ı zâtı mâ-hâsal
Öyle bir merd-i güzîndir Şeyh Hüseyin-i Mevlevî

Kemteri Rüşdî gibi bir çâkere destgîr olup
Bî-gümân nusret-i rehîndir Şeyh Hüseyin-i Mevlevî¹⁰³

VI

Şîve-i ma’nâda birdir yâ misâldir bu eser
Tâze mazmûnlar bezenmiş eylemiş ‘arz- hüner

Bir hünerdir nutk-ı Mevlânâ’yı telfik eylemek
Ma’rifet erbâbına her mısra’yı ‘aynı güher

Eyle ihdâ Fâtiha rûh-ı mü’ellif şâd ola
Himmetin kasr eyleme ebnâ-yı cinsden el-hazer¹⁰⁴

¹⁰³ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 1b.

¹⁰⁴ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 2b.

VII

Rû-yı Leylâdan tecelli eyleyüp dîdâr-ı dost
Zât-ı Mevlâ oldı Kays lafz-ı Leylâdan garaz¹⁰⁵

VIII

Muharrir-i fakîr: Öyle şûrîde-sıfatım yâ ‘Alî senden meded
Safvet’in: Bahr-i cürme daldı zâtım yâ ‘Alî senden meded
Yokdur ümîd-i necâtım yâ ‘Alî senden meded
Geçdi beyhûde hayâtım yâ ‘Alî senden meded
Eşref’in: Mübtelâ-yı seyyi’âtım yâ ‘Alî senden meded

Muharrir-i fakirin: Hânedânındır senin ancak benim dâd-ı âverim
Safvet’in: Bî-kesîm yokdur dü ‘âlemde mu‘în ü yâverim
Âl u evlâdından ümîd-i ‘inâyet eylerim
Merhamet kıl iltifât it dâr-ı ‘adn olsun yerim
Eşref’in: Mübtelâ-yı seyyi’âtım yâ ‘Alî senden meded

Muharrir-i fakîrin: Ol habîb-i Kibrîyâ’nın ‘aşkına kıl merhamet
Safvet’in: Hazret-i Hayrû’n-nisâ’nın ‘aşkına kıl merhamet
Şehr-i yâr-ı Kerbelâ’nın ‘aşkına kıl merhamet
Mücrimim âl-i ‘abânın ‘aşkına kıl merhamet
Eşref’in: Mübtelâ-yı seyyi’âtım yâ ‘Alî senden meded

Muharrir-i fakîrin: Nâ’il-i lutf itmez isen Rüşdî-i pür-hâ’ibi
Safvet’in: Safvet’in rûz-ı cezâda olmaz isen sâhibi
Kahr-ı Hakk’la âteş-i dûzah olur her cânibi
Ağlarız bu mısra’ı tanzîm iden Eşref gibi
Eşref’in: Mübtelâ-yı seyyi’âtım yâ ‘Alî senden meded¹⁰⁶

¹⁰⁵ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 5a.

¹⁰⁶ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 35b.

IX

- Eşref'in: Şem'-i mihrâb-ı imâmetdir Hüseyin-i Kerbelâ
Şu'le-i miskât-ı fikretdir Hüseyin-i Kerbelâ
- Fakîrin: Şehr-i yârân-ı şehâdetdir Hüseyin-i Kerbelâ
- Kâzım Paşa'nın: Minber-i efrûz-ı hitâbetdir Hüseyin-i Kerbelâ
Şems-i envâr-ı hakîkatdir Hüseyin-i Kerbelâ
- Kâzım Paşa'nın: Nâzenîn-i Rabb-ı 'izzetdir Hüseyin-i Kerbelâ
Seyyîd-i şâyân-ı cennetdir Hüseyin-i Kerbelâ
- Kâzım Paşa'nın: Bahr-i rahmetdir Muhammed ebr-i ihsândır 'Alî
Fahr-i 'âlemdir Muhammed şâh-ı merdândır 'Alî
- Fakîrin: Nûr-ı rahmândır Muhammed şîr-i Yezdândır 'Alî
- Kâzım Paşa'nın: Mihr-i hikmetdir Muhammed mâh-ı 'irfândır 'Alî
Cevher-i cândır Muhammed nûr-ı î'mândır 'Alî
- Kâzım Paşa'nın: Verd-i gülzâr-ı nübûvetdir Hüseyin-i Kerbelâ
Bülbül-i bâğ-ı vesâyetdir Hüseyin-i Kerbelâ
- Kâzım Paşa'nın: Pertev-i î'mân u dînimdir Cenâb-ı Fâtıma
Gavs-i dareyn ü mu'înimdir Cenâb-ı Fâtıma
- Fakîrin: Külbe-i dilde ... Cenâb-ı Fâtımâ
- Kâzım Paşa'nın: Cevher-i kalb-i hazînimdir Cenâb-ı Fâtıma
Merca'-ı hısn-ı hasînimdir Cenâb-ı Fâtıma
- Kâzım Paşa'nın: Kıdve-i ehl-i siyâdetdir Hüseyin-i Kerbelâ
Mebde'-i feyz-i şerâfetdir Hüseyin-i Kerbelâ
- Kâzım Paşa'nın: Olalı ser-dâde-i hubb-ı velâ-yı hânedân
Kâzımâ olsam nola ruh-sûde-i bâb-ı emân
- Fakîrin: Rüşdî-i kemter de kıtmîri derende bil emân
- Kâzım Paşa'nın: Hamd ile eyledik kesb-i hayât-ı câvidân
Eşrefâsâ eyleyip bu matla'ı vird-i zebân
- Kâzım Paşa'nın: Melce-i erbâb-ı hâcettir Hüseyin-i Kerbelâ

Şâfi-i rûz-ı nedâmetdir Hüseyin-i Kerbelâ¹⁰⁷**X¹⁰⁸**

Kutb-ı aktâb-ı zamândır Şems-i Tebrîzî bugün
Muktedâ-yı ins ü cândır Şems-i Tebrîzî bugün

Feyz-i zâtı bâb-ı irşâdı güşâde eyleyüp
Mühr-i sâhib-i zamândır Şems-i Tebrîzî bugün

Kenz-i nutkında nice esrâr-ı lâhût ...
Cism ü cân-ı ‘ârifândır Şems-i Tebrîzî bugün

Kuhl-ı çeşm-i sâlikândır hâk-pây-ı akdesi
Nûr-ı çeşm-i ‘âşıkândır Şems-i Tebrîzî bugün

... hakikat mâh ... ma‘rifet
... hüsrevândır Şems-i Tebrîzî bugün

Çâkeri Rüşdîye ferdâ şüphesiz destgîrdir
Câmî-i biçâregândır Şems-i Tebrîzî bugün¹⁰⁹

XI**Berây-ı İstimdâd Li-Cenâb-ı Pîr Mevlânâ Kuddise Sırrahı'l-‘Alâ**

İltifâtından beni mehcûr u nisyân eyleme
El-âmân pîrim efendim gark-ı hicrân eyleme

Gerçi ‘Aşknâme’n idüb Türkce’ye nakl u terceme
Vardır elbet de kusûrum bakma hüsrân eyleme

Maksadım bir iltifâtındır beni teşvîk iden
Cür’etim ancak budur dûçâr ... eyleme

¹⁰⁷ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 36b-37a.

¹⁰⁸ Çalışmamızda üç nokta ile gösterilen alanlar okunamayan kelimeleri karşılamaktadır.

¹⁰⁹ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 130b.

Sen kerem-kânî ve hem iklim-i rûh sultânısın
Destgîrim el-âmân Rüşdî'yi nâlân eyleme¹¹⁰

Bunların dışında yazar Leylâ ve Mecnûn adlı bir eserinden bahseder. Yazarın sözünü ettiği bu eser, Veled Çelebi'nin bir hevesle başlayıp da jurnale uğraması sonucu yarım bıraktırılan eseridir. Gerçekte eser Rüşdî'nin dediği gibi yarım kalmamış, Veled Çelebi'nin bildirdiği üzere tamamen yazılmış fakat yarısı neşrolunmuştur¹¹¹.

Rüşdî, yarım kaldığını söylediği eserin tamamlanması görevinin Hüseyin Fahreddin Dede tarafından kendisine verildiğini belirtir¹¹².

---

¹¹⁰ Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 13b.

¹¹¹ Veled Çelebi İzbudak, *Hatıralarım*, Burhaneddin Erenleri Basımevi, İstanbul, 1946, s. 37.

¹¹² Mustafa Rüşdî, *a. g. e.*, s. 2a.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Klâsik Türk edebiyatına önemli hizmetlerde bulunmuş olan Mevlevîlik, bünyesinde pek çok şair ve yazar yetiştirmiş; ne var ki bazıları, Türk Edebiyat Tarihi içinde kendilerine yer bulamamışlardır. Gözlerden uzakta keşfedilmeyi bekleyen daha nice eser bulunmakta, dolayısıyla edebiyat araştırmacısına bunları gün yüzüne çıkarmak gibi önemli bir görev düşmektedir.

Bu teze konu olan ve keşfedilmeyi bekleyen şair/yazar/mütercim Mustafa Rüşdî İbn-i Mehmed Tevfik, Mevlevîliğin son zamanlarına yetişmiş bir mesnevîhândır. Mevlevî Rüşdî, Farsça eserlerden yapmış olduğu tercüme eserlerden ziyade kaynaklarda daha çok, mürşidi Hüseyin Fahreddin Dede'nin ölümü üzerine yazmış olduğu tarih manzumesi vesilesiyle yer almıştır. Bunun dışında yalnızca, Hayyâm'ın 101 rubaisine yapmış olduğu çevirilerden söz eden iki çalışma bulunmaktadır.

Elimizdeki eser, Rüşdî'nin, yazdığı tarih manzumesinden çok daha fazlasını yaptığının açık göstergesidir. Rüşdî bu mecmuada, Acem edebiyatı ürünlerini Türk diline kazandırmayı amaçlamıştır.

Şiirleri de bulunan yazar, mütercim kimliğinin ağırlıklı olarak gözlendiği bu eseri bilimsel bir metin niteliğinde hazırlamış ve eserini yalnızca edebi bir eser olmaktan çıkarmıştır. Eserin ilgili yerlerinde, kimi tercüme-i hâller, ıstılahlar, dipnot biçiminde verilmiştir.

Çalışmamızın Mustafa Rüşdî'ye dikkat çekeceği umulmakla birlikte, sonra gelecek olan çalışmalara küçük de olsa katkıda bulunması temennimizdir.

KAYNAKÇA

- AGİŞ, Fazıl, “Abdurrahim-i Rûmî ve Abdurrahim-i Karahisarî'nin Işk-Nâme'leri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 1998/I, S. 555, Mart 1998, ss. 249-252.
- Ali Behçet, *Tercüme-i Aşknâme*, İBB Atatürk Kitaplığı, HP_Osm_00170/01.
- ANDI, M. Fatih, “Türkçe'de Rubâiyyât-ı Hayyam Tercümeleri”, *İlmi Araştırmalar Dergisi*, S. 7, İstanbul, 1999, ss. 9-29.
- ARIKOĞLU, İsmail, *Ferişteoğlu'nun Cavidân-Nâme Tercümesi: 'Işk-Nâme (İnceleme-Metin)*, (Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2006.
- ATALAY, Mehmet, “Zâhîr-i Fâryâbî”, *DİA*, TDV Yay., 2013, (C. XXXIV, ss. 87-88).
- AVCI, İsmail, “Mehmed Bahâeddin'in Hayyam'dan Serbest Tarzda Yaptığı Manzum Rubai Çevirileri”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. XVII, S. 38, Güz 2016, ss. 77-97.
- AZAMAT, Nihat, “Abdürrahîm-i Rûmî”, *DİA*, TDV Yay., 1988, (C. I, s. 293).
- AZAMAT, Nihat, “Ali Behcet Efendi”, *DİA*, TDV Yay., 1989, (C. II, s. 382).
- Bağcılar Belediyesi Başkanlığı, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Yakın Tarihimizin Belgeseli (1908-1925)*, *Sıratümüstakîm Mecmuası*, C. IV, S. 79-104, Bağcılar Belediyesi Başkanlığı Yay., İstanbul, 2015.
- BAŞ, Mehmet Şamil, “Aşkî Mustafa Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Sâkinâme Mesnevîsi”, *DEÜİFD*, S. 35, 2012, ss. 249-280.
- BİLGİN, Orhan, “Assâr-ı Tebrîzî”, *DİA*, TDV Yay., 1991, (C. III, s. 504).
- BİLGİN, Orhan, “Fahreddin Irâkî”, *DİA*, TDV Yay., 1995, (C. XII, ss. 84-86).
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988.
- Devletşah, *Devletşah Tezkiresi (Tezkiretü'ş-şu'arâ)*, (Çev.: Necati Lugal), C. I, İstanbul, Ekim 1977.
- Devletşah, *Devletşah Tezkiresi (Tezkiretü'ş-şu'arâ)*, (Çev.: Necati Lugal), C.II, İstanbul, Ekim 1977.
- Devletşah, *Devletşah Tezkiresi (Tezkiretü'ş-şu'arâ)*, (Çev.: Necati Lugal), C.III, İstanbul, Ekim 1977.
- DURU, Necip Fazıl, *Mevlevîyâne*, Perşembe Kitapları, İstanbul, 2000.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet, *Türk Musikisi Antolojisi*, C. II, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul, 1943.
- GÜNDÜZ, Erol, “Subhî-Zâde Feyzî'nin Şairliği Ve Hamsesi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 27, 2010, ss. 187-209.
- Hamd Allah Mustawfi Qazvini, *The Ta'rih-i Guzida or Select History*, (Çev.: Edward G. Browne), Luzac Basım, Londra, 1913.
- Hasan Halid el-Mevlevî, *Sultan Veled Aşknâme (Şerh)*, (Hzl.: Emine Öztürk), Sufi Yay., İstanbul, 2015.

- Hasan Halid el-Mevlevî, *Şerh-i Aşknâme-i Hazret-i Bahaeddin Veled*, İBB Atatürk Kitaplığı, MC_Osm_K.00637.
- HATİBOĞLU, İbrahim, “Osmanlı Aydınlarınca Dozy’nin Târîh-i İslâmiyyat’ine Yöneltilen Tepkiler”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 1999, ss. 197-213.
- İNAL, İbnül Emin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlû’ş-Şuarâ)*, (Hzl.: Müjgan Cunbur), C. I, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 1999.
- İSEN, Mustafa, “Tezkireler Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar II, Divan Şairlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri”, *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yay., Ankara, 1997,
- İZBUDAK, Veled Çelebi, *Hatıralarım*, Burhaneddin Erenleri Basımevi, İstanbul, 1946.
- KARAIŞMAİLOĞLU, Adnan, “Selmân-ı Sâveci”, *DİA*, TDV Yay., 2009, (C. XXXVI, ss. 446-447).
- KARAKUŞ, Gülbeyaz, *Mevlevî Nazif Dede Divançe ve Risâlesi*, Revak Kitabevi, İstanbul, 2013.
- KAYA, M. Refik, “Hüseyn Fahreddin Dede”, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993.
- KIRCA, Ahmet, *Ömer Hayyâm Rubâileri*, Ötüken Yay., İstanbul, 2006.
- KIRMIZI, Abdülhamit, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Maliye Nazırları (1838 1922)”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. I, S. 1, 2003, ss. 97-114.
- KOCA, Ferhat, “Kemalpaşazâde’nin Risâle Fî’ş-Şahsı’l-İnsânî Adlı Eseri ve Osmanlıca Tercümelere”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XV, S. 29, 2016. ss. 5-30.
- MİLÂNİ, Ali, *Şevket-i Buhârî Hayatı ve Dîvânı’ndan Seçmeler*, Küçükaydın Matbaası, İstanbul 1961.
- Mustafa Rüşdî, *Mecmua*, İBB Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_K.000530/01. PALA, İskender, *Aşkname*, Kapı Yay., İstanbul, 2007.
- SAVİ İNAL, Saime, “Senâî”, *DİA*, TDV Yay., 2009, (C. XXXVI, ss. 502-503).
- TAGHİZADEHZONUZ, Robabeh, *‘İşknâme (Ferruh u Hümâ) Mesnevisinde Sevgililerin İlk Aşık Olma Motifinin İran Aşk Mesnevileri İle Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.
- T. C. Kültür Bakanlığı, *Aşkname-Şems-i Tebrizi ve Mevlâna Celaleddin Rumi İlahi Konuşmalar*, Kitapmatik Yay., Konya, 2011.
- TÜRK BEN, Hakan, *Fahrî Dede ve Mecmuası*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008.
- UZUN, Mustafa “Feyzî, Subhizâde”, *DİA*, TDV Yay., 1995, (C. XII, s. 523).
- YAZICI, Tahsin, “İmâd-ı Fakîh”, *DİA*, TDV Yay., 2000, (C. XXII, ss. 168-169).
- YILDIZ, Ayşe, “18. Yüzyıl Mesnevilerinin Işığında Osmanlı Edebiyatında Edebi Çözülme: Klasikten Klasik Sonrası Devreye Geçiş”, *TÜBAR Dergisi*, S. 32, Güz 2012, ss. 308-329.

YÜKSEL, Sedit, *Mehmed, İşknâme (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1965.

İBB Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_K. 000530.

İBB Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_K_0530_04.

İBB Atatürk Kitaplığı, OE_Yz_1339.

İBB Atatürk Kitaplığı, OE_Yz_0563/01.

İBB Atatürk Kitaplığı, OE_Yz_0699.

Milli Ktp.: Yz. B. 421/2.

<http://irankulturevi.com/lang-tr-BNYEMN.cgi> (son erişim: 24.09.2017).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
METİN

Li-mıharrir-i fakîr: Yaşamak sana lâyıkdı üfûl itdin hayf nâ-gâh
Bakup tasvîrine şeyhim ider Rüşdî dem-â-dem âh

[Fahr idersem becâdır ey Fahrî]

- Vücûdın hâk-i hırmen itmeyince senin gamm Fahrî-
[Fakr ile fahr eyleyüb fakîr oldım]

[Pirimin hizmetinde pîr oldım]
-Hakikat hırmeninden kimseye bir dâne virmezler-

Târîh-i irtihâl-i müşârün-ileyh

Vâkıf-ı bahr-i rümûzât-ı kitâb-ı Mesnevî
‘Ârif-i kenz-i hakikat Şeyh Hüseyin Mevlevî

Lem’a-yı feyzinle tenvîr eyler iken ‘âlemi
Söndi hayfâ bezm-i ‘irfânın çerâğ-ı pertevi

Kâ’inâtı mâtem u endûha gark itdi bütün
Zâhir oldı çarh-ı nâ-hemvârın hicrân-ı nevî

Pîşvâ-yı ‘ârifin dinse sezâdır şânına
Çünkü ‘asrın ehl-i fazlı hep olurdu peyrevi

Vâyedâr-ı feyz olub her vechile ruhsûdegân
İştibâh-ı za’fa düşmüş nice dil oldı kavî

Hâsılı bu mürşid-i âlî-tebârın bezmine
Cân atan erbâb-ı dil aldı nisâb-ı ma’nevî

‘Âşk-ı Mevlânâ ile sohbet-serây-ı ‘âlemi
‘Âkıbet terk eyleyüp oldı hamûş u münzevî

Eylesün âsâr-ı hûnâbe te’essür-i dîdeler
İnsün âh eylesün şâm u seher gönlüm evi

‘Arz ider Rüşdî kemâl-i hüzn ile târîh-i tâm
Gitdi ‘irfân gevheri eyvâh Hüseyin-i Mevlevî

1329

Li-muharrir-i fakîr:

Ne hikmetdir ‘asırlarca yaşar bî-fâ’ide bir fil
Beşer fazlıle ma’kûse bu ni’metden mu’arrâdır

Li-muharrir-i fakîr:

‘İbret ile kıl nazar mir’ât-ı kâ’inâta
Resm-i fenâ-yı seyr it bak rûy-ı mümkinâta

Müşârün-ileyhin ibn-i ‘ammim nebiye-i Cenab-ı İmam Ali Radiyallahu Anh’ın irtihallerine müsadif olan 21 Ramazan 1329 sene-i hicriyesinde irtihali vukû‘ bulmuşdur ki hânedân-ı ehl-i nübüvveti karşı câygîr olan hubb-ı kalbîsini rûh-ı ‘ulvîsiyle istiğnâs etdirmişler ve kendilerine hâs olan zarâfet-i zâtisini irtihâllerindeki işbu tesâdüf-i zarîfâne ile de teşnegân-ı fazl-ı ‘irfânı olan âşinâyân-ı şahsîlerine bir hâtıra-yı cemîle bırakmışlardır. Rahmetullâhi ‘aleyhi ve rahmeten vâsî’an.

1

Kıdve-i ehl-i yakîndir Şeyh Hüseyin-i Mevlvî
Pîşvâ-yı ‘ârifindir Şeyh Hüseyin-i Mevlvî

2

Gülistân-ı Mevlvî’nin bir ser-âmed-i verdidir
Bahr-i pürdür Şeyh Hüseyin-i Mevlvî

3

Mesnevî-i Ma’nevî’nin bülbül-i yektâsıdır
Reşk-i tûtî Şeyh Hüseyin-i Mevlvî

5

Bezm-i ‘irfân-ı Cenâb-ı Hazret-i Hünkâr’da
Şübhesiz rükn-ı rükndür Şeyh Hüseyin-i Mevlvî

4

Tarz-ı hoş-güftârının âşiftesidir kâ’inât
Mefhar-ı çarh-ı berîndir Şeyh Hüseyin-i Mevlvî

6

Nazmla tasvîre sığmaz vasf-ı zâtı mâ-hâsal
Öyle bir merd-i güzîndir Şeyh Hüseyin-i Mevlvî

7

Kemteri Rüşdî gibi bir çâkere destgîr olub
Bî-gümân nusret-i ... Şeyh Hüseyin-i Mevlvî

Sebeb-i te’lif nedir?

Ahlâk-ı fâzıla ve etvâr-ı pesendîdesiyle beyne’l-akrân kesb-i imtiyâz etmiş olan veled-i ma’nevîmiz ‘Osmân Fevzî Beg’e berây-ı ziyâret gitmiş idim. Bir haylî musâhabet cereyân etdi ve bir aralık ‘Aşknâme’nin müzâkere ve mütâla’ası mîr-i mümâ-ileyh tarafından teklîf idildi.

Bu teklîfe bir ‘Eyvallah’ demek borcumuzdur. Fakat müzâkere şeklinde geçecek olan zamân, nisyâna uğrayarak (Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş.) kabîlinden ‘ibâret kalacağı cihetle bu teklîfi bir eser olarak vücûda getirebilmek için ‘Aşknâme’yi başdan aşağı tercüme iderek o cevâhir-i bî-girânı muhafaza-i lisân-ı Türkîde saklamak pek muvâfık ise de bu fakîr gibi mefkûdü’l-iktidâr için böyle bir

emr-i düşvâra teşebbüs etmek de kolay bir keyfiyyet değil idi. Fakat hitâm-ı tercemede husûle gelecek müdekkikin ‘ulviyyeti de o nisbetde muzâ’af bulunacağını takdîren bu bâbdaki tereddüdlerim teşebbüs-i mübeddel olarak Cenâb-ı Hazret-i Pîr’in hem rûhâniyyelerine tevessülen işe başladım. Ve kitâbımın ismini *Ravzatü’l-‘Uşşâk, Nüzhetü’l-Müşâtâk* tesmiye etdim. İşte şu eser-i hakîrânem, ‘Osmân Fevzî Beg oğlümüzü o günki ziyâretimden mütehassıl birtakım hasbihallerle nezîh sohbetlerin netîcesinden doğmuş bir eserdir. Doğrusı ne yalan söyleyeyim, böyle bir eser vücuda getirmek kat’iyyen hatr u hayâlimden geçmiyordu.

Mîr-i mumâ-ileyh sudûrdan sutûra intikâl etdirerek şu eseri meydâna getirmeğe müsebbib-i yegâne bulunurlar ki şâyân-ı şükrandırlar. (Leylâ vü Mecnûn) efsânesine dâ’ir olan ibn-i Mevlânâ Veled Çelebî Efendi Hazretlerinin bundan yigirmi beş sene evvel Hazîne-i Fünûn risâle-i edebiyesine tefrika sûretiyle ‘Arab u ‘Acem u Türk edebiyâtından bi’t-tercüme cem’ ü telfik buyurdıkları eser-i ber-güzîdenin nâ-tamâm kalmasından dolayı mürşid-i ‘âlî-tebârım Hüseyin Fahreddin Efendi merhûm itmâmı için za’ifü’l-iktidâr olan bu fakîri teşvîk buyurmuşlar idi. Hazret-i Şeyhimin bu yoldaki teşvîkleri fakîr için büyük bir iltifât ve bu cihetden başka bir şey değil idi. Müşârün-ileyh Hazretlerinin ma’nen ve maddeten mazhar-ı feyz u irşâdları bulunduğım cihetle bir bâğbânın kendi yediyle yetiştirmiş olduğu bir güli vakt-i inkişâfında nasıl koklamak isterse Hazret-i Şeyh de bu fakîre ibzâl buyurdıkları himmet-i ma’nevîyelerinin semerâtını iktizâf etmek isterlerdi. Fakîr de artık kendimde sâbit olan ‘acz u noksâniyete bakmayarak işbu eser teveccühden mahrûm kalmamak üzere *Leylâ vü Mecnûn* yed-i fakîr ile itmâm idilerek bu sûretle dilhâh-ı müşârün-ileyhe muvaffak oldım. Cenâb-ı Hak rûh-ı pür fütûhlarını takdîs buyursun. Âmîn! 1931.

Şîve-i ma’nâda birdir yâ misâldir bu eser
Tâze mazmûnlar bezenmiş eylemiş ‘arz- hüner

Bir hünerdir nutk-ı Mevlânâ’yı telfik eylemek
Ma’rifet erbâbına her mısra’ı ‘aynı güher

Eyle ihdâ Fâtiha rûh-ı mü’ellif şâd ola
Himmetin kasr eyleme ebnâ-yı cinsden el-hazer

Mukaddime

Bismihi ve Bihamdihi Te'âlâ

Mahzen-i esrâr-ı hakâyık ve menba'-ı rümûz u dakâyık, kutb-ı azam ve mürşid-i efhamım Cenâb-ı Mevlânâ Celâlddin-i Rûmî-i Belhî Efendimiz Hazretlerinin cümle-i âsâr-ı celîlelerinden bulunan 'Aşknâme'nin ba'zı zevât taraflarından Türkçe'ye tercümesine bezl-i himmet olunmuş ise de bunların gâyet muhtasar ve 'Aşknâme'nin mündemiç olduğu me'ânî ve dakâyıktan vâreste basît birer tercümeden 'ibâret bulunmalarıyla şimdiye kadar lâyıkyı vechile istifâde-i âmmeyi ma'alesef te'mîn idemeyerek nezd-i üdebâda revâcyâb olamamıştır. Ma'lûm-ı nezd-i ulû'l-'irfândır ki edebî ve felsefî ve tasavvufî bu gibi âsâr-ı celîlenin esnâ-yı tercümelerinde lâzımü'l-ittiba' birçok noktalar vardır ki bu noktalara ri'âyet olındığı takdîrde eserin o nisbetde kıymeti tezâyüd ider. Meselâ; tercüme için ele geçen bir eser, edebî bir eser midir, yoksa felsefî midir, veyâhûd tasavvufî midir? Evveleminde eserin mensûb olduğu kısım ta'yîn edilerek ana göre lâyıkyı olduğu kisve-i ma'nâya büründürmeli. İşte in-şâ'allâh, tercemesine ibtidâr ideceğimiz 'Aşknâme'de, edebî ve felsefî ma'nâ aranılmaz. Çünkü tasavvuf[i]dir. Kezâlık Nişâburlı Hakîm 'Ömer ibn-i Hayyam'ın rubâ'iyâtında da tasavvuf aranılmaz. O eser de ser-â-pâ edebî ve felsefidir.

Herhangi bir mütercim bu cihetleri bir kere ta'yîn etdikden sonra artık tercemelerindeki isâbet-i ma'nâ cihetinden güçlük çekmez.

Bizde ma'ârif, daha o kadar tekâmül etmediği cihetle biraz Fârsî ile mütevaggil olanlar, derhâl iştihâr etmek için mütercem bir eser vücûda getirmek ister de hemen kaleme sarılır.

Dimek oluyor ki; mütercim olacak ve eser vücûda getirecek zât, evveleminde edebiyât, felsefiyyât, tasavvufâta âşinâ olmalıdır ve 'aynı zamânda da birçok 'urefâ ve zurefâ mecâlisine müdâvemet etmiş olması da şartdır.

İşte 'Aşknâme'nin tercemesine şürûh etmezden mukaddem keyfiyyet ü mâhiyyet-i 'aşka mütedâ'ir ba'zı ıstılâhât-ı sûfiyyeyi ve bu bâbdaki nutk-ı evliyâyı istita'atım nisbetinde bi't-terceme cem' ü telfik iderek, kârî'in-i kirâmın mu'cib-i inbisâtları olmak üzere bir haylî tettebbu'âtda bulunmaklığıma mecbûriyet hâsıl olmuştur. Ve müsâmere tarzında yazılmıştır. Esnâ-yı tercümede zuhûrı melhûs ve mütehammil olan hatâyânın kârî'in-i kirâmca ma'zûr ve ma'fuvv tutulmasını temennî eylerim. Cenâb-ı Hak tevfiyat-ı sübhânesine mazhar ve refik eyleye. Âmîn! Bi hurmeti'l-murselîn.

Meşâyih-i tarîkat-ı 'aliyye-i Mevlevîyye'den kıtmîr-i der-i Cenâb-ı Mevlânâ
Ve hâkpâ-yı mecma'-ı evliyâ Mesnevîhân
Mustafa Rüşdî

RAVZATÜ'L-'UŞŞÂK NÜZHETÜ'L-MÜŞTÂK

'Aşk Nedir?

Hâfız-ı Şîrâzî'nin şu "*der-râh-ı 'aşk merhale-i kurb u bu'd nîst*" mısra'ına göre, 'aşk yolında uzak ve yakın merhale aranmaz. Zîrâ 'aşka atılan ilk hatve cânib-i kudsiyete müteveccih kılar ve mertebe-i lâhûtiyete iriştirir diye 'aşk bu me'âlde ta'rîf ve tavsif idilmiştir. Dimek oluyor ki mâhiyyet-i 'aşkda bûy-ı kudsiyyet ve lâhûtiyyet râyihagîr oluyor da çiçeklere konan arılar gibi cânib-i kudsiyete cezb ediyor.

Ba'zı ricâl, *'aşk bir sırr-ı nâ-peydâdır ki tasvîri misâle gelmez ve ta'rîfâta sığmaz* ve ba'zıları da *zuhûrında feverân ider, sönmez ve örtülüb de gizlenmez* ve daha ba'zıları da *kapusu açılmaz, kâbil-i keşf olmayan hazîne-i esrardır* diye ta'rîf etmişlerdir.

Şu ta'rîfâta göre biz, mâhiyyet-i 'aşkı pek güçlük ile anlayabileceğiz veyâhûd da hiç anlayamayacağız gibi gelir ise de keyfiyyet hiç böyle değildir. İşte nutk-ı evliyâ ve âsâr-ı ricâl ve erbâb-ı hâl bize 'aşkı tanıtmaya himmet ve delâlet buyuracaklardır.

Kadd-i yâra kimi 'ar'ar didi kimi elif

Cümlelerin maksûdı bir ammâ rivâyet muhtelif

Eslâfdan müdevven âsâra göre, 'aşkı; *hakîkî, mecâzî, mertebe-i 'aşkbâz* nâmlarıyla üç kısma ayırmışlardır:

Birinci olan, *'aşk-ı hakîkînin* ta'rîfî şöyledir: Dimâğ-ı insânda olan kudret ve hâkimiyet te'sîrâtla (kalb)de dâ'imâ dimâğın nüfuz ve te'sîrâtıyla zebun u maznûn ve her dürlü irâdesine minkâddır.

Dimâğın sâ'ir a'zâ-yı beşere nüfuz ve hâkimiyeti tıbben de sâbitdir. Meselâ, bir kâtib tasavvurât-ı fikriyesini tahrîr için evvelâ, kalemi almak üzere 'dimâğ' kâtibin sağ eline kumânda virir ve sağ el de derhâl harekete gelerek kalemi alır ve 'aynı zamânda kâğıdı sol eline almak için ikinci bir kumânda daha virir ve sol el de kâğıdı kavrar.

Yürümek için ricleyne, koklamak için enfe, velhâsıl kâfe-i harekât-ı bedeniyeye-i insâniye hep bu dimâğın arzu ve irâdesine tâbi'dir ki buna irâde-i cüz'iyye de derler. Sâhib-i irâde-i küllîye olan Cenâb-ı Hak'dır. Mutlak Hazretlerinin irâde-i ilâhiyesine ta'alluk iderek insân, kendi irâdesini hayr ve şerre sarf etmekte muhtardır. Buna *kesb* dahî derler. Yalnız şu kadar ki gerek hayr ve gerek şerr, kulun taleb ve temennisine vâbestedir.

Telebnâ ve vecednâ fehvâsınca her neyi talep idersek anı buluruz. Yoksa hâşâ, Cenâb-ı Hâk talep ve temennîsiz şerri kimseye halk etmez. Eğer öyle olmuş olsaydı tehzîb-i ahlâk için bu kadar bin peygamberân-ı ‘azâm ve resûl-ı kirâm göndermeyüp, dilediğini ‘azâb ve dilediğini lutf u ni’met-i ilâhîyyesine müstağrak iderdi. Hâlbukî Cenâb-ı Hak, her kulına sebâtının son demine ya‘ni hâl-i ihtizâra kadar ebvâb-ı merhametini küşâde idüp ta‘ib ü müstağfir olmasına intizâr eyleyerek bâb-ı merhametini kapamaz. Hikmet-i ilâhiyye hükm-i karakûşî değildir. Velhâsıl bi’l-münâsebe buraya kadar cereyân iden irâde-i cüz’iyye mesâ’il-i ‘ilm-i kelâma ta‘alluk etdiği cihetle bahsimizden hâric bulunmağla bu bahsi burada bırakarak biz yine sadede rücû‘ idelim: İşte dimâğ; şu‘ûr, ‘akl, hıred, hûş gibi esmâ-yı câmi‘dir. Zihnimizdeki düşünceleri toplar ve mevki‘-i fi‘ile koymaları için a‘zâ-yı sâ‘ire-i insâniyyeye emirler virirler. Tıbda böyle olduğunu yukarıda söylemişdik. Buna kanâ‘at getirmek için kütüb-i tıbbiyedeki teşrîhâta ‘â’id olan resimleri tedkîk etmek kifâyet ider.

Bu bahsi birâz daha Ahmet Midhat Efendi merhûm [1] gibi...

[1]¹¹³ Ahmed Midhat Efendi merhûmı, tanımayan bir Türk yoktur. Müşârün-ileyh, Şinâsî merhumdan sonra lisânımızın her husûsda sâdeliğine yegâne sebep olub Türkce’de büyük bir inkılâb husûle getirerek Türk Akademisi tarafından kendisine *Hâce-i evvel* ‘unvânı bahş idilmiştir. Hakîkten müşârünileyh, dâ‘imâ sühûlet ve lezzetle mütâla‘a etmiş olduğım âsârı kadar başka eserlerde kat‘iyyen ve kat‘iyyen zevk ve halâvet duymadım. Herhangi bir eserini akşamdan eyâdi-i mütâla‘aya almış olsam koca şeb-i yeldâların nasıl üzerimden geçüb de gözlerimi hiç kapamaksızın dâhil-i sabâh olduğım çok def‘a olmuştur. Müşârün-ileyh hayâtının son demlerine kadar kalemi elinden bırakmamış, kollarını sıvamış, Avrupa’daki en güzîde romanları tercüme iderek bizi ‘Âşık Kerem’den, ‘Âşık Garîb’den, Köroğlı gibi efsânelerden kurtararak müstağni bırakmış idi. Hatta Avrupaca pek şöhretgîr olan *Monte Kristo*’yu hem terceme etmiş ve hem de ona mu‘âdil *Hasan Fellâh Hüseyin Fellâh* nâmındaki millî bir romanı vücûda getirmiştir ki hakîkten şâheser bir romandır. Uzatmak lâzım gelirse, dinir ki; a‘zâ-yı beşeri kâmilin ihâta etmiş olan ve bir örümceğin ağından hiçbir farkı olmayan ‘urûk u şiryânların tâbi‘ buldukları merkez dimâğdır.

¹¹³ Müellif tarafından verilen dipnottur.

Bütün şiryânlar burada birleşir. Koca bir şehrleri tenvîr iden elektrikler nasıl bir anda sönüp karanlığa karıştığı gibi merkez-i cism-i beşer olan dimâğ da bir anda virmiş olduğu hükmi sâ'ir a'zâya icrâ etdirir.

İmdi, şuraya kadar virmiş olduğumuz tafsilâtdan netice-i âtiye istihrâc idilebilir.

Kalb, meyyâle-i hevâ vü heves olduğu gibi, müsta'idd-i 'ulviyyet ü lâhûtiyyetdir. Ya'ni kalbdeki 'ulviyyet ü süfliyyet isti'dâda vâbestedir. Eğer dimağda olan 'atş-ı harâret kalbi ya'nî nefsi, mâsivâ-yı mahbûbdan bilküllüye ı'râz ve izâle etdirüb 'arz u garazdan hâlî olarak dâ'imâ zikr ü fikri mahbûb-ı hakîkî olursa buna 'âşk-ı hakîkî derler. Şimdi şu ta'rifâta göre 'aşk-ı hakîkî anlaşıldıktan sonra diğerlerini ta'rif ve tefhîmde in-şâ'allâh güçlük çekmeyeceğimizi anlıyorum.

İkincisi, 'aşk-ı mecâzî:

'Arz u garazdan hâlî olup da kendi gibi bir mahbûb-ı mahlûka efgende olup zikr ü fikri o mahbûbla meşgûl ve mütevaggıl olursa, buna da 'aşk-ı mecâzî derler ki ekseriyâ 'aşk-ı mecâzî, sâhibini 'aşk-ı hakîkîye îsâl iderek nâ'il-i ... ider.

Mesela, bidâyeten nâmı Kays ibn-i Amr iken Leylâ'ya olan muhabbeti üzerine cerîde-i 'âlemde Mecnûn lakabı bırakmış olan Benî Amr kabîlesi re'isinin oğlu mudur zamânla Leylâ'ya olan meyl ü hevesini keserek cânân-ı hakîkî olan Cenâb-ı Mevlâ'ya teveccüh etmiştir. Nitekim:

Mecnûnunun ey Leylâ, sensin kamûdan a'lâ
Çek zencîri yâ Mevlâ, divânelik elvirdi

(Himmetzâde'nin)

[.] Maksadım burada müşârün-ileyhin terceme-i hâlini yazmak değildir. Ruh-ı müşârün-ileyhi takdîs etmektir. Rahmetullâhi 'aleyhi rahmeten vâsi'a.

Ve kezâlik:

Ulu kuşlar yuva yapar başımda
Ben Mevlâ'yı görür oldum düşümde
Var git Leylâ durma benim karşımda
Yüri Leylâ ki ben Mevlâ'mı buldum

(Yûnus Emre'nin)

terânesiyle Mecnûn mahbûb-ı hakîkîsini bulmuş ve ana mülâkî olmuşdur. İşte ba'zen bidâyeti mecâz ile başlayan muhabbetler, hakîkâte inkılâb eyleyerek nihâyet bulur.

Muharrir-i fakîrin:

Rû-yı Leylâdan tecelli eyleyüp dîdâr-ı dost

Zât-ı Mevlâ oldı Kays lafz-ı Leylâdan garaz

redifli bir gazelimizden ... şu beytin mü'eddâsı da birer delâlet-i sarîhadır. Mâ-hasal *Sabr ile koruk helvâ olur* mısra'ı da bir darb-ı mesel hükmündedir.

Şeyh Ferîdü'd-din 'Attâr [2] Hazretlerinin Mantıku't-Tayr'ında şöyle güzel bir hikâye vardır:

Hikâye

1

Râhibin biri, altmış sene 'ibâdet kasdıyla savma'adaki putun karşısına geçüp "*Yâ Sanem, Yâ Sanem*" diye kendi i'tikâdına göre 'ibâdetinde devâm idedursun, her nasılsa birgün sürç-i lisân iderek "*Yâ Sanem*" diyeceği yerde "*Yâ Samed*" demiş ve derhâl hâtifden "*Lebbeyk*" nidâ-yı ilâhiyyesi şeref-zuhûr etmiştir.

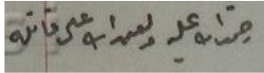
Melâ'ike-i âsmân, buradaki hikmet ve esrâr-ı ilâhiyyeyi anlamak için, "*Yâ Rabbi, hâşâ ki hiçbir şey senin muhît-i 'âleminde hâric değildir. Bu râhibin kasdı 'yâ sanem' değildi. Lisânı sürçdi ya'nî kaydı da o kelime-i tayyib ağzından çıkıverdi. Yâ Rabbi, şu râhibin kalbinde olmayan ve yer tutmayan bir nidâyâ 'Lebbeyk' ile icâbet buyurmanıza sebep ve hikmet nedir?*" diye su'âl derler.

[2] Kutbü'l-'ârifin Şeyh Ferdüddin 'Attâr Hazretleri, yüz dört yaşında oldukları hâlde Cengiz'in ordusuna mensûb bir

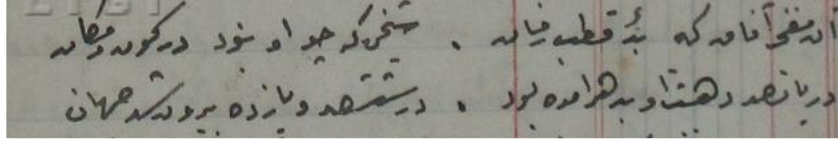
Cenâb-ı Bârî Te'alâ ve Tekaddes Hazretleri, "*Yâ meleklerim, râhibin sürç-i lisânı 'ilm-i ezeliyyemden hâric değil. Muhît-i 'ilmim her şey'e şamildir. Ancak, gerek hatâ'en ve gerek kazâ'en benim esma ve sıfât-ı ilâhiyyemden herhangi zikr olunacak olursa ana icâbet etmemek şân u 'azâmet-i ulûhiyyetime yakışmaz. Râhibin velev hata'en 'Yâ Samed' dimesi, nezd-i ilâhiyyemde gâyet makbûl oldu ve şân- ı ulûhiyyetim hakkı için ben de ona hidâyet virdim ve defter-i şekâvetden defter-i sa'âdete geçüb anı ni'met-i na'ime müyesser kıldım.*" buyurmakla râhibe de hidâyet-i ilâhiyye yetişerek *Aman Yâ Samed* diyerek ... ser ü pâ savma'adan dışarı fırlamıştır. Ve hikâye de burada temâmdir. Şu hikâyeden sonra burada biraz tevakkuf iderek muhâkeme lâzımdır.

[2. Dipnotun Devamı]: Moğol'un eline esir düşmüş idi. Moğol kendisini katl etmek üzere iken diğer bir Moğol, bu ihtiyârın beyne'l-İslâm meşhûr bir zât olduğunu ve fidye olarak Müslümanlardan çok akça alabileceğini ihtâr idince Moğol, katlden

sarf-ı nazar iderek fidyesini bulmak için, Hazret-i Şeyh'i çarşı pazar gezdirmeğe başlamış, O esnâda erbâb-ı sohbetden biri çıkup yüz bin altun virmiş. Şeyh Moğol'a demiş ki: "Bu benim kıymetim değildir, tam kıymetimi bulmadıkça satma." Moğol daha ziyâde veren bulunacak ümidiyle Hazret-i Şeyh'i gezdirmekte devâm eylemekte iken, arkasında bir torba samanı bulunan fakîr bir adam geçüp: "Şu ihtiyârı bana bağışla, sana şu samanı vereyim." deyince, Hazret-i Şeyh, Moğol'a: "İşte, bu benim değerimdir, sat." demiş. Moğol kızup o ma'den-i hakîkînin rîş-i sefidini gerdanının kanı ile lâle-gûn eylemiştir.

Müşârunileyh için şu târîh söylenmiştir:

Tercemesi:

Ol 'âlemin sermâye-i ... ki kutb-ı zamân idi. Ol Şeyh bir ... ki kevn u mekânda nazîri yokdur. Beş yüz yedi târîhinde dünyâyâ geldi idi. Altı yüz otuz birde dünyâdan gitdi.

Şöyle ki; mecâzî olan muhabbetler hakîkate iktirân eyler, demişler. Altmış sene putlara olan ta'abbüd ve muhabbetden başka hiçbir şeyle mukayyed olmayan bir râhibin, pek ednâ bir vesîle-i hidâyet ile mazhar-ı kurb-ı Hak olunca mecâz ile hakîkat mâbeynindeki perde de birgün kalkarak, mecazın hakîkate inkılâb ideceğinde şübhe yokdur. Zâten kâfe-i mevcudât ve mahlûkât işbû 'aşk ve muhabbet gâyesiyle vücûd-pezîr olmamış mıdır? Biraz isti'dâda vâbestedir. Esâsen o da eşref-i mahlûkât olan insanlarda mevcûd olduğu gibi hayvânatda da 'aşkın mevcûdiyyeti kâbil-i inkâr değildir.

Fakat hayvânâtadaki 'aşk, ülfet ü imtizâc netîcesinden husûle gelir. Meselâ, leylekler her sene ... ilkbahâr mevsiminde gelirler ve her sene terk ettikleri yuvâlarına yerleşüb evvel-emirde yuvalarının harâb olan aksâmını ... vâsitasıyla basît bir sûretde ta'mîr iderek üç dört yumurta yumurtlayup yatarlar. Çıkan yavruların dördü de yumurtadan çıkmış ise mutlakâ ikisi erkek, diğeri ikisi de dişî olarak halk idilmiştir. Ve işte bunlar tabî'aten yekdiğeri eşdirler. Şâyed ba'zen yumurtanın biri cılık çıkacak olursa şu hâlde yâ iki dişî bir erkek veyâhüd bir dişî iki erkek kalırlar ki taht-ı nezâretde yavrular palazlandığı zamân yavrulardan

herhangi çift ... lâıyk ise anı eşi idüb diğer tek kalan yavruyu anaları babaları seçerek kaldırub yuvadan aşağı atarlar ki Türkçe'mizde buna dâ'ir 'ir bir darb-ı mesel vardır: "Leyleğin yuvadan atdığı" derler. El-yevm 'â'ileler beyninde cârî olan sitemkâr bir cümledir.

İşte bu leyleklerin atdığı yavrular her sene Eyüb'de ... bunlardan bir iki dâne bulunarak berây-ı ziyâret oraya gelmiş züvvâr *Vâh zavâllı yavruya! Yuvasından düşmüş*, diyerek kimi işkembe ve kimi balık atarak *Hacı Baba* diye severler ve kış mevsiminde de civârındaki kahveciler kahvehanesine alarak sobaların dibinde yaşatmağa uğraşırlar ise de fakat şimdiye kadar bu sûretle yaşayup da idâme-i hayât etmiş yuvadan atılan bir yavruya tesâdüf etmedim. Çünkü tabî'at onı ... ihrâc etmiş. Eğer yaşamak hakkını hâ'iz olaydı, anaları babaları onları yuvadan atmazdı. İşte hayvânlara idâme-i cinsiyyetleri için iktizâ iden mu'âşeret-i hayâtı bahş iden 'atş u harâretidir. 'Aşkdır.

Hikâye

2

İç Anadolu'nın ismini der-i hatır idemediğim köylerinden bir köyde gâyet cân-hırâş bir vak'a olmuşdur. şöyle ki; 1305 târihlerinde ki ya'nî bundan 45 sene mukaddem idi. Evvel-zamân İstanbul'da intişâr iden '*Meveddet*' gazetesinde mütâla'a idildiğine göre, köyün mescidindeki son cemâ'at ... bir köşeye kırlangıçlar yuva yaparak her sene yavru çıkarırlarmış. Kırlangıçlar tarlalarda ... böcekleri avlayup, ekinlere kat'iiyen ilişmedikleri için köyliler beyninde bu hayvân gâyet nâfi' ve uğurlı 'add idildiğinden mesciddeki kırlangıç yuvasını da hoş muhâfaza iderlermiş. Mescidin ... köy ağasına ve muhtarlara mahsûs bir de kahve oldığından, günün birinde köyliler kahvede musâhabetde iken mesciddeki yavru çıkaran kırlangıçların dişi ve erkeği her ikisi de birden dehşetli bir telâş 'alâmeti izhâr iderek bî-çâre hayvâncağızlar berây-ı imdâd köylilerin başlarına konarak köylilerin kulaklarını ısırmağa başlarlar. şu gayr-i tabî'î ... bir vaz'iiyetden köy ağasının hayvânlara bir felâket gelerek istimdâd etdiklerini anlayarak: "Yâhû ne duruyorsunuz? Hâydî! Mescide gidelim. Bugün bu hayvânlara bir şey oldu." der. Köyliler hep birlikde mescide şitâb iderler. Bir de ne görsünler? 12 metro uzunluğunda, 70 santim kutrunda, müdhiş bir yılan direğe sarılıp yuvadaki kırlangıç yavrularını yuvadan almak üzere! Köyliler ne yapacaklarını şaşırarak evlerine koşarak; kimi tüfek, kimi saldırma ve kimi kılınc ile 'avdet idüb derhâl tüfek ile yılanın beynine ateş iderler. Yılan, çıkan saçmalardan sersemleyerek

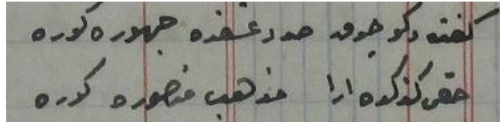
kendini (y)ere atar. Bu esnâda köyliler kılınc ve palalarla hücum iderek yılanı telef iderler ve tekrar kahvehâneye çekilirler.

Köy ağası der ki: “Yâhû arkadaşlar, iş yalnız bununla bitmedi. Mutlak bu yılanın bir eşi vardır. Şâyed ona bir biçimsiz vaktde tesâdüf idecek olur isek, vaz‘iyyetimiz pek tehlikede kalacaktır. Buna yegâne çâre bu akşâm gâyet ihtiyâtlı davranmalı, evlerde silâhları doldurup hâzır etmelidir.” Herkes yılanın korkusundan akşâmdan evlere çekilüp müdâfa‘a vaz‘iyyetinde bulunurlar. Tamâm sabâha karşı uykuların pek ... bulunduğu bir zamanda, uzaklardan dehşetli bir ısıklık sesleri işitdiler. On dakika sonra mescîde yakın bir mevki‘de bulunan köy ağasının evinin önünde ‘aynı cesâmetde diğereşi bulunan bir yılan daha!

Zavâllı köy ağası yılanı görür görmez şaşırır kalır. Elindeki çiftesini atsa yılanı yaralayacak, fakat öldüremeyüp bütün bütün yılanı iğzâb idüp, intikâma da‘vet idecek. İşte bu esnâda yılan, yarı beline kadar dikilüp, başını pencere hizâsına kadar kaldırınc köy ağası silâhını boşaltmadan başka çâre bulamadığından derhâl kafasına silâhı boşaldır ise de köy ağasının tahmini doğru çıkar. Zîrâ yılan, hemân orada bulunan bir çeki taşına çöreklenüp taşı sımsıkı sararak birdenbire taşı iki metro kadar havâyâ fırlatır. Bereket virsün ki taş olanca ... ile yılanın beynine düşerek ezer. Bu sûretle köy halkı fecî‘ bir vak‘adan halâs olur. Şu hikâyeden anlaşıldığına göre yılanın gece vakti eşi(n)i araması ve kendini tehlikeye koyarak nihâyet telef olması bir ‘aşk yüzünden olduğına şübhe kalmamıştır. Bu ‘aşk hangi ve nasıl bir ‘aşkıdır? Bi‘t-tab‘i hakîkî değil, hatta mecâzî de değil behîmî olan bir âşkıdır ki mecma‘-ı hayvânât bu ‘aşkdan nasîbdârdır.

Üçüncüsü: “*Mertebe-i ‘aşkbâz*”dır.

Mertebe-i ‘aşkbâz ise ‘arz u garaza müstenid olup da bu sûretle fezâ‘il-i rûh-ı insânî hasâ‘isinden mahrûm bulunanlar, arzu-yı nefis-i hayvâniyyelerini ...çalışıyor ki buna da “*mertebe-i ‘aşkbâz*” derler.

Ma‘lûmdur ki Mansûr’un *Ene’l-Hak* dimesi üzerine ‘ulemâ-yı rûsûm bi’l-ittifâk katline fetvâ virmişlerdi. İstedikleri bir işde te’vîlâta saparak dürlü dürlü te’vîlât kullanan evkâtın ‘ulemâsı Mansûr’un bu sözünü bir dürlü te’vîle yanaşmayup Mansûr’ı kurtaramadılar. Bilmem ki hata Mansûr’da mı? Yoksa ‘ulemâ-yı ‘asrda mı idi?

Nitekim Eşrefoğlu Rûmî:

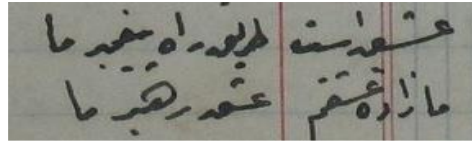
“Benem ol dâ'im ü bâkî göründüm sûretâ insân”

demiş ki şu söz, Mansûr'un *Ene'l-Hak* sözünden muhaffef değildir. Ve buna şimdiye kadar hiçbir kimse i'tirâz etmeyüp, el'ân da müretteb ve tedâvül olan Dîvân'ında bu söz mündericidir. Matrûh u mekrûh değildir.

‘Aşk gibi ehl-i sülûk da üç kısma ayrılmıştır:

Bunlardan birincisi, garîk-i bahr-i ‘aşk u muhabbet olan Hazret-i Mevlânâ ve min külli'l-vücûh evlânâ efendimiz Hazretleridir ve sâ'ir emsâlidir.

Cenâb-ı Mevlânâ:

buyururlar. Peygamber-i zîşân efendimizin nübüvvet ve risâlet cihetinden tutmuş oldukları yol, ‘aşk yoludur. İşte biz o ‘aşkdan doğmuşuz. Mâye ve tıynetimiz o ‘aşk ile yoğrulmuş ve bize delîl ü rehber olmuştur.

Ve yine buyururlar ki: *‘Aşka iktidâ’ idenler sâ'im ü mu'tekif olurlar. Zirâ sıyâm u i'tikâf öyle bir mürekkebdir, sülûk idüb de rikâbında gidenler menzil-i maksûdları olan kûy-ı canâna vâsil olurlar, buyurmuşlardır.*

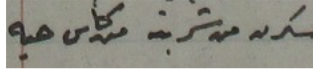
Fi'l-hakîka ‘aşğın şîme vü şî'ârî cânib-i ma'şûkdan zuhûr iden tecelliyyât-ı gûn-â-gûn ile meşbû' olarak ekl ü şurb ve ... gibi îcâbât-ı zarûriyye-i beşeriyyeden bile vâreste ve müstağnî kalırlar. Zîrâ *'kesret-i ta'am'* insanı şehvet ve rahata, *'killet-i ta'am'* ise huzûr-ı kalb u sa'âdete sevk ider. [6].

Ez-cümle, peygamber-i zîşân ve nebiyy-i ahirü'z-zamân efendimiz Hazretleri dâ'imâ savm-ı visâlde ya'nî her gün hâl-i sıyâmda idiler. Ashâb-ı kiram zevi'l-ihirâm *Yâ Resûlu'llâh, Cenâb-ı risâlet-me'âbinuz savm-ı visalde bulunursunuz ve ne için bizleri bu şerefli 'ibâdetden mahrûm buyuruyorsunuz, Ruhsat buyursanız da bizler de eser-i celîlinize iktizâ idelim*, diye istîzân u taleb-i ruhsatda bulunmuşlar. Ve o mahbûb-ı Hudâ u şefî'-i rûz-ı ceza efendimiz sa'âdetle buyurmuşlar ki: “Ey ümmet ü ashâbım! Sizler benim her işlediğim şey'i işleyemezsiniz. Zîrâ benim tecellîyât-ı sübhâniyyeye mazhar u mülâkî olmadığım hiçbir ân ve zamân yokdur. Bununçün ekl ü şurb gibi zarûrât-ı beşeriyyeyi kazâ ve îfâyâ zâten vakit bulamadım. Şu keyfiyyet dolayısıyla cû' u 'atşın ıztırâbından müstağnî bulunurum. Lâkin sizler, buna takât getiremezsiniz. Zîrâ sizler bî-

hasebü'l-beşeriyye, te'mîn-i maişet için de meşgûl ve muvazzaf bulunursunuz. İşte bununçün sizi savm-ı ... men' etmekliğime sebep budur.” buyurmuşlardır (*).

İşte dâ'imâ likâ-yı ilâhîyeden başka havsala-i beşeriyyesine hiçbir şey' sığdırmayan enbiyâ, evliyâ ve ricâllullâh ki 'Âşıkân-râ mezheb ü millet Hudâsttan başka mezheb ü meşrebe tâbi' olmamışlardır. Deryâyı nûş etseler *hel min mezîd* ya'nî *Daha ziyâde yok mı?* diyerek na'ra-zen-i âfâk olurlar.

İkincisi, kâni'ân âb-ı vuslât u kâ'idân kûy-ı tarîkatdir ki nîm-i cür'adan ya'nî yarım yudumdan sekrân olurlar. Ma'âz-ı zârî-i Bâyezîd-i Bestâmî gibi zâtlardır ki: ma'az-ı zârî:

diyerek kâse-i muhabbetden bir yudum içmekle hemân serhoş oluvirmişlerdir. Bâyezîd-i Bestâmî ise:

“Sübhânî mâ a'zâma şey'un [ve] ene sultânü's-salâtin”

(Bana tesbîh idiniz, ben zîrâ 'âzimü'l-insânım ve pâdişâhlar padişahıyım.)

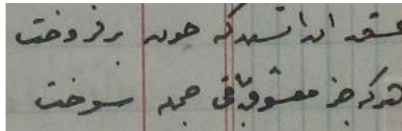
gibi 'âlem-i mahvda söylediğiniz ... geldikte yüzüne vurub *sen şöyle bir şey' ... etdin* deseler hacâlet-i 'azîmeye dūçâr olacağı şübhesizdir. Çünkü kaldıramayacağı bir yükü taşımağa heves etmişdir.

Herkesin isti'dâdına vâbestedir âsâr-ı feyz

Ebr-i nîsândan sade f dördâne ef'î semm olur

İşte isti'dâdından fazlasını temennî etmek bi'l-âhîre hacâlet-i 'azîme ve ... mûcib olur. *Karınca kararınca* demişlerdir. Kendisini mûr-ı 'âciz bilen taht-ı Süleymân olur.

Üçüncüsü, bu kıssalardan bî-nasîb ve bî- ... olup bî-ma'nâ olan 'avâm-ı ... dır. Şimdi şuraya kadar istihsal olunan neticeye göre 'aşk[a] ifrât-ı muhabbet de derler. Fart-ı muhabbetden hâsıl olan şiddet-i hararet 'aşğın cism ü cânında devvâr u seyyârdır. Herkesin kârı ve liyâkâtı olmayan 'aşk, şu'le-dâr olamaz, söner. Nitekim Cenâb-ı Mevlânâ:

'Aşk öyle bir âteşdir ki bir kere parladı mı ma'sûk yakasından başka her nesi varsa cümlesini âteşte yakup fenâ-fi'llâh mertebesine vâsıl olur.

Hazret-i ‘A’iše ve ibn-i ‘Abbâs’a istinâden rivayet olunan bir hadîs-i şerîfin me’âline göre ser-âzâdeleri ...-ı ‘aşk ile kesb-i iltisâk iden ‘âşık : “*Ser-azadeleri ... aşk ile kesb-i iltisak iden aşık, aşkı, iffet ü perhizkârlık ile ketm-ı setr idüp de bu minval üzere vefat iderse şehîd olduğu hâlde vefat eder.*”. Vuslat-ı Bârî mevt-i ihtiyârîye ... ve netice-i muhabbet ise müntic-i mevtidir.

Ve’l-hâsıl ‘âşıklık ifrât-ı muhabbet olup hubb-ı cismânî, meyl-i şehvânî ve müşteheyât-ı hayvânî değildir. Bu sûretle ‘aşk, aşk olduğu haysiyetden, gerek hakikat ve gerek cânib-i mecaz u sûretten zuhûra gelsün. El-mecâz manzaratü’l-hakikatü fehvâsınca, hakikate ve mertebe-i vahdete rehber olur. Fart-ı hakikate kesb-i vusûl etmeden ‘iffet ü perhîz olarak ... ile muttasıf olup ‘aşkı ketm iden ‘âşık, mecaz hâlinde vefat etse de zümre-i şühedâya iltihâk ider.

Ka’rı yok bir bahr-i pâyândır ‘ummân-ı ‘aşk

İbtidâsı yok intihâsı yok didi sultân-ı ‘aşk

İstitrâd; Cenâb-ı Hakk’ın esmâ-yı latîfesi olduğu gibi esmâ-yı kahriyyesi de vardır. Hakîkî ‘âşıklar, bu iki sıfat-ı ilahiyyeye de ‘âşıkdırlar. Ve *Yâ Rabbî, lütfun da hoşdur kahrın da hoşdur* derler. ‘Ale’t-tarîkû’t-temsîl zîrdeki hikâyenin nakli muvâfık-ı makam u mevki‘ görülmüştür.

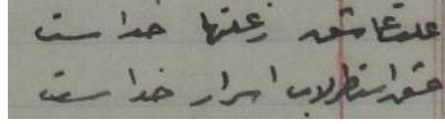
Hikâye

3

Mülûk-ı ...den biri, nedîm-i hâssı ile birlikde ta‘âm etmeyi itiyâd etmiş. Yine birgün esnâ-yı ta‘âmda hilâf-ı mevsim turfânda karpuz varmış. Melîk, bir lutf u iltifât-ı mahsûsı olmak üzre kendi eliyle bir dilim karpuzı nedîmine uzatmış, nedîmi de birçok şükrân ve minnetlerle karpuzı kemâl-i iştihâ ile yemiş. Melîk nedîminin böyle iştihâ ile karpuzı eklinden dolayı dahâ ziyâde iltifâtda bulunmak üzre, yalnız bir dilim kendisine ayırıp diğer dilimlerin hepsini nedîmine eda etmiş ve nedîmi de ona uzatılan dilimlerin hepsini ekl etmiş. Kalan bir dilimi Melik ağzına alır almaz bir de ne baksın! Karpuz *Ebu Cehl karpuzı* gibi zehrâgîn ve ekli gayr-ı kâbil müstekre bir şey! Derhâl istifrağ ederek nedîmine demiş ki: “Ben sana bu karpuzdan birkaç dilim virdim. Halbûkî, ben bir lokma ekl ettim. Merâretine tahammül idemeyerek istifrağ ettim. Sen nasıl tahammül ettin?”. Nedîm, âdâb-ı mülûkî îfâdan sonra demiş ki: “Ey benim veliyy-i ni‘metim ve bâ‘is-i hayât u sa‘âdetim! Bunca zamandan beri ... olan envâ‘-ı ni‘met ü nevâlenize müstağrak olmuş bir kulunuzum. Şimdiye kadar ekl etmiş ve mazhar olduğum ni‘metlerinizin lezâ‘izi bu karpuzla karşı gelerek kulunuza bunun hiçbir acılığını hiss ettirmedim.”

diyerek melîkin bir kat dahâ mazhar-ı teveccüh ü 'inâyâtı olmuştur. İşte bende[y]e lâyıık olan budur ki veliyy-i ni'metinin hân-ı ni'metini seçmeyüp; bu iyidir, bu kötüdür, dimes.

Cenâb-ı Mevlânâ şöyle buyururlar:

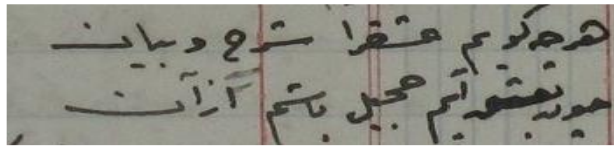
'Aşığın 'illeti cemî' 'ilel ü 'isti'âm cismaniden ba'id ü masûndur. Anunçün hükemâ maraz-ı 'aşka devâ bulamamışlardır.

'Ârif olanlar:

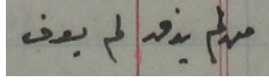
kelâm-ı cevher-feşânını tezkâr iderler. *Mezheb-i felâsifeye ihtiyâr idenlerde 'ilel-i sevdâviyyeden iltiyâm-nâ-pezîr bir 'illetdir* diye ta'rîf etmişlerdir. Halbûkî 'aşk, Mevlânâ'nın buyurdukları gibi kitâb-ı hevâ ve usturlâb-ı esrâr-ı Hudâ'dır.

Usturlâb, rub'-ı dâ'ireye derler ki bununla evzâh u etvâr-ı nücûm u âfitâb ve sâ'ir ahvâl-i ... hesâb idilir. Şu hâlde 'aşk, âfitâb-ı zâtın ve kevâkib-i esmâ u sıfâtın usturlâbı gibidir. Âlem-i eflâk u me'ânî olan 'urefâ usturlaba 'aşkla esrâr-ı Hudâ'yı ve etvâr u esmâ vü sıfâtı ölçerek anunla semâvât-ı 'aşk-ı hakîkiye peyveste ü vâsıl olurlar. Mezâhib-i sûfiyyenin işbu tevcihât u ihticâcına göre mezâhib-i felâsife ile 'azîm bir fark u tefâvütleri vardır. Ve yine bu makâmda Cenâb-ı Mevlânâ:

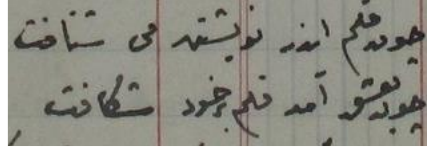

beyt-i şerifiyle her ne ki hudûd-ı 'aşkda tavnîh eylerim. Fakat, cezbe-i 'aşka geldiğim zamân 'aşkı ta'rîf ü tavsîfden istihyâ eylerim. Çünkü harîm-i cezbe-i 'aşkın dâ'ire-i mahremiyetine girdiğim vakt-i ânda kâl u kaleme sığmayacak bir mâhiyetde keyfiyyetleri vardır. Balı hiç tatmayan bir şahsa balın mâhiyet ve halâvetinden ve sâ'ir evsâf u mezâyasından bahs iderek ağzını tatlılayamazsın. Müsta'idd-i 'aşk olmayan kimselere de zevk u fazîlet-i 'aşkı anlatmak müşkildir.

Mısra': "Fuzûlî 'aşk zevkin zevk-i 'aşkı [var] olandan sor", işte bu ma'nâyâ işâretidir. Men lem yezuk lem ya'rif¹¹⁴.

Ve yine bu makâmda Mevlânâ:

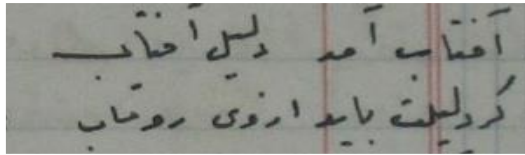

Kâtib her şey'i yazmakda sür'at u sühûlet gösterdi. Lâkin 'aşk kelimesine gelince, mehâbet u celâlet-i 'aşk ana müstevlî olup, elindeki kalem yorgun at gibi çatladı buyururlar. Fe efhem kemâ yelîku.

İşte yukarıdan beri bast u temhîd etdiğimiz delâ'il ü emsâle göre; hadîs ü rivâyât-ı 'aşk ve efsâne-i garâmiyyât, erbâb-ı vusulden tahkîk idilebilir.

Kütüb-i ashâb-ı 'ukûlun saha'îf ü füsûlünde 'aşka dâ'ir bir kayd u mebhas yoktur. 'Aşk, vicdînidir, lâhûtîdir. Kîl u kâlden, sû'âl u cevâbdan müstağnidir. 'Aşk ... şerhini, yine 'aşk kendisi şerh ü tefsîr ider.

Nitekim yine Mevlânâ:

Güneşin varlığına yine güneş delîldir. Eğer sana delîl lâzımsa andan yz çevirme ki bundan başka daha vâzih delîl bulamazsın.

Kıt 'â

Güneş kim nûr-ı a'zam pertevidir

Hemîşe girdiği dervîş evidir

Cihân müştâk iken meh pertevine

Girer 'âr eylemez dervîş evine

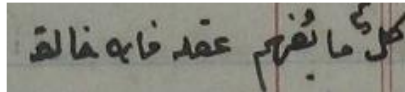
Şeyhî-i Germiyânî'nin şu kıt'asında güneşin hâ'il kabul etmez bir nûr-ı a'zâm olduğu ve bunun varlığını inkâra mecâl olmadığını pek güzel tasvîr etmiştir.

¹¹⁴ Tatmayan bilmez.

‘Akl, ancak dâ’ire-i imkânda cevelân ve tayerân eyler. Ve görmediği ve bilmediği bir şey’e kanâ‘at getirmez. Meselâ; telefon ve tayyâre ve telsiz telgraf gibi fûnûn-ı terakkiye-i hâzıra keşf ü icâd olunmadan evvel insanın gökyüzünde uçacağına ve bir anda Paris ve Londra ile muhâbere imkânı hâsıl olacağına ihtimâl veremeyerek ‘akla mülâyim gelmediği cihetle görmeyince sıhhatine kâ’il olamaz. Şu hâlde demek oluyor ki ‘akl, ancak muhaddesâtı kabul u tasdîk idebiliyor.

‘Aşk ise lâhûtîdir. ‘Akl anı fehm ü idrâkden, tasvîr ü tasavvurdan ‘âcizdir. Muhaddesât ise ‘akl gibi mahlûkdur.

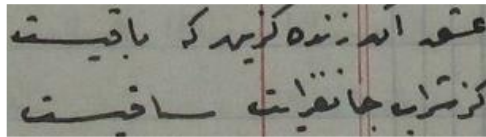
Cenâb-ı Mevlânâ a‘zamullâhi zikrahû efendimiz Hazretleri, Mesnevî-i şerîflerinde şöyle buyururlar: “Ey merd-i gâfil, senin muhît-i ‘ilm ü ‘irfânın ve derece-i zekâ vü iz‘ânın, bir elma içinde peydâ olmuş kurda benzer ki o kurt, elmanın içinde bulunduğu müddetce kendisini lâ-yetenâhî bir sâha-yı vasî‘ada bulunduğunu farz ider de elma yarılıp kurt dünya yüzünü görünce, bu lâ-yetenâhî fezâya bakup kendisinin ne kadar dâr u dîk bir yerde mahbûs olduğunu fehm ü idrâk iderek, şimdiye kadar böyle bir ‘âlem-i ferah-fezâdan bî-haber olarak hemân ancak elma içinde teşkîl etmiş olduğu yuvayı kendine bir dâ’ire-i vasi‘ u lâ-yetenâhî ‘add idiyor imişim. Heyhât! Ne kadar gaflet ve ne kadar cehâletde bulunmuşum.” dediği gibi insanın ‘akl u zekâsı ve fehm ü firâseti ancak ve ancak mahdûd bir derece-i süfliyyede kalır. Çünkü ‘akl muhaddisdir. Muhaddesâtı *idrâk* ancak o derk ider. Dâmâd-ı peygamberî Cenâb-ı İmâm Alî kerremallâhû veche;

buyurmuşlardır ki ma‘nâ-yı hikmet-i meşhûnı: Her şey ki ‘akl ile biliyor ve tasavvur kılınur, muhakkak o şey’ mahlûkdur ve hâlıkı Allâh’dır.

İşte bu sûretle ‘aklın her bildiği ve tasavvur kıldığı mahlûk olunca hâlıkı tasavvur ve muhabbet-i Rahmânî te’emmül ü tefekkürden ‘akl bi’t-tabi‘ ‘âciz u kâsırdır. Mâdâm ki ‘akl müdrik-i ‘aşk değildir, bu sûretle hangi ‘aşk intihâb u ihtiyâr olunmalıdır?

İşte bu makâmda yine Cenâb-ı Mevlânâ buyururlar:

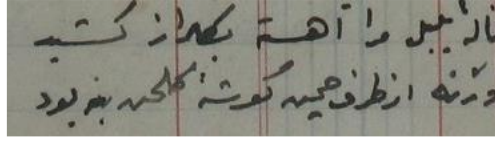
O Hayyun velâ yemût olan Hâlık-ı kâ’inatın ‘aşkı[nı] kabûl eyle ki dâ’im ü bâkî, ve hayât-bahşâ olan şarâb-ı lem yezel hakîkatin sâkîsidir.

Cenâb-ı Hakk, Kurân-ı mecîdinde, *El ehillâu yevme izin ba'duhum li ba'dîn 'aduvvun illâl muttakîn*¹¹⁵ buyururlar.

Ma'nâ-yı münîfi: Dostların yevm-i kıyâmetde ba'zısı ba'zısına 'adûdırlar. Yalnız müttakîn müstesnâdırlar.

Şu 'âlem-i fenâda idlâl iden dostlar, âhiretde düşmen olurlar. Fi'l-hakîka zâhiren öyle dostlar vardır ki şeytân gibi insanın 'urûk u damarlarına girerek yavaş yavaş anı şehrâh-ı istikâmetden ve sıdk u hulûsı ...dan ayırarak gümrâh-ı dalâlete ve hüsrân u sefâlete sevk iderler. Üzüm üzüme baka baka kararır.

Beyt-i Münâsib-i Hâl

Âvâze-i 'andelîb, sadâ-yı hoş elhânıyla yavaş yavaş beni semt-i gülistâna çekdi ve cezb etdi. Yoksa bana göre içinde bulunduğum hamam külheni, nüzhetgâh olan çemenzârdan daha güzel idi.

Heyhât ki zavâllı gâfil, külhen ile gülistânı müsavi tutarak tefrîk ü temyîzden 'âciz bulunur. Ve belki de külheni gülistâna tercîh idiyor.

Kâri'in-i kirâmı bu husûsda dahâ ziyâde tenvîr ü zevkyâb etmek için sergüzeştım olan bir vak'ayı burada îrâda lüzûm gördüm. Şöyle ki:

Muharrir-i fakîr, henüz 'ahd-i şebâbda idim. Firâş u bâlinim ya'nî yatdığım döşek ve yasdığım mürûr-ı zamânla öyle bir hâle gelmiş idi ki kurı tahtada yatmakla döşekde yatmak belki müsavi idi. Vâlide-i 'azîzem merhûme, bir gün hallâcı çağırarak ba'zı lüzûm görülen yatakları hallâca atdırmış ve bu miyânda bizim ma'hûd yatak ve yasdıkları da atdırmış idi. Zavâllı kadıncağız benim esbâb-ı istirâhatimi te'mîn etmek istiyordu. Halbûkî muharrir-i fakîr, o gice yatağa girer girmez, her tarafım pufla gibi kaba döşek! Bir dürlü istirâhatimi te'mîn idemedi. Sağıma döndüm, soluma döndüm, iki sâ'at kadar uyku benden münezzeh oldu.

Halbûki eski yatağında bu ser-i bî-münifimi bâline tevdi' ider etmez horuldamağa başlar idim. Ve'l-hâsıl o iki sâ'at uykusuzluk a'sâbıma te'sîr etmiş olmalı ki zavâllı bedbâht vâlidemi uykudan uyandırarak, bu yatağımı ne istedin de hallâca atdırarak benim huzûr u istirâhatimi selb etdin, diyerek vâlidemi ta'rîze başladım. Zavâllı vâlidem ne yapacağını şaşırarak karşımda bir kabâhatli gibi

¹¹⁵ Zuhruf, 43/67.

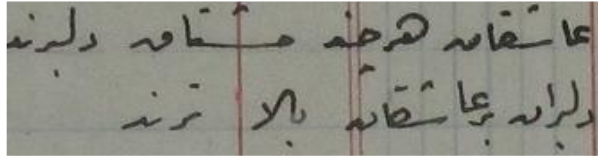
düşünmeğe başladı. Çünkü yatakların hepsini de hallâca atdırmışdı. Başka atdırılmamış yatak yokdı. Ve'l-hâsıl o gice söylene söylene yatağıma yatmayup otdan ma'mûl bir peykeye uzanmış ve sabâhlamışdım. Şu misâl vâlideme bir vesîle-i rahmet olduğından kâri'in-i kirâmın rûhuna bir Fâtihâ ithâf buyurmalarını hasseten recâ' iderim.

Dimek oluyor ki insan me'lûf olmadığı bir şey'e nâ'il olunca anın kadr u meziyyetini birdenbire takdîr idemeyerek ba'de'z-zamân peydâ-yı ünsiyyet etdikce ve bu bâbda birtakım tecrübeler geçirdikçe iyüyi kötüden fark u temyîz idebiliyor. Ve kanâ'atini yavaş yavaş değışdirebiliyor. Fakat birdenbire lezzet u halâvet-i 'aşkı duyunca anı men' u zecr etmek kâbil değıldir.

Bâğbân mey içeli aldı üzüm lezzetini

Öldüm Allah diyenin gözine sıkmaz koruğı

Ve yine bu makâmda Cenâb-ı Mevlânâ:

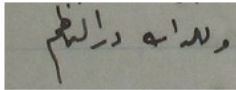
'Aşıklar her ne kadar dilberlere müştâk iseler de dilberler de 'aşıklarına dahâ ziyâde 'arz-ı iştiyâk u muhabbet iderler. Şu hâlde 'aşıklık ma'sûkluk gâyesi mâbeynlerinde kalmaz da yekdil ü yekvücûd olurlar.

Zîrâ bu 'aşıklık ma'sûkluk kelimelerinin ma'nâsı ve medlûlları bir olub yalnız imlâları birer nukûş-ı sathiyeden 'ibâret kalır. Bu bâbda en vâzıh bir eser, sâhib-i Mevlüd Süleymân Çelebî Hazretlerinin mi'râcû'n-nebiyy bahsinde:

Gül habîbim sana 'âşık olmuşum

Cümle halkı sana bende kılmışım

beyt-i güzîninde 'aşıklık ile ma'sûkluk beyninde bir fark olamayacağını ityân buyurmuşlardır.

Hikâye

4

Ümerâ-yı sâlifeden biri kendi kölelerinden sâhib-i hüsn-i cemâl bir köleye meyl idüb o kölenin firîfte-i hüsn ü ânı olur. Ve kendisinin dâ'imâ hasbihâl ettiği bir zâta, kölesine olan meyl ü muhabbetinden bahs iderek:

Bâridü'l-lisân u huşûnet-i tab 'a mâlik olduğundan bir dürlü kendisini dâ'ire-i mahremiyete alamıyorum der.

O zât-ı fezâ'il-sımât da der ki:

Mâdâm ki arada bir 'aşk vardır, artık bunda efendilik kölelik mevzû'-ı bahs olamaz. Her ikiniz de mertebe-i 'aşkda yeksân u yekvücûd olmalısınız, demiştir.

El-cinsu ile'l-cinsu yemîlun kelâmı mûcibince zarîf zarîfe, 'ârif 'ârife, 'âşık 'âşika, sûfi sûfiye meyyâldir.

Hâcî Râtib Beg merhûmun:

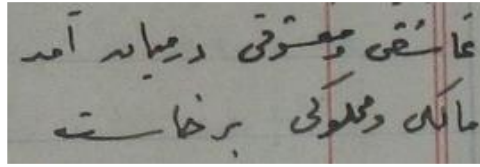
Gelmez tegayyür aslına birdir hakîkati

Deryâda gerçi zâhir olur sad-hezâr mevc

redifli bir gazelinden me'hûz işbu beyt-i güzîni bir güvâh-ı bî-nazîrdir.

Hikâye

İki zât beyninde hakâyık-ı 'aşka dâ'ir mübâhase cereyân idi yordu. Biri dedi ki *'aşkın hülâsası dâ'imâ belâ ve meşakkat ve 'âşık da her vakit mübtelâ-yı muhabbetdir. Ma'nâ-yı 'aşkı ben böyle anlıyorum*, didi. Diğeri de dedi ki *sükût et zannedersem aslâ cengden sonra sulhü görmüş ve bade'l-firâk ... vuslatı tatmamışsın. Hiçbir kimse bu 'âlemdede 'aşk ...den dahâ zarîf ü latîf ve beşûş olamaz*, dedi.

'Âşıklık ve ma'şûklık iki[si] berâber geldiler. Sâhiblik, kölelik, aradan kalktı. Yekvücûd oldılar.

Hikâye

5

Birgün yolcının biri bir vâdiden geçerken mahbûbına tesâdüf iderek aralarında şu yolda mübâhase cereyân etdi.

Yolcu: "Cânânın olan Leylâ'nın 'aşk u 'alâkası kaydında bulunub anın için feryâd u zârı etmekdesin. Halbûkî, burada böyle tağ başlarında vuhûş ile peydâ-yı ünsiyet ideceğine varub ma'şûkın olan Leylâ nezdinde ârâm-güzîn olsan Leylâ'ya sıdk-ı 'aşkı elbet dahâ ziyâde isbât etmiş olursun. İddi'â-yı 'aşk iden cânânından böyle uzağa kaçır mı? Bu lahana turşusu ne ve bu perhîz ne? didi. Bu yolcının şu ta'rîfi üzerine Mecnûn, bir kahkaha salıvererek:

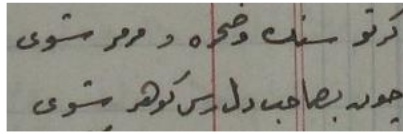
“Behey ahmak! Sen beni cânânım olan Leylâ’dan uzak mı zann idiyorsun? Heyhât yanılıyorsun! Leylâ’ya doğan âfitâb bana da doğmuyor mu? İkimizin gündüzümüz bir değil mi? Kezâlik Leylâ’ya doğan ay, bana doğmuyor mu? Her ikimizin gicemiz bir değil mi? İşte kurbiyetimizi bundan anla!” diyerek bu yolcuı bi’l-iltizâm oradan savuş[tur]ub sahra yolını tutmuşdur. Fuzûlî’nin:

“*Vasldan çok ‘âşıkı müstağni eyler bir visâl*”

mısrâ’ı mü’eddâsınca ‘âşıkân-ı sâdikân zâten hep vuslat-ı dünyevîyeden mahrûm ve müstağni olup likâ-yı Rabb-ı kerîme-i rûz-ı mev’ûda muntazırdılar. Sûre-i Kıyâmet’in 22. âyetinde buna dâ’ir işâret-i ilâhiyye vardır: *Vucuhun yevmeizin nadıretun¹¹⁶ ilâ rabbiha nazıretun¹¹⁷*

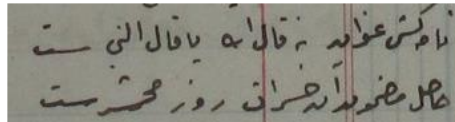
‘Alâ kavli’l-müfessirîn gerek genc ü tuvânâ ve gerek pîr ü bernâ olarak vefât etmiş olanlar yevm-i mev’ûdda otuzar yaşında, yüzleri ter ü tâze olarak likâ-yı Rabbı müşâhede ideceklerdir. Allâhümme yessir lenâ bi hürmeti Resûlike’l-kerîm.

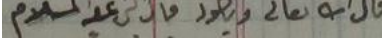
İşte ahlâk-ı ilâhiyye ile mütehallik ve evsâf-ı nâ-mütenâhiye ile munsif olanlar *Tehallaku bi ahlâki’llâhi¹¹⁸* hitâb-ı celîline cân atan müştâkân u bahtiyârân-ı ümmetindir. Cenâb-ı Mevlânâ:

Sen her ne kadar ... mermer gibi te’sîrât-ı hâriciyeden müte’essir olmayup kâbiliyyetinde katılıktan başka bir hasîseye mâlik olmasan bile bir sâhib-i dile mülâkî olursan seni yumuşadır, mum ider. Ve pırlanta gibi beyne’l-enâm kıymetdâr ve sâhib-i mevki‘ olursun!

Mollâ Câmî Hazretleri Muhabbetü’l-Ebrâr nâm eser-i ‘âlilerindeki şu beyt-i şerîfî ile fezâ’il ü kemâlât-ı insâniyyenin ne gibi ‘ulûm ile istihsâl idilebileceğini pek münakkah bir sûretde ber-vech-i zîr edâ buyurmuşlardır:

“Bir kitâb ki anın dîbâcesi değildir. Öyle kitâbın hâsıl-ı ma’nâsı’ rûz-ı mahşerde hüsrandır”.

¹¹⁶ Kıyâme, 75/ 22.

¹¹⁷ Kıyâme, 75/ 23.

¹¹⁸ Allah’ın ahlâkı ile ahlâkların.

Ya'nî 'ilm-i tefsîr ü hadîs ü fıkıh ve âsâr-ı selef-i sâlihîn gibi tettebbu' ve mütâla'a ve muktezâsıyla 'amel etmesi muktezâ iken; sebab-i sa'âdet-i sermedîye olan kütüb-i şerîfeyi terk iderek kendisinin emr-i dîn ü dünyâsına müte'allik olmayan 'ulûm-ı gayr-i nâfi'a ile iştigâl iderek tazyî'-i 'ömr-i 'azîz eylemek rûz-ı cezâda mûcib-i hüsrândır.

Hikâye

6

Nîsân bulutundan hâsıl olan bir katre, deryâyâya toğru nüzûl idiyordu. Katre, deryâyı görünce "İndiğim yer bir deryâdır. Halbûkî ben bir katreyim." diye hicâb etdi. Ve fakat katrenin bu tevâzu' u mahcûbiyetine karşı Cenâb-ı Hak, o katreyi sadefe tesâdüf etdirerek katre iken dürr-i girân oldu! Deryânın suyu tuzlu ve zehir gibi acıdır. Ebr-i nîsânın bir katresi hem lezîz ve hem de kıymetdâr bir incidir. Nitekim bu makâmda Seyyîd Vehbî:

'ilm bir deryadır anın al eyü incülerîn

Yoksa insana göre mümkün değil cem '-i 'ulûm

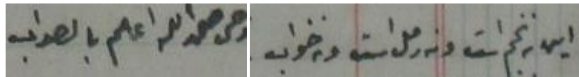
İşte buraya kadar cem' ü telfik idebildiğim âsâr-ı celîle-i evliyâullâhdan ve üdebâ-yı sâlife-i kirâmdan zuhûr-yâfte kelâm-ı hikmet-i insicâma nihâyet vererek bundan sonra be-inâyetillâhî te'âlâ 'Aşknâme'nin tercemesine mübâşeret eylerim. Limuharrir-i fakîr:

Bahr-i bî-pâyân-ı ma'nâdır kelâm-ı evliyâ
'Ayn-ı deryâ-yı hikmetdir bî-gümândır her katresi

Ebr-i nîsân-ı füyûzâtdır kelâm-ı evliyâ
Düşse ... ider dürr-i girân her katresi

Destgîrindür uzatma Rüşdîyâ Mollâ-yı Rûm
Hırz-ı cân it ... nutkının her katresi [1]

[1] Şu mısra' Mollâ Câmi Hazretlerinin:

beyt-i güzînini telmihen ityân idilmiştir. Çünkü Mesnevî-i şerîf ser-â-pâ ahkâm-ı Kur'ânîyye'yi müfesserdır. Ve kezâ limuharrir-i fakîr:

Berâ-yı İstimdâd Lî-Cenâb-ı Pîr Mevlânâ Kuddise Sırrahu'l-A'lâ

İltifâtından beni mehcûr u nisyân eyleme
El-âmân pîrim efendim gark-ı hicrân eyleme

Gerçi 'Aşknâme'n idüb Türkce'ye nakl u terceme
Vardır elbet de kusûrum bakma hüsrân eyleme

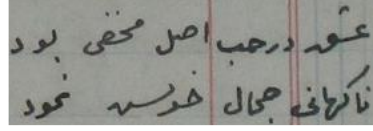
Maksadım bir iltifâtındır beni teşvîk iden
Cür'etim ancak budur dûcâr ... eyleme

Sen kerem-kânî ve hem iklim-i rûh sultânısın
Destgîrim el-âmân Rüşdî'yi nâlân eyleme

*Ka 'betü 'l- 'uşşâk bâşed in makâm
Her kî nâkıs âmed încâ şod temâm*

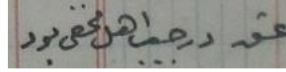
‘AŞKNÂME

[1]

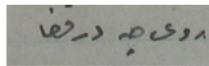
Keyfiyyet-i ‘aşk, bi 'l-isâle muhabbetde, meveddetde pûşîd gizli idi. Zîrâ bu ‘aşk kendisinin cemâl-i bâ-kemâlini insana ansızın gösterdi.

İnsandan murâd merd-i ‘ârif değildir. Ba ‘zı nüshalarda:

tarzında görülmüştür. Şu tarza göre de ma ‘nâsı şöyle olmak lâzım gelir: [‘Aşk ehl-i hafâ olan merd-i kâmilin ceybinde idi. Birdenbire tecelli-i cemâl eyledi.]

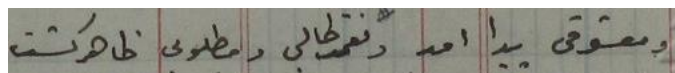
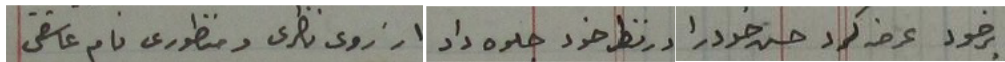
‘Âşknâme’yi kimi Cenâb-ı Mevlânâ’nın, ve kimi de Hazret-i Sultân Veled’in âsâr-ı güzîninden olduğunu telakkî iderler. Fakîr-i pür-taksîr Hazret-i Sultân Veled’in; Rebâbnâme, İbtidânâme, İntihânâme gibi âsârından başka bir eserine tesâdüf etmediğim cihetle, Âşknâme nin Hazret-i Mevlânâ’ya ‘â’id olduğunu daha kuvvetli buluyorum. Zâten baba ile oğlu beyninde teklîf ü tekellüf yoktur! Meveddet ehl-i safâcadır.

Tavzîh-i Ma ‘nâ

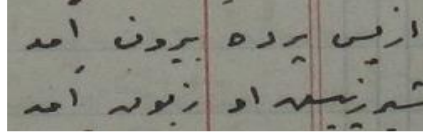
‘Aşk kendinin ehl ü lâyıkı olan Cenâb-ı vâcibü’l-vücûdun gayb-ı hüviyyet-i ilâhiyyesinde muhtefî idi. Nâgehân *küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtu en u ‘râfe fe halaktü’l halka li-u ‘râfe* hadîs-i kudsîsi sırınca, Hazret-i zü’l-celâl, kemâlât-ı zât u esmâ’iyyesini izhâr etmek murâd buyurdularında tecellî-i hubb-ı zuhûrı gayrete gelüp ‘aşk, a ‘yân-ı eşyâda cemâl-i bâ-kemâlini gösterdi.

Fahreddin Irâkî Hazretleri *Leme ‘at-ı ‘Aşk* nâmındaki eserinde buraya münâsebet getirerek diyor ki:

Ya'nî, Hak Te'alâ ezelde kendi hüsnini kendine 'arz eyledi. Kendi nazarında yine kendi hüsnini cilve eyledi. Nâzırlık cihetinden 'aşıklık nâmı ve manzûrluk haysiyetinden ma'sûkluk na't¹¹⁹ u vasfı zuhûr itdi.

2

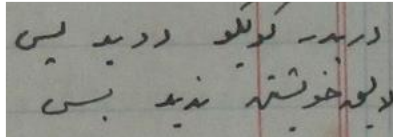
'Aşk, ... itmiş olduğu perdeden sıyrılıp çıkınca erkek arslan 'aşkın önünde 'âciz u zebûn kalır.

Tavzîh-i Ma'nâ

'Aşk perde-i 'ademden 'âlem-i hestîye gelüb dâhil-i mertebe-i zuhûr oldu. Zîrâ: *İnnâ aradnâl emânete alâ's-semâvâti vel ardı ve'l-cibâli fe ebeyne en yahmilnehâ ve eşfakne minhâ ve hamelehâ 'l-insânu innehu kâne zalûmen cehûlâ*¹²⁰ âyet-i kerîmesinin medlûlınca kıymet ü bedâyi' ü aheng ü letâ'ifi 'akıllara hayret-efzâ olan semâvâta ve metîn u rasîn olan yeryüzine ve sırr-ı gurûrını gönüllere irdiren şâhika-yı cibâle 'arz olundukda, bunlar 'aşkın debdebe-i celâlet ü 'azametini görünce emânât-ı 'aşkı kabûlden ibâ' ü ... iderek ekmele-i mevcûdât evvelâ insana 'arz olundukda, *velakad kerremnâ benî âdeme ve hamelnâhum fi'l-berrî ve'l-bahri*¹²¹ câmi 'iyyet-i ... mebni 'aşkı kabul eyledi.

Şu beyt-i şerîfden istidlâl idilen mefhûm ve me'ânîye göre insan 'akl u ferâseti hasebiyle öyle bir arslândır ki def'-i zarar ve celb-i menfa'at emrinde pençe-i fikr ü nazarını her neye saldırırsa anı elbet de nez' ü iktihâm¹²² ider. Terakkiyât-ı hâzıra ve intizâm-ı nizâm-ı 'âlem ü kemâlât-ı mütemekkiye masdar olan insândır. İnsan gerçi sûretde bir katredir ammâ o katrede nîce şehristân-ı 'ilm ü 'irfân ve deryâ-yı bî-nihâyete fâzıl-ı yezdân pinhândır.

3

¹¹⁹ Bu kelime sayfa kenarına yazılmış ve yıldız ile işaretlenmiştir.

¹²⁰ Ahzab, 33/72.

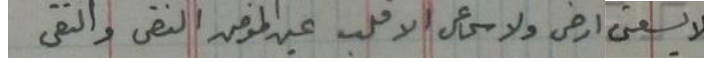
¹²¹ İsrâ, 17/70.

¹²² Kelimede "ح" yerine "س" harfi kullanılmıştır.

'Aşk kapu-be-kapu, mahalle-be-mahalle dolaşdı. Bî-çâre hiçbir yerde ârâm idemeyüp kendisine lâyıık hiçbir kimse göremedi.

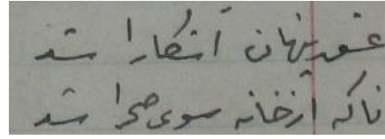
Tavzîh-i Ma'nâ

'Aşk zemîn ü semâvâta ve cibâl-i râsiyâta 'arz olundukda bunların hiçbirisini kendisine lâyıık ve cesbân göremedi. Çünkî: aşk netîce-i merâtib ü menâzili kat' eyleyüp ancak kendisinin min haysi'l-mecma'-ı âsâr-ı celâliyyesine mazhariyyete lâyıık bir şey göremedi ise de yine insân:

hadîs-i kudsîsi delâletince câmi'iyet-i asliyyesi hasebiyle cemî'-i eşyâdan evsa' u a'zâm olarak yine 'aşkın debdebe-i şân u 'azametine lâyıık olunduğı vechile cevalan-gâh olamadı. *İnnehu kâne zulûmen cehûlâ* nass-ı celilince, âfitâb-ı 'aşkın şa'sa'a-yı şevketi ü 'azamet ü kudreti bir gönülde tecellî edince o gönül, çemenzâr üstündeki şebnem gibi lerze-nâk olarak mahv olup gider.

4

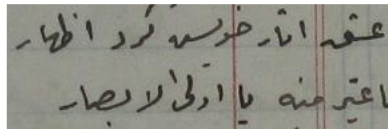

Nihân-hânedeki 'aşk: zâhir ü bedîdâr olunca nâgâh hânedden sahrâ-yı cânibine kadar gitdi. Ya'nî 'aşk mertebe-i ehâdiyyetden hurûc ve sahâ-yı esmâ vü sıfâta vülûc itdi.

Tavzîh-i Ma'nâ

'Aşk, hüviyyet-i zât-ı ilâhiyyede pinhân iken, cûş u hurûşa gelüp kendisindeki bi'l-cümle hakâyıkı yine kendisine gösterdi. Ve andan bir muktezâ-yı tecellî-i vücûdı, ve şühûdı bir vetîre üzre mertebe-i ehâdiyyetden hurûc u ... vasî'a-yı esmâ vü sıfâta vülûc idüp pazâr-ı hamiyet-i külliye ve cüz'iyede iştiyhâr-ı metâ' eyledi.

5

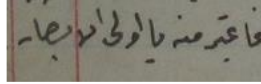
'Aşk dinilen keyfiyyet-i mergûba kendi kemâlât-ı zâtîsini gösterdi. Sizler, mer'î-i kâmil olan 'aşka itbâ' idiniz. Müstağrâk-ı 'aşk olan kesânı mecnûn (budâlâ) yerine

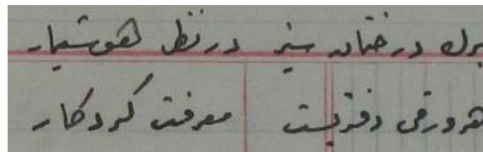
koyup da onlarla istihzâ itmeyiniz. Çünkü o ‘aşk kul yapması değil Hakk vergisidir. ‘Âşık her şey’e nihâyet galebe ider. Her ne kadar rüsvâ-yı ‘âlem olsa bile.

Tavzîh-i Ma‘nâ

Bu ‘âlem-i imkânda ne kadar ihtilâf-ı tabâyi‘ ve ahkâm-ı müteğâyyire ve elvân-ı muhtelifе varsa kâfesi ‘aşkın âsârıdır. Şebbûy-ı ‘ibrethâne-i ‘âleme hadd-i nazar olunca görülür ki, arz u semâ mütevâlî-i tecelliyât-ı zâtî vü sıfât-ı ilâhî ve te‘alâ-yı ... envâr-ı esmâ-yı nâ-mütenâhî ile ... reng-â-rengdir. *İnne fi halkissemâvâti ve’l-ardi vehtilâfilleyli vennehâri le âyâtin li uli’l-elbâb*¹²³. ‘Arş envâ-yı nücûm ve sevâkıb u ecrâm-ı bî-nihâye ile mutarrâ ve müzeyyen olup serkeşte ve hayran, bulutlar- yeryüzünü bârân-ı feyyâz-ı medârile sîr-âb için kâfe-i sirişk-efşân, ve zemîn-i arz envâ‘-ı şükûfe ve ezhâriyle bezenüp hurrem u handan, ve hevâ-yı nesîmî kâkül-i mutarrâ-yı cânâna vezân, ve libâs-ı nedârete bürünen çemenistânda dest-i kazâ ile üftâde-i dest-i hızân olub kabâ-yı hayâtdan ‘uryân olarak şemâ‘il-i fersûdeleri metâ‘-ı ‘adem-âbâd ‘aşk u muhabbeti i‘lân eyler. Ve hele şu defîne-i ‘acâyib-i küll olan bî-çâre küre-i arz, kalbindeki deryâ-yı âteşin-i ‘aşk cûş idince o kadar kesâfet ü rasânetiyle berâber bir dürlü hazm¹²⁴ idemeyüp, sînesinde açılan koca koca âteş kuyularından tağ parçası gibi şerâreler püskürerek ve tarrâka-yı kıyâmete şebîh âh u enînler ile sakf-ı âsmâna yayılıyor.

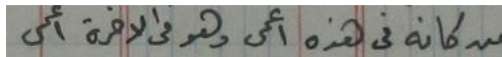

Şeyh Sa‘dî:

buyururlar.

Hakîkaten ehl-i teyakkuz ‘inde ve anların basar-ı basîretlerinde bir ağacın yeşil yapraklarında nice nice ma‘ârif-i ilâhîyye mündemic ü münderic birer defter-i hikmet oldukları zâhir ü hüveydâ olur. Şu hikmetleri göremeyenler:

¹²³ Âli İmrân, 3/190.

¹²⁴ Kelime “ح” yerine “س” ile yazılmıştır.

zümre-i hüsrânına dâhil olup mahrûm-ı nasîbe-i neş'e-i ûlâ ve mahzûl u perîşânî-i neş'e-i uhrâdır.

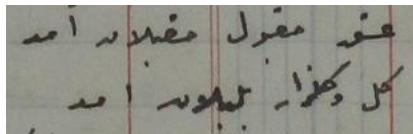
[*] Neş'e-i ûlâ demek, cism-i beşerin sahâ-yı vasî'-i 'ademden 'âlem-i şühûd olan dünyâyâ gelmesine, ve neş'e-i uhrâ ise sahâ-yı ekvâna gelüp de *küllî şey'un yerci 'u alâ aslihâ* müfâd-ı hikmet me'âlince bade'z-zamân aslına rücû' idişine derler ki buna mebd'e' ü me'ad dahî dinür. Şu hâlde sûre-i yasin-i şerîfde âyât-ı celîlenin nâtik olduğu ahkâma göre bir nutfeden halk olunan insanın ba'de'l-mevt hey'et-i asliyyesine rûz-ı cezâda kıyâm iderek tekrâr dirilecekleri ve herkesin kesb ü kârından orada hesâb verecekleri şübhesiz ve kat'îdir. Erbâb-ı kemal hâlât-ı mevtden hiç korkmayup her dâ'im libâs-ı 'âriyet olan hayâtı bir ân evvel terk ile hayât-ı sermedîyeye nâ'iliyyetlerini temennî iderler. Şurası da ma'lûm ve nezd-i ulü'l-'irfânda müteheyyi değildir ki bir kimse mevtden ne kadar havf u haşyet üzere bulunursa kendisinde de o kadar noksâniyyet vardır. Mütefevvik-i ma'âsî olduğu şübhesizdir.

Hikâye

7

Vaktiyle bir kâfile kârbân ile bir mahalle gidiyorlarmış. Kârbân bir merhalede harâmilere tesâdüf idüb tekmil-i kârbân halkını soyarlar. Üzerlerinde zîb ü ziynetden hiçbir şey bırakmazlar. Herkes perîşân bir hâlde harâmîlerin merhametini tahrîk için yalvarmağa başarlarsa da ... te'sîr olamaz. Yine o kârbân halkından biri bir kenâra çekilüp çubuğunu içerek bunların hâl u vaz'iyetlerini seyr ü temâşâ ile meşgûl imiş. Kârbân halkının gözleri bu âdeme ilişür. *Yâ hû sen ne gamsız insansın?! Harâmilere git de biraz da sen yalvar derler. Herîf çubuğu ağzından çıkarup Ne söylüyorsunuz siz? Ben kırk senedir çekmiş olduğum bu züğürtliğin zevkini el-hamdülillâh bugün çıkarıyorum da siz bana dahâ hâlâ ne söylüyorsunuz?* demişdir. Dünyâda kâr ü bârı olmayanlara rûz-ı âhiretde hesâb virmek kolaydır.

[6]

[4]

‘Aşk tâli’-i yâr u yâdı olan erbâb-ı teveccühe makbûl u mergûb geldi. Ve bülbüllerin gül ü gülzârı geldi.

Ya‘nî, ‘aşk ve ‘aşkın ‘izzet ü gayreti ‘âşıkda her ne gûnâ derd ü belâ, renc ü ‘anâ izhâr iderse itsün ‘âşk, mukbil ya‘nî ‘âşıkların medhûlî değil makbûlî gelmiştir. Ve gülzâr-ı ‘ayşının gül-i ra‘nâsı mesâbesindedir.

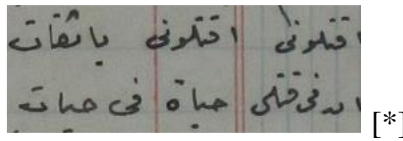
Tavzîh-i Ma‘nâ

‘Aşk mâsivâdan i‘râz ve cemâl-i akdes [ü] a‘lâya müteveccih ü nâsiye-sâz olanlara teveccüh-i vech eyledi. Anlara tecellî eyledi. Gice gündüz bülbül gibi hurûşân ... ‘âşıkların gülzâr-ı şevk-i âmâlinin gül-i ra‘nâsı mesâbesinde oldu. Her ne kadar sâhib-i ‘aşk u muhabbetin mücâhede-i ‘aşk ile endâmı hayâle döner ve hecr-i yâr ile şem‘-i ruhsârı söner ve gözünün yaşı manend-seyl gider ise de ‘âşıkların bu yoldaki ıztırâbları kendileriçün vicdânî bir zevk-i bî-pâyân u safâ vü sürûr-ı firâvândır. Zîrâ: her ne cânib-i mahbûbdan sudûr iderse mahbûb u mergûbdur. İnde’l-‘uşşâk belâ ile safâ yeksândır.

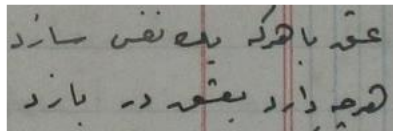
Eğer ‘âşıkların zâhirlerinde âlâm-ı cismânî âsârı zâhir olursa onların bu yoldaki âlâm-ı cismâniyyeleri ni‘am-ı rûhâniyyelerine ya‘nî min ciheti’r-rûhâniyye kendilerine vâki‘ olan keşf ü iştihârın zevkine mukâbil olamaz.

‘Âşıkların hâlât u vicdâniyyelerini ve ezvâk-ı rûhâniyyelerini fehmden ‘âciz olan tabî‘at-ı behîmiye erbâbıdır ki ‘uşşâkda bir belâ gördüğü zamân anı kendi nefsinde vâki‘ olan belâ-yı cismâniye haml ider de ‘âşığı anınla müte‘ezzî zann ider.

Halbûkî ‘âşıkların nefs-i nefisleri bunların vehm ü zannlarının hilâfıdır. Zîrâ ‘âşıklar cemâl-i akdes-i Hudâ’ya ve bunlar nefs-i pür-‘anâya ‘âşıkdırlar.

me‘âliyle zemzeme-perdâz olurlar. Zîrâ ‘âşık ‘izzet-i ‘aşkında kesb-i kemâl itmiş ve her varlığından geçmiştir. İşte ‘âşıkân-ı sadâkat-ı enâm, zâtını, sıfâtını, hayâtını dostun zât u sıfat [u] hayâtında ve her ârzû vü metâlibini mahbûbun irâdesinde ifnâ itmiştir.

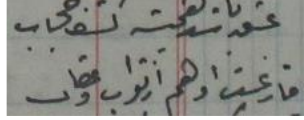

Sultân-ı ‘aşk her kime iltifât u teveccüh eylerse bütûn sermâyesini bahş ider ve kendi râz-ı derûnını andan saklamayup ifşâ ider ve onı kendinin dâ’ire-i esrâr u mahremiyyetine idhâl ider.

Tavzîh-i Ma‘nâ

Sultân-ı ‘aşk iklim-i vücûdda hükm-fermâ olunca o vücûd-ı bî-hodda sıfât-ı nefsâniyyeden bir şey kalmaz. ‘Âşık kendi mevcûdiyyetini ve varlığını yed-i kudret-i ‘aşka teslim ider. Ya‘nî, ‘aşk ‘âşığın nefsinde hiçbir şey’in kıymet ü i‘tibârını bırakmayup nez‘ ider de anı dâ’ire-i mahremiyyetinden ayırmayarak dâ’imâ ... muhabbet ile elini ayağını bağlayarak başka bir zevk ile mütezevvik anı ve anı artık her şeyden kıskanır. Zîrâ ‘aşk, muhabbetde asla şirket kabûl itmez.

8

[*] Benim ahvâlime şâhid olanlar beni katl idiniz katl idiniz. Zîrâ beni libâs-ı hayât-ı müste‘ârdan soyup hayât-ı sermedî kisvesine büründürmüş olursunuz.

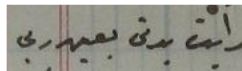
‘Aşk, dâ’imâ müstetir olan nice hafâyânın hicâbını, perdesini kaldırdı. Zîrâ ‘aşk yolunda savâb u ‘ikâb yokdur. Böyle şey’lerden vârestedir.

Ya‘nî mülâzım-ı ‘aşk olanlar, esrâr u tecelliyât-ı ilâhîyye ile gaşy olarak hatâ ve sevâbı ve gece ile gündüzi fark idemezler. Anların ‘indinde gice ile gündüz birdir.

Tavzîh-i Ma‘nâ

‘Aşk, ‘âşıkında vâsıl-ı derece-i kemâl olunca, ‘âşık, Hakk’la işidici ve Hakk’la görücü olup Hakk ile Hakk olunca mâverâ-yı hicâbda olan umûr-ı gaybe ve hakîkîye muttali‘ olur.

Ma‘lûm-ı nezd-i ‘urefâdır ki mükâşefenin her nev‘i esmâ-yı ilâhîyyenin tecellisinden hâsıl olur. Hakk ile Hakk olunca dahî Hakk’ın sıfât-ı envâriyyesinin tecellisine mazhar olmaktır. Şu hâlde ‘âşıkın kendi varlığı kalmayup mevcûdiyyeti ile kâfe-i mevcûdâtı:

diyü müşâhede iderek ‘âşıkın bu vechile keşf ü şehâdetine sebep-i ‘aşk olmak haysiyyetiyle kâşif-i hicâb olur. Dimek oluyor ki ‘aşk, mâverâ-yı perdede muhtecib ve gizli iken yine kendisi kâşif-i hicâb olur.

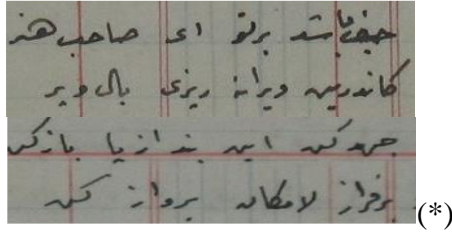
Mısrâ‘-ı sâniideki me‘ânî-i hakâyık ise: Cenâb-ı Rabbü'l-erbâb Hazretlerine kulun tâ‘ati mukâbilinde olan cezâ-yı hayrdır. ‘İkâb dahî günâha mukâbil olan ‘azâbdır. Sevâb, tâ‘atinin nev‘ ü derecâtına göredir.

‘Avâmın tâ‘atinin sevâbına göre mahall âhiretde cennet-i âciledir. ‘Âşıkların sevâbına mahall ise kable'l-âhire dünyâda olan cennet-i ‘âciledir ki fenâfi’llâh ve bekâbi’llâh makâmıdır.

Bedî‘a

‘Avâm her ne kadar *el-îmânu fi kalbi'r-racul innehu yuhibbu'llâhu azze ve cell* hadîs-i şerîfi medlûlınca muhibbler ise de bunların hubb u ‘aşkı ba‘zı ‘illetlere uğrayup bir tabîb-i ma‘şûk, ya‘nî bir mürşid-i kâmil elinden dârû u tedâvî görmediği için mürşid elinde perverde olan ‘âşıklar gibi cennet-i ‘âcileye istihkâk kesb idemezler.

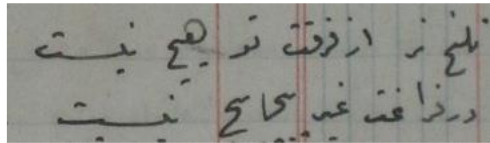
Kıt‘a

Vüsûl-ı cennet ve ni‘met-i himmet kanâdîledir. Dünyânın hâr ü hasına kapılmayup da aheng-i firdevs-i a‘lâ iderse, ni‘âm-ı ‘âcile ile zevk-yâb olur. Ve eğer kişinin himmeti ve âlâyışı dünyâyâ masrûf olursa cennet-i âcileye de yol bulamayup hasrû‘d-dünyâ ve‘l-âhire kalır.

Ve‘l-hâsıl pâye-i ‘aşkın tavsîfi ve ni‘met-i şevkin ta‘rîfi havsala-yı beşere sığmaz. ‘İkâb dahî günâhın, ma‘siyyetin nev‘ine göredir. Kezâlik hem dünyevîdir, hem uhrevîdir.

‘Avâmın ‘ikâbı nâr-ı nîrândır. ‘Âşıkların ‘ikâbı nâr-ı hicrândır. Çünkü,

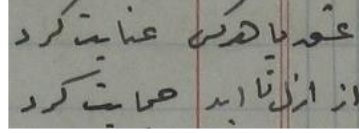

Ya'nî; firâk u hicrânından mütehasıl ıztırâbât beni öyle bir telh-kâm itdi ki derd-i iftirâkdan başka dünyâda levâzım-ı 'aşka ri'âyet iden rehîn-i sevâb ve ri'âyet itmeyen karîn-i 'ikâb olur.

[*] Yâzıklar olsun sana, ey sâhib-i hüner ü fazîlet olan insân! Zîrâ sen bu vîrâneye leş kargası gibi kanadlarını indirüp çökmüştün. Cehd it de bu bâdireden ayağın kurtar ve fezâ-yı lâ-mekâna pervâz it. Zîrâ o kâbiliyyet sende mevcûddur. Mâdâm ki kanadın vardır, Sîmurg-ı 'Ankâ olmağa liyâkâtin vardır.

'Aşkın 'ikâb u sevâbdan fâriğ olması kişinin ihtiyâr u insırâfına mahmûldur. Kemâ-gâle'llâhü te'alâ *mâ esâbeke min hasanetin fe minallâhi vemâ esâbeke min seyyietin fe min nefsik*¹²⁵.

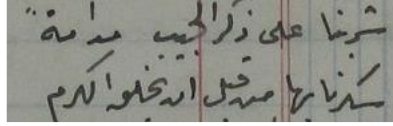
9

Sultân-ı 'aşk bir kimseye 'inâyet eyleyüp rûy-ı iltifât gösterirse ezelden ebede kadar ona himâyekârlık idüp onu her nev'i mesâ'ibden masûn kılar.

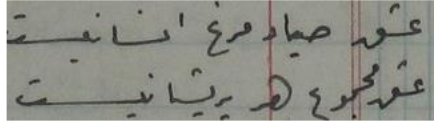
Tavzîh-i Ma'nâ

Mertebe-i ulâda 'aşk her kime ne derece 'inâyet eylediyse ya'nî her kimin hakîkatine ne keyfiyyetle in'itâf eylediyse tâ ebed o kimseyi havza-yı tasarruf u himâyetinde o sûretle mes'ûd u bahtiyâr eyledi, demekdir.

Ma'nâsı: Biz dâ'imâ mahbûbı yâd u tezekkür iderek dahâ henüz üzümünden şarâb istihsâli icâd olunmadan evvel ... 'aşk ile sekrân idik! Biz mest-i ezeli ile ser-mestiz ya'nî bizim bu hayât-ı mestânemizden dahâ çok sonra şarâb icâd edilmiştir. Çünkü biz câm-ı elest ile ezeli-âzâlde mest olmuşuz da [Elestü bî-rabbiküm] ya'nî *Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?* hitâb-ı celîline (Beli) *evet yâ Rabbi* diyü bu hitâb-ı celîlin bize bahş itmiş olduğu zevk u neş'e ile sekrân idik. O zamân şerâb nerede idi?

¹²⁵ Nisâ, 4/79.

‘Aşk, bir kuş gibi insânı sayd ider mâhir bir avcıdır. Fakat her perîşân-ahvâlin hâtır-ı rencîdesine merhem-sâz ve ri‘âyetkârdır.

Ya‘nî ‘aşk, insânı sayd ider ammâ ‘âşıkın saded-i ‘aşkdaki bütün ârzûlarını yerine getirmeğe sa‘y ider. Vefâkâr bir enîse-i hayâtdır.

Tavzîh-i Ma‘nâ

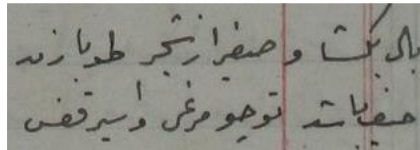
‘Aşk, âşiyâne-i insâna mensûb olan mûrg-i rûhî tâ ‘âlem-i emr olan ezelden sayd idüp temâşâgâh-ı melekûtı seyr ü devr itdirerek müsafirhâne-i ‘âleme getirir. Buradan yine gülşen-i hakîkiye alup gider.

Hazret-i Mısırî bu vâdide:

Gökte uçarken seni indirdiler
 Çâr-‘unsûr bendlerine urdılar
 Nûr iken adın Niyâzî kodılar
 Şol ezel ki i‘tibârın kandedir*

beyitleri mûrg-i insâniyyenin seyrânını hâkîdir¹²⁶. Mûrg-i insânî bu çemenistân-ı fânîye gelüp burada çâr ‘anâsır çûbıyla kurulmuş lâne-i tende birkaç gün ârâm iderek sa‘y u verzişle ma‘rifet yavrularını çıkarup anlar ile berâber lâne-i asliyyesine pervâz ider.

Hâfız-ı Şîrâzî:

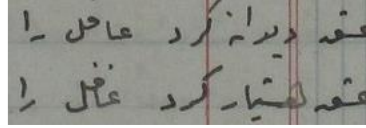
Ma‘nâsı: Kanadını aç ve yüksek Tûbâ ağacında tünemeğe bak. Yazıklar olsun sana ki bir kafesde esîr olmuş kuş gibisin. Bu kanâdlar kafes içerüsünde pineklemek için sana bahş u îcâd idilmemiştir. Ancak fezâ-yı ‘âleme pervâz iderek vâsıl-ı ... merâtib olmaklığın için halk idilmiştir, me’-âlindedir. Bu nükteden anlaşılacağına göre eşref-i mahlûkât olan insân mûrg-i rûhını minkâr-ı zâğ ya‘nî karganın gagası gibi cîfegâh-ı dünyâyâ batırup da lâşe ile lezzetyâb-ı zevk olmayup Cenâb-ı kudsa bâl-i iştiyâkını tahrîk itmeğe bakmalıdır.

¹²⁶ Kelime “ح” yerine “خ” ile gösterilmiştir.

*Çâr-‘anâsır: Mürekkebât-ı cism-i insâniyyedir ki âb u âteş, hâk u hevâdan ‘ibâretidir. Buna ‘anâsır-ı erba‘a da derler.

Zîrâ lafz-ı insânide mündemic olan ma‘nâ da budur. *Lakad halakne’l-insâne fi ehsâni takvîm sümme redednâhu esfele sâfilin*¹²⁷ âyet-i kerîmesinin tefsirinde; biz azîmü‘ş-şân hakîkaten insânı ahsen-i kıvâmla halk idüp, yaradup hayvânât arasında istikâmet-i kâfile ve i‘tidâl-i merâhile ahsen ü ecmel kıldıkdan sonra anı esfel-i sâfilîn olan dûzaha ... idhâl eyledik. *İllelzeziyne âmenu ve ‘amilussalihati*¹²⁸ ancak a‘yâna gelüp güzel ‘ameller işleyenler *felehum ecrun gayru memnuun*¹²⁹ anlar için gayr-i maktû‘ ücret-i ‘azîme vardır.

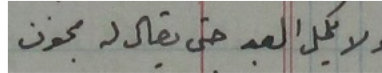
[11]¹³⁰

‘Aşk ‘âkil olan kimseyi bî-şu‘ûr idüp deli divâne eyler. Ve kezâ kişver-i vücûda hâkim olan o ‘aşk gâfil ü câhil ü bî-şu‘ûr olanları ‘âkil ü dâna kılar. ‘Aşkın meslek ü meşrebi böyledir.

Tavzîh-i Ma‘nâ

Etvâr u mişvâr-ı ‘aşk sâde-dilânın resm ü ‘âdetine bir vechile uymaz. Ya‘nî erbâb-ı rüsûm ‘inde bunlar mecnûn u divâne kıyâs idilirler ise de inde’l-‘ukâlâ kazıyye-i ma‘lûme bunun ‘aksidir.

mısra‘ı bu iddi‘âya şâhiddir. Bir insân nazar-ı ‘avâmda mecnûn tanılmadıkca o insân tekâmül idemez. Binâ‘en-aleyh ‘aşk, ‘âkil-i derya-dil olan ‘âşıkı ‘inde’l-i‘tibâr ... divâne eyler. Ve ezvâk-ı zâ‘ile-i dünyâ ile mütezevvik ve vecd-i ‘irfândan bî-behre kalan erbâb-ı gafleti câmi‘iyyet-i asliyyesinde mevdû‘ olan mâye-i ‘aşk ‘inâyet-i ezeliye ... tecellî idince o kimse hâb-ı gafletten hâl-i yakazaya gelüp işine bu sûretle ‘aşk gâfilî hûşyâr eyler.

¹²⁷ Tîn, 95/4-5.

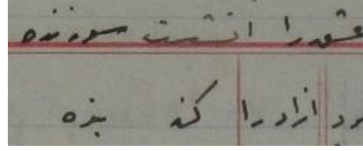
¹²⁸ Tîn, 95/6. Asr, 103/3 de de bulunur.

¹²⁹ Tîn, 95/6.

¹³⁰ 11. Beyit 10 olarak numaralandırılmıştır.

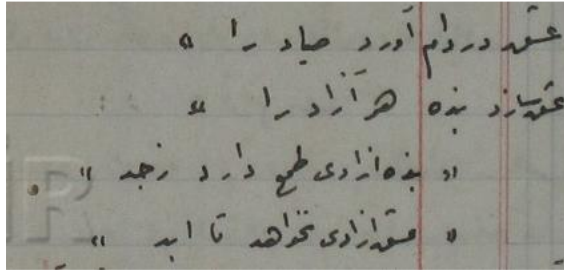
Cenâb-ı Mevlânâ azamallâhu zikrahu efendimiz Hazretlerinin hikmet-redif olan Mesnevî-i şerîflerinde bu ma'nâyâ işâret buyurdıkları pek çok rümûzât u temsîlât vardır.

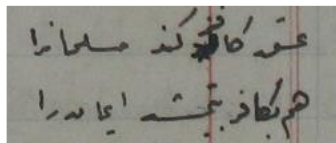
Yine iklim-i vücûda hâkim olan sultân-ı 'aşk yakıcı bir âteş mesâbesindedir. Eğer o 'aşk cevher-i insânda kendisine 'â'id bir isti'dâd görürse derhâl kendisine firîfte kılup merd-i âzâdeyi kayd u bend iderek kendisine kul ve köle ider.

Tavzîh-i Ma'nâ

'Aşk, muktebesât-ı tabî'yyesi ile me'lûf ve efkâr-ı nefsâniyyesini icrâda ... olan kimselere dâmen-i fevz ü pîrâmenini uzatarak mazhar-ı hidâyet ve nâ'il-i fevz-i 'inâyet kılarak evvelki âzâdeliğini cânâne-i ahkâm-ı 'aşka fedâ ve andan zerre kadar ibâ itmeyerek cân u gönülden bende olacağından böyle kimseler için 'aşk merd-i âzâdı bende-i efgende itdi dinür. Cenâb-ı Mevlânâ:

Ma'nâsı: Dâ'imâ sayyâdlık ile me'lûf olan avcıyı 'aşk kendi tuzağına düşürür. Ve bu 'âlemde âsûde-hâl olup hiçbir kayd ... ile mukayd olmayan âzâdegâni giriftâr-ı kayd u bend eyler. Hâlbuki köle dâ'imâ mihr-i 'uşşâkı eline alup âzâde-i kayd olmasını istemez. Hâlbuki 'aşka köle olan ile'l-ebed zencîr-i esatirden kurtulmasını istemeyerek bu yolda her çektiği âlâm u ıztırâbât ona neş'e ve şetâret ... iderek şu hayât-ı neşât-ı efzâdan ayrılmasını bir dürlü arzu itmez.

... hakikî olan 'aşk müselmânî kâfir, kâfir-meşreb olanı da müselmân eyler. Zîrâ mezhebden bahs olunmaz. Meşrebden bahş olunur derler. 'Aşkın meşreb ü mişvârî böyledir. İşine gelirse! Zîrâ 'aşkın sana minnet ü ... yokdur.

Tavzîh-i Ma'nâ İçün Hikâye

8

Şeyh San'â ve Şeyh Sakâ nâmlarında iki güzîde-i ricâl iken bunlar ez-kazâ birer kâfir kızının güzelliğine kapılıp dereke-i 'aşk-ı mecâzîye uğradılar ve 'âkıbet her ikisi tenassur itdiler. Şeyh San'â'ya hidâyet-i Rabbânî erişüp yine şehrâh-ı a'yâna ric'at idüp mukaddemâ Şeyh San'â'yı varta-yı küfre ilkâ idinceye kadar nâz u istiğnâ iden Mısır Melikinın kızının kalbine ... Şeyh San'â'nın 'aşk u muhabbeti intikâl eylemekle; kız, şeyhe recâ vü niyâz ve Şeyh dahî kıza rûy-ı istiğnâ göstermekle kız, Şeyh'e olan temâyülât-ı kalbîyyesinde nâ-çâr kalup 'âkıbet-i Şeyh'in vuslatı arzûsiyle şeref-i İslâm ile müşerref oldu.

*Yudillu men yeşâ'u ve yehdi men yeşâ'u*¹³¹ isterse dalâletde kor ve isterse ana tevfiğ-i hidâyet ihsân ider. İşte bu üslûba binâ'en 'aşk-ı mecâzî bile kâfiri müselmân ider.

Nitekim Hazret-i Sezâ'î:

Zülfün içre vechini cânâ çü pinhân eyledin

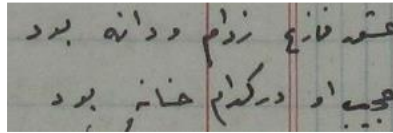
Ehl-i îmânı o vechle perîşân eyledin

Eyledin envâr-ı hüsnün târ-ı zülfünden 'ayân

Beste-i zünnâr ile 'arz-ı i'mân eyledin

şu vecîzeye göre, Hakk'dan gayrıya olan muhabbet u irtibat, hüsrân u nedâmetdir.

14

Her/ Hümâ-yı 'aşk, tuzak ve dânededen âzâdedir. 'Acabâ hangi evde ârâm-güzîn olur.

¹³¹ Nahl, 16/93.

Tavzîh-i Ma'nâ

Aşk, lâhûtî olduğundan bit'tabi' âb u dânededen, ekl ü şürbden vâreste bulunmakla keyfiyyet-i ... 'aşkda bulunmaz. Ve dâne toplamak kaydıyla kendisini tuzağa [*] düşürmez. 'Aşk böyle şey'lerden müstağnî olunca anın mekânı da başkadır.

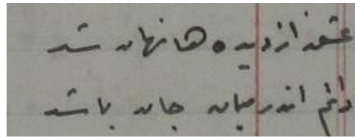
[*] Tuzak; (dûzah) kelimesinden galat olarak Farsî'den Türkçe'ye alınmıştır.

Ondaki şerâfet ve nezâhete karşı serâyalar, kâşâneler hiç mesâbesinde kalırlar. Şu hâlde 'aşkın eşrefiyyetine layık u çespân olacak ancak ve ancak eşref-i mahlûkât u ecmel-i mevcûdât olan insân-ı kâmilin kalbinde rekz-i hiyâm iderek ârâm-güzîndir. Ma'lûm-ı nezd-i 'urefâdır ki her şeyde kifâ'et aranır. Meselâ altmış yaşında olan bir kimse ... yaşında bir bâkiri ... nikâhına alacak olursa bunlarda mes'ûd bir hayât aranılmaz. Ve aramak da toğrı bir şey' değildir. Kezâlik bir pâşâzâde, bir hamâlzâdeyi tezvîc idemez. Çünkü bunlar yâr u ağyâra karşı küfv olamazlar. İşte 'aşkın da şerâfetine küfv olan ancak hâ'iz-i şerâfet benî beşerdir. 'Aşkın melce' vü me'vâsı burasıdır.

Şa'ir Vecdî-i nüktedân bu makâmda şu ru'bâiyi pek güzel îrâd itmiştir:

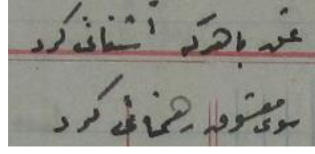
Ey gonçe-dehen sana yeter nefhâ-yı bülbül
Zağ-ı siyehin lâğımı gûş eyleme hergîz
Sen bülbülü fark eyle hemân zağ-ı siyehden
Kadr-i güher ü gonçeyi a'lâ bilürüz biz

Siyâh karganın gak u lağ diye ötüşinden elbet de hatîb-i menâbir-i gülîstan olan bülbülün terâne-i rûh-ı ... beyninde 'azîm bir fark u tefâvüt vardır. Ve kezâlik karganın ârâm-gehi cîfegâhdır. Bülbülün lânesi de gülzâr u lâlezârdır. Şu beyt-i şerîfin bir hâmesine yeltenenler hiç de bir zevk u şem'-i hakîkat duyamayarak esb-i ma'nâyı beyhûde başka vâdîlere yürütmüşlerdir.

'Aşk, ... zâhirden gizlidir. Dâ'imâ ârâm -gehi kalbdır. Hâsıl-ı 'aşk, 'aşk-ı latîfdır. ... değildir. Bununçün insân-ı kâmilin cân evi bulunan kalbinde yaşar.

Bu beyt-i şerîf yukarıdaki beyt-i şerîfle ma'nâda münâsebeti olup me'âli farksız olduğundan başkaca izâhâta lüzûm görülmedi.

'Aşk her kime âşinâlık idüp iltifât eylerse anı sûy-ı ma'şûka cezb için reh-nümâlık ider. 'Aşk, 'âşık ile ma'şûkın mâbeyninde bir kâsiddir. Garîb olanlara reh-nümâlık etmek şîme-i 'aşkdandır.

Tavzîh-i Ma'nâ

'Aşkın insân ile âşinâ olması için ser-çeşme-i füyûzât-ı 'aşk u muhabbet olan habîb-i ekrem sallallâhü aleyhi vesellem Hazretlerine itbâ'-ı tâm lâzımdır. Bu makâmda Cenâb-ı Hakk buyurur: *Kul in kuntum tuhibbûnallâha Fettebiûnî yuhbibkumullâh*¹³².

'Abd, Hazret-i Peygamber'e itbâ' ile Hakk'ın sevgilisi olur. 'Abdi Hakk sevmeyince, 'abd, 'âşık olamaz.

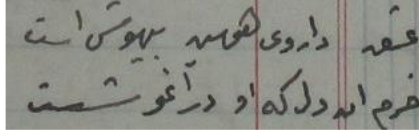
Bu ma'nâyı te'yîd için şu kıssanın zikrine lüzûm görüldü.

Bir zâtın oğlu, Hazret-i Mevlânâ'ya bi'at eyledikde o zât 'alâ tarîkü't-ta'rîz, Hazret-i Mevlânâ'dan su'âl eyleyüp *oğlum, şimdi size bi'at etmekle ehl-i cennet mi oldı* deyince, Hazret buyururlar ki; *bir 'abdi evvelâ Hazret-i Hakk kul ider. Sonra habîb-i ekremine gönderir. Habîb-i ekremi de kul ider. Sonra bize gönderir. Biz de kabûl ideriz*, buyurmuşlardır. Ma'şûk-ı hakîkînin ... 'aşkdan başka bir delîli yokdur.

Nebiy-i zîşân efendimiz Mi'rac'a teşrîflerinde Cibrîl-i emîn ile berâber Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar mütedâhil olarak Hazret-i Cibrîl: "Yâ Resûlullâh, artık burası benim hâtîme-i seyrângâhımdır. Eğer bundan ilerü varsam envâr-ı 'azamet-i ilâhiyye beni ihrâk ider." didi. Oradan öteye 'aşk, delîl-i nebiyy-i celîl olup makâm-ı ev-ednâ'ya götürdü.

'Aşkın şeref-i ma'iyyetini ihrâz etmek için ser-kâfile-i 'uşşâk olan Cenâb-ı habîb-i ... 'âdât u ... seniyyelerine itbâ' etmek lâzımdır.

¹³² Âli İmrân, 3/31.

'Aşk, şu 'ûrî münselib olanları tedâvî ile ana 'akl u şu 'ûr ifâzâ idici bir 'ilâcdır. O gönül ne kadar bahtiyârdır ki 'aşk, onu der-âgûş idüp kucaklar ve merhem-sâz olur.

Tavzîh-i Ma'nâ

Şu beyt-i şerîfîn tazammun itdiği ma'nâya göre 'aklsız burada mebde' vü me'âdını ve kendisinin câmi'îyyet-i asliyyesini idrâk idemeyen ve ehl-i Hakk yokdur, beyân buyurdıkları ma'ârif-i ilâhiyye ve hakâyık-ı ma'nevîyeyi görmek ve işitmek istemeyen ve bu kadar âsâr-ı hikmet ve kudret-i Rabbâniyyeden gâfil ve kendisinin 'akl-ı cüz'îsi muktezayâtına hâ'il ü şâhrâh-ı zühd ü takvada 'âtil kalan dimekdir.

Şifâhâne-i 'inâyet-i Rahmânîyyeden bir gönle dârû-yı fevz ü zafer ihsân olunca, o gönül hayât-ı ebediyye-i 'aşka erer. Ve 'izzet-i 'aşk ile harem u mahbûbın havza-yı himâyetinde muhterem olur da *lâ havfun 'aleyhim velâhum yahzenûn*¹³³ na'ti ile kesb-i insâf itmiş zümre-i bahtiyârândan olur.

Hikâye

9

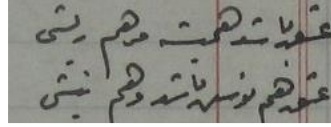
Mervîdir ki Hazret-i Mûsâ salavatullâhî 'âlâ nebiyyinâ ve aleyh, cebel-i Tûr'da, esnâ-yı münâcâtta: "İlâhî, bu kulinı kıbâb-ı 'izzetinde kâmrân olan 'âşık-ı sâdıklarından birine mülâkî eyle de nûr-ı dîdârıyla karîrû'l-'ayn olayım." diyü recâlarda bulunur. Tûr'dan 'avdetinde bir sahra köşesinde zâr u zebûn u reng-i ruhsârı solmuş bir civânın yatmakta olduğunu görür. Ve "Eyvah! Bu civân aç u bî-'ilâc burada düşmüş kalmış." diyerek gider, biraz nân ü nemek getirir. Görür ki civân hâl-i ihtizâra gelmiş; hemân nân ü nemeği elinden bırakup biraz su tedârik idüp gelir. Bir de bakar ki civân teslim-i rûh itmiş. Şu hâl-i pür-melâlden pek müte'essir olup kefen ü sâ'ir levâzım techîz ... tedârikle gelir. Bir de bakar ki civânın vücudundan da eser kalmamış, nihân olmuş. Bu vâkı'aya ziyâde tahayyür iderek ertesi gün şu vak'a-yı ... sırr u hikmetini Hakk Te'alâ Hazretlerinden su'âl itdikde, hitâb-ı 'izzet vâki' olup: "Yâ Mûsâ! Rûy-ı pür-nûrını görmek istediğin 'âşık-ı sâdik işte o civân idi. O benim kıbâb-ı 'izzetim sükkânından idi. Ben anı tecelliyyâtımla

¹³³ Yûnus, 10/62.

... iderdim. Gayret u 'izzetim onun min cihetü's-suverî ve 'l-ma'nevî hiçbir husûsda gayrının müdâhalesini revâ görmez. Sen ona tuz, ekmek getirdin, gayretim mâni' oldı. Su getirdin, 'izzetim mâ'ni oldı. Techîz ü tekfînini istedin, ben anı harem-gâh-ı ta'zîze aldım." buyurdu.

'Âşık-ı sâdıkların, 'indallâh, ne derece 'izzet ü hürmetde bulduklarına dikkat buyurulmalıdır.

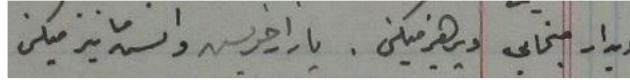
18

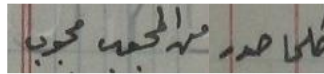
'Aşk, yaraya merhem ekici bir devâ ve şerbeti tatlı olup, hem içilir ve hem de arı gibi nişedârdır. 'Aşka kâbiliyyet kesb iden merd-i 'ârif 'aşkdan lezzet ve halâvet duyar. Kâbiliyyeti olmayanlar da arı sokmuşa döner.

Tavzîh-i Ma'nâ

Şeyh Sa'di kuddise sırrahunun:

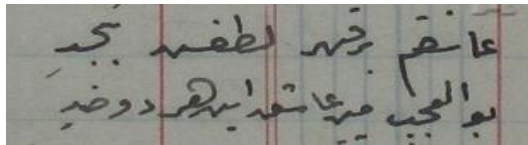

beyti mefhûmunca mahbûb-ı hakîkî beyne'l-müşâhede ve 'l-istitâr dîde-i 'âşıkda cilveger olunca, sihâm-ı nâz ile 'âşıkın derûnını rîş-nâk idüp 'aynı zamânda lezzet ... rîş-i derûna merhem-sâz olur. Veyâhûd muhibb-i tarîk-i 'aşk dâ'imâ hançer-i muhâlefet ve riyâzetle sinesini şerha şerha eylemekle 'aşk, 'âşıkâ rîş-i derûn olur. Nûş u nîş burada, zevk u safâ ve derd ü belâ olup, 'aşk, 'âşıkâ safâ vü cefâyı yeksân eylediğe işâret vardır:

Her ne ki mahbûbdan sudûr u zuhûr iderse güzeldir.

İddi'â-yı sadâkat-ı 'aşk idenler, "Kahrın da hoş, lutfın da hoş." derler.

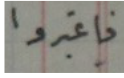
Ma'nâsı: "Lutfi ile kahrına cidden 'âşıkım. Ben ne 'acâyib bir 'âşıkım ki şu iki zıddı birbirlerinden tefrik itmem. Her ikisi benim 'indimde yeksândırlar."

Belki 'âşıklar derd ü belâyı 'ayn-ı safâ bildiklerinden anınla mütelezziz olurlar. Ve sekrân-ı badire-i 'aşk olduklarından, derd ü cefâyı cismanileri te'sîrât-ı

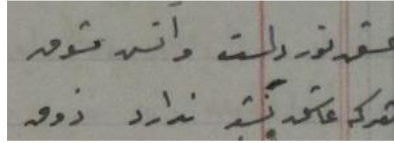
hâriciye ile ... olmaz. Cümlelerin ma'lûm-ı 'urefâ melzûmlarıdır ki nebiyy-i muhterem sallallâhu aleyhi vesselem efendimiz Hazretleri nâziş-i Hudâ ve ...

*Li yağfira leke'llâhü ma tekaddeme min zenbike ve ma te'ahhere*¹³⁴ beşâret-i 'uzemâsıyla tevşih buyrulduğu hâlde, giceleri pâ-ber-câ-yı 'aşk u niyâz olarak mübârek kadem-i 'arş-peymâları muztarib olurdu. Ekâbir-i evliyânın dahî 'âdâtı bu vechile idi.

Ezân-cümle Hazret-i Mevlânâ efendimiz Hazretleri, kış geceleri medrese havlısında müstağrak-ı neşve-i 'aşk olup, mübârek yüzünü yerlere koyar ve sabâha kadar cûlar gibi akan gözyaşından ve te'sirât-ı şitâdan rûy-ı enveri buz tutar ve sabâhleyin mürîdân-ı kiramı sıcak sular ile mübârek vech-i 'alîlerini yıkayup kaldırırlardı. Bir gece dahî medrese damında sabâha kadar, istâde-i mevki'-i niyâz olup, sabâhleyin aşağı inerken hâdimi pabucunu geldikde görür ki ayağının yarıklarından pabucun içi kan dolmuş.

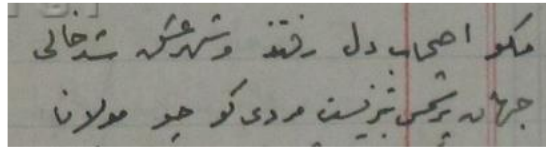
19

'Aşk her gönlün nûrı ve şevk-i serveri olan bir hakîkatdir. Zevk-i 'aşkı olmayan, bu fânûs-ı hakîkînin leme'âtını göremez ve zevkini duyamaz.

Tavzîh-i Ma'nâ

Nefs ü hevâ karanlığı içinde yaşamaktan bî-zâr u hâb-ı hüsrândan bî-dâr olan kimse bir mürşid-i kâmil arasa elbet de bulur. Ve ta'lîm-i mürşid ile tevbe vü istiğfâra müdâvemet eylese âyîne-i kalbinde olan mâsivâ pası za'il ve muhabbet nûrı hâsıl olur. Cenâb-ı Mevlânâ:

Ma'nâsı: Sakın olmaya ki ashâb-ı dil birer birer gitdiler de şehristân-ı 'aşk bunlardan hâlî ve boş kaldı, dimeyesin. Cihân, kâ'inât-ı bütün Şeyh Şems-i Tebrîzî ile doludur. Hani Mevlânâ gibi bir yiğit ki Hazret-i Şems'i arayup da bulsun?

¹³⁴ Fetih, 48/2.

Hazret-i Cüneyd-i Bağdâdî Seriyî-yi Sakatî Hazretlerinden rivâyeten buyururlar ki: Allâhu Te‘alâ Hazretlerinden ... buyrulan kütübün ba‘zısında yazılıdır ki Cenâb-ı Hakk şöyle buyurur:

“Bir ‘abdin üzerine benim zikrim gâlib olduğu takdirde, o ‘abdim bana ‘âşık olur. Ben de o ‘abdime ‘âşık olurum. ‘Âkıbetü’l-emr neşîde-i hâk u munkalib-i hâşâk olanların suveri güzelliklerinden ve zîb ü ziynetlerinden yüzini çevirür de sâhib-i cemâl-i hakîkî olan Hudâ-yı zü’l-celâle rûyını tevcîh it! Zîrâ ne vakte kadar kuyunun suyu üzerinde mâhın ‘aksini müşâhede ideceksin?

Ya‘nî ne vakte kadar mâh-ı hakîkatden ... insâna ‘aks iden envâr-ı mâha firîfte olacaksın. Mâhın kuyudaki in‘ikâsâtına aldananlar, hakîkî mâhı sormayup ancak in‘ikâsâtı ile kendi nefislerini mâhımız diyerek, aldanmışlardır ki bahârda hazân ve çemen-zârda yılan gizlidir. Bunları ancak erbâb-ı hakîkat fark iderek her şey’in sûret-i hâline aldanmaz ve ahvâl-i bâtınîsini yine tedkîk ider. Hazret-i Mûsâ’nın ‘asâsı sûret-i zâhirde bir çûb, bir değnek iken hakîkatde bir ejderhâ olup sahrâların âsâr-ı semeri olan o koca yılanları meydân-ı mu‘cizede bel‘ iderek isbât-ı hakâyık u îkân u ... eyledi.

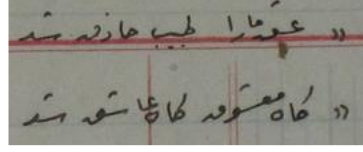
Hikâye

10

Sûfinin biri kendisine bir büyük kavuk düzmek için kavuğun içini rengin astarlar ve fersûde paçavralarla tezyîn iderek kavuğun şekl ü cesâmeti, kendi semâ’iline ziynet virüp halkın hüsn-i nazarını celb ile vaktâ ki sûfî ale’s-sabâh hânesinden çıkup endâm-ı tâm ile giderken bir sârik, sûfinin başından, sûreti müzeyyen o koca kavuğu kapup, hem firâr ve hem de kavuğun içini yoklar idi. Ve kendi zu‘munca da sârik; *işte bu kavukda bana bir haylî temettu‘ var*, zann iderdi. Sûfî ise arkasından feryâd iderek: *“Ey hâ’in! Bu kavuğun tecemmülât u teşekkülâtına aldanma, zîrâ içerüsi görüldüğü gibi değil, paçavra ile mâl-â-mâldır. Zîrâ, bir istifâde te’mîn idemezsin.”* der idi.

Hakîkaten bir de sârik kavuğun içindekileri tışarı çıkarınca paçavralar zuhûr iderek sârik: *“Ey sûfî! Beni bugün metâ’-ı dîrûğ ile kârımdan mahrûm eyledin.”* diye sûfîye ser-zeniş eyledi. İşte, metâ-ı dînyanın zevâhirine firîfte olanların ‘yevme tüble’s-serâ’irü’de hüsrânda kalacakları şübhesizdir.

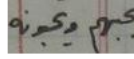

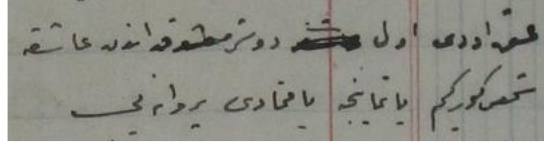
‘Aşk, bize tabîb-i hâzık oldu. Gâh ma‘şûk, gâh ‘âşık oldu.

Tavzîh-i Ma‘nâ

Ey ‘âşıkân! Bizim vücûdumuz ‘ile’l-müzmîne-i nefsânîyye ile ‘alîl ü sakîm iken Cenâb-ı Hakk şifâ-hâne-i kereminden mahz-ı lutf idüp, bize ‘aşkı i‘tâ buyurdu. ‘Aşk bize devâ-sâz olup emrâz-ı nefsânîyyeden tathîr ve bizi sıhhat-ı ebedîyeye ve hayât-ı sermediyeye nâ‘iliyyetle tevkîr eyledi. Hazret-i nâzımın ma‘şûkı takdîm-i bi‘l-zikr itmeleri:

sırrınca ‘âşık, mertebe-i ma‘şûkına varmayınca ‘âşık olamaz. Nitekim avcı evvela kendisini sayda şikâr ya‘nî avlamağa ‘âşık u heveskâr olur da sonra avları sayd ider.

Mesnevî-i şerîfde bu makâma göre çok işâretler vardır. Fakat her cevheri burada zikr itmeğe vakt-i hâl müsâ‘id değildir.

Hazret-i Fahreddîn ‘Irâkî kuddise sırruhu’s-sâmî, *Leme‘ât-ı ‘Aşk nâm* eser-i güzîninde diyorlar ki:

“İştîyâk-ı ‘âşık u ma‘şûk ‘aşkdandır. Cenâb-ı Hakk kendi hüsnini kendisine ‘arz eyledi. Kendi nazarında kendisine cilve eyledi. Nâzırlık, manzûrluk; ‘âşıklık, ma‘şûkluk nâmı bedîdâr ve tâliblik, matlûbluk tavrı âşikâr oldu.”

Mürşid-i ‘irfân-penâhum Şeyh Hüseyin Fahreddin Efendi Hazretlerinin pek ‘âşıkâne ve ‘ârifâne olan bir gazel-i bî-‘adîlinin şu makâma münâsebet kâmesi vardır.

Gazel

Dehre gelmekden ne da‘vâdır ne kavgadır gazez

Hüsn-i rû-yı yâri her yüzden temâşâdır gazez

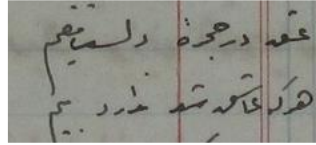
Ey tabîb-i cân u dil maksad cemâlin görmedir
Sanma derd-i 'aşkıma senden müdârâdır garez

Kûy-ı yâre gitmeden maksûd bir dîdârdır
Cüst-cûy-ı tavrda ancak nûr-ı tecellâdır garez

Yâr-ı güzîn görmeğe âyîne îcâb eylemiş
Sûret-i îcâd-ı 'âlemden bu ma'nâdır garez

Fahrîyâ ma'lûmıdır erbâb-ı 'irfânın bu râz
Lafz-ı Mevlânâ'dan ancak zât-ı Mollâ'dır garez

21

'Aşk, serây-ı dilde mekîn bir sultân- ...dır. Her kim o sultân-ı 'aşka sâdık ve onunçün ciğerleri yanıkdr, o kimse içün havf u haşyet yokdur. Zîrâ sultân-ı 'aşka olan intisâb ebedîdir. Hiçbir vechile za'il olmaz. Ve müntesiblerini sâhil-i necâta îsâl eyler. Bu husûs içün hiçbir korku olmaz.

Tavzîh-i Ma'nâ

'Aşk, insânda en evsa' olan hücre-i kalbde mukîmdir. Andan iklim-i vücûda nâşir olur. Her kimde âsâr-ı 'aşk zuhûr ider. *Lâ havfun 'aleyhim*¹³⁵ sırrı tecellî iderek vech-i mahbûb-ı bâkîden ve rızâ-yı Bârî'den başka hiçbir neş'e ... yokdur.

Şu beyt-i şerîfin hâ'il ü mazmûnı, sûre-i Nûr'da:

*Allahû nûrus semâvati vel ard meselu nûrihî ke mişkâtîn fihâ mısâhun el mısâhu fî zucâcetin ez zucâcetu ke ennehâ kevkebum durriyyun yukâdu min şeceratin mubâraкетин zeytûnetin lâ şarkîyyetin ve lâ garbiyyetin yekâdu zeytuhâ yudîu ve lev lem temseshu nârun nûrun nûr yehdillâhu li nûrihî men yeşâu ve yadribullâhul emsâle lin nâsi, vallâhu bi külli şey'in alîm*¹³⁶.

¹³⁵ Yûnus, 10/62.

¹³⁶ Nûr 24/35.

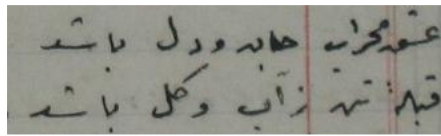
İşte, bu âyet-i kerîmede nûrdan murâd, i‘mândır. Hakk subhâne ve te‘âlâ mü‘minin sînesini ... iderek sînesinde câygîr olan kalbi fânusı ve kanâdile ... ise o kanâdilde yanan çerâğa dâd-ı çerâğınını pertev-nisâr bir yıldıza ve kelime-i ihlâsı şecere-i mübârekeye ...güneşin harâretinden ... sâyesinde bahre dâr eyledi.

O öyle bir kelime-i tayyibedir ki mü‘min ... lisânı üzre cârî olmazdan evvel ‘âlem anın füyûzâtından münevver olsa, eğer gönül ya‘nî kalb, lisân ile birleşüp tevhîd ü ittifâk husûle gelirse nûr-ı ‘âli-i nûrdır. İşte şu âyet-i celîlenin me‘âl-i münîfinden istidlâl idilen ahkâm-ı ilâhî şudur:

Cenâb-ı Resûl-ı Kibriyâ sallallâhu aleyhi vessellem ... vâhid, dâd-ı masnû‘-ı ilâhînin timsâlleri telakkî itdikleri ecsâmın insân eliyle masnû‘-ı ... birer tahta parçası olduğı ... ihsâs etmek isterdi. Fakat ... bunu bir dürlü hiss etmek istemiyordu. Bununçün Kur‘ân-ı Kerim .... Çobanlarının sözünü anlamayan ve yalnız sadâ ve nidâsını işiden bir süri koyuna teşbîh eylemiştir.

Kezâlik Resûl-ı kerem lisan-ı ... ile *meselillezînette hazu min dûnillâhî evliyâe ke meselil-ankebuti‘t-tehazet beyten ve inne evhene‘l-buyûti le-beyte‘l ankebut* Allah‘dan başkasını dost ittihâz idenler örümceğe benzerler ki ördüğü ağdan kendisine bir yuva yapar. Hâlbuki o yapıdığı yuva sabahleyin sâhib-i hâne tarafından süpürge ile süpürülüp yapıdığı yuvaya vehz ü inkırâz-ı târî olur.

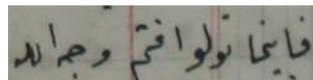
Bununçün Cenâb-ı Hakk‘dan başkasına du‘â vü ilticâ idenler, bir kuyu başında bulunup da ellerini uzatan şahsa benzer ki ağzına su gelecek diye, beklesün dursun!

“ ‘Aşk, cân u dilin mihrâbıdır. Mâyesi su ile çamurdan mürekkebe olan nev‘-i beşerin kible-gâhıdır. Ya‘nî ehl-i dilin huzûr bulduğu mahall-i mübârekdir.

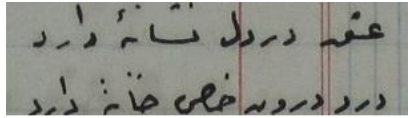
Tavzîh-i Ma‘nâ

Ehl-i tahkîkin beyânına göre:

âyet-i celîlesi ahkâmınca Hakk Te‘âlâ Hazretleri her yerde hâzır u nâzırdır. Ancak her şey’in sûret-i ... cihetiyle bir mihrâb-ı mahsûsı vardır. Ka‘be-i Mükerrerme’ye teveccüh etmeksizin salât kabûl [o]lunmaz.

İnsân sûret-i ... ve rûh-ı hayvânîsi cihetiyle çamurdan halk olunduğı gibi Ka‘be-i Mu‘azzama’da sûret-i ...si hasebiyle ... çamurdan müretteb bulunmağla insâna kıblegâh olmuştur. *El-cinsu ile’l-cinsu yemîlun; dâ’imâ kâfe-i eşyâ kendi cinsine meyl ü rücû’ ider.*

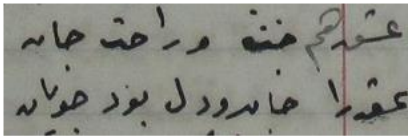

‘Aşk, zümre-i havâss-ı hakikat-ı ihtisâsın gönlünde yer tutar ve bu da muhabbet-keş olan ehl-i derde mahsûs bir mertebedir. Hâsıl-ı ‘aşk ehl-i derdin mâyesi artar, eksilmez bir sermâyesidir.

Tavzîh-i Ma‘nâ‘

Alâmet, bir şey’in bilinmesine delâlet iden şey’dir. Mesela, bu ‘âlemi imkâna ‘âlem dinilmesinin sebebi şâni’-i hakîkî olan Cenâb-ı Hakk’ın bilinmesine delâlet itdiği içündür. ‘Aşkın da gönülde olan ‘alâmeti âteşdir. Âh u enîn u sirişk-i hazîndir.

Bu âteş öyle bir âteşdir ki âteş-i Nemrûdı gülzâr ider. Âteş-i ‘aşka mübtelâ olan ‘âşıklar bî-ihdiyâr ney gibi nâlân ve şem‘ gibi sûzân olup derûnlarında olan nişâne-i ‘aşkı ihfâya muvaffak olamazlar. İşte buna mebnîdir ki ‘âşıka nişân, da‘vâya bürhân lâzımdır, dinilmiştir. Bu beyt-i şerîfin hâ’iz olduğu ma‘nâ pek vâsi‘ olup üst tarafını erbâb-ı mütâla‘anın zevkine terk iderek tefsîrden ictinâb ile ... i‘câzı ihtiyâr eyledik.

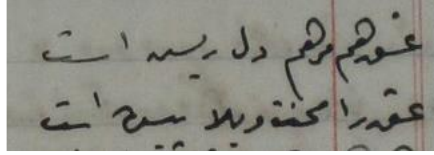

‘Aşk, hem cennet ve hem râhat-cân olduğu cihetle cân u gönülle eser-i ‘aşkı ararlar.

Tavzîh-i Ma'nâ

Kalb, dâ'imâ 'ulviyyeti arzû ider. İnsânda nefs-i emmâre olmasa melâ'ike gibi mâsivâdan masûn olmaları lâzım gelirdi. Hâlbuki insânlarda desîse-i şeytâna mukarr olan nefs ü arzû ve hem de mir'ât-ı Rahmân olan kalb vardır. Eğer kalb, nefse galebe iderse nâ'il-i eltâf-ı Rahmân ve itmezse mahzûl u perîşân olacağı şübhesizdir.

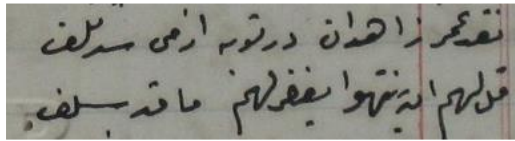
25

'Aşk, mecrûh u pâreli olan gönüllerin hem merhemi ve hem de 'âşıkı renc ü mihnete ibtilâ ider. Râh-ı 'aşkı temâmen kat' idemeyüp yâri yolda kalanlara da böyledir.

Tavzîh-i Ma'nâ

Mollâ Câmî kuddise sırrahu's-sâmî:

Ma'nâsı: Zâhidlerin 'ömr-i 'azîzleri meyden tevbe itme ile telef oldu. Sen onlara di ki bu tevbeye devâmınız ne zamân nihâyetlenirse geçmiş günâhlarınız da o zamân ... olunur.

'Âhmed Buhârî Hazretleri buyururlar ki:

"Tevbe, menâzil-i sâlikden ilk .... Ve makâm olur. O makâmdan terakkî idüp makâm-ı kalbe dâhil ol. Ve andan makâm-ı rûha ve andan rücû'-yı vusûl ile harîm-i meclis-i kâmilâna lâyıq olursun. Nefs didikleri insânın cemî'-i cesedinde icrâ-yı (nüfûz) iden ahlâk-ı ...den 'ibâretidir. A'da 'aduvuke nefsükelleli beyne cenbeyk hadîs-i şerîfî sırınca muktezâ-yı 'adâveti üzre sû' ya'nî şerre emr idüp melekût-ı a'lâdan halk olunan rûhâniyyâtın ... üzerine ...dır. Zîrâ melekût-ı a'lâdan halk olunan rûhâniyyât hayr ile imrâr idüp şerrden (nehy) ider. Nefs-i melekût, süflîden mahlûkdur. Şeytân gibi anlar şerr ile imrâr idüp hayrdan nehye mecbûrdırlar. Zîrâ anın tab'ı temerrüd u ... ibâ u istikbârdır. Anunçün nefs, kabûl-ı mev'izeden ve nasâyih u irşâddan ibâ u ... ider.

Ba'zı rivâyete göre Cenâb-ı Kibriyâ nefsi î'câdında ikbâle emr buyurdıkda idbâr itdi. İdbâre emr buyurdıkda ikbâl itdi. 'Aklın ... üzre ve bu ... menşe'i ise hilkat-i nefsin menşe'idir. Zîrâ ahlâk-ı 'âlem cesed-i âdeme nef' buyuruldukda rûhun cesedle izdivâcından iki veled hâsıl oldı. Biri erkek ki kalbdır. Vâlidine müşâbihdir. Ve vâlidî rûh-ı 'ulvîdir. Hayr ile emreder. Ve anın mevzi'i ... esîr dutulan ... . Ya'nî çam fıstığının kozalağı şeklinde olup Türkçe'de ana *yürek* derler. Vâlidin diğeri ise dişidir. Vâlidesine müşâbihdir. Vâlidesi cesed-i süflîdir. Şerr ile emr ider. Anın mevzi'-i cemî' ceseddir. Ve o nefsi Cenâb-ı Hakk cehennem sûretinde halk ve cehennem de yedidir ki sey i'tibâriyle de ... birtakım sınıflar halk eyledi. Derekât-ı cehennem yedi olduğu gibi o sınıflar dahî yedidir. Derekât-ı seb'a şöyledir:

Cehennem, La'zâ, Hutame (5), Sa'îr, Sakar, Cahîm, Hâviye'dir.

Bu yedi derekâtın mukâbili de şöyledir:

Kibir, Hırs, Şehvet, Hased, Gasb, ..., Hikd'dir.

İşte bir kimse bu sınıflardan nefsi tathîr iderse bu derekâtden geçüp *İnnel-muttakine fî cennâtin ve uyûn. Udhulûhâ bi selâmin*¹³⁷ beşâret-i celîle-i ilâhiyesiyle derecât-ı 'ulvîyye-i cinâna duhûl u Rızvân-ı Ekber'e vüsûl bulur. *Kad eflaha men zekkâhâ*¹³⁸ bu ma'nâya işâretidir.

Şol kimseler ki nefsinî işbu sıfât-ı zemîmeden tezkîye idemedi. Hâ'ib ü hâsir olur. *Ve kad hâbe men dessâhâ*¹³⁹ bu ma'nâya işâretidir. Bundan sonra tezkiye-i nefsde asl olan makâmât-ı nefsdan terakkîdir.

Makamat-ı nefis: *Emmâre, Levvâme, Mülhime, Mutmma'inne* gibi dört ... makâmalar kat' u seyr ider ki buna merâtib-i tevbe dahî derler.

Mertebe-i evvelî, nefs-i emmâre mertebesinde olanlar içündür. Nitekim nazm-ı celîlede: *Tûbû ilallâhi cemî'an eyyühe'l-mü'minûn*¹⁴⁰ buyrulmuşdur. Ve hadîs-i şerifinde *ettâ'ibu minezzenbi kemen lâ zenbe leh* buyrulmuşdur. İşbu mertebe-i 'avâm-ı mü'min içündür.

Tevbe-i 'avâm ise ... kıyâm, ... inkısâm, ... kazâ, hukûk-ı ... edâ, istihsâl mazâlim u mâcerâyâ ... 'adem-i ... 'azmdir. İşte bu tevbe-i ef'al ve tevbe-i akvâl derler.

¹³⁷ Hicr, 15/45-46.

¹³⁸ Şems, 91/9.

¹³⁹ Şems, 91/10.

¹⁴⁰ Nûr, 24/31.

Mertebe-i sâniyeye *inâbe* derler. İnâbe nefis-i levvâme mertebesinde olanlar içündür. Nitekim Kur'ân-ı 'azîmü's-şânın *ve enîbû ilâ rabbikum*¹⁴¹ buyrulmuşdır. İşte bu tevbe havâss-ı mü'min olan evliyâullâh içündür. İnâbe terk-i dünya ve zühd ü tehzîb-i ahlak u tathîr-i nefsidir. Nitekim nazm-ı celîlede *yuhibbut tevvâbîn ve yuhibbu'l-mutatahhirîn*¹⁴² bu iki mertebeye işâret buyrulmuşdır. Bundan sonra tevbe ile inâbe ki tathîr-ü'l-nefsi ... sâfû'z-zemîmedir. Allâh azîmü's-şânın muhabbet-i ezeliyesinin netâyicindendir. Nitekim 'abdin ilâhî muhabbeti, Allâh'ın muhabbet-i ezeliyesi netîcesi olduğu gibi 'isyân 'abdin sıfatıdır. *Ve 'asâ Âdemu Rabbehu fe gavâ*¹⁴³. Tevbe Allâh'ın sıfatıdır. *Fe tâbe 'aleyhi ve hedâ*¹⁴⁴ ve *İnnehu kâne tevvâben*¹⁴⁵ âyât-ı celîlesi bu ma'nâya işâretidir. Eğer nefis inâbe ile tecellî itse makâm-ı kalbe dâhil olup sıfat-ı kalbiyle ... olur. Zîrâ inâbe kalbin sıfatıdır. *İz câe rabbehu bi kalbin selîm*¹⁴⁶ âyet-i kerîmesiyle zâhirdir.

Ve mertebe-i sâliseye evbe derler. Evbe dahî nefis-i mülhime mertebesinde olanlar içündür. *Muğmi'l-'abd innehu âdâb* nass-ı celîlinde buyrulmuşdır. İşte bu mertebede evliyâullâhın havâssı içündür.

Bir kimse Cenab-ı Hakk'ın ikâbından ... tevbe iderse ana sâhib-i evbe derler. Eğer nefis, evbe ile tecellî iderse makâm-ı rûha dâhil olur ki makâm-ı 'ubûdiyet-i mülkiyedir. ... Te'alâ *fedhulî fi 'ibâdi*¹⁴⁷.

Zümre-i evâbîn terk-i muhâlata ihtiyâr-ı 'uzlet ve halakdan vahşetle ... hak idüp nefsinin ... ta'allukını kat' ile mücâhede idenlerdir.

Mertebe-i râbi'aya rücû' derler. Mertebe-i nefis-i ... olanlar içündür. ... Te'alâ ... fermânıyla mübeşşir olanlardır ki işbu makâm ve mertebede enbiyâ-yı azâm ve evliyâ-yı kirâm hazerâtı içündür. ... ya'nî işbu cezbe-i 'inâyet-i rubûbiyet sâhiblerinin nefis-i likâ-yı Bâri'ye müştâk ve ... tarîkat-i marzîye üzere olur. Ve müşâhede-i likâda nefsi bezl idüp ... ya'nî senlik benlik da'vâsı burada merfû' ve mündefi' olarak vahdetde birleşür.

¹⁴¹ Zümer, 39/54.

¹⁴² Bakara, 2/222.

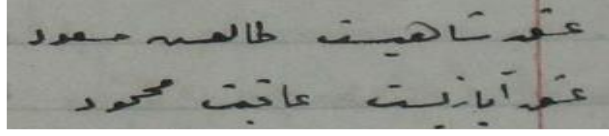
¹⁴³ Tahâ, 20/121.

¹⁴⁴ Tahâ, 20/122.

¹⁴⁵ Nasr, 110/3.

¹⁴⁶ Sâffât, 37/84.

¹⁴⁷ Fecr, 89/29.

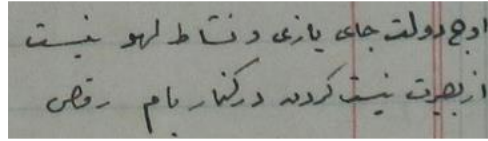

'Aşk, tâli' mes'ûd u bahtiyâr bir pâdşâhdır. Ve Ayâz gibi mahbûb ve 'âkıbeti Mahmûd'dur.

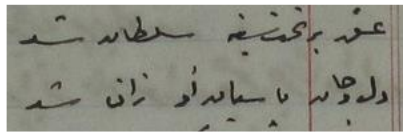
Tavzîh-i Ma'nâ

Hünkâr-ı 'aşk Sultân Mahmûd Sebüktekin'in mahbûbı ve vezîri bulunan Ayâz gibidir ki nihâyetü'l-emr memleket-i vücûdda Sultân Mahmûd gibi bir hükümdâr oldu. Çünkü Sultân Mahmûd'a vezirlik iden Ayâz, kölelikden gelüp, terbiyeliği ve mahbûblığı sâyesinde vüzerâta irtikâ iderek Sultân Mahmûd'ı teshîr iderek mülk ü saltanatını nihâyet Sultân Mahmûd'ın elinden aldı. Târîhde bu gibi vekâyi' pek çokdur. Hazret-i nâzımın Sultân Mahmûd'ı zikr itmesi, zikrû'l-cüz irâde-i küll kabîlindedir.

Sâ'ib diyor ki:

Sâhib-i devlet u taht-ı saltanatda gülmek, çalup oynamak gibi kaydsızlık damın kenârında raks itmeğe benzer, pek tehlikelidir, dimekdir.

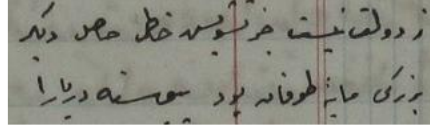
'Aşk, taht-ı sînede sultânlığını i'lân itdi. Yani iklim ü memalik-i vücûda hükümdâr oldu. Bi't-tabî' eşrâf-i memleket-i vücûd olan dil ü cân da o sultân-ı 'aşkın nigezbâni, bekçileridir.

Tavzîh-i Ma'nâ

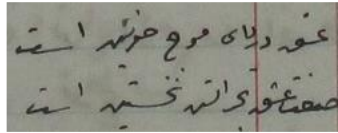
Mâdâm ki memleket-i vücûda hükümrân olan bir sultân re'âyâsını itbâ'nı ziyâret kasdıyla gelir ve müsâfir olursa lâyıq değildir ki o mihmânı tek ve tenhâ

bırakup ana nıgehbân olmamak. O sultân-ı vücûdun re'âyâsına yakışmaz, elbet de icrâ-ı şâd-mânı içün şenlikler şehîr-âyinler icrâ idilir. Fakat iyi bil ki büyük başın ağrısı büyük olur. Taht-ı sinedeki sultânın büyüklüğünü iyi idrâk it. Çünkü sultânın in'âm u ihsânı olduğu gibi kahr u gazabı da vardır. Nitekim Sâ'ib-i Tebrîzî bu makâmda:

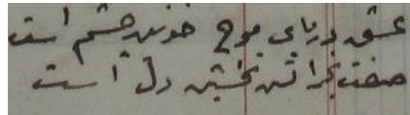
Ma'nâsı: Devlet ü ikbâl ne kadar terakkî iderse vicdân u 'azâbı da o nisbetde tezâyüd ider. Râhatlık tabî'atde gönüldedir. Ref'et ü ikbâl teşvîş-i efkârdan gayrı bir netîce virmez. Devlet büyüdükçe gâ'ile artar. Nitekim büyük denizlerde furtunaların eksik olmaması hep büyüklüğü yüzündendir.

'Aşk, kanlı dalgalardan mürekkebe bir bahr-i bî-pâyândır. Bu 'aşkın ikinci bir sıfatı da deryâ-yı sa'îrdir.

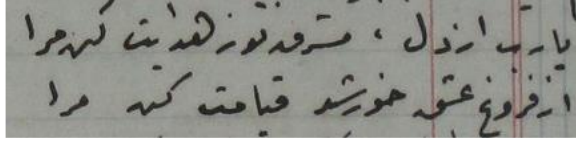
Tavzîh-i Ma'nâ

Hazret-i nâzım: Bilâ-tîmârü'l-ma'nâ bu beyt-i şerîfde mevsûfları zikr itmemişlerdir. Yani bu beyt-i latîfin şöyle olması iktizâ idiyor.

Şu takdîre göre: 'Aşk, çeşm-i insânda kanlı kanlı dalgalar husûle getiren bir bahr-i sa'îrdir ve 'aşkın diğeri bir sıfatı da gizlik-i (kezâlik) sîne-i insânı sûzân idici bir bürkândır.

Âsâr-ı 'aşk, bir insânda tecellî ider itmez kalbi sûzân ve çeşmi cûşân olur. Fakat bu tecellîyâta şikâyet değil bi'l-'aks şükrân ve mahmedet iderler. Nitekim yine Sâ'ib-i Tebrîzî buyurur:

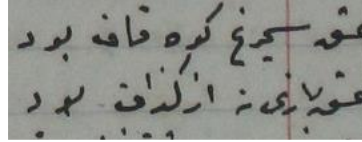

Ma'nâsı: Yâ Rab, müstağrak-ı envâr-ı hidâyet olmak için gönlüme bir maşrık-ı farzât-ı 'inâyet ile de yevm-i nerm olan rûz-ı ... fûrûğ-ı hûrşîd-i 'aşkından şehrâh-ı selâmı bularak dâhil-i dâ'ire-i necât olayım tarzındadır. Ve işte 'âşıkların vird-i zebânı budur.

Neyleyim ey nefis-i gâfil Hakk'dan âgâh olmadık

Ve hem düşdük 'akla uyduk 'aşka hemrâh olmadık

Cenâb-ı Hakk cümlemizi tarîk-i hidâyetine refik ü gümrâh-ı dalâletden hıfz u emîn eyle, âmin.

'Aşk, Kaf dağının Simurg-ı 'Anka'sıdır. 'Aşkbâzlık kuru lâfıdan 'ibâret değildir. Kûh-ı Kaf'a kadar şedd-i rahl iderek envâ'-ı mezâhim ü meşâkka katlanmak lâzımdır.

Tavzîh-i Ma'nâ

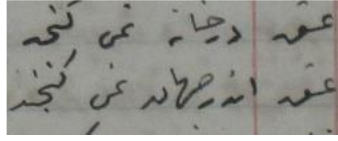
Bu beyt-i şerîfdeki kûh-ı Kaf'dan murâd Ka'be-i maksûd-ı ilâhî olan rızâ-yı Rahman'dır. Simurg-ı 'Anka henüz dünyâda yüzi görülmemiş mevhum bir kuşun ismidir. ... o kuş kûh-ı Kaf'ın arkasında ârâm etmekte imiş. Bu bir teşbîhtir, bir temsilîden 'ibâretidir. Daha toğrısı ehlu'llâhın temsîlâtından 'ibâretidir. Nitekim Mesnevî-i şerîf de 'ale't-tarîkü'l-hikâye birtakım temsîlâtdan 'ibâretidir. Fakat câmi' oldığı hakâyık u dakâyık âyât-ı Kur'âniye ve ehâdis-i nebeviyenin tefsîrinden 'ibâretidir. Simurg-ı 'Anka da ... ki Kaf dağının arkasında ârâm-güzîndir. Hazret-i nâzım kitâb-ı 'aşkı okumak ve icâzet almak için tayy-ı merâhil iderek mezâhim ü meşakkatle Simurg-ı 'Anka'yı bulmak lâzımdır, buyururlar.

Kâri'in-i kirâmı bu husûsda daha ziyâde şu beytten zevkyâb etmek için ber-vech-i âtî tafsîlâta lüzûm görülmüştür. Cenâb-ı Pîr-i Mevlânâ efendimiz Hazretlerinin vâlid-i mükerrerleri Cenâb-ı sultânü'l-'ulemâ efendimize mu'âsir bulunan Şeyf Feridüddîn 'Attâr Hazretleri Mantuku't-Tayr nâmiyle manzûm ve

fârisü'l-'ibâre bir kitâb te'lîf buyurarak Hazret-i sultânü'l-'ulemâ efendimize hediye iderler. Mantıku't-Tayr'ın mevzû'ı Hazret-i Süleymân 'aleyhisselâma cânib-i Belkıs'dan mektûb getirmeğe vâsıta olan Hüdühüd kuşu Mantıku't-Tayr'da rehber ü kâsid vazîfesi görerek tekmîl-i tuyûrı rızâ-yı yezdânı tahsîl için Kaf dağında temekkün ve icrâ-yı şeyhûhet iden Simurg-ı 'Anka'ya inâbe itdirmek için Hüdühüd her kuşa teklîfde bulunur. Hüdühüd'ün bu teklîf[in]e her kuş 'arz-ı i'tizâr idiyor. İşte burada Şeyh 'Attâr Hazretleri gûn-â-gûn birtakım hakâyık u temsîlât der-miyân buyururlar. Seyr-i sülûka ve ...-yı merâtibe dâ'ir bir eser-i güzîndir. Hazret-i sultânü'l-'ulemâ efendimiz Hazretlerinin rihlet-i 'âlîlerinden sonra vâris-i 'âlîleri bulunan necl-i celîli Hazret-i Mevlânâ efendimize intikâl iden metrûkâtı miyânında bu Mantıku't-Tayr kitâbı da vardı. Şeyh 'Attâr Hazretlerinin bi'z-zât pederlerine hediye itdikleri bu kitâb sultânü'l-'ulemâ efendimizce pek mergûb ve kıymetli bir yâdigâr olduğu cihetle Cenâb-ı Mevlânâca da aynı kıymet ü ... hâ'iz idi. Vaktâkî Hazret-i Şemseddîn Tebrîzî efendimiz Konya'da zuhûr idüp Cenâb-ı pîrin ikâmet buyurdıkları medresedeki havuz başında sedîrde ilk def'aki mülâkâtlarında Cenâb-ı pîrin her zamân mütâla'a buyurdıkları kıymetli kitâblar miyânında bu Mantıku't-Tayr kitâbı da mevcûd idi. Hazret-i pîr ile Cenâb-ı Şems arasında güzêrân iden musâhabe esnâsında Cenâb-ı Şems kitâbları görerek Hazret-i pîre *bunlar nedir?* diye sû'âl buyurdılar. Cenâb-ı pîr de *bunlar kîl u kâldir* diyerek kitâbların hepsini havuzun içine ilkâ eyledi.

Derhâl Hazret-i pîr telâş buyurarak *aman dervîş ne yaptın bu havuza atdiğın kitâbların içinde Hazret-i Feridüddin Attâr'ın hatt u muvaşşah ve bizzat pederime hediye itdiğı Mantıku't-Tayr'ı var idi. Bence de bu kitâb kıymetdâr idi* buyurınca Cenâb-ı Şems derhâl havuzdan kitâbları kendi yediyle çıkarup mecma'-ı kitâbların hiçbir tarafı silinmemiş olduğu hâlde Hazret-i pîre teslim eyledi ki işte Hazret-i Şems'in Cenâb-ı pîre karşı berây-ı tecrübe ilk gösterdiğı kerâmet budur.

Bu kitâb-ı hikmet-i nasâyihî nazmen lisân-ı Türkî'ye nakl u terceme iden Dervîş Fedâ'î mevlevî Hicret'in bin kırk ... 1065 senesinde ilk def'a Mehmed Dede vâsıtasıyla Trablus Şam'da ve bil-âhire 1274 senesinde İstanbul'da ikinci def'a olarak tab' u temsîl olunmuşdur. Fedâ'î Dede'nin hatt-ı destiyle muharrer olan nüsha-yı asliye ... bu fakîrde mahfûz bulunmuş idi. Fakat nakl-i hâne itdiğim zamân birçok kitâblarımla berâber ma'âlesef bu eder de zâyi' oldu. Tehzîb-i ahlâk ve tezkiye-i nefse hizmet ider. (bu son cümlemin altı çizilmiş ve xx işareti konmuştur). ... def'a kimi tab'ı ba'zen sahâflarda bulunur. Mütâla'ası şâyân-ı tavsiyedir.

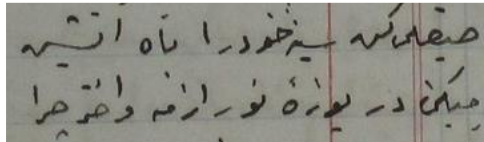

Hümâ-yı ‘aşk, bizim beytütet itdiğimiz hânelerin hiçbirisine (benzemez yazılıp üstü çizilmiş ve çıkmaz kelimesi olarak düzeltilmiş) çıkmaz. Ve belki ‘aşka bu ‘âlem-i vâsi‘ de dar gelir.

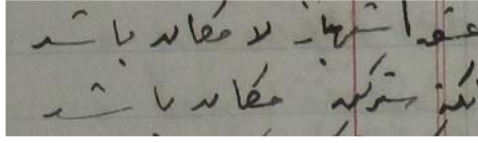
Tavzîh-i Ma‘nâ

Çünkü ‘aşkın cevlangâhı tekâmîl-i ‘âlem-i semavât ve seyyârâtdır ki diğer seyyârelere nisbeten arzın mesâha-ı sathıyyesi mukâyesen daha küçük olduğu müntesibîn-i ‘âlem hey’etince tahakkuk itmiştir. İşte ‘aşkın seyyârâta ... dolayısıyla küre-i arz kendine pek dar ve zîk kalır. Nitekim mukaddimemizde zikr itdiğimiz temsîl gibi elma içinde yaşayan kurdun bir şeyden haberi olmayup fakat elma yarıldıktan sonra dünyâyı görür görmez tahayyürâta uğraması gibi ‘ukûl-ı beşerin mahiyet-i ‘aşkında ... hakâyika ve hikemiyâta ve anın mertebe-i ‘ulviyetini îkândan ‘âciz bulunduğımıza işâret buyururlar. ‘Ukûl-ı beşer ancak muhaddesâta müdrik olduğumuzdan işte beşerin dâ’ire-i ihâta-yı idrâkinden geçebilecek ve ‘akl irdirecek ay, güneş ve sâ’ir seyyârât-ı mevcûdedir ki ancak bunların hayâllerini müşâhede idebiliriz. Fakat ‘aşk güneşinin envârı idrâkât u meşhûdâtımızdan pek çok farklıdır. Bu kadar tegâfûl sana artık yeter ey insân[!] Mâdâm ki sen nüsha-yı küberâsın, gözünün çapağını sil de gubâr-ı ulyâ-yı ilâhi kehl- i (h yanlış yazılmış) çeşmân idüp sürme gibi çek ki gözlerindeki ‘ama perdesi zâ’il olsun ve hakîkati gör. Ve şu ölçülmüş dünyâyı daha kaç def’a ölçeceksin ve ölçmek istersin? Yani senin bu bâbdaki tecrübelerin artık sana kâfi değil mi?!

Sâ’ib-i Tebrîzî bu makâmda:

Yüzleri ‘âriyet ü ... olan aydan ve yıldızdan niçün nûr dileniyorsun. Zîrâ onlar da senin gibi fânî ve bî-sebâtdır. Sen hemân şems-i hakîkati ara ve bul ve sîneni âh-ı âteş-i ‘aşkla parlat! Me’âl-i ‘âlisini hâvîdir. Fe efhem.

‘Aşk lâ-mekân-ı pâdşâhdır. Ve nükte-i ... mekândır.

Tavzîh-i Ma‘nâ

‘Aşk, lâhûtî bir mevhibedir. Zîrâ Cenâb-ı vâcibü’l-vücûdun bu ‘âlem-i hestîyi vücûda getirmesine sebep-i yegâne ‘aşkdır. Ve bu hiç şübhe yokdur ki Cenâb-ı Hakk sevgili nebî-i zîşânı için bu dünyâyı “Kün” hitâb (hitâb)-ı celîliyle halk itdi. Ve *levlâke levlâke lemâ halektü’l-eflâk* hitâb-ı ‘azîzi ile sevgili habîbine berâ‘at-ı mihr ü muhabbetini neşr ü i‘lân itdi. Ve buna sâde maddî diller değil ma‘nevî delâ‘il de ityân idilebilir. Meselâ: Bir kimse en sevdiği bir şahsı semere-i muhabbet ü meveddet olmak üzere birlikde bir fotoğraf çıkartup muhabbetlerinin bir eser ü timsâli ‘add iderek o eseri kendi iktidârlarına göre gümüş ve altundan ma‘mûl çârçevelerde muhâfaza iderler. Ve ... hânenin en mu‘tenâ bir mahalline ta‘lîk iderek ‘alâ-mele’in-nâs yekdiğerlerine olan muhabbetlerinin enmûzecini teşhîr iderler.

İşte ey kâri’in-i kirâm, bu gâye dolayısıyla ki Hazret-i Âdem’in daha toprağı ile suyu yoğrulmazdan evvel rûh-ı Cenâb-ı peygamberînin yaratılmış olduğına dâ’ir peygamberimiz hadîs-i şerîfleriyle temhîd buyururlar. Ve bununla berâber hâteme’n-nebiyyîn ‘unvân mefharet-i delîlini bahş etmek için cemî‘-i peygamberânın en evveli ve en sonı olmak şeref ü pâye-i celîlesini Cenâb-ı Hakk’ın ihsân buyurduğu gibi îcâd- kâ’inâta yegâne sebep ise Cenâb-ı Hakk’ın yine sevgili habîbi olan kemâl-i ‘aşk u muhabbetleridir. Bu husûsa dâ’ir pek çok âyât-ı kerîme ve ehâdis-i nebeviye vardır. Ve beyne’n-nâs pek mütevâtir olduğundan burada zikre lüzûm ve ihtiyâc görülmedi. Yalnız Fenâ’î’nin bir gazelini zîrde derc etmekle iktifâ iderek bu bahse de o sûretle nihâyet vereceğiz [*].

Gazel-i Fenâ’î:

Cân u dil şehrin ezelden eyledi yağma-yı ‘aşk
O sebebden düşdi bu ‘âlemlere gavgâ-yı ‘aşk

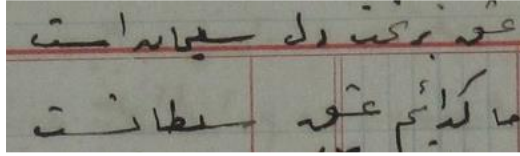
Derde düşenler bilirler ehl-i derdin hâlini
Görünce ‘âşıkları Mecnûn ider Leylâ-yı ‘aşk

Şâh-ı ‘âlem olmağa itmez tenezzül şol gedâ
Kim ola anın makâmı ...

Sîm ü zer geçmez bu bir pâzârdır ey hâce kim
Nakd-i cân-ı nâzenîndir kıymet-i ...-y1 ‘aşk

Devr idüp hergiz karâr itmez döner çarh-ı felek
İnletir deryâları ...

Bu vücûd-ı ‘âleme ‘aşk-ı ezel oldı sebeb
Bize bildirdi Fenâyî rehber-i Mevlâ-y1 ‘aşk

‘Aşk, taht-ı dilde Süleymân’dır. Halbu ki biz hakîr bir gedâyız.

Tavzîh-i Ma‘nâ

Hazret-i Süleymân ... Hazretlerine (... mantıku’t-tayr) âyet-i kerîmesi mûcibince cem‘-i vuhûş u tuyûrun lisânı Cenâb-ı Hakk tarafından ta‘lîm olındı. Nitekim nebî-i zîşânımızın ins ü cine meb‘ûs buyuruldukları gibi Süleymân ‘aleyhi’s-selâm da vuhûş u tuyûra ba‘ş u inzâl buyuruldu. Ve şerâfet-i nebeviyesini sâ’ir peygamberlerden temeyyüz eyledi. Cenâb-ı nâzımın bu beyt-i şerîfinde, *‘aşk gönül tahtında Süleymân’dır*, buyurulmasındaki sebeb ü ‘illet şudur:

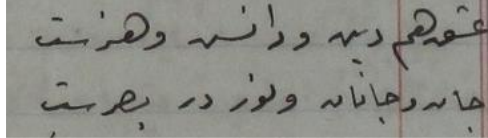
Hazret-i Süleymân ‘aleyhi’s-selâm kâfe-i mahlûkât zevi’l-ervâha ba‘ş olunmuş ... bir peygamberdir. Ve Cenâb-ı Hakk tarafından vazîfe-i bi‘seti pek düşvârdır. Zîrâ cem‘-i mahlûkâta icrâ-y1 hükm ü kazâ etmek kolay bir şey değildir. Bununçün *Ni‘met külfete mukabildir* düstûrı bu ma‘nâyı şamildir. Şu hâle göre Cenâb-ı nâzımın işbu beyt-i şerîfinden istidlâl idilecek netîce şu olabilir: Süleymân gibi taht-gâh-ı ‘aşkın vuhûş u tuyûra icrâ-y1 hükm ü ‘adâlet idüp bu külfet ü evzâra tahammül idecek ancak Süleymân gibi saltanat-ı ‘aşkında bir pâdşâh olmak

lâzımdır. Hâlbü ki o mevhibe bizde nerede?! Cihâna kâfe-i ‘adl u dâd ile ancak bir Süleymân neby gelebilmiştir. Bizde o kuvvet kudsiyyet nerede? Biz hemân ancak def’-i cû‘ için lâşeye konan karga mesâbesindeyiz. Çünkü biz bir cife olan şu dünyâya ancak rızk-ı maksûmı toplamak için gelüp gideyoruz. Başka bir şeyden haberimiz nasîbimiz yokdur. Biz nerede gökyüzi nerede?!...

Hazret-i Süleymân ‘aleyhi’s-selâm bir gün reh-güzârında bir bülbüle tesâdüf ider. Bülbül envâ’-ı nağmât-ı rûh-efzâsıyla tagannî idiyordu. Hazret-i Süleymân ma‘îyetinde hâzır olanlara:

Bu bülbül ne diye feryâd idiyor bilir misiniz?

Hayır bilmeyiz. Cenâb-ı Allâh ve resûlî a‘limdir, didiler. Bunun üzerine Hazret-i Süleymân buyurdu ki, Bu bülbül “kâşkı dünyâ halk olunmaya idi veyâhûd bu dünyâda ben halk olunmaya idim” dir, diyü buyurmuşlardır. Hâlbuki bîçâre bülbülün şu feryâdını anlayacak bir mazhariyete mâlik olmadığımızdan dolayı zavallı bülbülün bu nağmât-ı mahrûkasına hayrân olarak sâ‘atlerce şikâyet hâlinden lezzetyâb olarak ayrılmayız. Eğer o bülbülün bu veçhile feryâd u hasbihâline Hazret-i Süleymân gibi muttali‘ olsa idik derhâl nezd-i ârâmgâh-ı bülbülden firâr ve cây-ı nüzhet-efzâda karar eyler idik. El-ârifü yekfihü’l-işâre.

‘Aşk, ... Ve hem de sâhib-i ‘ilm ü ma‘rifetdir. Cân u cânân gibi değerli, nûr-ı dîde gibi kıymetlidir.

Tavzîh-i Ma‘nâ

Hazret-i nâzım *innema yahşallâhe min ibâdihil ‘ulemâ*¹⁴⁸ âyet-i kerimesi nazmiyle buyurarak ancak Allâh’dan korkanlar zümre-i ‘ulemâ-yı ‘âmilindedendir ki dîl-i ... her nevi‘ çirkâb-ı mâsivâdan koruyup geçmiş olanlardır. Zîrâ bu zümre-i ‘ilmiye ezvâk-ı dünyeviyyenin her birinden lezzetyâb olmağa muktedir iken hiçbirine imâle-i nazar-ı iltifât itmemek ve kalbin meyl ü tabî‘atini kâmilten mahv iderek ezvâk u dünyânın varında veya yoğunda olmamağı i‘tiyâd idenlerdir. Nice

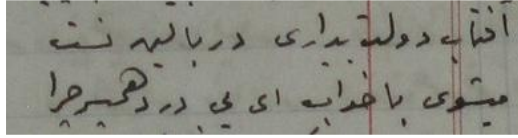
¹⁴⁸ Fâtır, 35/28.

...dan görülmüştür ki lâ-şey olan dünyâya lâşe gibi konarak tama'ndan mahrûm olmak üzere kavî-i Hakk'dan i'râz ve ibrâz-ı hırs u âz iderek ehl-i bâtılla murâfakat ve ibrâz-ı redâ'et eylerler. ... îfâ ve edâdan ibâ itmezler. Ve mülk-i 'aşkı hırz-ı cân u cânân ve nûr-ı küre-i çeşmân bilirlir.

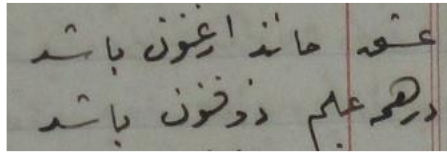
Hikâye

Zevâhir-i ahvâli fakr u perîşânî ile vifâk itmiş, ... 'ulemâdan birine *ne içün mülk-i ...le mütenâsib libâs u 'amâme iksâ itmiyorsunuz da böyle şark-ı ... gayr-ı mütenâsib libâs-ı fersûde telebbüs idiyorsunuz?* diye sû'âl itmişler. O sultân-ı ârâyiş, *eğer âlâyişe ehemmiyet virüp de zî-i 'ulemâ olan kıldan ma'mûl 'abâyı ve pamukdan ma'mûl 'amâmeyi giyecek olursam ... gurûr târî olur ve herkese nazar-ı hakaretle bakarım. Ve lâkin şimdi bu köhne libâs ile herkes bana hakâret göziyle bakıyor* buyurmuşlardır.

Sâ'ib-i Tebrîzî:

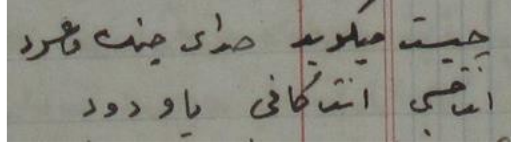
Yani: Hürşîd-i devlet-i hidâyet başucına kudümzen olmuş duruyor. Sen niçün ... bir hâlde hâb-ı gaflete dalmış gidiyorsun. Senin vazîfe-i nazîfe-i insâniyyen bu mıdır? ... ulemâyı niçün ta'kîb itmeyerek cesâret ü cür'et-i câhiliyen ile bî-kayd u ser-âzâde bulunursun, takdîrindedir. [5].

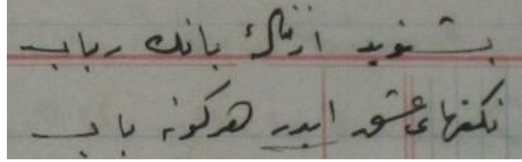
'Aşk, erganuna benzer, sâhib-i 'ilm ü ma'rîfet ü fazîletdir.

Erganun, ... vezninde Eflâtûn'un ihtirâ'ı olan bir nevi' sazdır. Tâ'ife-i nasâra eyyâm-ı mu'ayyinede kilisalarda çalarak icrâ-yı âyîn iderler. Erganun 'âbid ile ma'bûd arasında bir tercemân veya elçi gibi bir vazîfe-i kudsiyesi vardır. Mesnevî-i şerîfde nây, çeng, rebâb, 'ûd, erganun gibi sâzların lisân u evsâflarından bahs buyururlar. Ez-cümle çeng ve 'ûd hakkında:

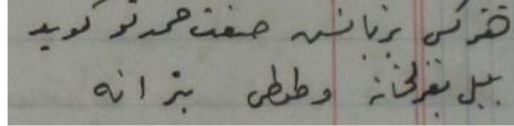

Mahdûm-ı mükerremleri Hazret-i Bahâeddin Veled, Rebâbnâme'sinin matla'ında:

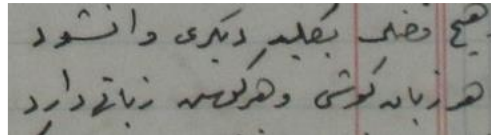

buyurmuşlardır: Ehl-i ma'nâ olan Ricâlullâh hakîkaten zikr-i tesbîh-i ilâhiyelerini istimâ iderler. Dâ'imâ mevcûdât içinde tesbîhât-ı sübhâniyeden fâriğ hiçbir mahlûk yoktur. Ve buna dâ'ir nass-ı celîl ü ehâdis-i nebeviye vardır.

Hayâlî nitekim:

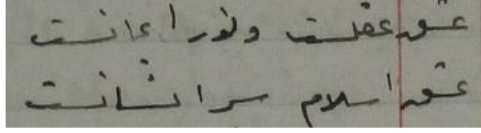

beytiyle Cenâb-ı Mevlânâ'ya peyrev olmuşdur. Şu kadar ki: Ricâl-i Ehlullâh bi'z-zât tesbîhât-ı ...yı kendi kulaklarıyla işidir. Biz ise bu bâbdaki âyât-ı nusûsa istinâden işidebiliriz. Nitekim Cenâb-ı Mevlânâ'nın havâs-ı mürîdânından olan Zergûb Konevî Hazretleri evâ'il-i hâllerinde Konya'da bir kuyumcı idiler. 'Ale'l-ekser Cenâb-ı Mevlânâ, Zergûb'un dükkânı önünde ârâm iderek ... içün çekicini örse urdığı zamân çıkan sadâyı dinlerler idi. Yine birgün Cenâb-ı Pîr Zergûb'un meşgûl olduğu bir sırada Hazret-i Zergûb'ı örse ihâle iderek dikkatle dinler, "Yâ Zergûb örsden çıkan sadâ ne diyor" buyurdılar. Zergûb evvelâ sadâyı ba'de Cenâb-ı Pîr'in o mehâbetli mübârek vech-i envârlarına nazar iderek "Amân yâ Mevlânâ, cânım fedâ ve mâlüm senin yoluna fedâ olsun, ... yâ ibâdullâh Zergûb'un mâlî size helâldir, yağma idiniz buyurarak o sultân-ı güzîne ... cân u dil bende ve efgende olarak havâs-ı ... iltihâk ve nihâyet kabâ-yı hilâfette tezyîn-i zât u sıfat itdiler. Sâ'ib-i Tebrîzî, şu beyt-i güzînini bu makâma pek münâsib düşmüşdür.

Me'âli: Hiçbir kilid kendi anahtarından gayrı bir anahtarla açılmaz. Nitekim her kulak her sözi işidemez ve anlayamaz. Anın içün her kulağın anlayacağı lisân ve

her lisânın anlayacağı kulak vardır. Bunlar berâber ‘avâmın umûr-ı ‘aşk ve rûhâniyetindeki ‘adem-i idrâkları pek tabî‘îdir. Fe efhem.

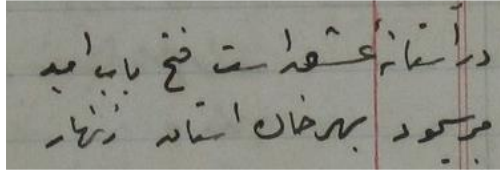

‘Aşk, ‘akl u şu‘ûrdan ‘ibâretidir. Ve î‘mânın nûrıdır. Kezâlik ‘aşk, insanın sırrının tevdi‘ ideceği bir sırdaşdır.

Tavzîh-i Ma‘nâ

Mahrem-i esrâr olmak ‘aşkın havâss-ı mümtâzesindedir. Bununçün (bununçün) gizli kapaklı bir şeyi bırakmayup iyiden iyiye açılmalı ve anın vereceği vesâyâyı harfîyen icrâ itmeli. Zîrâ anın vesâyâsı senin için ‘aynî ....

Ve yine Sâ‘ib-i Tebrîzî: [6]

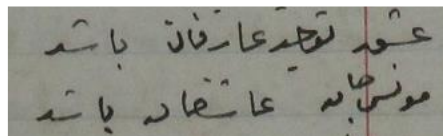

Me‘âl-i dakâyık-ı ...i:

Bâb-ı ümîdin anahtarı âsitâne-i ‘aşkdadır. Oraya secde ve ... idüp o miiftâhî âşiyâne-i ‘aşkdan istihsâl itmeğe çalışmalı! Yoksa ‘âdî kapularda yüz suyu döküp de ümîd-i ‘âtîfet câ‘iz değildir. Hatta dâ‘imâ büyük kapudan istemeli! me‘âlindedir.

‘Aşkda, nûr-ı î‘mân, zekâ ve ferâset vardır. Dâ‘imâ ‘aşk nûr-ı î‘mânı bir fânus gibi karanlıklara göstererek ... tenvîr ider. Yani nûr-ı hidâyet îsâr ider. Ve o aydınlığına doğru gidenleri şehrah-ı hidâyete îsâl eyler.

[Asılır isen Frenk sicimi ile asıl]

‘Aşk, ‘âşık ile ma‘şûk beynini tevhîd ü te‘lîf ider. Birleşdirir. Ve cânın dâ‘imâ anınla ünsiyet itdiği nedîm-i hâssıdır.

Tavzîh-i Ma'nâ

Taş ile destinin ve bal ile sirkenin uyuşup sohbet ve ünsiyet itmesi mümkün değildir. *El-cinsu ile'l-cinsu yemîlun* fehvâsı bu ma'nâyâ göredir. Meyyâl-i 'aşk olanlar zêmân-ı ihtiyâriyeti kapdırarak 'âşıklık ile ma'sûkluğı ara yerden kaldırup vahdet-i ünsiyet-i vücûda gelir de ' 'acâbâ bunun hangisi 'âşık ve hangisi ma'sûkdur' diyü beynleri tefrîk idilemez. Zîrâ onların biri leben ve biri şeker idi. Yekdiğerine karşdıkdan sonra süti şekerden veya şekerî sütden tefrîk etmek kâbil olamadığı gibi her ikisi bu mertebeyi ihrâz idince [*Yâ Rab, bize hadd u pâyânı olmayan deryâ-yı 'aşkından ve bahr-i ma'rifetinden bir câm-ı lebrîz sun ki dünyâ ve ...dan geçüp ma'sûk-ı deryâ-yı vahdet olalım. İlâhî! Âsitân-ı ... lâyıık bir kul olmak için bize hak ve hakîkati, sırr-ı mükevvenâtı, nûr-ı hüviyyeti, görmeğe elverişli bir göz ile ... âgâh bir de cân vir de zevk-i rûhâniyete ... uyanık bir kalb ihsân it]derler. Ve bâb-ı niyâzdan kendilerini alamazlar. İşte bu makâmda (Şem' Pervâne) hikâyesinin nakl u ityânı münâsib-i hâl ü vukû' bulunmuşdur.*

Hikâye

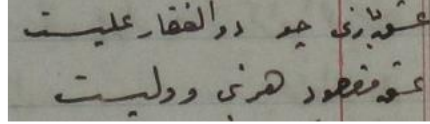
Şem Pervâne:

Bir kimse pervaneye nasîhat tarîkiyle didi ki “*Ey hakîr, sen kendine lâyıık bir dost ittihâz it de bu şem'-i pür-sûzi ter eyle, ve öyle bir mahbûb elde it ki senin vücûd-ı za'îfin ile mahbûbun beyninde bir münâsebet olsun ve öyle bir yola git ki recâ-yı vüsûl-i cânân hâsıl olsun. Zîrâ sen nerede? Mehabbet-i şem' nerede? Beyninizde hiçbir münâsebet göremiyorum. Zîrâ sen semender gibi ihtirâk-ı şem'e dayanamazsın. Sende o hâme-i mukâvemet yokdur. Kendi hadd u hudûdını bil de şem'e karşı iddi'â-yı muhabbetden vazgeç ve beyhûde şem'in etrâfında dolanma. Zîrâ seni yakar, mahv ider. Görmez misin ki yarasa kuşu ziyâ-yı âfitâba tahammül idemeyerek karanlığa firâr eyler. Demir bâzûlı ile cengleşmek cehldir. Kâr-ı 'akl değildir. Mâdâm ki seni dâ'im ihrâk idecek bir düşmendir, anı dost ittihâz etmek kânûn-ı tabî'ate muhâlifdir. Şem'in nâfile dostluğını ve muhabbetini hâtr u hayâline getirme. Zîrâ şem' mülûk u selâtinin huzûrlarında mevki' tutmuş ve nice mülûkun bezm-i ülfet-i ünsiyetlerine iştirâk itmişdir. Senin gibi hakîr bir pervâneye rûy-ı tenezzül ü iltifât gösterir mi? Gerçi şem' kâfe-i enâmın medâr-ı rûşenidir. Fakat sana ibrâz-ı huşûnet ü istiğnâ ider” didi.*

Pervâne, bu nasîhati ser-â-pâ dinledikten sonra gayret-i 'aşkı cûş u hurûş iderek cevâben didi ki: “*Ey nâsîh-i dil-âgâh, vey merd-i dilîr-i nîk-hâh, âteş-i şem'e*

yanmak benim için mûcib-i bahtiyârî ve sa'âdetdir. Zîrâ benim kalbimde İbrâhim Halîlullâh gibi öyle bir âteş-i 'aşk vardır ki şem'in âteşi bana bir hadîka-yı ezhâr ve ravza-yı gülzâr gibidir ki harâret-i şem'den müte'essir olmuyorum. Hiçbir kimse kendi ihtiyârıyla mahbûbının dâmenini der-miyân itmez. Ya'nî kendi kendine 'âşk olmaz. Belki anın muhabbetini girîbân-ı cânî çeker de kendine şûrîde ve rüsvâyı ıder. İşte bu boynuma urulan zencîr-i 'aşk cânîb-i ma'sûka cebren ve kahren sürükler!!..

Ey nâsih: Senin nush u pendin akreb sokmuş bir âdeme benzer ki o âdem nişe-i akrebden feryâd ve zârî etmekte iken sen hemân feryâd itme diyü nasîhat sadedindesin. Feryâd itmemek âyâ kâbil mi?" diyerek nâsihi iskât eylemiştir.

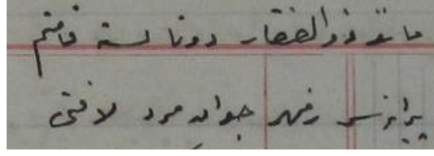
'Aşkbâzlık yani 'aşk ile oynamak Hazret-i 'Alî'nin Zülfikâr'ı gibidir. Onunla oynamağa latîfe itmeğe gelmez. Zîrâ hûnhârdır. Ve her ne kadar kesici ve hûnhâr ise de her velinin ibrâz-ı şecâ'at ü besâlet itmesine vesîle olduğu için matlûbî ve mergûbîdir.

Tavzîh-. Ma'nâ

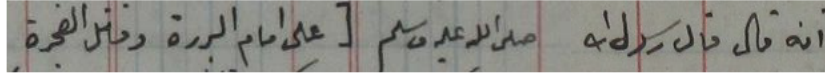
... birincisi Cenâb-ı İmâm 'Alî kerremallâhu veche ve radyallâhu anhdır. Cenâb-ı Fâtîmetü'z-zehrâ radyallâhu te'âlâ anha vâlidemizin irtihâle irtîkâ buyurduklarından sonra Hazret-i 'İmâm 'Alî te'ehhül iderek izdivâc ... aldılar. Ve onların her birinden çok evlâdı dünyâyâ geldi. Lâkin onların hiçbirine İmâm ve seyyid ta'bîr olunmaz. İmâmet ve siyâdet ancak Cenâb-ı Fâtîmâ'dan zuhûr iden evlâd-ı kirâma mahsûsdur.

[Zülfikâr] ... fethiyle Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhû 'aleyhi vesellem efendimizin cânîb-i sa'âdetlerinden Cenâb-ı İmâm 'Alî'ye hediye buyrulmuş, ucu çatallı bir kılıcın ismidir ki Hazret-i 'Alî bu kılıçla nice gazâ ve fütûhâtda bulundular. Nitekim feth-i Hayber'de fahr-i 'âlem sallallâhû 'aleyhi vesellem efendimiz İmâm 'Alî'ye hitâben "Yâ İmâm 'Alî senin için Hazret-i Cembrâ'îl ile birlikde cümle melekler lâ fetâ illâ 'Ali lâ seyfe illâ zülfikâr diye nidâ idiyorlar."

Yani ind-i Hakk'da 'Alî gibi bir pehlevân ve Zülfekâr gibi makbûl bir kılınc yokdur diyü Cenâb-ı 'Alî'ye ... bulundılar.

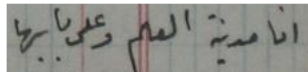

Ma'nâsı: Cenâb-ı 'Alî'nin gam-ı iftirâkı, Zülfekâr gibi belimi bükdi. O civânmerdin ... ü 'aşkı beni ihtiyârlatdı, dimekdir. Hakîkaten Cenâb-ı 'Alî'ye muhabbet idilmesine dâ'ir pek çok ehâdis-i şerîfe fem-i sa'âdet-i nebeviyeden şeref-sâdir olmuşdur. Biz yalnız teberrüken bir dânesini burada zikr iderek iktifâ idiyoruz. ... radyallâhu 'anha:

ma'nâsı ('Alî benim ebrâr u ihtiyâr ümmetimin imâm-ı ... a'dâ ve küffârı kılıcdan geçirüp ...) dimekdir.

İşte şu hadîs-i şerifin ma'nâ-yı münîfî veçhile ashâb-ı kirâm içerüsünde yalnız İmâm 'unvân-ı şerîfi Cenâb-ı İmâm 'Alî kerremallâhu veche efendimize tevcîh buyurularak diğer ashâb-ı kirâm bu 'unvân-ı celîle mazhar olamamışlardır. Hazret-i İmâm 'Alî'ye ... ve ehl-i beytini sevenlere ne büyük şeref ve mefharetdir! Şurası da mechûl ve tehî kalmasun ki ashâb-ı kirâm ve Hazret-i Ömer'ül-Fârûk radyallâhu 'anha Cenâb-ı İmâm 'Alî hiçbir şeyde istişâre itmeyince icrâ-yı hükmi demezlerdi.

hadîsi bir güvâhdır.

Tardiyeye

Şâ'ir-i ... Eşref ki: O bizim bildiğimiz ma'hûd-ı Heccâv Eşref değildir. Kâri'lerime tanıtmak istediğim Eşref muhibb-i ehl-i beyt-i risâlet ve güzîde-i erbâb-ı hâl ü sohbet bir zât-ı 'âlî-i hasletdir.

'Âşıkâne gazeliyyâtı ve dil-nüvâz rubâ'ıyyâtı ve ez-cümle kasâ'idi hırz-ı erbâb-ı ... nezd-i ulû'l-'irfândır. Günlerden bir gün Eşref'in karîha-yı şâ'irânesine bir mısra'-ı berceste sünûh ider:

“Bahr-i cürme daldı zâtım Yâ 'Alî senden meded”

Fakat işbu matla‘ın ikinci ve üçüncü mısra‘larını inşa da ve bir kasîdeye ... muvaffak olamayarak kendi mu‘âsırı ve hatta gice ve gündüz zevkyâb-ı musâhibi bulunduğı merhûm Safvet Efendi‘ye mahdûmı ile o mısra‘-ı bercesteyi göndererek: “ ‘Azîzim lisân-ı kâsırâneme bi‘l-bedâhe şöyle bir mısra‘ zuhûr-yafta oldu. Fakat ne kadar uğraşdım ise de bunun itmâmına nuvaffak olamadım. Ve bu mısra‘ı da imhâ itmeğe bir dürlü vicdânım rızâ göstermedi. Bu matlâ‘ı bir kasîde tarzında itmâma himmet buyurmanız uhuvvat-i kadîme nâmına istirhâm iderim” diyerek bir mektûb gönderir. Şâ‘îr Safvet Efendi merhûm da esîr-i firâş olarak mücâdelât-ı hayâtının son demine vâsıl olmuş bir hengâm da iken mektûbı firâş u bâlinden toğrularak okur. Ve ağlayarak “Oğlum, görüyorsun yâ, vaz‘iyyetim artık yazı yazmağa ve ellerim kalem tutmağa müsâ‘id değildir. Fakat baban Eşref‘i pek sverim. Şuradan bir hokka ve kalem getirsinler de alt tarafını ben söyleyeyim sen yazarsın oğlum” der ve derhâl hokka ve kalem ve kâğıd getirilir. Safvet o hâl-i ıztırâbında Eşref‘in o mısra‘ını terdîf iderek âtîdeki matla‘la kemâl-i sühulet ve fasâhatle (fazâhatle yazılmış, fakat nokta silinmiş) kasîdeye bi‘l-ibtidâr itmâm eyler.

“Bahr-i cürme daldı zâtım Yâ ‘Alî senden meded”

Hâlbuki yukarıdaki zikr idilen hikâyeye göre işbu kasîdeyi ba‘zı cihetden nâkıs görmüş ve kasîdeyi de noksanıyla berâber her iki müşterek ... semeresi olmak üzere görmüş olduğım noksâniyet ilk mısra‘larda olmakla bu muharrir-i fakîr ilk mısra‘ları ehl-i beyte kemâl-i hürmet ve iştiyâkla ‘ilâveye mecbûr olarak tahmîs eyledim. Ey kâri‘în-i kirâm, maksad-ı fakirânem burada bir tefâhür değildir. Buradaki gâye ve maksadım şudur ki cemâ‘atle kılınan namâz ve ‘ibâdet indallâh maktûl ve mergûbdur. O cemâ‘atin içinde sulehâdan ve mazhar-ı lutf-ı ilâhî olmuş bir kimse var ise Cenâb-ı Hakk onun hürmetine dâhil-i cemâ‘at olan diğer ‘ibâdını da afv ideceğinde şüphe yoktur. Bununçün cemâ‘ate müdâvemet şart-ı ittihâz olduğı gibi bu fakîr-i pür-zelîl de ehl-i beyt-i resûlullâh yegâne kasd ile tertîb-i kasâ‘id itmiş olsam mazhar-ı itifât ... olamam mülâhazasıyla sefine-i Nûh-ı necâta atılarak ehl-i sefine ile yek-âvâz olmasını istedim. Kâri‘lerim bu husûsdan dolayı fakîri elbet de ma‘zûr görürler.

İlk mısra‘lar fakîr-i pür-hakîre ‘â‘id olmak üzere na‘t-ı ‘âlî-i Cenâb-ı İmâm ‘Alî‘ye başlıyorum:

Muharrir-i fakîr: *Öyle şûrîde-sıfatım yâ ‘Alî senden meded*

Safvet‘in: *Bahr-i cürme daldı zâtım yâ ‘Alî senden meded*

Yokdur ümîd-i necâtım yâ ‘Alî senden meded

Eşref'in: *Geçdi beyhûde hayâtım yâ 'Alî senden meded*
Mübtelâ-yı seyyi'âtım yâ 'Alî senden meded

Muharrir-i fakirin: *Hânedânındır senin ancak benim dâd-ı âverim*
 Safvet'in: *Bî-kesîm yokdur dü 'âlemde mu'în ü yâverim*
Âl u evlâdından ümîd-i 'inâyet eylerim
Merhamet kıl iltifât it dâr-ı 'adn olsun yerim
 Eşref'in: *Mübtelâ-yı seyyi'âtım yâ 'Alî senden meded*

Muharrir-i fakîrin: *Ol habîb-i Kibrîyâ'nın 'aşkına kıl merhamet*
 Safvet'in: *Hazret-i Hayrî'n-nisâ'nın 'aşkına kıl merhamet*
Şehr-i yâr-ı Kerbelâ'nın 'aşkına kıl merhamet
Mücrimim âl-i 'abânın 'aşkına kıl merhamet
 Eşref'in: *Mübtelâ-yı seyyi'âtım yâ 'Alî senden meded*

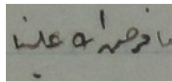
Muharrir-i fakîrin: *Nâ'il-i lutf itmez isen Rüşdî-i pür-hâ'ibi*
 Safvet'in: *Safvet'in rûz-ı cezâda olmaz isen sâhibi*
Kahr-ı Hakk'la âteş-i dûzah olur her cânibi
Ağlarız bu mısra'ı tanzîm iden Eşref gibi
 Eşref'in: *Mübtelâ-yı seyyi'âtım yâ 'Alî senden meded*

Ey kâri'în-i kirâm, Eşref'le Safvet'in mütemmîme-i 'âşikânelerinden olan işbu na't-ı güzîn ü bihterîn dikkat buyurulursa mükemmel olmağla berâber yine bir eksikliği câmi'dir.!

Zîrâ eşref-i mahlûkât olan nebiyy-i a'zam ve şefî'-i efham sallallâhu 'aleyhi vesellem efendimizin bu fakîre de nâm-ı nübûvet-i penâhîlerini her ikisi de hatr-ı mutarralarına getirememişlerdir!..

'Acâbâ nebiyy-i efham gelmeseydi bu dünyâ halk olur mı idi? Ve anın zürriyât-ı seniyyeleri nereden vücûda gelirdi de şâyân-ı ... kasâ'id olurlardı?

İşte şu gâyeye binâ'en Cenâb-ı fahrî'l-kâ'inâtın evsâfını ve kasâ'id ü temdihâtını;

olarak takdîm ile ‘ilâve ve Eşref’le Safvet merhûmların şu gafletlerini tashîh ü itmâm eyledim. Cenâb-ı Hakk anları ve cümlemizi iltifât-ı ehl-i beyte mazhar buyursun. Âmîn. Hânedân-ı ehl-i beytin şûrîde-i bî- hemtâsı ve gülzâr-ı hakîkatin bir gül-i gülşen-rübâsı olan edîb-i lebîb ve şâ’ir-i nüzhet-firîb ‘andelibân-ı bâğ-ı bostân ve şükûfe-i Çîn-i Nigârîstân, kıdve-i ‘âşıkân ve muktedâ-yı ehl-i îkân Cenâb-ı Kâzım Paşa rahmetullâhu ‘aleyh: yine ehl-i beyt-i resûl-ı Kibriyâ için şâ’ir Eşref’le birlikte şu yolda bir kasîde-i pür-... nazm itmişlerdir ki bu kasîde-i pırlantayı yine bir mısır(a) ‘ilâvesiyle hânedân-ı celîlü’l-‘unvân risâlet-penâhîden berây-ı istişfâ‘ Kâzım Paşa ve Eşref merhûmun zeyl-i ... pâyelerine sarılarak âtîdeki na‘t-ı şerîfeyi husûle getirdim.

Hânedân-ı ehl-i beyte fart-ı muhabbet ü mübâlâtından dolayı bu ‘abd-i ... ü pür-taksîri de zeyl-i himâyesine alarak ... nezd-i ... ehl-i beyte sürükleyüp bu da benim gibi hânedân-ı ... diyeceği şüphesizdir. Çünkü bir pâdişâha hediye gelen gelmiş olan nar ve incir ve karpuzun kabuğu soyulmaz. Mâdâm ki bir meyvenin lebi ile ... birlikde gelmiştir. Bu kabuğudur, bu da içi diye tefrîk etmek büyüklerin şân u şî‘ârından değildir. Şu kadar ki Kazım Paşa ile Eşref’in birlikde söyledikleri kasîde birer pırlanta ise fakîrinki de onlara lâyük bir mahfaza hükmündedir.

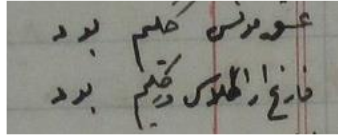
Eşref’in:	Şem‘-i mihrâb-ı imâmetdir Hüseyin-i Kerbelâ Şu‘le-i mişkât-ı fikretedir Hüseyin-i Kerbelâ
Fakîrin:	Şehr-i yârân-ı şehâdetdir Hüseyin-i Kerbelâ
Kâzım Paşa’nın:	Mîner-i efrûz-ı hitâbetdir Hüseyin-i Kerbelâ Şems-i envâr-ı hakîkatdir Hüseyin-i Kerbelâ
Kâzım Paşa’nın:	Nâzenîn-i Rabb-ı ‘izzetdir Hüseyin-i Kerbelâ Seyyîd-i şâyân-ı cennetdir Hüseyin-i Kerbelâ
Kâzım Paşa’nın:	Bahr-i rahmetdir Muhammed ebr-i ihsândır ‘Alî Fahr-i ‘âlemdir Muhammed şâh-ı merdândır ‘Alî
Fakîrin:	Nûr-ı rahmândır Muhammed şîr-i Yezdândır ‘Alî
Kâzım Paşa’nın:	Mihr-i hikmetdir Muhammed mâh-ı ‘irfândır ‘Alî Cevher-i cândır Muhammed nûr-ı î‘mândır ‘Alî
Kâzım Paşa’nın:	Verd-i gülzâr-ı nübûvetdir Hüseyin-i Kerbelâ Bülbül-i bâğ-ı vesâyetdir Hüseyin-i Kerbelâ
Kâzım Paşa’nın:	Pertev-i î‘mân u dînimdir Cenâb-ı Fâtıma Gavs-i dareyn ü mu‘înimdir Cenâb-ı Fâtıma

Fakîrin:	Külbe-i dilde ... Cenâb-ı Fâtımâ
Kâzım Paşa'nın:	Cevher-i kalb-i hazînimdir Cenâb-ı Fâtıma Merca'-ı hısn-ı hasînimdir Cenâb-ı Fâtıma
Kâzım Paşa'nın:	Kıdve-i ehl-i siyâdetdir Hüseyin-i Kerbelâ Mebde'-i feyz-i şerâfetdir Hüseyin-i Kerbelâ
Kâzım Paşa'nın:	Olahı ser-dâde-i hubb-ı velâ-yı hânedân Kâzımâ olsam nola ruh-sûde-i bâb-ı emân
Fakirin:	Rüşdî-i kemter de kıtmîri derende bil emân
Kâzım Paşa'nın:	Hamd ile eyledik kesb-i hayât-ı câvidân Eşrefâsâ eyleyip bu matla'ı vird-i zebân
Kâzım Paşa'nın:	Melce-i erbâb-ı hâcettir Hüseyin-i Kerbelâ Şâfi-i rûz-ı nedâmetdir Hüseyin-i Kerbelâ

Cenâb-ı Hakk hânedân-ı ehl-i beytin şefâ'at u iltifâtlarına cümlemizi nâ'il ü mazhar eyleye. Âmîn.

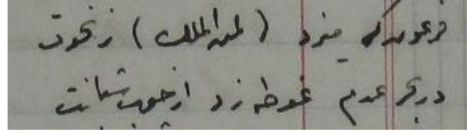
38

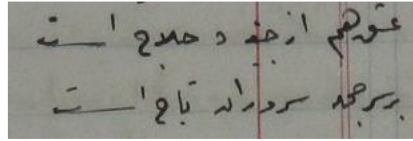
'Aşk, Mûsâ 'aleyhisselâmin mûnis cânı ins-i rûhıdır. Atlas u kilimden, zîb ü ziyetden fâriğ ü müstağnîdir.

Tavzîh-i Ma'nâ

'Aşk, Hazret-i Mûsâ gibi ehl ü erbâbını arar. Zîrâ anın 'indeinde şâh u gedâ hâk u güher müsâvîdir, birdir. Çünkü 'aşk, Hazret-i Mûsâ'yı bir çoban iken ulû'l-'azm bir peygamber yapar. O 'aşk, dilerse neler yapar? Bakırı gümüş, gümüşü altun velhâsıl kâ'inâtı ve kâfe-i kuhsârı seng-i hârâ yerine altun, gümüş ve pırlantaya boğar. Boğar ammâ o zamân da şîrâze-i 'âleme hâlel târî olur. Her şey'in kıymeti nedretine göredir. Nitekim Sâ'ib-i Tebrîzî:

Ma'nâsı: Yâ Rab, sen öyle bir 'azîz ü kakhârsın ki celâl-i azametine karşı sermest-i gurûr olarak utanmadan da'vâ-yı ulûhiyet iden Firavun'ı çobanının bir değneği ile bahr-i 'ademde ihlâk eyledin, dimekdir.

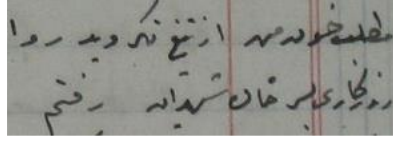
'Aşka, vücûd u pâye virilecek olursa Cüneyd ile Hallâca birer nümûne-nümâdırlar. Yani Cüneyd ve Hallâc'a bak, Mâhiyet-i 'aşkı onların ...lerinden oku, öğren. Ve 'aynı zamânda da ulyâ-yı Allâh'ın başları üzerlerinde birer tâc-ı ibtihâcdır.

Tavzîh-i Ma'nâ

Cüneyd-i Bağdâdî, tabaka-yı evlâdan ve ... ulyâ-yı Allâh'dan bir zât-ı sûtûde-i nihâddır. Hazret-i Şiblî'nin mürşid-i 'âlîleridir. Şeyh Şiblî Hazretleri 'ale'l-ekser vecd ü istiğrâk hâlinde bulunurlardı. Birgün yine 'âlem-i vecdde iken Hazret-Cüneyd'in nezdine vardılar. Cüneyd'in harem-i 'âlîleri örtülü değil idi. Şiblî'nin birdenbire içerüye girmesi telâş-ı mûcib oldu. Ve Cüneyd haremine hitâben *hiç telâşa mahall yok, o seni görmez* buyurdılar.

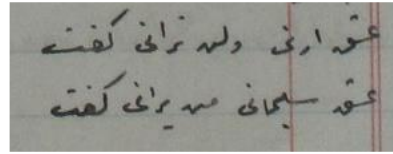
Hallâc-ı Mansûr ise 'aşk yoluna baş koyup kellesini uçurtdıran bir zât-ı kuds-i şemâ'ildir. Ey 'aşkbâzlık iden ve ... gören, sen eğer mâhiyet-i 'aşkı iyi ve yakından tanımak istersen Cüneyd ile Hallâc'ın 'âkıbet-i ahvâllerini gözünün önüne getir de bir iyi düşün ki ma'nâ-yı 'aşkı anlayabilesin, me'âlindedir. Şurası da şâyân-ı zikrdir ki ulyâ-yı kirâm hazerâtı mertebe-i şehâdeti hep kendileri ârzû ve temennî itdiler. Meselâ: İmâm Hasan ve İmâm Hüseyin hazerâtının mübârek ruhsâr-ı şerîfleri ... Resûl-ı Kibriyâ iken re'is-i şerîfleri tîğ-i 'adû ile ve diğlerinin mesmûmen şehâdetleri pederleri İmâm 'Alî efendimizin ve 'amm-ı nebevî Hazret-i Hamza'nın şehîd olmak dâ'îyesiyle gazâyâ zırh giymeksizin giderlerdi. İmâm Hasan sebab-i mesmûmiyeti olan ... fâş itmemesi, Hazret-i Hüseyin'in 'amm-ı nebevî İbn-i Abbâs tarafından Kerbelâ'ya teşriflerini men' etmek istediklerinde buna muvaffak olamaması, Hallâc-ı Mansûr kavlı-i meşhûd olan "Ene'l-Hak"ı ve Şeyh Feridüddin

‘Attâr’ın yukarıda zikr olunan vak‘a-yı şehâdetleri hep kendi ârzû ve temennilerinden ileri gelmiştir. Nitekim Şevket Buhârî, bu makâmda:

Ma‘nâsı: Benim kanımın bahâsını kılıcımdan aramak, istemek doğru değildir. Onda kabâhat yok. Asıl kabâhat bendedir. Zîrâ bir zamân şühedânın mezarlarının baş ucında oturup da *ben de ‘acâbâ ne vakit sizi gibi böyle bir şeref-i mertebeye nâ’il olacağım* diye onlara gıpta iderdim, demekdir.

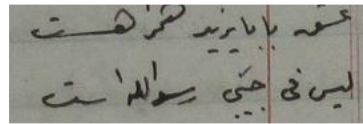
40

‘Aşk, “*erini*” ve “*len-terâni*” nağmâtıyla *terâne-sâz* olur.

Ve ba‘zen *subhânî men yerânî*dir. Hazret-i Mûsâ’ya *len-terânî*dir. Ve enbiyâ-yı ‘azâmü’l-islâm içerüsünde ... ‘arz-ı ihtişâm aleyhi’s-salatu ve’s-selâm efendimize mi‘râc-ı şerîfde tecellî-i rü’yet-i cemâlullâh olur. Çünkü Hûdâ-yı Te‘alâ enbiyâ-yı ‘azâmı nübüvvet ve risâletle beyne’n-nâs mu‘azzez ü mümtâz eyledi. Nebiyy-i zîşân aleyhi’s-salatu ve’s-selâm efendimizi ise nübüvvet ve risâlet ü mahbûbiyyet ü hikmet ü ‘ulûhiyyetle diğer peygamberlerden ser-efrâz eyledi. Şu beyt-i şerîfin ma‘nâsını daha ziyâde anlamak ve zevkine varmak için Mesnevî-i şerîfde güzel bir işâret ve tevcîhât vardır. Burada zikre lüzûm görülmedi.

41

‘Aşk, *Bâyezîd* ile *refik* ü *yoldâşdır*. Zîrâ *Bâyezîd* ceybimde *Allâh’dan başka bir şey yoktur, yalnız anı taşıyorum* diye *iddi ‘â-yı ‘aşk* itdi.

Tavzîh-i Ma‘nâ

Efendi: Bu nüktelere iyi dikkat et! Zîrâ tahtgâh-ı saltanatda yegâne pâdişâh ‘aşkdır. Kâ’inât anın hükm ü fermanına mutâ’dır. O ‘aşk ki dilediğini kendine teshîr

ider. Ve ârzû itmediğini de ‘avâm-ı ... kabîlinden ve hatta mertebe-i behîmîden hatve-endâz-ı kemâl itdirmez. ‘Aşkın menâkıb u mezâyâsını anlamayanlar bulanık suda balık avlamak için çalışırlar. Halbûki muhâl-ender-muhâldir. Lezzet-i ‘aşk zâ’ik olanlar, bacaklarını sıvayup sâhilden bahr-i ‘amîk-i ‘ummâna doğru teveccüh ü ‘azm itmişlerdir ki bunlardan birisi Bâyezid-i Bestâmî kuddise sırrahu’s-sâmîdir. Sefîne-i Nûh-ı necâta dâhil olup ‘aşkın tünd-bâd-ı melekesinden dâ’imâ masûn ve mahfûz olarak nihâyet gemini sâhil-i necâta ve ... fevz ü selâmete ulaştırmışlardır. ‘Aşkın bu nüktelerine vâkıf olamayup başında yalnız bir torba samanı bulunmayan behâim ile kâbil-i tefrik olmayanlar da hasedü’ d-dünyâ ve’l-âhire olup hem dünyâ ve hem de ‘ukbâda hüsrânda kalırlar. İşte bunlar âlâyîş-i dünyâyâ kapılarak virmiş olduğu bir iki günlük neşât u zevk ile sermest olarak târ-ı der-haşrde ayılıp ehl-i mahşere dir ki:

“Yâ hû siz kimsiniz? Bu yer ne mahâlldür? Bu hâl dehşet-nümâdır?!”

Fakat o zamân ayılmak para ider mi? Zîrâ orası yevmü’s-sû’âldir. Ve rûz-ı hesâbdır.

O günde herkes dağarcığında ne tedârik itmiş ise meydân-ı rûz-ı muhâsebeye getirmiş. Sen daha hâlâ hiçbir şey’den ... olmayarak ve ayılmağa dahî hiç niyetin olmayarak (*Bu yer ne yerdür? Yâ hû siz kimsiniz*) gibi birtakım ... mestânede bulunuyorsun ki işte bu son içmiş olduğın kadehin virmiş olduğı sersemlikdir. Şu hizmet ve mülâzemet itdiğin ve boş kafayı yine yeniden tütsülemek için bir katre-i meyden artık nasîbin kalmamışdır. Bundan sonraki nasîbin artık mey yerine dûzâhdaki katran gibi galeyân iden zakkumdur. İşte bu zakkumu ağzına alır almaz derhâl ayılacaksın ammâ fakat iş işden geçmiş bulunacaktır. İşte bununçün Bâyezid-i Bestâmî

“ Benim cebîmde havf-ı ilâhîden başka bir şey mahfûz değildir.” [der]. Şu âyet-i kerîmede buna bir delîl-i kat’îdir:

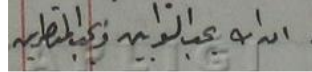
Velimen hâfe makâme Rabbihi cennetân. Febi eyyi âlâi Rabbiküme tükezzibân¹⁴⁹.

Ma’nâsı: Cenâb-ı perverdigârînin önünde rûz-ı hesâbda korkarak saff-beste olanlara iki cennet bâğı vardır. Biri insâna ve biri tâ’ife-i cine mahsûsdur demektir. Zîrâ nebiyy-i âhir-i zamân hem ins ve hem cine meb’ûs buyrulmuşdur.

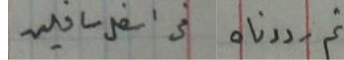
¹⁴⁹ Rahmân, 55/46-47.

Efendi! Gemiye kurtaran kapdandır. Bu sefine-i vücûdını pekiyi kullan. Zîrâ bu sefine sana emânetdir. Emânete ihânet itme. Zîrâ mâl kendinin değildir. ‘Âriyet bir emânetdir. O emâneti aldığın gibi muhâfaza it! Sonra da öylece paslatmadan ve bir mahalli şikeste olmadan sâhib-i emânete yine öylece teslîm it. Zîrâ emânete hiçbir vakit sıyânet olmaz.

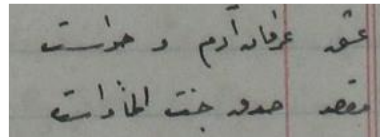
Şu beyt-i güzînde yine gâyet rakîk ü dakîk ma‘nâ ... vardır. Şöyle ki: Cenâb-ı Hakk evvel-emirde şîme-i mâderde (nutfe) yani bir menî hâlinde ve sonra yine rahm-ı mâderde bir pelte hâlinde ve daha sonra kan ve et ve kemik hâlinde dünyâya gelmesi gâyet zuhûr u lâhûtî bir şekl ü mevhibedir ki sinn-i rüşde yani kızlar için dokuz yaşına erkek çocuklar için on iki yaşına kadar sinn-i rüşd ta‘bîr olunur. Zîrâ Cenâb-ı nebiyy-i zîşân Hazret-i ‘Âyşe’yi altı yaşında ...-i nikâhına ve dokuz yaşında da zifâfına aldıkları için tâ‘ife-i nisâya şu i‘tibârla dokuz ... senenin duhûlı sinn-i mükellefiyet oluyor. İşte Cenâb-ı vâcibü'l-vücûd Hazretleri sinn-i mükellefiyete kadar tâhir ü müzeyyen bir hâlde bırakup mebd-i sâl-i teklîfâtıdan i‘tibâren irtikâb idilmiş olan ma‘âsî ve seyyi‘âtı ‘afv etmek için buyurur ki:

Ma‘nâsı: Cenâb-ı Hakk tövbe idenlerle bu tövbesi hasebiyle vücûdlarını levs-i ma‘âsîden tahîr idenleri sever. Hatta vâ-pesîn-i hayâtına kadar bâb-ı rahmet ... kapadığı hâlde kalbinde hiçbir âsâr-ı te‘eesür hiss itmez. Ve envâ‘-i hayâtını irtikâb iderse el‘iyâz[ü billâh] artık onun için:

hitâb-ı kakhârânesi ... zuhûr-yafta olacağında şüphe yoktur.

‘Aşk, Âdem ve Havvâ’nın birleşüp bîdâr-ı ma‘ârife ve ünsiyetlerine sebeb-i yegânedir. Ve dâr-ı ni‘am-ı ni‘met idüp neyl-i mazhariyetlerine vesîle-i sevk-i asliyesidir.

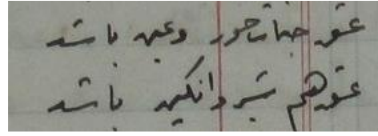
Tavzîh-i Ma‘nâ

Şu beyt-i şerîfin mısra‘-ı sânisindeki (maksad-ı sıdk) terkîb-i zümre-i ‘âşıkîn ve sâdikîn mahall-i ârâmı olan (maksad-ı sıdk) olması siyâk-ı şîve ü ma‘nâya ve bâ-

husûs bu bâbdaki âyet-i kerîmeye de muvâfık düşeceği cihetle bu beyt-i şerîfin mısra'-ı sânisinin maksad-ı sıdk olması lâzım gelir. Târîh-i kıssâ-i enbîyâ-yı kütb-i semâviyeden ahz ü iktibâs itmişdir. Kütb-i münzilede mevcûd olan ma'lûmatdan başka târîhlerde tafsîlât mefkûddur. Âb u kil yani çamurdan mürekkebe sûret-i hasenede yaradılmış olan âdeme rûh u hikmet ü ma'rifet-i nübüvvet ifâza iderek şânını tebcîlen mescûd-ı ... kıldı. Ve 'ummân-ı 'aşkdan da Âdem'i ... itdi de Havvâ ile maksad-ı sıdk olan cennetü'l-...da birleşdiler. Netîce-i 'aşkdan yaradılan âdem yine o 'aşk netîcesi olarak kisve-i nübüvveti iksâ itdi. Ebû'l-beşer olmağla berâber silsile-i celîle-i peygamberânın en evvelkisi oldı.

İşte 'aşk, Hazret-i Âdem'den ve hatta dünyânın hilkatinden evvel de mevcûd u ezelîdir.

43

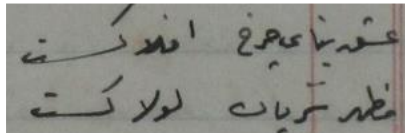

'Aşk, şûrîde-i derd olan 'andelîbân-ı gülzâr-ı cennâta hûr u îh mesâbesinde bulunmaktadır. Ve sût ve bâl gibi halâvet ü lezâ'izi hâ'izdir.

Tavzîh-i Ma'nâ

Ma'lûmdur ki bir şahsın ismi (Rıdvân) Efendi olmağla o âdemin cennetlik olmasına delâlet itmez. İtmez ammâ fakat bu 'aşk böyle değildir. Kâfe-i mahlûkât-ı mevcûdât cennât ve hûrîler ve selsebîl hep bu 'aşkın yüzünden halk olunmuşdur. Şu hâlde 'aşk, hâlîk-ı mevcûdât ve ...-i mahlûkâtdır. Cemâl-i dile bâk, cemâl-i güle firîfte olma. Yani ehl-i dile mülâzemet it. Gönül güzelliği nûr-ı a'zâm olan huzme-i şems gibi tâbândır. Kâ'inâtı hayret ü istiğrâka sevk iden işte budur. Artık düşünme. Bu tereddüd ve endîşeyi bırak. Zîrâ şekk ü gümânın derûn-ı dilde ıztırâbı o nûr-ı 'illeti gibidir. Kalbe elem ve ıztırâb virir. Hâb-ı rahâtını fenâ hâlde selb ider. Eğer gicelerde tavîl ü ... yoksa Cenâb-ı Hakk sana imdâd eylesün!..

44

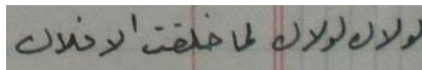
‘Aşk, atlas-ı çarhın binâ vü icâdına bâ’isdir. Mi‘mârî de Cenâb-ı Hâlık lem-yezeldir. Çünkü ‘âşık “*sen olmaya idin, kâ’inâtı yaratmaz idim*”, hitâbında bulunur.

Tavzîh-i Ma‘nâ

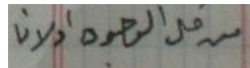
Şu beyt-i şerîfde pek çok hikmetler ve me‘ânîler mündemicedir. Ez-cümle, ehl-i hikmet ü hey’et ale’l-ittifâk demişlerdir ki eflâk birbirini muhît ü mümâssı hareketleri muhtelif olmağla yani kimi ağır ve kimi daha serî‘-i seyr ü hareketlerinden dolayı herbir felek yani seyyârât-ı seb‘adır. Başka bir perde de sadâ virüp nağmâtı tesbîh ü tehlîl ü keremiyet-i ‘aşkla bilâ-tehzîl devrân ü raksândır ki erbâb-ı mirsâd u ersâd riyâ-yı ... ile keşf itmişler ve seyyârât-ı seb‘adan temâm yedi perde istihrâc itmişlerdir. Istilâhât-ı sûfiyede ... olan bu yedi perdedir ki [re, do, sî, lâ, sol, fâ, mî]dir. İşte bu hikmet-i mûsikî esâsı olan bu yedi perde üzerinde te’essüs itmiştir.

Tahdîs-i ...

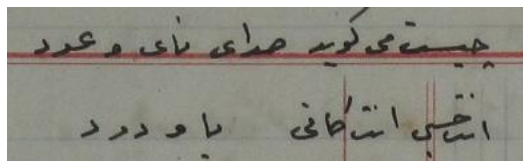
Hayvânât içinde vuhûş u tuyûrun asvâtı himârın savtından başka ve müstesnâ olmak üzere latîfdir. Hatta yılanın bile çehresi o kadar korkunç ve iğrenç olduğu hâlde savtı her nedense tab‘-ı beşere mülâyîm ve hoş gelir. Hele bülbül-i şûrîde-hâlin nâğmât u terennümâtı seher-hîz olan ‘âşıkân u üftâdegânın âh u enînlerine demsâz olur. Anın için bülbüle, hatîb-i ... gülzâr tesmiye itmişlerdir. İşte şu beyt-i şerîfden başluca istişmâm idilen ma‘nâ-yı mücmel şudur. ‘Aşk, mâdâm ki eflâkın ve ‘âlem-i seyyârâtın bânîsidir. Eflâkın devrân u seyrânında âheng-i mûsikîyi te’mîn iden

demdemesidir. Bunun için Hazret-i Mevlânâ:

efendimiz bu hitâbı, bu sadâyı, ba’zen çeng ü rebâbdan ve ba’zen nây ve ‘üddan duyarak:

[1]

zemzemesiyle îzâhât u irşâdât-ı enâmda bulunurlar!

Şu beyt-i şerîfde memzûc u mümtezic olan daha nice nice esrâr u hakâyık vardır. Fakat lisân-ı evliyânın harfiyen ... beşeriyet için kâbil olamıyor. Kâri'în-i kirâmın şu iki mısra'lı beytten bu kadar ma'nâ ve mefhûm istişâmâm itmeleri asla cây-ı ... olmasun. Eğer muharrir-i fakîr yalnız Hazret-i nâzımın şu beyt-i güzînini şerh itmeğe hasr-ı evkât itsem daha nice mücelledât dolar da belki yine nâzım-ı muharremın maksadına kesb-i vusûl idemeyiz. 'Âli-kadr ... şu kadarcık şerhde de kâri'în-i kirâmın istifadelerinden hâlî değildir! İşte bu makâm-ı hayret-efzâda Hazret-i Nâbî rahmetullâhî bir gazelinde şöyle buyururlar: [2].

[1]

Ne bilsün ... değme

Anı Mevlânâ'ya fehm itdirdi

[2] Müşârünileyhin gâyet metîn ü uslûb u edâsı gâyet zengin olan işbu gazel-i 'âfîlilerinden başka diğer âsârına ma'âlesef destres olunamadı. Binâen'aleyh tekmîl-i kütbhâneleri dolaşarak müşârünileyhin âsârı fakirce taharrî idilecektir.

Tarîk-i 'aşka girmez bî-ser ü pâ olmayan kimse
İrişmez menzil-i temkîne şeydâ olmayan kimse

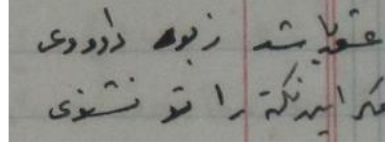
Harâbât erlerinin anlamaz remz ü rezminden
Girüp pâzâr-ı 'aşka mest ü rüsvâ olmayan kimse

Eli irmez hakâyık-ı ... hakâyıkda
Dil idâresi vüs'atde deryâ olmayan kimse

Ne bilsün leyletü'l-esrârdaki hâlât ile vecdi
Enîs-i sûre-i ... olmayan kimse

... simurgunun görmez ne yüzden kıldığı pervâz
Ezel-i kâf-ı 'ademde tâbî-i 'Anka olmayan

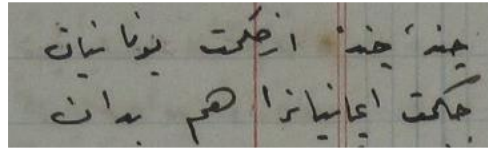

'Aşk, Dâvûd aleyhisselâmın sâhib-i Zebûr bir peygamber olmasına sebebidir. Bu nükteyi sen henüz işitmedin. Şimdi kesb-i ... idiyorsun!

Tavzîh-i Ma'nâ

Peygamberân-ı 'azâm kirâm ... hazerâtı kütüb-i münzile-i semâvîye olan Tevrât, İncil, Zebûr, Kur'ân-ı Kerîm'in ahkâm-ı ... göre icrâ-yı risâlet u telkîn-i diyânet iderler. Sâhib-i kitâb olanlara ... peygamber itlâk olunur ki Mûsâ, Îsâ ve Dâvûd ve Hazret-i Mahammed aleyhisselâmdırlar. Bu dört peygamber ... güzâşte olan diğer peygamberân bu dört kitâbın ahkâmına itbâ' iderek masnû' kadar icrâ-yı 'amel iderler. Ba'zı peygamberâna kütüb-i münzile ... şerîfe ... inmiştir ki mündericâtı icrâ-yı şerî'at için olmayup birtakım ...dan ve ezkâr-ı celîleden 'ibâretidir.

Hazret-i nâzım bu beyt-i şerîfde Hazret-i Dâvûd'un hâmil-i Zebûr ulû'l-'azm bir peygamber-i zîşân olduğu ve her ne kadar Kur'ân-ı Kerîm'in şeref-nüzûliyle ahkâm-ı ... masnu' ise de Aristo, Sokrat, Bokrat ve daha sâ'ir bu gibi hükemâ-yı Yunaniyenin telkînât-ı nefsâniyelerinden olan birtakım ... ve farziyyâtı ayn-ı hikmet ... hakikat telakki idüp de kelâmları dâ'imâ ... olan peygamberlerin ve ezcümle ahkâm-ı celîle-i şerîfi ... olan hâtemü'n-nebiyyîn efendimiz Hazretlerinin ehâdis-i nebeviyeleri ahkâmına imtisâl etmek lüzûmünü bu beyt-i şerîfde işâret buyuruyorlar.

Ma'nâsı: Daha ne kadar Yûnânîlerin hikmetlerinin peşinde koşacaksın? Emîn ol ki ... bir yol ta'kîb idiyorsun. Zirâ bu mistik olan yol seni Ka'be'ye değil Türkistân'a götürür. Ka'be nerede Türkistân nerede? Maksud-ı mutâf-ı kudsiyyân olan Ka'be-i Mu'azzama ise ... sarılıp ... oradan öğren!

Neşâtî merhûm hilye-i enbiyâsında Hazret-i Dâvûd'un şemâ'il-i latîfelerini [ş]öylece silk-i nazma almıştır:

Hilye-i sâhib-i esrâr-ı Zebûr

Oldı bu veçhile dilde mezkûr

Sürh-gûn idi o pâkîze-sirişt
Nola dirsem gül-i gülzâr-ı bihişt

Hem dahî sun‘-ı Hudâvend-i Mecîd
Beden-i pâkini itmişdi sefid

Mâha benzerdi letâfetde teni
Sîm-veş sâf idi cümle bedeni

Didiler hem dahî erbâb-ı nazar
Ezraku‘l-‘ayn idi ol pâk-i güher

Âsmân-gûn o dü-çeşm-i zibâ
Oldı nilüfer-i gülzâr-ı safâ

Dahî gâyetle hoş-a‘gâz idi hem
Ana mahsûs idi icrâ-yı negam [1]

Dahî hikmetle idüp ana nigâh
Kaddin itmişdi Hudâ hem kûtâh

Nahl-i ber-meyde idi ol kâmet
Tâ ki her bir el ire bî-zahmet

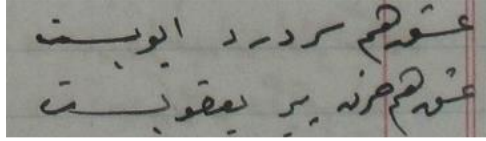
Eyleyen kaddini kûtâh-nümâ
Kadrîn itmişdi bülend-i vâlâ

Hem o peygamber-i pâkîze-cemâl
Oldı ‘âlemde mu‘ammer sad sâl

[1] Hazret-i Dâvûd'a 'ilm ü hikmet ifâzâ idildiği gibi mûsikîyi bidâyeten keşf ü î'câd iden de Hazret-i Dâvûd'dur. ... bir sadâ ve edâya mâlik olmağla esnâ-yı tegannîde meleke-i âsmâna te'sîrât-ı hoş-âvâzından ... olurlardı.

El-yevm 'âlem-i mûsikîde "Şâh, Mansûr, Dâvûdî, Mâbeyn gibi perdeler üzerinde sazlar akord edilerek tekmi'l sazların perdeleri fâsıl başlamazdan evvel ... bir sûrete ... ifrâğ idilir. Dâvûdî nâmındaki perde de Hazret-i Dâvûd'un sadâ-yı muharrakasıdır.

46

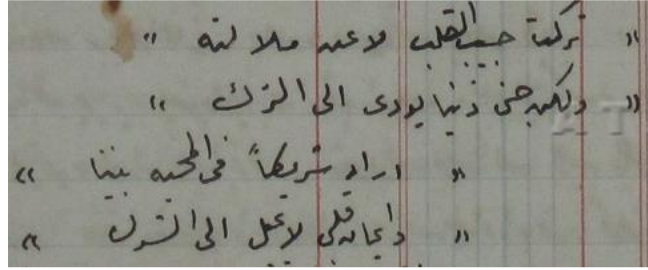

'Aşk, Eyüb aleyhisselâmın derdinin esrarıyla hem sırr ve hem derddir. Kezâlik 'aşk, Ya 'kûb'un pîrliği hengâmında Yûsûf'undan mahcûbiyeti hasebiyle çekmiş olduğu hüzn ü elemidir. Yani Ya 'kûb'un (beytü'l-hazan)da hüzn ü ıztırâbına 'aşk ortakdır.

Tavzîh-i Ma'nâ

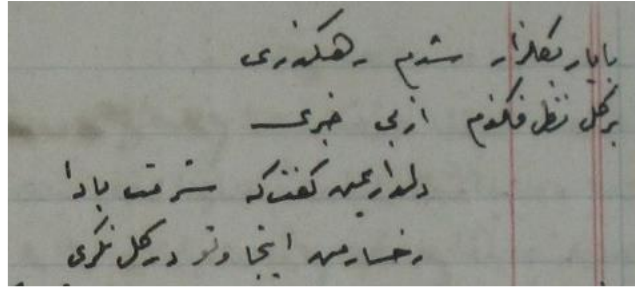
Hazret-i Ya 'kûb nebiyy-i aleyhisselâm iddi'â-yı 'aşkında bulunduğu ma'şûk-ı bâkîsine Eyüb'ün sıdk-ı 'aşkı tecrübe için anı birtakım mesâ'ibe giriftâr itdikden sonra nihâyet vücûd-ı 'âlîsine de ... olarak ... vücûdunda kurtlar peydâ olarak ... nevbeti bel' itmeğe başladılar. Ve hatta 'avâm-ı nâss vücûdundan intişâr iden revâyih-i kerîheden bîzâr olmaları için uzlet-nişîn-i kûşe-i sahrâ olarak evkât-ı yevmiyesi olan ta'âm u şerâbı zevcesi ... huzzâr nezd-i Eyüb'e götürür idi. Ba'de'z-zamân ... tecrübe nihâyete irmiş ve sabr-ı Eyüb'de ... matlûba varmış olduğundan Cenâb-ı şâfi-i mutlak Hazretleri derdinden bi'l-küllîye halâs buyurarak zümre-i silsile-i enbiyâyâ ilhâk u cerîde-i risâlete tebşîr kıldılar. Hazret-i Ya 'kûb da evlâdından Hazret-i Yûsuf'a olan muhabbeti yüzünden Ya 'kûb senelerce ... iştiyakıyla beytü'l-hazan ... itdiği kulübesinde Yûsuf dahî ... Mısır'ın zindânında geçirdiler. İşte Hazret-i nâzım bu beyt-i şerîfinde 'aşkın şirket kabûl itmez bir keyfiyyet olduğunu zikr ü murâd iderler.

Kıt 'a-i 'Arâbî

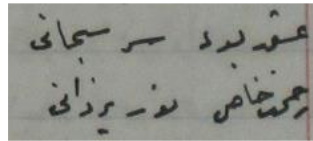
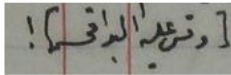

Ma'nâsı: Sevdiğimi benden ... sanma netîcesi olarak terk itmedim. Terkime mûcib bir kabâhatde bulundu da anınçün terk eyledim. Muhabbetde şerîk istedi. Hâlbuki i'mân-ı kalbim şirkine meyl itmez!..

Hazret-i Mevlânâ, rubâ'ıyyâtında:

Ma'nâsı: Yâr ile gülzârda geziyorduk. Yolumuz üzerinde tesâdüf iden güle gaflet iderek bakıyormuşum! Hemân dildâr bana hitâben didi ki: *Benim verd-i cemâlim burada iken sen güle nazar idersin ha!!...*

'Aşk, saltanat-ı ebedîyeye mâlik olan Halâk-ı lem-yezelin esrâr-ı ilâhiyesinden ve o 'aşk-ı Cenâb-ı vâcibü'l-vücûdun hâss-ı esmâ-yı ilâhiyesi olan nûr-ı a'zâmdır. Ve 'ayn-ı âfitâb-ı rahman'dır. Merhametdir.

Tavzîh-i Ma'nâ

Efendi! Bu beyt-i şerîfde de rakîk ü dakîk-i ma'nâlar .... Söylenilen sözler herkesin meslek ü meşrebine tevâfuk itmezse yani o sözden bir kıssa almazsa çamura saplanmış bir pırlanta gibidir. Ma'nâ ve mefhûm-ı 'aşkı anlamayan behîmî-

hilkat kesân ‘inde ‘aşk, bir pazarcı yani bir oyuncak mesâbesindedir. Yani bu kabîl kimseler suver-i tefrîddirler. Zâhir hâle aldanurlar da bâtın ahvâli hiç de idr[â]k ü ... itmezler. Meselâ yolda müzmen kalmış birisine *yâ hû burada ne yatıyorsun, yatdığın yer taşlıktır. Hâne-i sa’âdet ü istirâhatin neresi ise seni oraya kadar götüreyim* der. Bir de rehber zuhûr ider de *recâ iderim, beni bulduğum firâş-ı istirâhatimden dûr u mehcûr eyleme* diye yatdığı kaldırımı irâ’e ider! Efendiler, siz bu yolu hiç de ... itmeyiniz. Zîrâ bu sermest-i âlâyiş-i ‘âlem-i hestînin ‘âkıbeti baykuş gibi virâne bulu[n]up böyle mevcûdiyetini idrâk idememiş ve sıfat u şemâ’il-i insâniyet üzere yaradılıp da hassa-yı envâr-ı rahmet-i ilâhiyeden ... miyân birtakım eşhâs-ı mevhûmedir.

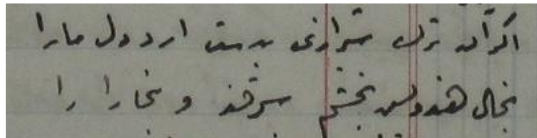
Efendi! Sen ne zann idersin? Bilâ-fark ve lâ-mefârik herkese rahmet-i hassa-yı ilâhiye yağmur gibi yağacak mı zann idiyorsun? Eğer öyle zann idiyorsan nâr ile nûrun nezd-i Hakk’da siyyân olması iktizâ itmez mi? Nûrun ne kıymeti kalır?

Hayır hayır efendi! Sen böyle bir şeref ü kudsîye ebediyen nâ’il ü dâhil olamazsın! O senin sayıkladığın ni‘met-i ilâhiye hâs-ı ümmet içündür. Bu gibi ni‘metleri ru’yânda bile göremezsın. Bu gibi ni‘metlere nâ’il olmak içün (Hallâc) gibi ehl-i bâtına göre (Ene’l-Hak) kavline kendini zümre-i şühedâya îsâl-i ‘azm itmeli ve kendi benliğinden vâzgiçmelidir. [7]

Hikâye

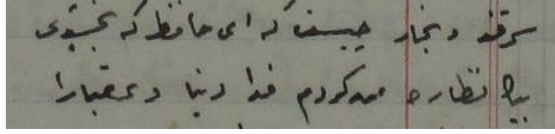
12

Meşhûr Timurleng, Şîrâz’ı istilâ itdiği zamân Hâfız-ı Şîrâzî ber-hayât imiş! Huzûruna celb iderek Timur der ki “*Ben, Semerkand ile Buhârâ’nın i‘mâr u ihyâsı için bu kadar memâlik feth idüp hazîneler sarf idiyorum da sen nasıl Semerkand ile Buhârâ’yı mahbûbun bir ... bağışlıyorsun be herif*” der. Hâfız da der ki: “*Âmân pâdişâhum ben böyle nâ-ecl yere ... ide ide bu hâle geldim. Mîrâsyedilik üstümüzde başımızda hiçbir şey bırakmadı*” diyerek eliyle köhne ve pejmürde libâsını göstererek Timur’un gazabından yakasını sıyırıp bi’l-‘aks nâ’il-i hürmet ve ihsânı olur. O beyt şudur:

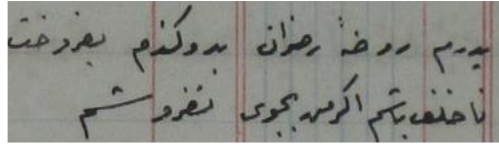
Ma’nâsı: O Şîrâz-ı mahbûb terk gönlümüzü ohşayacak olursa onun siyeh benine Semerkand’la Buhârâ’yı bağışlarım.

İşte Hâfız gibi cebi delik ‘Abdü’l-‘azîz nâmında bir şâ‘ir daha çıkup Hâfız’ın bu beytine nazîre olarak demişdir ki:

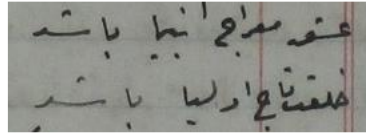

Ma‘nâsı: *Ey Hâfız Semerkand’la Buhârâ didikleri nedir? Ne ehemmiyeti vardır? O senin medh idindiğin mahbûba bir bakış için dünyâ ve ‘ukbâyı fedâ iderim.*

Hâfız’ın:

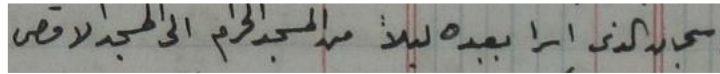
Me‘âlî: *Babam Hazret-i Âdem iki buğdaya cenneti satdı, eğer ben de bir arpaya satmazsam o Âdem’in evlâdı değilim!*

‘Aşk, fezâ’ili i ‘tibâriyle enbiyâ-yı ‘azamı halvetgâh-ı lâhûtîyeye çeker. Enbiyâ-yı kirâma hilkat-ı hilâfet ve tâc-ı ibtihâcdır.

Tavzîh-i Ma‘nâ

Mu‘cizât-ı celîle-i Cenâb-ı peygamberîn biri de nass-ı celîl ile sâbit olan kıssa-yı mi‘râc-ı nebeviyedir.

‘ilm-i kelâmda ... ‘ulemâya göre fahr-i kâ’inât efendimizin gice Mescid-i Harâm’dan Mescid-i Aksâ’ya kadar teşrîflerini inkâr idenler ne‘ûzübillâh kâfir olurlar. Mescid-i Aksâ’dan keyfiyet-i urûcî inkâr idenler de günahkâr olurlar.

Biz burada kıssa-yı Mi‘râc’dan bahs açacak olursak îcâz yolundan ayrılmış bulunacağız. Fakat kâri’în-i kiramca sâhib-i Mevlüd (Süleyman Çelebi) (*) merhumun eyâdî-i İslâmîye’ye pek güzel ve misl-i kabil-i nazîr olamayacak sûrette yâdigâr-ı kıymetdâr olarak bırakmış oldukları Mevlüd-i Şerîf’deki Mi‘râciye’yi dinlemeyen bilmeyen kimse olmadığından daha fazla ma‘lûmât ârzûsunda bulunanlar da kütüb-i siyere mürâca‘at idebileceklerinden bu cihet terk edildi.

[*] Süleyman Çelebi ‘an-asl Brûsalıdır. Yıldırım Bâyezîd Hân’ın dâmâdı Emîr Sultân Hazretlerine intisâbla andan ahz-ı feyz itmiş ve Yıldırım Hân’ın da mazhar-ı iltifâtı olarak İmâm Sultânî olmuş, Yıldırım’ın irtihâlinden sonra Brûsada’ki Ulû Câmi’de irtihâline kadar icrâ-yı imâmet eylemiş. İrtihâli 825 senesindedir. 812 târihinde Mevlüd-i Şerîfi te’lîf ve itmâma muvaffak olmuştur. Mezkûr eser şimdiye kadar hiçbir şâ’ire nasîb olmayan bir kudsiyyet ve kıymeti hâ’izdir. Rahmetullâhî ‘aleyh ve rahnetihî vâsi’a.

Mahbûb-ı Hudâ ve şefî-i rûz-ı cezâ efendimiz Hazretleri, ümmet-i merhûmelerine mahz-ı rahmet ü ni‘met olarak taraf-ı Rahman’dan ib‘âs u irsâl buyurulmuştur. Ümme-i sâlîfe bu bahtiyârlığa nâ’il olamamışlardır. Yâ Rabbenâ şu ni‘met-i celîle-i ilâhiyene ... tahiyât ve temcidât olsun.

Kıt‘a

Sana ey zîver ü hûrşidâ halk-ı cihân ‘aşık
Cihân ‘aşık, zamân ‘aşık, zemîn ü âsmân ‘aşık
Felek ‘aşık, melek ‘aşık, bütün hûr-ı cinân ‘aşık
Değil sâde halâyık ‘aşık, hâlık-ı kevn ü mekân ‘aşık

Hikâye

13

Hüseyn Mansûr ‘Aleyhi’r-Rahmetü’r-Rabbü’l-... Hazretleri, evâ’il-i sülûklarında zümre-i hırka-pûşândan bir cemâ’atle bir gün esnâ-yı musâhabetde iken Mi’râc-ı fahr-ı kâ’inât ‘aleyhi ekmele’-t-tahiyât Hazretlerine bahs intikâl iderek silsile-i sohbet şuralara kadar vardı ki Mansûr inbisâta gelerek: *“O gice Hazret-i Ahmed canibinden her ne recâ olunursa ol ân karîn-i kabûl olup ... geçdi. Eğer o nâzenîn mahbûb Rabb-ı kerîm tabâkat-ı ... bilkülliye ‘adîm ü zümre-i küffârın dâhil-i dâr-ı ni‘am olmalarını murâd idüp Cenâb-ı Rabb-ı kerimden niyâz-mend olsalar ‘acâbâ ne olurdu? Hazîne-i cûd-ı Rahmâniyetden ne noksân olurdu? Bu fakîr-i zamân eğer zamân-ı sa‘âdetlerinde gelmiş olaydım Cenâb-ı mekârim-i nisâblarından bu husûsı sorardım”* diyü huzzâr-ı meclisle bir hasbihâlde bulunmuşlar idi. Vaktâ ki Mansûr ‘âlem ... ol fahr-ı dü-cihân ve nebiyy-i âhirü’z-zamân sallallâhu aleyhi vesellem efendimiz şeref-zuhûr idüp hitâb-ı ‘itâb-âmîz ve cevâb-ı tevbîh-engîz ile buyurdılar ki *Ey Mansûr ne için dâ’ire-i edebden bîrûn u mugâyir-i mürselîn ü enbiyânın mu‘âdât u ...lerine cür’et ü tecâvüzde bulundun?*

Gerçi gîce-i esrâr-ı ilâhî ve ni'met-i rahmet ... anın yed-i ... teslim olursa da ... Cenâb-ı Bârî'den müstehîli taleb ü niyâz-âmîzler” buyurmuşlardır.

Nitekim pîr-i pâdişâhın karşısına ‘avâm-ı nâssdan biri çıkacak olursa evvelemirde nüdemâ ve vüzerâsını başına toplanarak âdâb-ı mülûkî ta‘lîm iderler. Ve derler ki “Pâdişâh senden bir şey sû‘âl itmeden sakın olmaya ki kendinden bir şey söylemeyesin ve huzûr-ı şâha kabûl olundum diyerek tekmîl-i memleketdeki akraba ve hoşânını birer birer tavsiye iderek anları da kayırmayasın. Zîrâ senin bu açgözlülüğün pâdişâhın sana karşı iltifât in‘âmâtına girân getirerek “bu herifleri nereden huzûrîma çağırdım, bunca in‘âm u ihsânıma kanâ‘at itmeyerek ittihâz-ı fırsatla bir de memleketdeki ... bana ... dimez mi?

Beyt

Sezâ-yı tîğ olur ... tecâvüz iyleyen mûlar
Anınçün tîğden âzâdedir müjgân ü ebrûlar

Hikâye

14

Bu muharrir-i fakîrin ceddi bulunan büyük pederim ... Ahmed Râşid Efendi merhûm risâl-i tarîkat-ı Rıfâ‘iyeden ve Süleyman câmi civârında kâ’in Darü'l-hadîs Medresesi muhaddislerinden kemâl-i zühd ü ... dolayısıyla “İmâm A‘zâm-ı Sâni” lakabıyla mülakkab bulunan Mehmed Tevfik Efendi Hazretlerinden ... bulunmuşlardır. Mehmed Tevfik Efendi Hazretleri ... kerâmât itmiş ricâl-i evliyâullâhdan bir zât-ı kuds-i nihâddir. ‘Ulûm-ı zâhire ve bâtında ... takvâda da misâl-i İmâm A‘zâm ve ... idi. Müşârünileyh Hazretleri Sultân Mecîd merhûmun devri ... bulunmağla müsteşâr-ı sadr-ı ‘âlî Nazîf Beg merhûm da Şeyh-i müşârünileyhin hâss ... bulunur idi. Cenâb-ı şeyhin silkinden aldığı ... bir vazîfe kat‘iyyen ne kendisini ne de ... günler icrâ-yı mukâbele ve âyîn-i şerîfde hazır bulunacak müntesibîn ... asla ... olamaz idi. Şu kadar ki âsîtâne-i şeyhe gelen müntesibinin ekserisi ricâl-i devletden yüksek mevki‘ sâhibleri bulunduğu için Hazret-i şeyhin musâhabetlerinden istifâde kasdıyla mukâbele günü herkes ziyâret-i şeyhe erken gelirlerdi. Ve herkes de ta‘âm huzurla def‘-i ... iderek Hazret-i şeyhin ... zevk u sohbeti olurlar idi.

Günlerden bir gün ber-vech-i mu‘âdât müsteşâr-ı sadr-ı ‘âlî Nazîf Beg merhûm ba‘de’z-zikr ... o gün mevcûd bulunan züvvârın dağılmasına intizâren geç

vakte kadar orada kalır, ve nihâyet herkes dağılır, yalnız Sultân Mecîd'in ... ve dergâhın müntesiblerinden biri ile Nazîf Beg ve Şeyh Efendi Hazretleri yalnız kalırlar. Nazîf Beg koynundan bir berât çıkararak Şeyh Efendi'nin yedini ... şu yolda istirhâmda bulunur:

Nazîf Beg – Dergâhın hafta günleri ziyâretçileri günden güne ... itdiğinden dolayı şehir-i yâr-ı zamâna isticlâb-ı du'âya vesîle olmak üzere ta'âmıyle nâmıyla dergâh-ı 'âlnize mâ-hiye 400 dört yüz guruş tahsîs ... irâde-i seniyyesi istihsâl edilmiş olmağla şu berât-ı 'âlî ile şahs-ı 'âlnize kayd-ı hayât şartıyla mâhiye dört yüz guruş mâliye-i nezâreti verecektir ....

Şeyh Efendi – Vallâhî oğlum vâh yavrum, bunun için kim bilir ne kadar üzölmüşsünüz? Meşkûr olsun. Fakat yavrum, ben şimdiye kadar ... berâtı sandığıma koymadım. Siz bunu bir ehlini bulun da ana virin!..

gördüğünüz mi eli öpülecek sen mi?!

Nazîf Beg bi't-tâbi' *el-emru fevkâ'l-edeb* fehvâsınca berâtı tekrâr koynuna koyarak 'avdet ider. Nazîf Beg'in 'avdet itmesiyle ... şeyh efendi ile yalnız kalırlar. Ve ... şeyh efendiye der ki, *şeyhim mâdâm ki bu gibi dünyâlıklardan müstağnisin, benim çok ihtiyâcum var idi, kâşki redd itmeyüp de bu 'atîyeyi bana ihsân itse idiler* demiş. Ve ertesi hafta yine Nazîf Beg dergâha gelerek züvvâr dağıldıktan sonra yine ..., şeyh, Nazîf Beg üçü yalnız kalmışlar. Ve Şeyh Efendi buyurmuşlar ki *Oğlum Nazîf, geçen hafta getirdiğin berâta bu âdem tâlibdir. O berâtı bu âdeme tashîh itdir! Hâlbuki ... bir hafta kalır mı? Dünyâ aç, dünyâ herif!* Nazîf Beg de irtesi hafta başka birine tahsîs itdirmiş!.

Nazîf Beg şeyhin bu nutkını da kemâl-i inkıyâd u hürmetle kabûl iderek şeyhine der ki: ... *fakîr o meblağı başka bir tâlibe tahsîs itdirdim. İnşâallâh ilk düşecek diğer ...den bu zâtı mahrûm itmeyeceğime söz viriyorum* der. Ve ertesi hafta iki yüz guruşluk bir ... zuhûr iderek kayıkçı ... berâtını bi'l-istihsâl ve şeyh ... karşı 'arz-ı i'tizâr iderek *Efendim, tâli'ine iki yüz guruşluk bir ... vuku'buldu. Derhâl berâtını getirdim. Ben ne yapayım, tâli'i o kadar imiş* diye berâtı kayıkçıya teslim eylemiş. Bu ... uzun bir müddet yaşayarak devr –i ... kadar irişmiş idi. Bir gün Âgop Pâşâ'nın mâliye nâzırlığı zamânında idi ki merhûm ... ile mâliye nezaretine bir husûs için gitmiş idik. Büyük pederim Maliye Nâzırı Âgop Pâşâ'nın nezdine girmek üzere idi. Âgop Pâşâ büyük pederim merhûmı her nerede görse derhâl yedini takbîl iderek istifsâr-ı hâtırda bulunur ve büyük pederime çok hürmetkâr idi. Şu hürmetini bi'l-fi' il irâ'e iderek nezâretin ota kapusunda bekleyen ve içerüye kuş

uçurmayan jandarma ve otacılar da birer birer Âgop Pâşâ tarafından tenbîhli idi. Ne zamân bizim büyük peder gelirse istizâna hâcet kalmadan hemân içerüye alırlar idi. Âgop Pâşâ'nın 'ulemâ ve meşâyih'e karşı hürmetinden kendisinde gizli bir eser-i hidâyet olduğunu cizm iderdim. İşte büyük pederim mâliye nâzırının nezdine girmek üzere iken ma'hûd ...ya koridorda tesâdüf iderek büyük pederin ellerine sarıldı. *Ve âh şeyhim, senin şeyhin ne büyük bir âdem imiş. Şimdiye kadar onun lutf-ı delâletleriyle elân bu ma'âşı alıyorum. O vakitdir bizi kesile kesile doksan gurûşa kadar indi. Fakat Allâh bereket virsün, o sâyede yine geçiniyorum* demiş idi. Bu âdemi ben de büyük pederle birlikde gördüm. Mâ-sabak ahvâline muttali' olamadığımdan dolayı keyfiyeti büyük pederimden istifsâr iderek keyfiyete muttali' oldum.

Gelelim ceddimin şeyhi Mehmed Tevfik Efendi'ye: Bu zât-ı kuds-i şemâ'il talebkâr-ı dünyâ olmadığından kendisine müntesib bulunan nice ricâl u kibârın da'vetlerine icâbet ve iltifât buyurmayarak yalnız müstesnâ olarak büyük pederimde haftalarca mihmân olarak pek çok hakâyıkla büyük pederimi mest ü müstağrak-ı füyûzât eylerler imiş. Nihâyet büyük pederim hil'at-ı hilâfetle mütecellî olarak halîfe-i yegânesi olmuştur. Rahmetullâhi 'aleyhümâ kendilerinin büyük pedere yâdigârları olan beş yüzlük bir tesbîh ile bir de nüsha-yı şerife elân yed-i mahfaza fakîrânemde mevcûddur. Müşârünileyh ba'de'l-hac 'avdet iderken dehşetli bir furtunanın zuhûrî ile râkib olduğu sefinenin garkına ramak kalmış iken selâmet-i ehl-i sefine ... kendi vücûdlarını ifnâ iderek izhâr-ı kerâmetle sefineyi selâmete ve kendileri de izhâr-ı kerâmetden sonra dâr-ı na'im-i âhirete şitâbân olmuşlardır. Ehl-i sefine müşârünileyhin izhâr itdikleri kerâmeti müşâhede etmekle cesed-i mübâreklerini bahre ilkâ idemeyerek ba'de't-techîz kal'a-yı Câbir civârına defn eylemişlerdir. Elyevm ziyâretgâh-ı enâmdır.

Şimdi asıl maksada şürû' idiyoruz: Büyük pederim iki zâtı istihlâf itmişlerdir. Biri Unkapanı'nda Yeşil Tulumba'da Abdülhalîm Efendi dergâhı şeyhi Mustafâ Efendi merhûmdur. Ve diğeri ise Vâlide Sultân bekçisi nâmıyla ma'rûf Arabgîrli Hacı 'Alî Efendi'dir. Bu Arapgîrli 'Alî Efendi büyük pedere pek ciddi bir sûrette sarılmış ve andan birtakım ma'nevî feyzler istifâza itmiş idi.

Vâlide Sultân sarayında mûmâ-ileyhin sarây halkına karşı göstermiş oldu[ğ]ı nefsinin te'sîrâtı Vâlide Sultân'a kadar şüyu bulmuş idi. Günlerde[n] bir gün Vâlide Sultân'ın sarâyından naklen bir câriyenin Sultân Mecîd'in hidmet ü ma'îyetine alınmasına lüzûm görülür. Vâlide Sultân'ın en mu'temedi bulunan bir

câriye Yıldız sarayına nakl edilir. Arası bir müddet geçtikten sonra Sultân Mecîd'de bir gece dehşetli bir baş ağrısı zuhûr iderek evcâ' u ıztırâbı bütün sarây halkını telâşa düşürür. Kimi felân doktorı, kimi felân mu'âleceyi tavsiye itdikleri sırada câriye-i mezbûre de Vâlide Sultân sarâyında Bekçi 'Alî nâmında birisinin bu gibi hastalıklar için nefesi te'sîrli ve hemân elini koyar koymaz bi-iznillâhi te'âlâ şifâyâb olduğunu Vâlide Sultân sarâyında re'ye'l-'ayn müşâhede itdiğini söyler. Bi't-tabi' bu söz kulaktan kulağa giderek nihâyet Abdülhamîd merhûma kadar sirâyet ider. Derhâl bizim ma'hûd Hacı 'Alî'yi Vâlide Sultân'ın sarâyından alarak huzûr-ı Sultân Abdülmecîd'e getirirler. Sultân Mecîd'in eli başında bir hâl-i ıztırâbda iken "*Pâdişâhım elini başından çek*" diyerek Hacı'Alî kendi elini pâdişâhın başına koyar ve ba'zı ... dâhilindeki esmâyı okur. Hacı 'Alî elini çekince baş ağrısı da bi'l-küllîye mündefi' olur. Bi't-tabi' Hacı 'Alî'nin şu mü'essîr nefesi pâdişâhın pek ziyâde hoşuna giderek birtakım in'âm u ihsânla berâber Hacı 'Alî Efendi merhûmı Çit Kasrı'na naklen alır ve fevkâ-l-me'mûl bir ma'âşla gönderir. Çit Kasrı, Yıldız Sarayı'nın müştamilâtından bulunduğundan ekseriyâ sûret-i husûsîde Çit Kasrı'na giderek bizim ma'hûd Hacı 'Alî ile husûsî görüşerek Hacı 'Alî'den çok memnûn kalmış!..

Günlerden yine bir gün ber-mu'tâd Sultân Mecîd Çit Kasrı'na gelerek Hacı 'Alî'yi karşısına [alır] ve der ki: "*Hacı tabi'î senin memleketde birtakım akraban ve ...ın vardır. Şimdiye kadar bana bunların hiçbirisinden bahs açmadın. Kimin var bakalım söyle*":

Hacı 'Alî- "Efendimiz, bir oğlum var 'Arapgîr'de".

Sultân Hamîd- "Hâydi onı bin beş yüz gurûşla hazîne-i hassaya aldım. Daha nen var?"

Hacı 'Alî- "Efendimiz, yeğenim var yine memleketde."

Sultân Hamîd- "Hâydi onı da bin gurûşla rûsûmâta aldım. Daha kimin var?"

Hacı 'Alî- "Efendimiz, sâye-i şâhânenizde daha bir kimsem kalmadı. Allâh tükenmez 'ömr ihsân buyursun" diyerek bir de du'â ider. Ve Sultân Hamîd de çıkup gider.

Bir de Hacı 'Alî'nin 'aklı başına gelir ki asıl bu nefesi ifâza idüp 'ale't-teselsül idâme itdiren şeyhidir. Ve serây-ı ... ve Sultân Hamîd de kurbiyetini hep bu nefes sâyesinde kazanmıştır. Eyvâh diye elini başına urur ammâ iş işden geçmiş. Ertesi günü sarây mensûb bir araba bizim büyük pedere gelerek "Amân şeyhim, dün mazhar-ı iltifât-ı şâhâne oldum. Akrabamın her birerlerini birer mahalle

kayırdım. Fakat o esnâda sizi hatırıma getiremedim. Eğer getirmiş olsaydım sizin için de elbet bir iltifât u lutf-ı şehri-yârî zuhûr iderdi” diye ‘arz-ı i’tizâr eylemiş idi!.. Merhûm büyük pederim de buyurmuşlardı ki “Hacı! Bizim dünyâda öyle şeylerden nasîbimiz yoktur. Zîrâ şeyhimden istihlâf olunurken *dünyâya bir emel ve matlûbun var mıdır?* buyurmuşlardı. Ben ‘*dünyâ ni‘metine tâlib değilim, ni‘am-ı âhirete mazhariyete delâlet buyurunuz*’ demiş idim! Şimdi Ey Hacı ‘Alî sen boş yere yorulup çalışıyorsun buyurmuşlar idi. Ve nitekim öyle de oldu. Sultân Hamîd iki hafta sonra yine Çit Kasrı’nda Hacı ‘Alî ile vukû‘ bulan mülâkâtında:

Sultân Hamîd Hacı ‘Alî’ye “şeyhin ber-hayât mıdır” diye sû’âl ider. Hacı ‘Alî “*El-yevm ber-hayâtdır ve şâyeste-i iltifât-ı şâhâneniz olacak bir zâtdır. Çünkü şeyhim kerâmâtını tâhir ü bâhir bir zât-ı kudsiyyet...nın halîfe-i yegânesidir*”.

Sultân Hamîd- Şeyhiniz hangi tarîkate mensûbdur[?]

Ha[c]ı- Rifâ‘îdir efendimiz.

Sultân Hamîd- Rifâ‘îler topuz ve tığ ururlar ve kızgın lâleler yalarlar imiş.

Hacı- Evet efendimiz, bunların cem‘ ü .... Hatta şeyhim topuzı hevâda döndüre döndüre öyle bir şiddetle beynine urur ki topuzun yarısı beynine isâbet ider. Ve zikrullâh ile devâm itdiği müddetçe topuzla beraber edâ-yı zikrullâh ider efendimiz.

Sultân Hamîd- Amân Hacı, rüfâ‘îlerin ba‘zı bürhânlarını işidiyordum fakat göremedim. Mümkün değil mi? Şeyhin buraya gelüp de huzûrumda bu bürhânları gösterebilir?

Hacı ‘Alî- Mümkündür efendimiz, fakat müctemi‘ân edâ-yı zikrullâh esnâsında “ism-i hayy”da âlât-ı darb meydâna çıkar ve aynı zamânda güzel güzel nu‘ût u kasâ‘id ü neşâ‘id okunarak o sûretle hâsıl olan cezbe-i Rahmâna göre bu gibi rûhânî şeyler yapılabilir.

Sultân Hamîd- Ben bunların cümlesinin icrâsına kâdir değil miyim? Meselâ birkaç zâkir birçok dervîş hepsini burada bir mahalle cem‘ iderek icrâ-yı âyîn iderler.

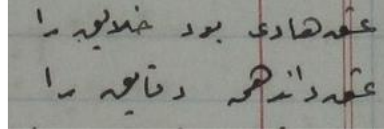
Hacı ‘Alî- Şu hâlde ruhsat-ı seniyyeleri erzân buyururlarsa gidüp şeyhime tebşîrâtda bulunayım.

Sultân Hamîd- Hây hây, şeyhine bir hafta müsâ‘ade, hazırlansun.

İşte o hafta içinde idi ki 1312 Yunan muhârebesi zuhûr iderek Sultân Hamîd bu muhârebe ile meşgûl olarak her şey unutulmuş idi. Müşârünileyh ... meclis-i meşâyih tarafından birçok ... dergâhlarda teklîf idildiği hâlde hiçbirisini kabûl

itmediler. [Ş]imdi tavîlü'z-zeyl şu hikâyeyi zikrimden bir maksad vardır ve o maksad da nasıl ki bir bende bir sultânın yanında tekmîl akraba ve âşinâsını kayıramayup âdâb-ı mülûka (âdâb-ı mülûka) gördüğü gibi menfî gördüğü gibi Cenâb-ı fahr-i rusul de Cenâb-ı Hakk'a karşı böyle hudûd-ı nebevîyi tecâvüz idecek bir teklîfde bulunamaz.

(Numarasız)

'Aşk, cem'-i mahlûkâta hidâyet iriştirir. Ve cem'-i hakâyık ve dakâyık-ı eşyâya vâkıfdir.

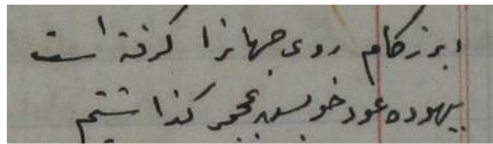
Tavzîh-i Ma'nâ

'Aşk, esmâ vü sıfât-ı ilâhiyeden halâ'ike (Hâdî) sıfatıyla tecellî ider. Ve anın 'ilm-i ezelisî cemî' dakâyıkı .... Onun ihâta-yı 'ilmiyle senden hâric hiçbir şey yoktur. *Ve nahnu akrabu ileyh¹⁵⁰ min hablil verîd¹⁵¹* âyet-i kerimesine bu beyt-i şerîfde işâret vardır. Cenâb-ı Hakk insânın boynundaki damarlardan daha yakındır.

Hatta gerek ricâl ve gerek nisâdan bir kimse ... ve dolab gibi târ bir mahallde igtisâl itmeyüp de bir oda veya matbah gibi genişçe bir mahallde her ne kadar başında bir kimse bulunmasa bile setr-i 'avret itmeden gusl itmenin şer'en mekrûh olması bu hikmete müsteniddir.

İnsâf idilüp de hakkıyla düşünülecek olursa şu âdâb u nezâket-i İslâmiye nerede? Bir de Avrupa ... ma'dûd olan kaplıcalardaki rezâlet nerede?

Sâ'ib-i Tebrîzî diyor ki:

Ma'nâsı: Gaflet dumânı bütün küre-i 'arzı öyle ihâta itmiştir ki insânların kâfesi zükâm 'illetine tutuldu. Hiçbirisinde bûy-ı 'irfân-ı hakîkati istişmâm idecek burun ve beyin kalmadı. Zavâllı ben! Pek beyhûde bir sûretde koku neşr etmek hevesiyle kendi 'ûd ağâcımı âteşe koymuş ve zoru zorına zükâmlı millete bûy-ı 'irfân

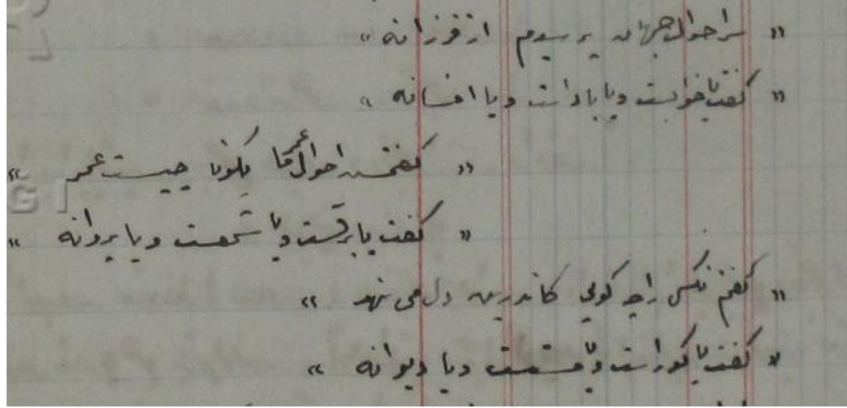
¹⁵⁰ Rüşdî, âyetteki bu kelimeyi yazmamıştır.

¹⁵¹ Kaf, 50/16.

koklatmağa koyulmuşum. ...!... dimekdir. Sâ'ib bu beytinde; *ve lehum âzânun lâ yesme 'ûne*¹⁵², “Onlarda kulak vardır ammâ işitmezler” âyet-i kerîmesini tazammun idiyor.

Kâ'il-i mechûl olan âtîdeki nazm da hoş-âyende olmağla dercini münasip gördüm.

Nazm

Ma'nâsı: Ser-i ahvâl-i cihânî sâhib-i dil bir zât dan sordum; Didi ki ahvâl-i dünyâ ya ru'yâdır, ya rüzgârdır, ya masaldır didi. Yine ona sordum ki ahvâl-i 'ömrümüzü söyle bakalım neden 'ibâretidir. O da didi ki ya şimşektir, ya ... ya pervanedir didi. Yine ona sordum ki ol kimse hakkında ne dersin ki şu denî dünyâyâ gönül vermiş? O da bana didi ki ya kördür, ya serhoşdur, ya divanedir didi. Efendi şunu da bâsıra-yı 'ibretinden uzaklaşdırma. Zîrâ bu senin için bir mikyâs-ı 'ibretidir, nebâhatdır.

Bir gün Cenâb-ı fahr-i dü-cihân ve nebiyy-i âhirü'z-zamân efendimiz ashâbıyla esnâ-yı sohbetde iken hâricden hecînsüvâr bir bedevî zuhûr idüp selâm vererek huzûr-ı resûl-i ilâhî[ye] dâhil oldu. Cenâb-ı resûl bedevîye iltifât ü nevâzişde bulunduktansonra bedevîye hitâben “Cenâb-ı vâcib-i te'âlâ Hazretlerinin mevcûdiyetini ve varlığını ne ile isbât idebilirsin?” [dedi.]

Bedevî- “Yâ resûlullâh bunun isbâtı pek güç bir şey değildir. Devemden zuhûr iden madde-i gâ'ita devemin mevcûdiyetini bana gösterdikden sonra sûret-i ahsen üzere semâyı münevver yıldızlarla ve arzı envâ'-i şükûfe ve ezhârla tezyîn eyleyen Cenâb-ı Hakk'ın mevcûdiyetini iz'ân idemeyecek kadar müşkilât yokdur”. Bunun üzerine Resûlullâh sallallahu 'aleyhi vesellem huzûrundaki ashâb-ı kirâma buyurmuşlar ki: “Ey ümmet-i ashâbım, nâ'il-i ni'am-ı cennet olmuş bir zâtı görmek

¹⁵² Araf, 7/179.

isteyen şu bedevînin yüzine baksın ve bu bedevîyi cennetle tebşîr ü ashâb-ı kirâma da tebyîn-i mev'izede bulunmuşlardır!...

Şu zemînde İmâm A'zâm ve ... efendimizin zamân-ı 'âlîlerinde güzerân iden bir kıssa-yı pür-hisse vardır. Şöyle ki: İmâm A'zam Ebû Hanîfe Hazretlerinin nezdine mâddiyyûndan biri gelerek der ki: “Bugün insânlar her şeyi yapmağa kâdir iken o kudreti ilâha niçün istinâd idersiniz, fi'il benden sâdır olduktan sonra o fi'ilin yani o işin fâ'ili neden ben olmayayım da mev'hûm bir ilâha isnâd idilsün[?]”

İmâm A'zam Hazretleri karşusındaki Dicle nehrini göstererek “Şu nehirden karşı yakaya nasıl geçebilirsin?”

Sâ'il- “Kayıkla geçerim”

İmâm- “Kayığı nasıl tedârik idersin[?]”

Sâ'il- “Ormandan ağaç keserek yekdiğerine rabten ber-mücevvef kayık husûle getiririm. O vâsita ile geçerdim.”

İmâm- “Dimek oluyor ki o zamândaki ağaçlar vâsıtasıyla kayık i'mâl idiyorsun, ya o orman olmasa kayığı ne ile i'mâl ve irkâba tahsîs idebilirdin[?] Taştan mükemmel bir binâ husûle getirirsin fakat taşı halk idebilir misin?”

Sâ'il- Sükût içinde!

İmâm- “Mevâdd-ı ... halk iden Cenâb-ı Hakk'dır. Fakat sen maddü'l-mezhebsin. Ammâ kendi mezhebini bile anlayamayacak derecede sen de şu'ur u mürüvvet yok imiş” diyü sâ'il-i merkûmı ilzâm buyurmuşlardır.

Mülâhaza

Efendiler, İmâm A'zâm'ın ictihâd itmiş olduğu hizmetleri burada ufak bir kıssa ile isbât idebilirim[.] Şöyle ki: salât-ı ... muktedâ olan imâmla berâber cemâ'atin sûre-i Fâtiha'yı birlikde kırâ'at itmeleri lâzımdır. Zîrâ bu sûre iddi'a-yı ...dendir. Du'â makâmındadır. Cemâ'atde sükûnet itmeyüp imâmla birlikde kırâ'atı iktizâ ider. İmâm A'zam mezhebince bu keyfiyet neden terk ü tekâsül edilmiştir. *Hâydi hepimiz İmâm A'zam'a giderek mes'eleyi kendisinden istifâ' idelim* diye beş yüz kişi İmâm A'zam'a hücûm iderler. Zavallı İmâm A'zam bu gürültünün hangisine cevâb virsün! Ve hangisine merâm anlatabilsün?! İmâm A'zam der ki “Yâ hû insâf idiniz, siz beş yüz kişisiniz, ben ise bir kişiyim. Sizin her birerlerinize ayrı ayrı cevâb virmem kâbil değildir. Yalnız içinizden en mu'temed ve en 'âlim ve muhabbet bir kimseyi vekil ta'yîn idiniz. Anımla mübâhase idelim” der. İmâm A'zam'ın bu teklîfi bi'l-ittifâk kabûl olunarak içlerinden mu'temed bir zâtı ta'yîn

iderler. Mu‘temed zât daha bu mes‘ele için bir sù‘âl îrâd itmeden İmâm A‘zam *mes‘ele hall idilmiştir* buyurur. Ve hemân vekîl olan zâtın yakasından yapışup meydân-ı mübârezeye getirerek buyururlar ki

“Siz bu âdemi ne diye ta‘yîn ittiniz? Vekîl ü mu‘temed diyü! Şu hâlde bu zâtın [?] kabûl ideceğiz, siz de kabûl ider misiniz?”

“Hây hây ideriz”.

“Mâdâm ki tarafınızdan ta‘yîn olunan bir zâta i‘timâdınız olduğu hâlde neden imâmete geçirdiğiniz ve ana i‘timâd ittiğiniz bir zât ile siz de birlikde münâcatda bulunursunuz? Benim elimde gümüş gibi bir delîlim vardır. Zîrâ Cenâb-ı Hakk Kur‘ân-ı Kerîm’inde ve furkân-ı mecîdde buyururlar ki *“Sizler Kur‘ân-ı ‘azîmü’ş-şânım tilâvet olunduğı zamân onu öyle dinleyiniz ki zikr ü fikriniz sakın hiçbir şey ile meşgûl ve mütevağgıl olmasun”*. Eğer bu sûrete devâm iderseniz (z) sizin için muhakkak rahmet-i ilâhiye vardır. İşte ben bu âyet-i celîleden mülhem olarak imâm ile sûre-i Fâtiha’yı cemâ‘atin birlikde kırâ‘atine cevâz vermedim” diyerek muhâcimleri ilzâm u iskât buyurmuşlardır.

Tavzîh-i Hakîkat

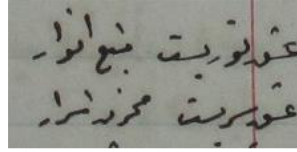
Efendiler, ehl-i sünnet ve‘l-cemâ‘atin tanıdığı dört mezheb vardır ki bunlar mezheplerinde imâm olmuşlardır. Yani bunların her birerleri sâhib-i ictihâddır. Bir de beşinci mezheb olarak İmâm Ca‘ferü’s-sâdık isnâd idilir bir mezheb daha vardır ki İmâm Ca‘ferü’s-sâdık ic[ti]hâdda bulunmayup [İmâm] ‘unvânı ... cedd-i mükerremleri Cenâb-ı ‘Alî radiyallâhu anh Hazretlerinden bir ‘unvân-ı mahsûs olarak tesmiye idilmiştir. Nitekim ... elyevm böyle ‘unvânlar cârîdir. Meselâ Battâloğlı, Kurtoğlı, Kocamemişoğlı derler ki bu ‘unvân o nesli idâme itdiren bir ‘â ile re‘îsinin ism ü lakabıdır. İmâm Ca‘fer-i sâdık Hazretlerine de (İmâm) ‘unvânı virilmesi ... gibi cedd-i mükerremleri bulunan İmâm ‘Alî’ye mahsûs bir ‘unvândan ‘ibâret bulunmuşdur. Yoksa ictihâd nokta-yı nazarından sâhib-i mezheb değildirler. ...in hiçbirisi ic[ti]hâden değildir. Cedd-i mükerremlerine hürmetendir. Muharrir-i fakîr ehl-i beyte ve hânedân-ı resûllullâha bütün mevcûdiyetim ile şûrîdeyim. Ve Anların her birerlerinin gubâr-ı pâyı olmasını rûz u şeb niyâz eylerim. Fakat görülüyor ki İmâm Ca‘fer’e kendilerini mensûb ‘add idenler birtakım âdâb u mu‘âşeret-i İslâmiye’yi baltalayarak kendilerini güle izâfe iden birer dikendirler. ...ü‘l-ihvân! Size bir misâl ‘arz ideyim ki bu misâl bir mukâyese olsun. Cenâb-ı İmâm ‘Alî’ye bir gazâda ok isâbet iderek vücûd-ı ‘âlîlerinden o okı çıkarmak

mümkün olamaz. Nihâyet İmâm ‘Alî buyururlar ki “Ben namâza durâyım. Namâzda kendimden geçirim. Bu ok acısını duymam. Bu okı vücûdumdan o zamân çıkarırsınız” buyurmuşlardır.

Hazret-i ‘Alî’yi sevenler onun gittiği yolu ta’kîb iderler. Yoksa “pâdişâhın bâygîri bana bakdı” kabîlinden olmaz mı? Meselâ bir karınca bir sarâyın dâmına konmakla ne o karınca bir pâye ve şerâfete nâ’il olur ve ne de sarâyda oturan pâdişâh o karıncanın dâma kondığını hiss ider [X].

50

‘Aşk, menba‘-ı envârdan nûr-ı mücessem ve o ‘aşk esrâr-ı ilâhiden bir sırr-ı ...dir.

Tavzîh-i Ma‘nâ

Hazret-i nâzım bu beyt-i şerîfde, *Allahû nûrus semâvati vel ard meselu nûrihî ke mişkâtîn fihâ mısâbâhun el mısâbâhu fi zucâcetin ez zucâcetu ke ennehâ kevkebun durriyyun yukâdu min şeceratin mubâraкетин zeytûnetin lâ şarkîyyetin ve lâ garbiyyetin yekâdu zeytuhâ yudû ve lev lem temseshu nârun nûrun nûr yehdillâhu li nûrihî men yeşâu ve yadribullâhul emsâle lin nâsi, vallâhu bi külli şey’in alîm*¹⁵³ âyet-i kerîmesine işâret buyurmuşlardır.

Ma ‘nâ-yı âyet-i kerîme: Cenâb-ı Hakk göklerin ve yerlerin nûridir. Sıfat-ı nûriyla tenvîr ider. Parlak yıldızlara benzeyen bir kandil içinde vilâyet-i Şâm’da yetişen (Şâm’daki yetişen zeytünlerin diğer iklimde yetişenlere müreccah olduğına kinâyedir.) zeytün-i şecere-i mübâreke senden âteş temâs itmeden yakılır. Kemâl-i safvetinden aydınlığı nûrün ‘alâ nur olarak iki katdır. Cenâb-ı Hakk dilediğini nûr-ı ma‘rifetle hidâyet ider, dimekdir.

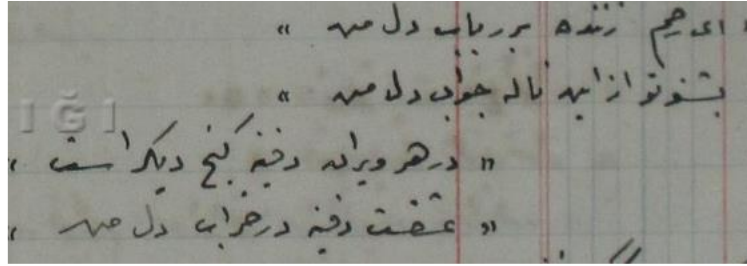
Tardiyye

Bu âyet-i kerîmedeki teşbîhâtta vücûh-ı ... vardır. Ezcümle birisi budur: Nûrdan murâd i‘mândır ki Hakk Sübhâne ve Te ‘âlâ mü’minin sînesini ... teşbîh itdi. Ve sînesindeki kalbi ...da yani çârçûb ki ana çerçeve derler. O çerçevadaki

¹⁵³ Nûr 24/35.

kandîle ve i‘mâmî kandilde yanan çerâğa ve çerâğı parlak yıldıza ve kelime-i ihlâsî şecere-i mübârekeye havf güneşinin hararetinden ... sâyesinde behre-dâr eyledi. O kelime-i ihlâsî mü‘minin lisânı üzere cârî olmadan ‘âlem onun feyzinden münevver olur. Eğer kalb-i lisânla ittifâk idecek olursa nûrün ‘alâ nûr kalbinden(n) o kelime-i tayyib-i ihlâs da “lâ ilâhe illallah”dır.

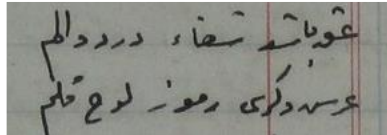
Yine Hazret-i nâzım: İkinci mısra‘da ‘aşk, esrâr-ı ilâhîden bir sırr-ı meseldir. Şu me‘âlde birtakım me‘ânî ve hakâyık mündemidir ki Cenâb-ı Mevlânâ rubâ‘îlerinde şöyle buyurmuşlardır:

Me‘âl-i ‘âlîleri: [*] Rebâb gibi olan gönlüme zahm-ı mızrâbı uran zât! Urdığın mızrâbdan husûle gelen rebâb-ı dilimdeki sadâyı gûş it! İyi dinle! Her vîrânenin altında bir hazîne medfûndur. Ben de bu harâbe ve vîrâne olan suver-i sînemde hazîne-i ‘aşk medfûndur!..

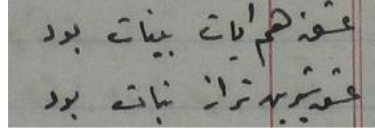
[*] Rebâb hindistân cevizinin kabuğundan i‘mâl idilir. Kemân gibi kursâk tellerle mücehhez yay vâsıtasıyla çalınır, sadâsı... (Devâmı sonraki sayfanın sonunda gösterilmiştir).

İşte bununçün ikinci mısra‘da: ‘aşk, gizli ve medfûn olan bir hazinedir, buyururlar. Fe efhem.

‘Aşk, derd ü elem ve mihnet [ü] kederin şifâsıdır. Ve ‘arz u kürsî ve rümûz u me‘ânî-i levh ü kalemdir.

Bu gibi âyât u beyyinât-ı Kur‘ânîye‘ye istinâd iden ebyât-ı şerîfenin ... fazla tafsîlât ve ta‘rifâta lüzûm görülmeyerek yalnız tercümeleriyle iktifâ idilecektir. Zîrâ onların hâvî olduğu rümûzâtı kâri‘în-i kirâm tefâsirde mütâla‘a iderler.

'Aşk, hakâyık u dakâyıkı kulûb-ı 'ârifâna ilkâ ve ifâza ider. 'Aşk, kand-ı ... olan şekerden dahâ elezzdir.

Yani delâ'il ü vâzihât ile sübut-yafte olan mu'cizât dimekdir.

Tavzîh-i Ma'nâ

Hazret-i nâzım, 'aşk âyât-ı beyyinâtdan 'ibâretidir ve Furkân-ı mecîdin müfesseridir demek istiyorlar. Zîrâ Cenâb-ı Hakk Kur'ân-ı Kerîm'inde: *Ratîb ü yâbis yani kuru ve yaş her ne ki ararsan benim kitâb-ı ... mevcûddur. Kur'ân öyle bir kânûn ve mecelle-i ilâhîdir ki tekmîl-i hikmetleri câmi'dir. Ve aynı zamânda da mevrîs-i şifâ vü bâ'is-i rahmetdir*¹⁵⁴, buyurulduğuna nazaran 'aşk-ı ilâhî ile me'lûf u 'alâkadâr olanlar tekmîl-i âyât-ı beyyinâtın me'âl-i münîfi me'âdınca kesb-i insâf eyleyerek dâhil-i zümre-i ... demek oluyor. İkinci mısra'ın ma'nâsı da birinci mısra'ın mütemmimidir ki benî beşerin ancak hissi ve zevki dünyâ ni'metlerinden şekerin lezzetidir. Hâlbuki dünyâ ni'metleri ni'am-ı âhirete göre pek mahdûddur. İşte Hazret-i nâzım mısra'-ı sânide 'aşk şekerden daha elez olduğunu beyân u temsîl buyuruyorlar ki dünyâda şekerden daha lezîz bir şey olaydı anınla tasvîr buyururlardı. İşte anınçün 'aşk, şekerden daha lezîzdir, buyurmuşlardır.

—

"nâye müşâbih bir nevi' çalgıdır ki Asya kıt'asında mütemekkin olanlar bunu çalarlar. Kemân Avrupa muhtera'âtından bulunduğu ve Türk mûsikîsine bilâhere idhâl idildiği cihetle Asya'da elân müsta'mel değildir"¹⁵⁵.

Bedî'a

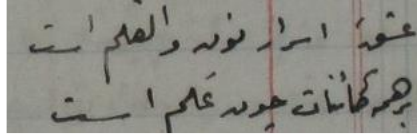
Zurefâ-yı zamândan birine sû'âl itmişler. Demişler ki, "Terk-i hayât idüp intikâl-i âhiret idenlerden hiçbiri şimdiye kadar tekrâr dünyâyâ gelüp de ehl-i dünyâyâ ahvâl-i âhiretten bahs itmemişlerdir. 'Acâbâ buna sebep ve hikmet nedir?" demişler!! Cevâben buyurmuşlar ki: "ehl-i âhiret bir kere dünyâdan peyvend [ü] 'alâkayı kat' itdikden sonra ni'am-ı âhiretin lezâ'izi ile sermest olurlar da o

¹⁵⁴ En'âm sûresinin 59. ayetine işaret edilmektedir.

¹⁵⁵ Rebâb husûsunun verildiği dipnotun devamıdır.

serhoşlukdan bir daha ayılamayarak o mestî-i ni‘am-ı âhiretde kalırlar. İşte ey ihvân-ı bâ-safâ! Ni‘met-i dünyâ ni‘met-i âhiretle hiçbir veçhile ölçülemez, hatta Hazret-i nâzım da ‘aşk, şekerden daha lezîz buyurarak şekerden daha halâvetli olduğına daha vâzı‘ bir ta‘bîrât u tamsîlât da bulamamışlardır. Ey kâri‘în-i kirâm üst tarafı idrâk ü ‘irfânınıza tevdî‘ idilmiştir!

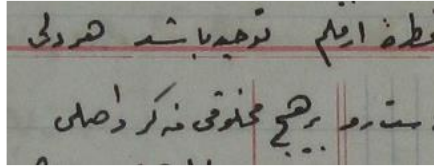
53

‘Aşk, nûn ve kalemin esrâr u rûmûzâtındandır. Ve cümle kâ'inât üzere ‘ilm gibidir.

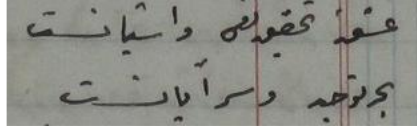
Tavzîh-i Ma‘nâ

Hazret-i nâzım bu beyt-i şerîfnde öyle bedî‘alar ve öyle rûmûzlar ibrâz buyuruyorlar ki ... zevk ü neş‘eler vardır. Birinci mısırâ‘da ‘aşkın nun ve kalemden ‘ibâret bir sırr olduğımı zikr itdikden sonra ikinci mısırâ‘da: cümle kâ'inât üzerinde ‘aşk bir ‘ilmdir, buyurmasının sebebi: kâ'inât ü cihâmı bir câmi‘-i şerîfe ve âsmânı da o câmi‘in kubbesine teşbîh iderek ‘aşkı o câmi‘in kubbesi üzerinde merkûz-ı ‘ilme teşbîh idiyor. Şu ma‘nâya göre ‘aşk, kubbe-i mînâ-yı fâmda rekz-i ‘ilm itmiş lâhûtî ve nûrânî bir müşahededir. Ve hâşâ ki ‘ilm gibi cism ü mücessem değildir. Hazret-i nâzım zarûret-i temsîlden dolayı ‘aşkı ‘ilme teşbîh buyurmuşlardır. Bu beytde izâfe idilen ma‘nâ ‘aşkullâhdır. Nitekim her beytde murâd idilen dâ'imâ ‘aşkullâhdır. Bununçün muharrir-i fakîr “ ‘Aşk, lâhûtî ve nûrânî bir müşahededir” diyü tefsîr itdim. Çünkü bu gibi lâhûtî zevkler müşâhede-i kalb ile mümkün ve müyesser olur. Tasfîye-i kalb ve tezkiye-i nefis idenlerin dürbîne, gözlüğe ihtiyâcı yoktur. Nitekim Sâ'ib-i Tebrîzî bu makâmda diyorlar ki:

Ma‘nâsı: ‘Azîzim! Her kalbde deryâ-yı vasî‘-i vahdet-i ulûhiyetden be-heme-hâl bir katre ve bir şemmeyi görürsün, fakat o gördüğün katreyi hüner-i deryâ-yı ‘ummân etmekdir.

54

'Aşk, 'ale't-tahkîk nefis ü âşiyândan 'ibâretdir. Yani 'aşkın mâ'il-i münîfi kelime-i tevhîd olan "Lâ ilâhe illallah", cümle-i ... tazammun itdiği ma'nâ-yı münîfidir.

Tavzîh-i Ma'nâ

'Aşk kelimesinin tazammun itdiği ma'nâ, kelime-i tevhîd olunca öyle bir bahr-i pââyândır ki âyât-ı beyyinâtın esrâr u hakâyıkı hep o ma'nâda mündemicedir. Şu hâlde 'aşk, bizim gibi ednâ düşüncelerin ve basît mefkûrelerin tasavvurât u ta'rîfâtından çok uzaktır. Hazret-i nâzım yine bu beyt-i şerîfde pek dakîk me'ânî ve rümûzâta işâret buyururlar. Ve dimek isterler ki:

Âyinedir bu 'âlem her şey'le Hakk'la kâ'im

Mir'ât-ı Muhammed'den Allah görünür dâ'im

Şu beyt-i şerîfdeki maksad u gâye şudur: Merkez-i kalbden nûr-ı Muhammediye'nin intişâr iden ziyâ vü leme'âtı ile hakikat-ı eşyâyı ... hakikat-i mevcûdâtı o âyîne ve o dürbîn ile temâşâ iktizâ ider. Fî'l-hakîka kelime-i tevhîd kalbde metînü'l-esâs ve 'adîmü'l-indirâs bir kal'adır. Her kim ki bu kal'aya dehâlet ü tahassun iderse te'sîrât-ı mâsivâ-yı hâriciyeden masûn ve mhfûz kalır. "Lâ ilâ" nefydir. "İllallah" nefyi isbâtıdır. Şu hâlde bir kal'aya teşbîh olunan kelime-i tevhîdin nefy kısmı "Lâ ilâ", o kal'anın der-bânı yani kapucusu mesâbesindedir. Eğer o kapucuyu kendine mezâhir kılabilirsen kal'ayı feth idüp "illallah" medlûlî mûcibince kal'ayı zabt iderek artık oraya bir daha düşmen ayağlar basmamak üzere müdâfa'ada bulunursan işte o erlikdeki silâh-ı felâhda nefy vü isbâtı hâvî olan kelime-i tevhîddir.

Efendi! Bu beyt-i şerîfde pek çok me'ânî ve rümûzât mevcûddur. Fakat hangisini zikr etmekde cidden mütehayyirim. Zîrâ onların hepsini zikr etmek bu mecelleye sığmaz.

Eğer nefsinin mürgzâr-ı "lâ"da tayerân itdirüp de Simurg-ı 'Ankâ olan "ilâ" ya pervâne idemezsen ne'ûzübillâh "lâ"da kalarak kafes-i dûzahdan bir yere kımıldayamazsın. Dört günlük bir 'ömri idâme için dâne-çîn ihtirâs olup da tuzağa düşmemeğe bak!

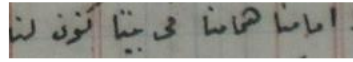
Efendi!.. Sen kendini pek 'âlâ görüyorsun. Bu şerâfet ve 'ulviyetin insanlığa delâlet idecek noktalardadır. Zîrâ sen sâhib-i emânet ve müstehak-ı hilâfetsin, fakat

nefsini behîmî hissiyâtdan kurtarmak şartıyla! Zîrâ kendi zû‘munca ‘âciz görmüş olduğın bir sinek senden dahâ mümtâz yaratılmışdır. Onun hem eli ayağı vardır ve hem de kanadı vardır. O istediği yere konar. Fakat sen konamazsın! İşte sen sırasına göre hem eşref-i mahlûkat ve memdûhsun ve hem de mezmûm ve makdûhsun! İşte bu makâma münâsib bir

Hikâye

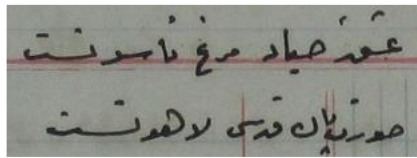
15

Sâhib-i mezhebimiz İmâm A‘zâm Ebû Hanîfe Hazretleri kasîrû‘l-kâme oldukları için kendi şâkirdleri bulunan İmâm Muhammed‘le İmâm Yûsuf Hazretleri de tavîlü‘l-kâme bulduklarından bir gün her üçü birlikde bir mahalli teşrîf idiyorlarmış. İmâm A‘zâm İmâm Muhammed‘le İmâm Yûsuf‘un arasında bulunmağla iki tavîl arasında kasîr bir hâlde kaldığından dolayı İmâm Muhammed latîfe tarîkiyle İmâm A‘zâm‘ı murâd iderek:

demiş. Ma‘nâsı: Bizim İmâm hümâmımız beynimizde “lenâ”nın “nun”ı gibi kasîr kaldı, demekdir. İmâm A‘zâm radiyallâhu ‘anh da buyurmuşlar ki: “Eğer ben sizin aranızda bulunmasaydım siz de “lâ” kalırdınız. Yani “lenâ”nın “nun”ı hatf olunca “lâ” kalır. İmâm A‘zâm Hazretlerinin bundan maksad-ı ‘âlîleri “eğer ben size ta‘lîm ü neşr-i füyûzât itmeseydim siz benden sonra nereden İmâm olurdunuz. “Lâ” mertebesinde câhil kalırdınız. Sizdeki o kemâlât ü şerâfet-i ‘ilm benim ifâza itmiş olduğum kemâlât u şerâfetdir, buyurmuşlardır. Hakk Te‘âlâ cümle ihvân-ı dîni habîb-i ekremin hürmetine “lâ” cehâletinden masûn buyurarak aksa-yı “ilâ” hakîkate makrûn buyursun, âmîn.

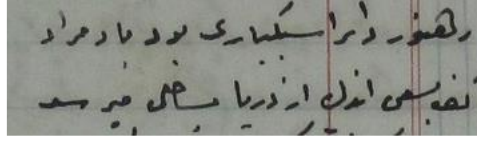
55

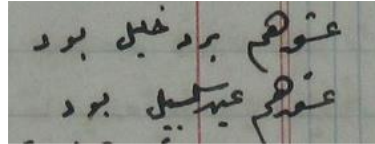
‘Aşk, öyle bir şeydir ki, gönül kuşunu avlamak için pusuya yatmış, mâhir bir avcı gibidir. Avlayabildiği avı ‘âlem-i kudsî ve lâhûta îsâl eyler.

Tavzîh-i Ma‘nâ

Hazret-i nâzımın, şu beyt-i şerîfini tavzîh için Sâ'ib-i Tebrîzî'nin şu beytini burada zikre lüzûm görülmüştür. Müşârünileyh diyorlar ki:

Ma'nâsı: Biz insânlar 'âlem-i fenâdan ebediyete seyl gibi akup giden bir süri yolcularız. Yolcının yükü her zamân hafif olmalıdır ki yâd-ı murâd anı kolaylıkla menzil-i maksûdına îsâl itsün! Nitekim deryâ üzerindeki köpükler gâyet hafif olduğundan murâdınca esecek ufacık bir rüzgârda tâbi' olarak kolaylıkla sâhîl-i selâmete vâsıl olur. Sâ'ib-i Tebrîzî'nin şu beyt-i şerîfindeki rümûzâta göre nâzende-i şâhid-i 'aşk tuzâk kurmuş bir avcıya benzer ki o avcı cismaniyetin hafifliği dolayısıyla tayerân iden kuşları nasıl avlayup makâm-ı kudsiyete irişdirir ise lahm u semeni hafifletecek ve ana bir kuş gibi kanad ve minkâr verecek bir merd-i deryâ-dile hizmet ü mülâzemet it, takdîrindedir ki 'aşk avcısını avlayabilsen seni avlamak için bir minkâr ve iki kanad lâzımdır. Zîrâ bunlar evsâf-ı tuyûrâtandır bu kisveye bürünmez isen sayyâdın dâmına giremez ve cânib-i kudsiyete varamazsın me'âline işâret buyurmuşlardır.

'Aşk, Cenâb-ı Bârî'nin (Halîl-Dost) ittihâz itmiş olduğu İbrâhim 'Aleyhisselâm'ı nâr-ı Nemrûd'dan halâs ider. Çeşme-i selsebil 'ayn-ı hayâtdır.

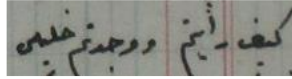
Tavzîh-i Ma'nâ

Cenâb-ı İbrâhim ... Hazretlerine "Halîl" ıtlâk olunmasının veçhi: Mâlını rızâ-yı kerîm-i ilâhî için vakf u terk-i mefsini fedâ ve ferzend-i güzînini kurbân itmesi dolayısıyla sıfat-ı celîle-i halîliyete kesb-i nâ'iliyet eylemiştir. Ve tafsîli şu veçhiledir:

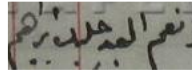
Hikâye

16

Birgün Hazret-i İbrâhim Aleyhisselâm koyunlarını ra'y etmekde iken üç kişi zuhûr idüp Hazret-i İbrâhim'e misâfir olduklarını beyân ile “*Bu ağnâm kimindir*” diye sû'âl iderler. Cenâb- ı İbrâhim de “*Cenâb-ı Hakk'ındır fakat yed-i 'ârîyetimdedir*” buyururlar. Hazret-i İbrâhim bunlara “*Zikrullâhdan ne bilirsiniz*” sû'âlinde bulunur. *Sübbûhun kuddûsün Rabbünâ ve Rabbü'l-melâ'iketi ve'r-rûh* tesbîhini îrâd iderler. Cenâb-ı halîl kemâl-i ibtihâcından misâfirlere ağnâmının sülüsünü bahş ider. Ve tesbîh-i mezkûrun tekrârını recâ eyler. Ve yine tekrâr olunur. Hazret-i İbrâhim de bir sülüsünü daha bahş ider. Velhâsıl bu minvâl üzere koyunları kâmilen misâfirlere bahş itdikden sonra râ'iyi çağırup “*Bu koyunlar bundan sonra bu zevât-ı kirâmındır. Ne emr iderlerse o sûretle emirlerini îfâ it*” buyurdukda misâfirler sûret-i beşeriyetden insilâhla izhâr-ı hey'et-i mülkiyet buyurup [Yâ İbrâhim enâ Cibrîl hazâ Mikâ'il, ve hazâ İsrâfil] Bu ağnâm bize iktizâ itmez. Yine kabza-yı tasarrufuna hibe itdin buyururlar. Hazret-i İbrâhim de rişte-i 'alâkayım kabûl ü hibemden rücû' itmem buyururlar. Bunun üzerine kabl-i rahmandan ağnâmı satup esmânıyla 'akâr-ı iştirâ ve rızâ-yı Bârî için vakf u tesyîl buyurdı. Ba'de Cenâb-ı Kabl-i Rahmân'dan Cibrîl-i Emîn'e:

yani *dostumu nasıl gördün nasıl buldun* hitâbına

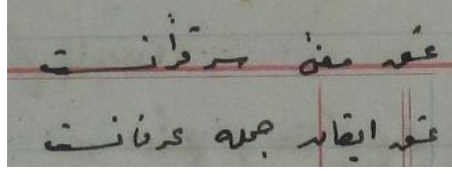
Yâ Rab, halîlini güzel bir kul olarak gördüm buyurdı. Ferzendini kurbân ve nefsinî nâr-ı Nemrûda ilkâ itdiğine dâ'ir olan kıssa-yı pür-hisse ve bu bâbdaki âyât-ı celîle kütüb-i tefsirde ... bulunduğı cihetle tafsîlâta lüzûm görülmedi.

Hülâsa: Cenâb-ı İbrâhim mâlını fedâ-yı zîfân, veledini kurbân, ve nefsi 'azîzini nâr-ı Nemrûd'dan esirgemediğı için Cenâb-ı Hakk cell ü 'alâ kendisini halîl ittihâz buyurdı. Hazret-i nâzımın ikinci mısra'da 'aşk 'ayn-ı selsebîl buyurması sûre-i dehrde; *'aynen fihâ tusemmâ selsebîlâ*¹⁵⁶ âyet-i kerîmesine işâretidir. Nâ'il-i füyûzât-ı 'aşk olanlar; *rabbuhum şarâben tahûren*¹⁵⁷ va'd-i ilâhîsine mazhariyetle bekâm olurlar.

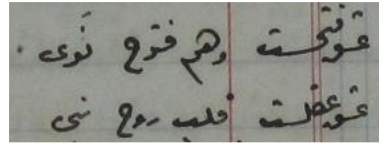
¹⁵⁶ Dehr, 76/18.

¹⁵⁷ Dehr, 76/21.

'Aşk, Kur'ân-ı kerîm'in ve Furkân-ı mecîdin tekmîl-i me'ânî ve dakâyıkını müfesserdir. Nikât ü rümûzât-ı Kur'âniyye hazîne-i 'aşkda mahfûzdur.

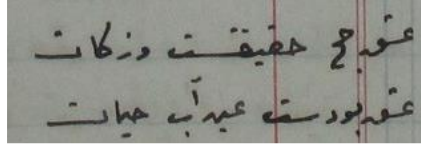
'Aşk, iklim-i beden-i insâniyyede hükm-fermâ olan bir pâdşâh ... hem Fâtih'dir hem de fütûhâtını Cengîz gibi ileri sürerek tevâlî-i muzafferiyât ile cihângîrdir.

'Aşk, 'aklın rûh u cânıdır. Zîrâ ' 'aşk bî-mağz insânlarda bulunmaz. Belki onların zevk u hissiyâtları hayvânîdir, şehvânîdir. 'Aşk, zekâ-yı muhıkkdır. Kalbinde rûh-ı nübûvet vardır.

Tavzîh-i Ma'nâ

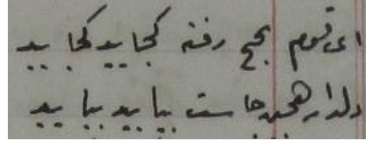
Ey ehl-i gaflet siz onları ba'zen (vecd ü istiğrâk) gibi ahvâlde müşâhede idersiniz de şu budâlâya şu meczûba bak dersiniz. Asıl budâlâ mecnûn sensin!.. Onlar, senâ-ver-i deryâ-yı vahdetdirler. Yani sefine-i vücûdlarını deryâ-yı 'umnân-ı vahdete koyuvermişlerdir. Bunların vecd hâli deryâ-yı 'ummândaki fûrtunaya müşâbihdir ki böyle bir furtunaya tutılan sefine kapudânının tedbîrâtı hükümsüz kalacağından sefine-i vücûdun kapudânı olan 'akl da tedbîri ba'zen elden bırakır da emvâc-ı bahr arasında bocalar, istiğrâk hâsıl olur. Fakat bunlar için asla havf u mahzûniyyet yoktur. Nitekim, lâ havfun 'aleyhim ve lâ hum yahzenûn¹⁵⁸ âyet-i kerîmesi bu ma'nâya işâretidir.

¹⁵⁸ Yûnus, 109/62.

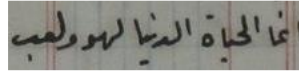

'Aşk, hacc-ı hakîkî ve zekâtıdır. Yani hakîkî hacc ârzû idersen Beytullâh olan kalbe nigâh it. 'Aşkın lânesi orasıdır. Haymesini o sahaya kurmuşdur.

Nitekim Cenâb-ı Mevlânâ:

buyururlar. Ma'nâsı: Ey hacca giden kâfile, nereye gidiyorsunuz, nereye gidiyorsunuz? O gitdiğiniz yol hacc yolu değildir. Buraya gelin, o aradığınız ma'bûd-ı bi'l-hakk olan dildâr-ı cânân işte buradadır, diyü eli ile kalb-i 'âlîlerini işâret buyururlar. 'Aşk, aynı zamânda da 'ayne'l-hayâtıdır. Onu içenler hayât-ı sermedîye nâ'il olurlar. Bu geçirdiğimiz hayât libâs-ı 'âriyetdir.

mü'eddâsınca bu hayât lehv ü le'ibden 'ibâretdir.

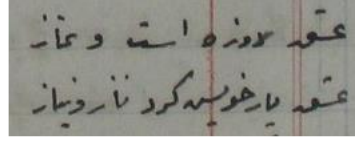
Tavzîh-i Ma'nâ

Ağzı misvâkla temizlemek gerçi sünnetdir. Fakat kalbi çirkâb-ı mâsivâdan tathîr etmek şarttır!.. Kalbinde envâ'-ı ... taşıyan bir âdemin farzı terk, sünnete müdâvemet itmesinde hiçbir fevâ'd-i dünyeviyye ve uhreviyye yoktur. Ağzı temizleyici nasıl bir misvâk lâzımsa kalbi tathîr idici bir mürşid-i kâmil lâzımdır ki o kalbi 'aşk-ı ilâhî ile toldursun!.. İşte 'aşkla mâlî olan o kalb hiçbir zamân ölmez, fenâ-pezîr olmaz, ma'nâlarını şâmildir.

Beyt

Hayât-ı câvidân sırrını şeyhimden sû'âl itdim
Oğul ölimezden evvel öl der iken intikâl itdim

Yani kalbini tasfiye ve tezkiye idenler şübhesiz hayât-ı sermedîye vâsıl olurlar. ... nefis-i emmâreyi makâm u mertebe-i âmir ü teshîrden uzaklaşdırup onı bir ejderhâ gibi zîr-i kademde ezerek öldürmek iktizâ ider ki bu nefis-i emmâreyi öldürdükden sonra nefis-i zekiyyeye vâsıl olursun! Ve illâ lâ felâ!..

‘Aşk, oruç ve nemâzın ... ve hakikatidir. ‘Aşk, kendisiyle nâz u niyâz eyler. Yani hem izhâr-ı cemâl ile ve hem de istiğnâ ve hem ... eyler.

Tavzîh-i Ma‘nâ

Hazret-i nâzımın bu beyt-i şerîfdeki maksad-ı ‘âlîleri şudur ki ‘aşkı sıyâma teşbîh idişlerinden murâd, sıyâm zîrâ Cenâb-ı vâcibü’l-vücûd Hazretlerinin sıfât-ı ilâhiyesinden bir sıfatdır. Çünkü Cenâb-ı Hakk yemekden ve içmekden münezzehtir. Şu hâlde dâhil-i dâ’ire-i ‘aşkullâh ve muhabbetullâh olan zevât-ı sûtûh-ı sıfât nefsinî âlâyîş-i dünyâdan çeküp perhîz iderek Mi‘râc ... gibi dâ’imâ namâz ve niyâzda bulunur. Şu beyt-i şerîfin hâvî olduğu rümûzât şu hikâye ile daha ziyâde karîn mertebe-i vücûh olabilir:

Hikâye

18

Damâd-ı peygamberî Cenâb-ı İmâm ‘Alî kerremallâhu vech efendimiz Hazretleri esnâ-yı gazâda vücûd-ı mübâreklerine bir sehmi-i cân-güdâz isâbet iderek bu sehmi vücûd-ı ‘âlîlerinden her ne kadar ihrâca teşebbüs olundu ise de Cenâb-ı İmâm’ın bu okı ihrâc u izâleye muvaffak olamadılar. Bunun üzerine Hazret-i İmâm buyurdu ki “ Bu sehmi nemâza kıyâm itmezden evvel vücûdumdan nez’ idemezsiniz. Fakat nemâza durduktan sonra bu sehmin hiçbir acısını duyamam. Artık bir kere dâhil-i huzûr-ı ilâhî olduktan sonra hiss itdiğim huzûr ve zevk bu gibi acıları bana ihsâs itdiremez” buyurmuşlardır!.. Dimek oluyor ki Cenâb-ı İmâm ‘Alî her nemâzda ‘urûc-ı me‘âric-i ilâhî oluyor ki artık dünyânın telh ü şîrîninden mütehassis ve ‘alâkadar olamıyor. İşte “*Ni‘met külfete mukabildir*” derler. Bu bir düsturdur. Cenâb-ı İmâm ‘Alî bu külfetleri ihtiyâr buyurmasa idiler sâkî-i Kevser ‘unvânını hâ’iz olamazlardı. Cenâb-ı Hakk cümle ihvân-ı dîni Cenâb-ı İmâm ‘Alî ile ehl-i beyt-i tâhiresinin şefâ‘at u mazhar-ı iltifâtları buyurarak şerâb-ı Kevser’i pür-mezîdleriyle sîr-âb buyurarak rûz-ı nedâmetde nâ’il-i derecât-ı ‘ilmiyyât buyursun, âmîn.

Efendiler! Cenâb-ı İmâm ‘Alî herbir gazâda ibrâz-ı besâlet u şecâ‘at iderek gâzîlik ‘unvân-ı ... iz‘âf-ı muzâ‘af sûretde tarsîn buyurmuşlardır. Cenâb-ı nebiyy-i zîşânın Mekke’den Medîne’ye hîn-i muhâceretlerinde ve teşrîflerinde de Cenâb-ı ‘Alî’yi kendi firâşlarında bırakarak hicretleri belli olmasun diye Cenâb-ı ‘Alî firâş-ı nebevîde kalarak hücum-ı a‘dâya ma‘rûz kalmış idi. Bu teklîfini Cenâb-ı İmâm ‘Alî kabûl buyurmuşlardır.

Şeyh-i dil-âgâhım Hüseyin Fahreddin Efendi merhûmun peder-i cennet-makarları Beşiktaş Mevlevîhânesi Şeyhi ‘ârif-i billâh Hasan Nazîf Dede Efendi Hazretlerinin Cenâb-ı İmâm ‘Alî’nin na‘t-ı gü(z)inine dâ’ir şu yolda dîvânında bie eser-i güzîne tesâdüf idilir.

Nûr-ı hidâyet sırr-ı velâyet mecrâ-yı hikmet cümle ‘Alî’dir

Tâb-ı şerî‘at bâb-ı hakîkât meclâ-yı vahdet cümle ‘Alî’dir

Şehr-i ‘ulûmun bâb-ı fütûhı rûhımın rûhı cümle ‘Alî’dir

Şîr-i Hudâdır nûr bahâdır bedr-i vefadır sadr-ı gınâdır

Âb¹⁵⁹-ı ‘atâdır bahr-i sehâdır sahbâ-yı kudret cümle ‘Alî’dir

Şehr-i ‘ulûmun bâb-ı fütûhı rûhımın rûhı cümle ‘Alî’dir

‘Ayn-i mehâbet mahz-ı şecâ‘at mağz-ı kerâmet ... letâfet

Sâhib-i kanâ‘at ehl-i ferâgat deryâ-yı himmet cümle ‘Alî’dir

Şehr-i ‘ulûmun bâb-ı fütûhı rûhımın rûhı cümle ‘Alî’dir

Mâhtâb-sûret reh-yâb-ı savlet tâb-ı basîret edeb-i sadâkat¹⁶⁰

Fecr¹⁶¹-i sabâhat zecr-i dalâlet cây-ı selâmet cümle ‘Alî’dir

Şehr-i ‘ulûmun bâb-ı fütûhı rûhımın rûhı cümle ‘Alî’dir

İşbu Nazîfe ‘abd-ı za‘îfe tab‘-ı hafife cism-i nahîfe

Burc-ı ‘inâyet derc-i sa‘âdet mücellâ-yı gayret cümle ‘Alîdir¹⁶²

¹⁵⁹ Ebr okunmuştur. Bkz.: Gülbeyaz Karakuş, *Mevlevî Nazîf Dede Divançe ve Risâlesi*, Revak Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 26.

¹⁶⁰ Âb-ı hazâkat şeklinde okunmuştur. Bkz.: Karakuş, 2013, 27.

¹⁶¹ Fahr şeklinde okunmuştur. Bkz.: Karakuş, 2013, 27.

¹⁶² İşbu Nazîf-i tab‘-ı hafife ‘abd-ı za‘îfe cism-i nahife / Burc-ı ‘inâyet derc-i sa‘âdet mevlâ-yı izzet cümle ‘Alîdir şeklinde yazılmıştır. Bkz.: Karakuş, 2013, 27.

Şehr-i 'ulûmun bâb-ı fütûhı rûhımın rûhı cümle 'Alî'dir

Müşârinileyhin eş'âr-ı tâbdârı Dîvân'larında hep nefy ü isbât tarzında ve şu'arâ-yı neşâdın en bâlâ tabakasında bulunduğı cihetle eş'ârındaki cezâlet ve letâfete meftûn olmamak kâbil değildir.

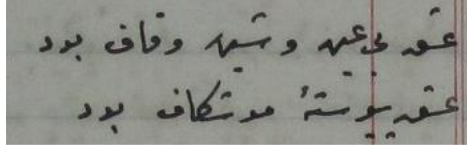
Meselâ müşârinileyh

Nefy: Mevc-i sûverde za'ifle çün berg ü giyâh olup

İsbât: Ma'nîde havz-ı feyze batan Mevlevîleriz

Kaddese sırrahu

61

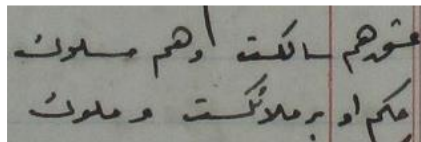
'Aşk-ı İlâhî, 'ayn, şın ve kâf gibi birtakım hurûfâtın birleşmesinden husûle gelen bir kelime değildir! Sen 'aşkı yazılışı gibi nukûşdan 'ibâret sanma! Nasıl kılı ikiye ayırmak kolay değilse hakikat ü ma'nâ-yı varmak ve medlûlünü anlamak da o kadar güçdür.

Tavzîh-i Ma'nâ

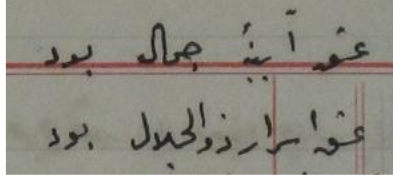
'Aşkın lânesi gülşen-i bezm-i elestdir. Yani *elesti bi Rabbiküm ...hitâb-ı celîli ile Belî ... mine'ş-şahidîn* cevâbından husûle gelmiş hurûf u nukûşdan müberrâ keyf ü kemmiyetden mu'ârrâdır. Ma'nâ-yı 'aşkı anlamak için bu dakîkalara vukûf hâsil etmek lâzımdır. İşte 'aşk gülistân-ı bezm-i elestin muhrîk bir bülbül-i şeydâsıdır.

'Aşk, tahtgâh-ı 'azamet ü celâletde keyfe mâyeşâ hükümrândır. Dilerse bâyı gedâ, gedâyı bây ider. İşte ma'nâ-yı 'aşkı bu noktalarda aramak lâzımdır.

62

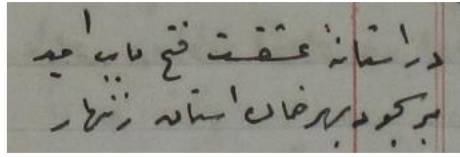
'Aşk, hem sâlik ve hem sülûkdur. Onun hükm ü fermânı melâ'ike ve mülûk üzerinedir. Bu beyt-i şerîfin mazmûnuna dâ'ir mukaddimemizde izâhat virildiği cihetle burada tekrâra lüzûm görülmemiştir.

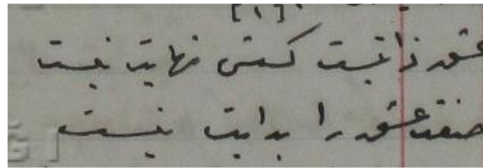
'Aşk, âyîne-i cemâl-i kibriyâdır. Ve esrâr-ı 'azamet-i zü'l-celâldir.

Tavzîh-i Ma'nâ

Giriftâr-ı 'aşk-ı hakîkî olanlar başka hiçbir şeyle 'alâkadar ve mukayyedü'l-efkâr olmazlar. Her ne tarafa teveccüh itsen 'aşk, karşuna çıkar. Kible-nümâ gibidir. Sen kible-nümâyı hangi tarafa döndürmüş olsan ibresi dâ'imâ kibleyi gösterdiği 'aşkda kuyûdât-ı hariciyeden vâreste olup dâ'imâ o noktaya müteveccihdir. Nitekim Sâ'ib-i Tebrîzî bu makâmda:

Ma'nâsı: Bâb-ı ümidin anahtarı âsitâne-i 'aşkdadır. Oraya secde ve ... idüp de o anahtarın istihsaline gayret itmeli. Yoksa 'âdî kapularda yüz suyu döküp de recâ vü istirhâm etmek câ'iz değildir. Hatta dâ'imâ büyük kapudan istemeli!

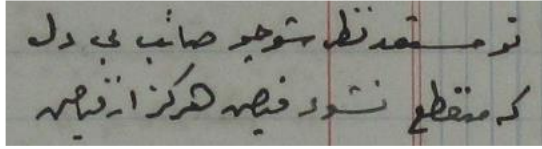

'Aşk, hadd-i zâtında mahdûdiyeten 'ârîdir. Yani nihâyeti yok bir deryâ-yı vâsi'adır. Sıfat-ı 'aşkın nihâyeti olmadığı gibi bidâyeti de yokdur.

Tavzîh-i Ma'nâ

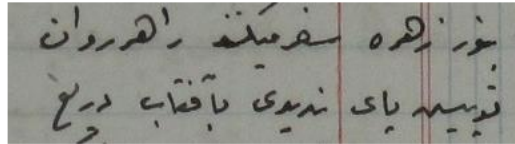
İşbu beyt-i şerîfin ma'nâ ve ... varmak için Sâ'ib-i Tebrîzî'nin burada birkaç beytini tercümesiyle zikir etmek mecburiyetindeyiz. Zîrâ bir ehl-i dilin lisânını diğer bir ehl-i dil daha iyi anlar ve ona göre bast-ı kelâmında bulunur. Çünkü insanın marazını tabîb-i hâzık anlar. Hayvânın marazını da baytar anlar!

[1] Kef, şın'dan muhaffefdir. Kef, ana dimekdir. Anınçün lisân-ı Fârisî'ye lisân-ı şî'ir ü edebiyât itlâk ederler. Zarûret-i vezin için bir kelimeyi uzatmak, kısaltmak bu lisâna mahsûsdur. Z^ten dünyâda söylenmemiş söz yoktur, Fakat işitmemiş kulak pek çoktur.

Ma'nâsı: 'Azîzim! İsti'dâd her şeyde şart olduğundan sen yalnız bu şûrîde ve 'âşık Sâ'ib gibi Cenâb-ı Hakk'ın feyz-i nazar u tecelliyât-ı sübhâniyesine isti'dâd kesb itmeğe çalış, çünkü sende isti'dâd olduktan sonra Cenâb-ı feyz-i mutlakın füyûzât-ı hayât-bahşâ-yı ... hiçbir zamân senden uzaklaşmaz.

Diğeri:

Kûy-ı hakîkîye doğru sefere isti'dâdı olan yani 'azm-i sefer itmiş bulunan kimselere Zühre yıldızının şu'lesi bile kâfidir. Fakat pek yazık ki sen etrâfını kaplayan nûr-ı âfitâb-ı cihân-tâb ile dahâ ayağının ardını görmeğe sende liyâkat ve kudret yoktur!..

Sâ'ib'in: bu beytinde pek zengîn ve rengîn ma'nâlar vardır. Çünkü bu ma'nâların hakîkatine vâkıf olmak için mutlaka Asyâ-yı vustâ çöllerine yolculuk itmiş ve aç ve bî'ilâc kalmış bulundun!.. İşte bu yolculuk muharrir-i fakîrce âhîret yolculuğı kadar da müşkildir. Çünkü en kısa merhalelere üç dört kum deryâsını kat' itdikden sonra vuslatyâb olunur. Ve o merhalelere gündüzistirâhat ve gice seyr ü hareket etmek şartıyla vuku' bulur. Çünkü harâret-i şemsden kum deryâsı kızgın bir fûruna benzer ki ne'üzübillâh kat'-ı merâhil kâbil değildir. İşte bunun için seyyâhlar, ... vâsıtasıyla gice seferlerinde savb-ı maksûda varmak için dâ'imâ semâdaki Kehkeşân, Saman uğrısı, Dübb-i ekber, ve Zühre gibi kevâkib-i sâbite ile ta'yîn-i mevki' iderek yollarını düzelterek seyâhate devâm iderler. İşte cihât-ı erba'ası ile bir de semâdan 'ibâret bulunan bu yolcuya en sönük bir yıldızın şu'lesi en muzî' bir ... gibi geleceğinde hiç şüphe olmadığından bi-eyyi-hâl Zühre yıldızı o vâdîde insana 'adetâ bir âfitâb gibi gelmez mi!...

Cenâb-ı Sâ'ib'in Zühre yıldızını temsîl buyurması bu nükteyi îmâ içündür.

Bir Mülâhaza

Küre-i arzda yani kıta'ât-ı hamsede meskûn insanların ahvâl u meşâribine 'âdât u tabâyi'ine ve sâ'ir 'acâ'ibâtına kesb-i vukûf etmek için yâ seyâhatnâme okumalı veyâhûd birçok mezâhim ü masârif ihtiyâriyle devr-i 'âlem iderek seyâhate çıkmalıdır. Türkçemize vaktiyle tercüme idilmiş ve câ-be-câ ba'zı mahallerin fotoğrafları alınmış bir hayli menâkıb ve sergüzeşt-i seyyâhîn vardır ki bunların başlıcaları şunlardır: Türkistân, Hîve, Afrika, Yemen, Asyâ-yı vusta seyâhatnâmeleridir.

Vaktiyle epeyce bir himmetin netîcesi olarak vücûda getirilmiş bu eserler her nedense bizde rağbetgîr-i enâm olamamışdır. İnsan yâ bi'z-zât devr-i 'âlem itmeli veyâhûd buna 'â'id eserler kırâ'at itmeli. Her zamân şâhidi olduğumuz ecnebî seyyâhlar memleketlerini karış karış geziyorlar ve birtakım Türkiye toprağı hakkındaki müşâhedâtlarını seyâhatnâmelerine yazıyorlar ve bütün 'âlem-i medeniyet bu gibi eserlerden istifâde idiyorlar.

Ey kâri'în-i kirâm size pek tuhaf bir vak'a anlatayım! Bir gün Bâyezîd'den Şehzâdebaşı'na inerken genç bir İngiliz, madamı ile birlikte Zeyneb Sultân'ın konağının önünde durmuşlar ve önüne gelenlere bir şey'ler soruyorlar. Herkes omuz silkerek geçüp gidiyordu. Zavallı İngiliz kimbilir içinden ne kadar kantarlı atıyordu. Fakat İngiliz değil mi? 'Înâd u sebât! Elbet birine tesâdüf idecek ve maksadına vuslatyâb olacaktı. Nihâyet muharrir-i fakîr yetişerek Fransızca “ *Ne istiyorsunuz ve ne arıyorsunuz?*” dedim. Anlaşılamayacak derecede gâyet bozuk bir şîve ile [sîmkeşhâneyi] aradıklarını anladım ve derhâl bir iki adım onlara refâkat iderek pek yakın olan sîmkeşhâneyi irâ'e eyledim. Bu hizmetime teşekkür eylediler. Şimdi ey kâri'în-i kirâm berây-ı seyâhat İstanbul'a gelen bir İngiliz sîmkeşhâneyi görmek istesün de biz daha sîmkeşhânenin nerede olduğunu bilmeyelim!? Bu doğru bir şey değildir. İşte bunlara o ma'lûmâtı veren seyâhatnâmelerdir. Bugün Avrupa'nın görmüş olduğumuz o medeniyet tekâmüli işte bu gibi seyâhatlerden ve o seyâhatler netîcesindeki mukâyeselerin bahş itmiş olduğu netîcelerdir ki memleketimize her gün binlerce seyyâhlar berây-ı ziyâret gelirler. Biz daha belki Çubuklu'nun Anadolu sâhilinde mi... yoksa Rûmeli sâhilinde mi ... olduğunda şüphe ve tereddüd ideriz. Burada Ahmed Midhat Efendi merhûm da çok tegâfûl ve ihmâlde bulunmuşdur. Birtakım romanları hayâtının son demine kadar Türkçe'ye tercüme ideceğine birtakım seyâhatnâmeleri tercüme

itseydi memlekete daha nâfi‘ ve daha mü’essir hizmetlerde bulunmuş olurdu. Çünkü hayâlî bir şey’den bir istifâde mümkün değildir. İşte şu ele geçmez olan bir vücûd[,] âfâkî te’lifâtla ‘ömrünü geçirmiştir. Fakat yine ne kadar olsa müşârünileyh şu vâdîlerde yanılmış ise de hiç olmazsa memleketimize romantikliği sokmuştur. Kâri’ilerimin müsâ‘adelerine i’tizâren bu zemînde biraz daha mu’âheze ve tenkîdâtta bulunacağım. Şöyle ki: şimdiye kadar Türk edebiyatı devr-i Orhân Gâzî’den beri üç def’a inkılâba uğramıştır. İlk devrin yetiştirdiği ricâlin en başında ‘Yûnus Emre Hazretleri olmak üzere sâhib-i Mevlûd Süleymân Çelebî, Şeyhî, Âhmed Paşa gibi e‘âzımdır. Hele bunların içinde Yûnus Emre ile Süleymân Çelebî âsârı asıl Türk edebiyâtının pek zî-hayât birer enmûzecedir. Müşârünileyhümâ hiçbir ecnebî kelimâtdan isti‘âne etmeksizin eserlerini sırf Türkçe ile tezyîn etmişler ve söyledikleri herhangi bir eserde sâdegi ve sühûlet göstermişlerdir. Şu iki şahsiyet edebiyâtımızda öyle bir mevki‘-i tecellîye mazhar olmuşlardır ki Türk edebiyatı daha ne kadar bundan böyle inkılâb geçirmiş olsa şu iki zât ‘âdetâ edebiyât-ı Türkiye’de birer mu‘cize gösterdiklerinden bunların ka‘bına vüsûl gayr-i mümkünü’l-husûldür.

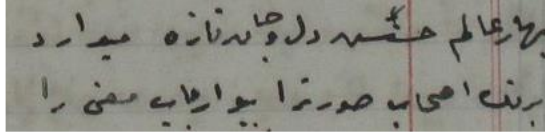
Gelelim ikinci devreye: Bu devrenin edîb ü hatîbleri eserlerini zîynetli kisvelere büründürmek için ‘Arab ve ‘Acem’in şîve-i lisânlarına büyük bir ‘alâkâ ve temâyül göstererek lisânımızı daha ziyâde zenginleştirmek dâ‘îyesine düşmüşler ve bu ‘asrın şu‘arâsı önüne gelen kelimât-ı ecnebîyi bilâ-tahzîr Türkçemize yükletmişlerdir. Bunlar da Nef’î, Bâkî ve buna peyrev olan birçok kimselerdir. Bu devir Şinâsî merhûma gelinceye kadar pek çok müddet devâm etmiştir.

Üçüncü inkılâb işte Şinâsî merhûmdan bed iderek bu devrde de Nâmık Kemâl, Ziyâ Paşa, Recâ’izâde Ekrem, Yenişehirli Avnî Beg gibi zevâtdır ki lisânı meh-mâ-emken sâdeleştirmek tarafını iltizâm etmişlerse de yine bi’l-küllîye husûl-i muvaffakiyet mümkün olamamıştır. Şu ‘asırda ise Cenâb Şahâbeddin, Tevfik Fikret, Fâ’ik ‘Âlî, Celâl Sâhir gibi zevât doğrudan doğruya Avrupa tarz-ı edebîsini lisânımıza tatbîk iderek zebânzed olan eski sistemleri bi’l-iptâl istihâleye uğratmışlardır!

Her kavmin kendine mahsûs birer an‘anât-ı edebîyesi olduğu hâlde biz mâ‘al-esef kendi an‘anâtımızı terk iderek Avrupa edebiyâtını taklîde uğraşyoruz. Ve elân da uğraşmakdayız! Şimdiki edebiyâtımızı mütâla‘a ve tedkîk edecek olur isek hani o kasîdeler, bahâriyeler, fahriyeler, hamâsiyeler, hamâmiyeler, mesnevîyât,

gazeliyât ve daha sâ'ir pek çok tarz-ı 'atîk-i edebîmiz nerede kaldı? Eskiye beğenmedik ammâ yeniden de hiçbir şey î'câd idemedik!.. Ma'zûr görüniz! Zîrâ Şekerci Hacı Beg'i dünyâdan peyvend-i hayâtını çözelî yüz senedir. Fakat bugün onun torunu Hacı Begler 'unvânı ile icrâ-yı ticâret idiyor. Hâlbuki biz Türklerde pek tuhaf tabî'at vardır. Bir kimse Galata köprüsünde durup da diğerk refikine eliyle semâyı gösterecek olsa oraya elli kişi birikerek semâda işâret olunan noktaya ihâle-i nazar iderler. Hâlbuki hiçbir şey yok. Kezâlik bir kimse bastonunun ucu ile denizde keyfe-mâ ittefâk bir mevki' gösterirse herkes o bastonun irâ'e itdiği noktaya kemâl-i tehâlûkle bakmağa uğraşırlar!..

Muhallebici Receb'i de unutmayalım. O da Hacı Beglerin sûtkardeşidir!!
Bu makâmda Nev'î der ki:

Me'âli: o mahbûb-ı dil-ârânın mânend-i bahâr olan hüsni insânın gönlüne tâze hâyât bahş ider. Fakat ehl-i sûret olanlar, o mahbûbun şükûfe-i hüsnünün rengine ehl-i sun'î olanlar da kokusuna şûrîdedirler. Sun'î-i ezhârda güzellik vardır ammâ matlûb olan râyiha yokdur!. Velhâsıl [Kimi anasını sever kimi kızını, bu ... dünyâsı] derler.

Hikâye

19

Eczâhânelerin mefkûd u tekâmül itmediği bir zamânda bildiğimiz Mısır çarşusındaki iki sıralı ve mahalle aralarındaki câ-be-câ bulunan 'attârlar her nevi' hastalığa lâzımgelen mu'âleceyi te'mîn ve ihzâr iderlermiş. Bâkiyesi elyevm Mısır çarşusunda meşhûdumuzdur. Cenâb-ı Hakk bunların eksikliğini göstermesün. Zîrâ bugün beş dirhem ... yüz paraya eczâhâne de ise yigirmi gurûşa alınamıyor. Gelelim hikâyemize.

Mahalle arasına sıkışmış 'attârın biri öksürük çayı satarak kesb-i ticâret eylermiş! Günlerden birgün öksürükli ihtiyâr bir zât ma'hûd 'attâra mürâca'at iderek:

İhtiyâr- ö..hö ö...hö yavrum bana öksürük çayı virir misin?

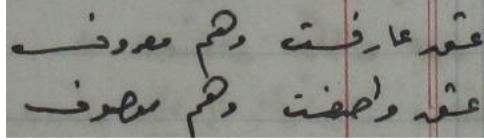
Ö..hö ö hö

'Attâr- Kaç? (Öhö öhö) dâne lâzım öhö öhö öhö!

İhtiyâr- Al şu sekiz hap parasını dördünü kendin yut, dört dânesini de bana vir demiş!

Şu hikâyeden maksad şudur ki bizde dâ'imâ şöhret-perestlik vardır. Her nasılsa hap satan 'attarın satdığı hap kendine devâ olmuyor. Ve belki de hap satan 'attâr müşteriden daha ziyâde öksürüyor. Fakat bir def'a Hacı Begler gibi adı çıkmış. Bu zemînde et kâri'in-i kirâm pek çok hasbihâlîm vardır. Ammâ bu risâlenin mikyâsı ve hacm-i isti'âbîsi kifâyet itmez! Biz yine sadede rücû' idelim.

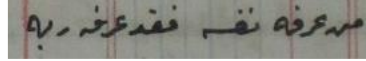
65

'Aşk hem 'ârîf ve hem de ma'rûfdur. Hem vâsîf ve hem de mevsûfdur.

Tavzîh-i Ma'nâ

'Aşkda 'irfâniyet ve ferâset olmayınca kendisini tanıtamaz. Ve vâsîf ve mâdîh olmayınca mevsûf ve memdûh olamaz. Yani 'aşk, evvelâ kendisini takdîm ider. Ve bilâhere her şey'e takaddüm ider. Hazret-i nâzımın bu beyt-i şerîfdeki maksadı ve murâd-ı 'âlîleri:

mefhûmuna işâretidir. 'Aşkın mâhiyet ü ledünniyâtını anlamak için ehl-i zevk olmak lâzımdır. Eğer sende o nasîbe-i 'irfâniyet yoksa bu gibi şeylerden hiçbir zevk ve lezzet duyamazsın! Sen de bu gibi şeylerden zevkyâb olacak hasâ'il ve isti'dâd vardır. Fakat o isti'dâdı ... lehine sarf ile kesb-i temeyyüz etmek şarttır. Zîrâ şeytânda öyle 'ilm ü isti'dâd-ı 'irfâniyet var idi ki o isti'dâdını ... lehine sarf itmediğinden indallâh mahzûl oldu!

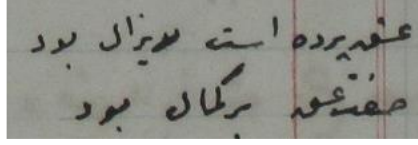
Hikâye

26

Bir zât ru'yâda şeytânı şöyle görmüş: Boyda misâl-i 'ar'ar, sûretde melek-peyker, güneş gibi yüzünde nûr leme'ân idermiş, o zât şeytânın yanına sokulup demiş ki: senin böyle güzel olduğına ta'accüb idiyorum. Zîrâ ferîşteler bile böyle güzel değildir. Mâdâm ki böyle ay gibi yüze mâliksin. [Niçin] seni korkunç sûretli zann idüp hamâmda resmini pek çirkin yapıyorlar? Bedbaht şeytân bu sözi işidince bir âh-ı medîd çekerek *Ey bahtiyâr âdem. Hamâmda gördüğün o şekil benim resmim*

değildir. Lâkin ne fâ'ide ki furça düşmen elindedir beni istediği şekilde yapıyor demiştir!..

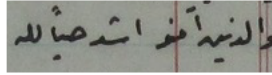
66

‘Aşk, perde ve sitâredir ki sıyrılmaz, zâ’il olmaz ve noksâniyet de kabûl itmez. Kemâl üzeredir. Hâsılı ‘aşk ezelîdir, ebedîdir. Mahlûk ve hâdis değildir.

Tavzîh-i Ma‘nâ

Hazret-i nâzımın işbu beyt-i şerîfini tefsîr etmek için evvelâ ma‘nâ-yı ‘aşkı hülâsaten zikr etmek lâzımdır. ‘Ulemâ-yı ‘izâm zevî’l-ihitirâm lisânında

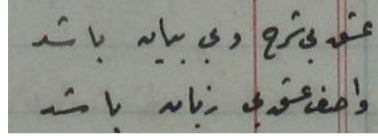
mü’eddâsınca ‘aşk, fart-ı muhabbetdir. Muhabbet ise ‘abde nisbetle lâzıma tâ’atdır. Ve Hakk’a nisbetle âbdine in ‘âm-ı mahsûsa irâde itmesidir. Meselâ *ihdinâs sırâtelmüstakîm*¹⁶³, âyet-i kerîmesindeki tazarru‘ veistirhâm ‘avâm-ı ümmetden havâssa, havâss-ı ümmetden, havâss-ı havâssa varıncaya kadar tabâkat u merâtib u metâlib u me‘ârib-i ümmet başka başkadır. ‘Avâm-ı ümmet sırât-ı müstakîmden zâhir-i şerî‘ati, havâss-ı ümmet şerî‘at ve hakîkati, havâssü’l-havâss ise makâm-ı irşâd ü da‘veti murâd idüp Cenâb-ı Rabbü’l-‘ibâd Hazretlerinden istirhâm etmektedirler. Şu hâlde: Cenâb-ı Hakk’ın ‘abdine karşı muhabbeti ‘in‘âm-ı mahsûsa-yı ilâhiyesinden başka bir şey değildir. İrâde-i ilâhiye ‘ukûbete ta‘alluk iderse (gazab), ‘umûm-ı na‘ime muhabbet iderse (rahmet) tesmîye olunur. Eğer husûs-i ni‘ama ta‘alluk iderse buna da (muhabbet) tesmiye olunur. Şu hâlde ‘abdin muhabbeti Cenâb-ı Hakk’ın rızâsını tahsîl için o evâmîr-i ilâhiyesini bihakkın îfâ etmektedir. Ammâ meşâyih-i kirâm zevî’l-ihitirâm Hazretlerinin bu bâbdaki tahkîkâtı yine başkadır.

‘Aşkın inde’l-meşâyih ta‘yîn-i mâhiyeti için bir sükût-ı ‘amîk bir hayret ü istiğrâk vardır. Çünkü lisân-ı ehlullâh u meşâyihe göre: ‘Aşk, mukaddemât u tasavvurât-ı ‘aşkla mâhiyeti ta‘yîn ü tasavvur olunamaz. Ehl-i tahkîk ‘indinde ‘aşk, sıfat-ı Hakk’dır. ‘Akl ise bi’l-‘akis mahlûkdur. Hâlık ile mahlûk arasında nice perdeler, pûşîdeler vardır. Derecât-ı ‘akl o perdelerden geçemez. Yalnız onun

¹⁶³ Fâtiha, 1/6.

nüfûz-ı ‘âlem-i halk dâ’iresindeki müşâhedâtı olabilir. İşte buraya kadar bast u temhîd itdiğimiz rümûzât-ı ‘aşk ... perde-i hafâdır. Vücûd, kıdem, bekâ, irâdet, kudret, kelâm, tekvîn gibi evsâf u kemâlât-ı ezelfyeyi Hazret-i nâzım bu beyt-i şerîfde murâd u işâret buyururlar.

67

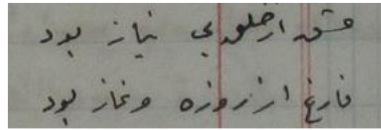
‘Aşk, şerh u beyân kabûl itmez. ‘Aşk, lisân-ı kâl ile anlaşılmaz. Ancak lisân-ı hâl ile tavsîf idilir. Velhâsıl ‘aşk, öyle bir mâhiyetdedir ki harîmgâh-ı ‘ismet-i ‘aşka vuslatyâb olanlar bile hacle-gâh-ı ‘aşkdaki esrâr u ezvâk-ı bî-pâyânı sadr-ı şerh ü beyânda ‘aciz ve ebkemdiler. Zîrâ ‘aşk, bir arslandan daha mehîbdir. Pençesine giriftâr olanların Cenâb-ı Hakk mu‘îni olsun!...

Hikâye

27

Bir arslan, bir köylinin âhûrına girüp öküzünü parçalar ve öküzün yerine yatar. Vaktâ ki köylü gece karanlığında âhûra girüp eliyle arslanın sırtını ohşamağa başlar, arslan dir ki: bu ahmak herîfin ödi kopardı böyle arkamı ohşaması beni öküzü zann itdiğindendir demiş!..

68

‘Aşk, halkdan niyâz u müdârâda bulunmaz. Oruc u nemâzdan da fâriğ ve âzâdedir.

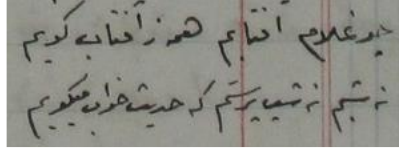
Tavzîh-i Ma‘nâ

‘Aşk, savm-ı dâ’imî ile sâ’im ü salât-ı leyl ü nehâr ile kâ’imdir. Şu beyt-i şerîfin tazammun itdiği ma‘nâ şudur:

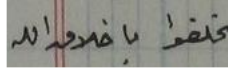
Hikâye

30

Deryâ-yı ma‘rifet-i Kibriyâ Hazret-i Mevlânâ azamullahu zikrehu Hazretleri bir sâlikin bidâyet-i sülûkunda görmüş olduğu ru’yâyı derece-i seyr-i sülûkını anlamak için ta‘bîr buyurarak lâzımgelen telkînât u irşâdâtta bulunurlar. Ve ba‘de’z-zamân sâlik kesb-i tekâmül iderek sülûkî derece-i intihâyâ vâsıl olmağa başlayınca: Ana şu hitâb-ı ‘itâb ile:

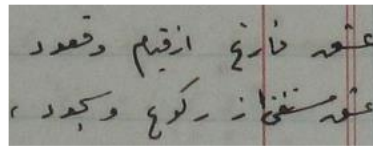
Ma‘nâ-yı münîfi: Ben ancak âfitâb-ı cihân-tâbın bir kölesiyim ve anın emrine münkâd bir bende-i fermândihim! Bunu eyüce bilesin ki ne giceyim ve ne giceye iltifât idüp onun visâl-i târîkini ârzû idenlerdenim ki uykuya müte‘allık bir takım ru’yâlardan ve anın ta‘bîrâtından bahs ideyim. buyurarak artık nice bir ru’yâ ile me‘lûf u meşgûl olacaksın! Zîrâ senin göreceğin bundansonra ru’yâ değil, hûlyâ değil hakîkatdir. Ba‘de mâ hakîkati görmeğe bak. Bu ru’yâlardan ve bu hûlyâlardan vazgeç diyerek sâlikî ‘itâb u vazîfe-i irşâdının ... olduğunu îmâ ile salike ihtâr ve lâzım gelen icâzeyi bahş iderler. Şimdi işbu temsîle göre: zâten vâsıl-ı illallâh ve kurbiyyet-i Hakk ile kesb-i insâf itmiş olan enbiyâ ve evliyâ ve havâss-ı ümmet:

hitâb-ı celîline mazhar olmuştur. Şu hâlde ahlâk u evsâf-ı ilâhiyeden birisi de yemek ve içmek gibi birtakım zarûriyet-i beşeriyeden münezzehtir. Hadd-i zât rubûbiyette bu gibi zarûret-i beşeriye yoktur. O hâlde ahlâk-ı ilâhiye ile mütehâllik olan zümre-i nâciyenin savm u salât gibi teklîfât-ı ilâhiyeden vâreste olacağı şübhesizdir. İşte Hazret-i nâzım bu beyt-i şerîfindebu ma‘nâlara işâret buyururlar.

Nemâz-ı zâhidân sehv-i sücûdest. Nemâz-ı ‘âşıkân terk-i vücûdest

69

‘Aşk, kıyâm u kû‘üddan, rükû‘ u secdeden müstağnîdir.

Bu beyt-i şerîfin ma'nâ-yı bâtinîsi de beyt-i sâbık gibidir. Ka'be-i Mu'azzama'da bulunan zâta ta'yîn-i cihât iktizâ itmez. Çünkü Ka'be'nin her ciheti kıbledir. Mâdâm ki Beytullâh'ın karşısına geldin ve ana peydâ-yı kurbiyet itdin artık orada rükû' ve secûda hâcet yoktur. Rükû' ve sücûd kurbiyet içündür. Vusûl u kurbiyet oldukdansonra oradaki tâ'ât u 'ubûdiyet menâsik şeklinde olur. Yani orada yalın ayak baş açık kefen gibi beyaz bir ihrâmla vakfeye yani huzûr-ı Beytullâh'a durulup *lebbeyk Allahümme lebbeyk lâ şerîke leke* denür. Orada idilen münâcât bilâ-kayd u şart hedef-i icâbete vâsıl olur.

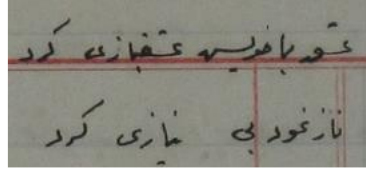
Beyt

Fikr itmededir hey'etini beyt-i Hudâ'nın

Beyhûde değil titrediği kible-nümânın

Velhâsıl bu gibi makâlât-ı evliyâullâh kâl u kâleme sığmaz. Cevlângâhı vasî'dir. Mündemic olduğu me'ânî derîndir.

70

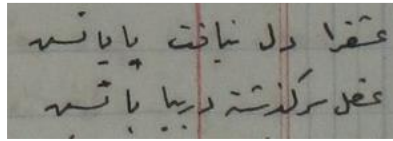

'Aşk, kendisiyle 'aşkbâzlık ve mülâtafa eyledi. Nâzlandı ve ... itmedi.

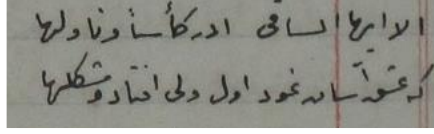
Tavzîh-i Ma'nâ

'Aşk, mâdâm ki ba'zen 'âşık ve ba'zen de ma'sûk şeklinde tecellî ider! O hâlde bir tıfl-ı nâ-bâliğin (müsâfirlik) oynaması kabîlindedir. Zîrâ o tıfl hem hâne sâhibidir ve hem de müsâfirdir. Başka muhattabı da yoktur. Bununçün 'aşk tıfl-ı nâ-bâliğ gibi kendisini istediği şekilde eğlendirebilir ve hiçbir kimseye de bu husûsda temelluk göstermez.

Beyt

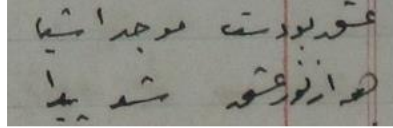

‘Aşka gönül nihâyet bulamadı. ‘Akl ise Mecnûn gibi beyâbânda sergüzeşte ve hayrettedir. Mâcerâ-yı ‘aşk havsala-yı iz‘ândan birûnedir. İzhârı güç ... güç bir keyfiyettir. Nitekim Hâfız Şîrâzî Dîvân’larının matla‘ında:

Ma‘nâsı: Ey sâkî-i bâkî! Sakın hiç durma, câm-ı lebrîz ile mezeleri sun, zîrâ bu ‘aşk-ı ibtidâ pek kolay göründü. Ammâ içerüsine düşükdensonra öyle müşkilleşti ki bu yükü ben pek kaldıramayacağım gâlibâ!..

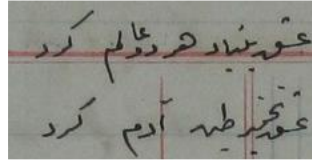
71

‘Aşk, kâfe-i eşyâ ve dünyâ ve mâfihânın mevcûd ve hâlıkıdır. Ve cümlesi ‘aşkın nûrından ... olmuştur.

Bu beytin me‘âl-i münîfine dâ’ir mukaddimemizden buraya gelinceye kadar îzâhât-ı lâzıme ve kâfiyede bulunduğumuzdan burada fazla îzâhâta lüzûm görülmemiştir.

72

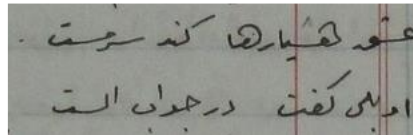

‘Aşk, dünyâ ve âhiretin bünyâdına sebep olmuştur. Ve ‘aşk, âdemin toprağını mâyelendirmiş ve ana rûh ifâza iderek Âdem tesmiye kılınmıştır.

Beyt

Âyinedir bu ‘âlem her şey Hakk ile kâ’im
Mir’at-ı muhammed’den Allah görünür dâ’im

73

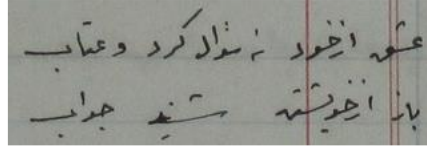

'Aşk, nice âkil ü ... serhoş ider. Ve 'Elesti bi Rabbiküm' (Ben sizin Rabbiniz değil miyim), hitâb-ı ilâhiyyesine 'Belî' (Evet) cevâbıyla ser-dâde-i 'ubûdiyet olur.

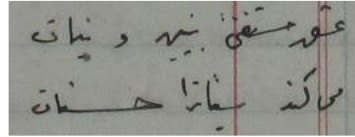
Bu beyt-i şerîfdeki me'âninin tavzîhâtı 21'inci beyt-i şerîfde îzâh itmiş olduğumuzdan tekrâra lüzûm görülmedi. Zâten buradan aşağıya doğru yazılacak ebyât-ı şerîfenin me'âl ü mü'eddâları yekdiğerinin hemân 'aynı gibi olduğu ve lâzımgelen îzâhât da yukarıdan beri virilmiş olduğundan yalnız ma'nâlarıyla iktifâ ideceğiz.

74

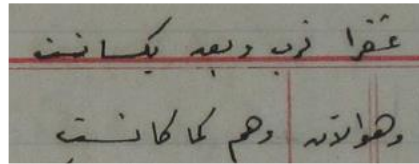
'Aşk, ba'zen güneş gibi 'arz-ı cemâl ider. Ve ba'zen de tekâsüf ider. Kendisinden ne sû'âl ne 'itâb olunur. Ve yine kendi kendine bilâ-keyf görîşür, cevâb virir velhâsıl sâhib-i tasarrufdur. Dilediği gibi hareket ider.

75

Sûre-i ihlâs-ı şerîfin tazammun itdiği ma'nâ kasd edilerek 'aşk, ... evlâd u 'âlîdir. O seyri'âtı hasenâta tebdîl ider, sâhib-i ihsândır.

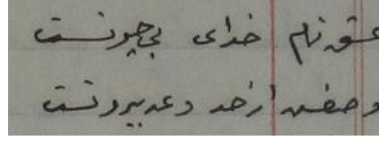
76

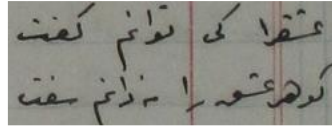
'Aşk-ı sübhânî için ..., kurbiyet yokdur; müsâvidir, hem olduğu gibidir ve hem de olduğu üzeredir.

Nahnu akrabu [ileyhi]min habli 'l-verîd¹⁶⁴ âyet-i kerîmesine işâret vardır.

¹⁶⁴ Kaf, 50/16.

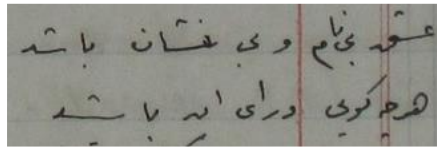
'Aşk, Hakk cell ü 'alânın esmâ-yı ilâhiyesindedir. Zât u ef'âlinden sû'âl olunmayan ... Hazretlerinin nâm-ı celâlet .... Anı tavsîf etmek hadd u gâyeden hâricdir.

'Aşk, hiçbir vakit şerh u beyâna kararım yokdur. Zîrâ o keyfiyet-i 'aşk güftâra sığmaz. Ve cevher-i 'aşkı hall u îzâha hiçkimsenin kudreti elvirmez. Bu husûsda doğrusı 'aczim vardır.

Mülâhaza

Ledünniyyât-ı 'aşkı Hazret-i nâzım tavsîf ve tasvîr idemezlerse 'acâbâ bu kaziyyeyi kimden anlamalı? Ve kimden sû'âl itmelidir?

'Aşk, nâm u nişândan müstağnî ve âzâdedir. Zîrâ 'aşk için bu keyfiyet bir kayd olduğundan 'aşk böyle bir kayd ile mukayyed olamaz.

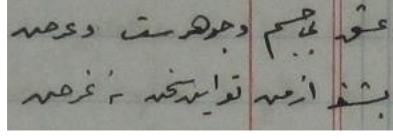
Şu hâle göre: Mâdâm ki 'aşk, dâ'ire-i ta'rîf ü tavsîfden hâric bir keyfiyettir. Onı ta'rîfe uğraşmak a'maya elvândan bahs itmeğe benzer.

Beyt

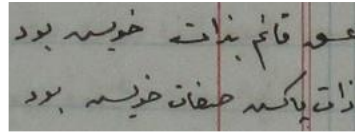
Bak derde ki derd-i dili takrîr¹⁶⁵ idemezsin

Ta'rîfe mahall olsa da ta'bîr idemezsin

¹⁶⁵ Müellif, önce ta'rîf yazıp daha sonra takrîr şeklinde düzeltmiştir.

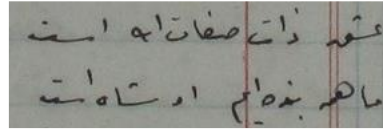

'Aşk, cism ü cevher ü 'arz değildir. Bu sözi sen benden ... bir eyüce dinle! Zîrâ 'aşk, ... değildir. Lâhûtîdir. Bununçün 'aşkın hakîkat ü mâhiyeti[ni] ancak lisân-ı ehlüllâh tavsîf ider. Fakat sen yine derece-i isti'dâdına göre ma'nâ-yı 'aşkdan behre-ver ve nasîbdâr olabilirsin. ....

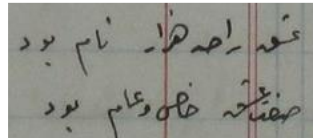

'Aşk, kendi zâtiyle kâ'imdir ve anın zât-i pâki kendi sıfâtıyla dâ'imdir.

Hazret-i nâzımın bu gibi yukarıdan berü ta'kîb itdiğimiz ebyât-ı şerîfnde sıfât-ı zâtiyye, ... sıfât-ı selbiyyeyi zikr ü tavsîfden 'ibâretdir ki kütb-i kelâmda sarâhaten mündericidir. Burada bunlardan bahse işbu eser-i fakîrânemizin hacmi isti'âb itmez. Bununçün ihtisâra lüzûm görülmüşdür.

Ledünniyyât-ı 'aşk zât u sıfât-ı ezeliye-i ilâhiyeden olduğundan biz hemân taht-ı mülkinde hükümrân olan o pâdişâh-ı bî-zevâlin kulları ve bendeleriyiz.

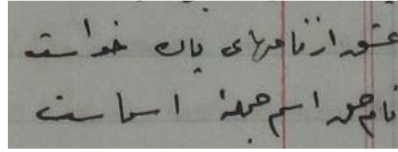
'Aşkın yüzünün ... ve evsâfi vardır. Fakat 'aşk kelimesi beyne'l-havâss ve'l-'umûm ... itmişdir.

Bedî'a

Şu beyt-i şerîfin dahâ ziyâde zevkine varılmak için pek zarîf bir nükteyi buraya 'ilâveye lüzûm görülmüştür. Şöyle ki: Necl-i necîb pîr-i efhem ve edîb-i lebîb muhterem Mehmed Veled Çelebî Hazretlerine ehîbbâsından biri şöyle bir sû'âl îrâd itmiş, demiş ki: Tarîkat-ı Mevlevîyede yalnız ism-i celâlden yani [Allah] lafza-yı celîlinden başka bir şey yoktur. Hâlbuki sâ'ir turuk-ı 'alîyede kelime-i tevhîd, ism-i Hû, ism-i Hayy gibi birtakım esmâ-yı ... ilâhiye zikr olunur da 'acâbâ Mevlevîler ism-i celâlden başka diğer esmâ-yı ilâhîyeyi neden zikr itmezler demiş!

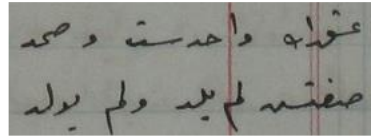
Veled Çelebî Efendi Hazretleri de cevâben [Hasbünallâh veni'me'l-vekîl] yani [Allah bize kâfidir ve o ne güzel vekîlimizdir.] buyurmuşlar. Ve muhâtabını da nâzikâne bir sûretde ilzâm itmişlerdir. Şu bir zarîf nükteden 'ibâretidir. Fakat 'aynı hakîkat ve zarâfeti de hâ'izdir. Çünkü (Allah) lafza-yı celâli esmâ-yı a'zâmındandır. Diğer esmâ-yı ilâhiyeden ehassdır. Artık üst tarafı kârî'ilerimin zevk-i selîmine tevdî' edilmiştir.

84

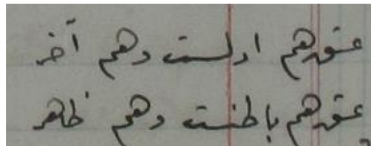
'Aşk, Cenâb-ı Hakk ve feyz-i mutlak Hazretlerinin nâm u evsâf-ı ilâhiyesinden biridir. Ve o nâm u evsâf-ı ilâhiye cümle esmânın müsemmasıdır. İşbu beyt-i şerîf yukarıki beyt-i şerîfin mütemmimidir.

85

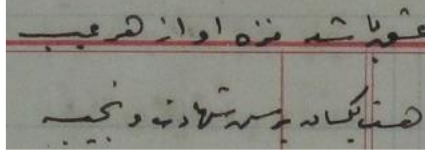
'Aşk, vâhid ü sameddir. Zât-ı şerîfi vâhid ü samedidir. Toğmadı Toğurmadı. İhlâs-ı şerîfin me'ânisine işâretidir.

86

'Aşkda kıdem ve bekâ sıfatı vardır ve "huvel evvelu vel âhiru vel zâhiru vel bâtin"¹⁶⁶ âyet-i kerimesinin ma'nâ ve medlûludur.

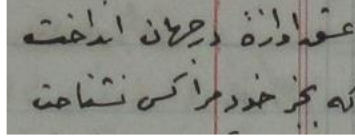
87

'Aşkda, kemâlât vardır. Noksâniyet yokdur çünkü nâkısü'l-'ayâr olan zehîb revâc-yâb-ı kabûl olmaz.

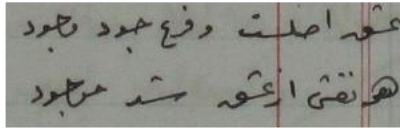
Ve kimse ona ikbâl ve teveccüh itmez. Ona 'âlemşühûd ve 'âlem-i gaybda revâc yokdur. İşte bununçün kendisinde mâdâm ki noksâniyet yokdur o dünyâda da mergûb âhiretde de mergûbdur. Nitekim bir insân aldığı ... şübhesi bulunmazsa bin vakit nemâzı edâ idebilir. Âhret korkusu âhret kaygusu bizim gibi ... olmayan yolcular içündür. Sen zâd u zahîre-i âhireti düşünmeyüp de dünyâda lehv ü le'ib ile meşgûl olur isen yevmü'l-hesâb olan âhiretde de ... siyeh-pûş bir hâlde huzûr-ı ahkâmü'l-hâkimine takdîm ü 'arz idileceğine zerre kadar şübhe itmeyesin.

88

'Aşk ... diye cihâna bir na'ra atdı. Çünkü kemâlât-ı 'aşk tefâhüri îcâb ider. Artık o kendisi sultân-ı ... ve bâ'is-i îcâd-ı 'âlemdir. (Cenâb-ı habîb-i kibriyâ... işâretidir)

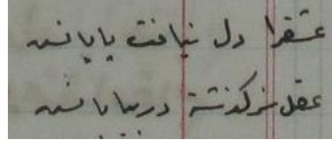
89

'Aşk, varlık ve civânmerdliğin esâsü'l-esâsı ve fer'i'l-fer'idir. Bütün mevcûdâtadaki bu nukûş u zîb ü zîver 'aşkın mevcûdiyetinden ileri gelmişdir ki şimdi biz ana hüsn-i tabî'at diyoruz.

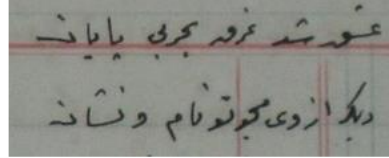
90

¹⁶⁶ Hadid, 57/3.

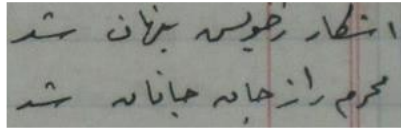
'Aşk sâha-yı dilde pâyânsız bir mevki' sâhibidir. 'Akl da sahrâ-yı 'aşkda Mecnûn gibi cevalân iderek vâle ve hayrândır.

91

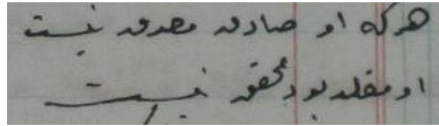
'Aşk, nihâyetsiz bir bahr-i muhîte daldı. Sen o 'aşkın izini bulamazsın, beyhûde o sûretlere bulanma. Zîrâ sen beyhûde da'vâ-yı 'aşkda bulunursun. Fakat daha 'aşkın nâm u nişânından bî-habersin!

92

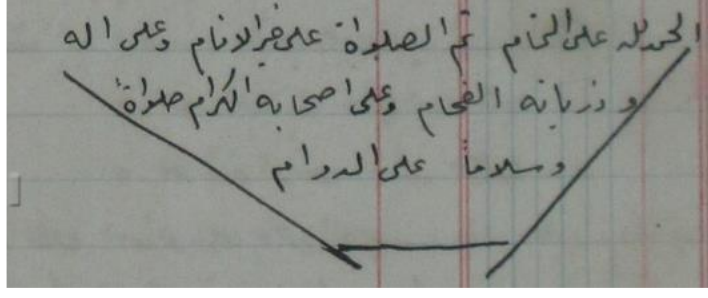

'Aşk, kendinden âşikâre ve nihân oldu. Cân cânânın mahrem-i râzı oldu. Çünkü 'aşk, erbâb-ı kemâlin kalbinde câygîr olduğu için erbâbından gayrıya mechûl kalır da kendisini göstermez.

93

Her kimse ki 'âşık-ı sâdık ve ciğeri âteş-i cânân ile yanık değildir, mukalliddir. İddi'â-yı 'aşkında kâfidir, riyâkârdır.

Buldı târîh-i güherle ihtitâm
Nusret-i Rahmân'la 'Aşknâme temâm

1350

HAYYÂM

Bu kıymetli zâtı Avrupalılar bizden çok evvel takdîr ü tevkîr itmişlerdir. Çünkü hakîm-i müşârün-ileyhin âsâr-ı celflesini defe‘atla lisânlarına nakl u terceme itmişlerdir. İşte biz bu lâkaydlık ile ma‘ârifde ne kadar gerü kalmış bir millet olduğumuz anlaşılır. Nişâburlı bir edîbin bir hakîmin âsârını yakîn bir zamâna kadar neden Türkçe’mize nakl u ilhâk itmedik? Bu muharrir-i fakîre göre birkaç sebep vardır: Birinci sebep ‘âlem-i İslâmiyet’in kurûn-ı vustada göstermiş olduğu ta‘assüb olmalıdır. Zîrâ Hayyâm’ın hiçbir rubâ‘îsi yoktur ki şerâbdan, gül ü müllden, bülbülünden, bâğ-ı ‘irem’den bahs itmesün! Tabî‘îdir ki ta‘assubun böyle en harâretli bir zamânında Hayyâm rağbet bulamadı.

Hayyâm da o ta‘assubu yıkmak için regg-i ‘âlem iderek ‘âdetâ ta‘assuba ‘isyân göstermiştir. Çünkü: kendisi bir hakîmdir ve ‘ulemâ-yı ehl-i hey’etdendir. ‘Asrının riyâziyyûnundandır. Farziyyâtla uğraşmaz. O ancak bedîhiyyâtla uğraşır. Meselâ küre-i ‘arzın bir öküzün boynuzunun ucında merkûz ve öküzün de balığın sırtında olduğuna i‘tikâd idenlere (Hayyâm) rubâ‘îsinde öyle bir na‘ra atrak hüçûm ider ki seyyârâtın câzibe kânûnuna tâbi‘ olarak her seyyâre kendi câzibesinin metbû‘ı olduğunu bildirmek için dahâ rasâdâtın Avrupa’da bile tekâmül itmediği bir zamânlarda ‘âlem-i medeniyeti îkâz etmek istemiştir. Hayyâm, işte böyle bir Hayyâm’dır. Hayyâm’ın burada terceme-i hâline dâ’ir bir şey zikr itmeyeceğim. Zîrâ müşârünileyhin terceme-i hâlini murâd iden zevât Ravzatü’s-Safâ târihine mürâca‘at buyururlarsa tafsîlâtla terceme-i hâline muttali‘ olabilirler. Bi[z] yalnız müşârünileyhin iktidâr u kıymet-i edebiyyesi[n]i ölçerek kâri‘în-i kirâma kendisini bu sûretle tanıtmak istiyoruz.

Cenâb-ı Hayyâm’ı bize en evvel tanıtdıran Mu‘âllim Feyzî Efendi¹⁶⁷ merhûm olmuştur. Merhûm, Hayyâm’ın bine kârib rubâ‘iyyâtından yüz yigirmi kadar rubâ‘îyi tercüme iderek bir de tercüme-i hâlini yazup ilk kadr-şinâslığı göstermiştir. ‘Asr-ı ahîrde yakın bir müddet içinde Doktor Abdullah Cevdet Beg, Fransızca’dan Türkçe’ye iktibâs itmiş ve bilâhere de Rızâ Tefvik Beg ile Hüseyin Dâniş Beg taraflarından müştereken tercüme idilerek mükemmel bir eser vücûde getirmişlerse de nüshaları az tab‘ idilmiş ve ziyâde kıymet görmüş olduğundan nüshası el-yevm ma‘dûm hükmünde kalmıştır. Şu üç zât-ı fezâ’il-sıfât rûh-ı

¹⁶⁷ İran asıllı bir şair olup Galatasaray Lisesi’nde Farsça Öğretmenliği yapmıştır. Bkz.: Ahmet Kırcı, *Ömer Hayyâm Rubâîleri*, Ötüken Yay., İstanbul, 2006, s. 15; M. Fâtiş Andı, “Türkçe’de Rubâiyyât-ı Hayyâm Tercümelere”, *İlmi Araştırmalar Dergisi*, S. 7, İstanbul, 1999, s. 12.

Hayyâm'ı hoşnûd iderek bizi Hayyâm'la barışdırmağa kendi eserleriyle delîl ve vâsita olmuşlardır.

Hâtîme

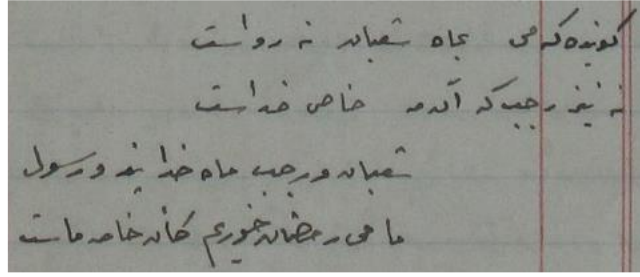
Ümerâ-yı kelâmdan her birinin ülfet ü tevaggulı aksâm-ı suhandan bir kısım hisse-i muhtasar ve maksûr ve beyne'l-üdebâ her şâ'ir o kısma olan fart-ı me'lûfiyet ve ihtisâsı hasebiyle ma'rûf ve meşhûr olup meselâ (Hâfız) hikemiyât, (Sa'dî) gazeliyyât, (Enverî) kasâ'id, (İbn-i Yemîn) mukatta'ât ile şöhret-şi'âr-ı zamân oldukları gibi (Hayyâm) rubâ'ıyyât ile kesb-i imtiyâz itmiş ve ancak fuzalâda bi'l-istiklâl büyük bir makâm ihrâz eylemiştir. Nitekim: "Söylesem belki rubâ'ide olurum Hayyâm" kelâmla Nef'î-i merhûm bu müdde'ayyâtı tasdîk eylemiştir.

Hayyâm'ın mâhiyet-i kelâmı bahsine gelince:

Erbâb-ı mütâla'anın ma'lûm u meşhûdı olacağı veçhile müşârünileyhin eş'âr-ı dil-pezîrindeki kudret ve halâvet nutk-ı selâset-i beyân, mezâmîn-i bülend, me'ânî-i dil-pesend ancak müşârünileyhin zâtına mahsûsdur.

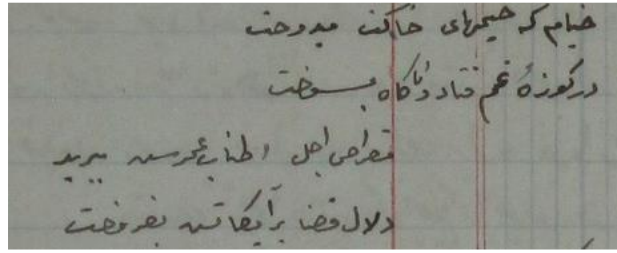
Muharrir-i fakîr, öteden beri Hayyâm'ın rubâ'ıyyâtına firîfte bir hâlde bulunduğumdan ihtilâs-ı vakt itdikce Hayyâm'ı bir dürlü elimden bırakamam. Andan tuydığım zevk u neş'e Hayyâm'ın ekser rubâ'ıyyâtındaki şerâb-ı ergûvân gibi mest ider. Hiss itdiğim bu zevk u neş'eyi yine kendi zevkime göre terceme iderim. Ve anı perâkende bir sûretde bir tarafa bırakırım, velhâsıl Hayyâm'ı her ne vakit mütâla'a itsem birkaç rubâ'îsini tercemeyi usûl-ı itthâz itdiğimden bir haylî rubâ'î tercemeleri birikmiş oldığını gördüm. Ve bunları tevhîd iderek buraya cem' itmeğe bir meyl uyandırdı. Vâkî'a diğerk iktidâr-ı edebîleri meydânda bulunan kıymetli edîblerin terceme itmiş oldukları eserlere göre bu fakîrin tercemeleri sâde bir üslûba bürünmüş ve fakat iktizâ-yı hâle göre edebî ve felsefî ve hikemî bir haylî hikâyât u temsîlât 'ilâvesiyle yalnız sathî bir tercemededen 'ibâret bırakılmamıştır. Her hâlde kâri'in-i muh[t]eremenin mazhar-ı rağbetleri olursa ne mutludur.

1

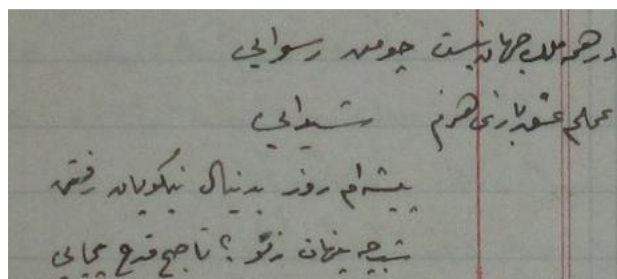
Cenâb-ı Hayyâm bu rubâ'îsinde şehr-i Receb Cenâb-ı Hakk'a mahsûs bir aydır. Şa'bân nebî-i zîşâna bahş idilmiş, ve Ramazân da biz kullara tahsîs idilmiştir. Şu hâlde mâdâm ki Ramazân-ı şerîf bize mahsûs bir aydır, Şa'bân-ı şerîfde mey içmek lâyık değildir, buyururlar. O hâlde biz de kendimize bahş idilen Ramazân'da içeriz. Zîrâ Ramazân bizimdir, mey de bizimdir!

2

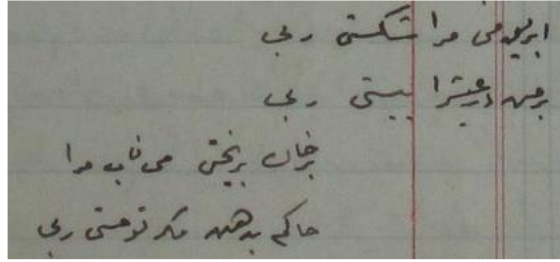
Hikmet çadırlarını dokuyan Hayyâm ansızın gamm küpüne düşerek yandı, mahv oldu. Ecel mikrâsı da cânına bağlı olan halatı kesdi ve hem de kopardı. Dellâl-ı kazâ ana bir kıymet takdîr iderek satdı. Yani ahsen-i takvîm ile yaradılmış olup mazhar-ı tekrîm olan insanlar için hem de ölüm hakkında bir müsâ'ade ve müsâmaha yoktur. Nev'-i beşer ü meziyyet-i insâniye bu kaziyeden müstesnâ değildir.

3

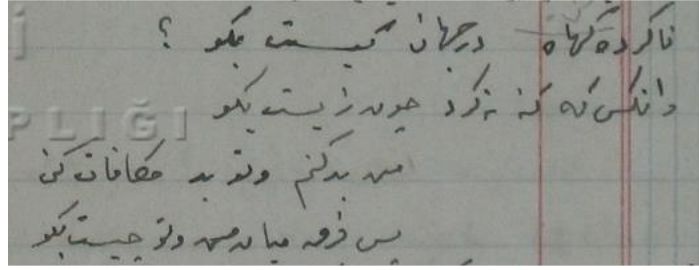
Benim kadar rüsvâ-yı ‘âlem yokdur! İşim gücüm ‘aşk u ‘alâka, hünerim de avârelikdir. Gündüzîn mahbûblar peşinde tolaşmak gice de olunca toğrısı senden ne saklayayım sabâha kadar kadeh toldrub boşaltmaktır.

4

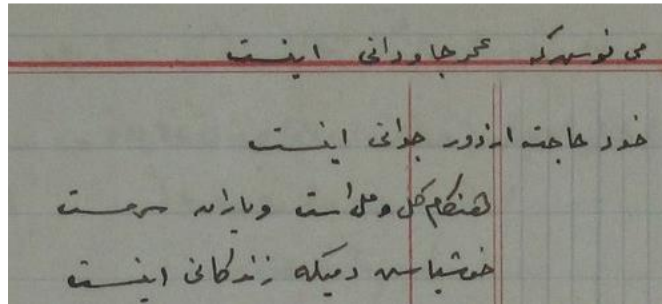
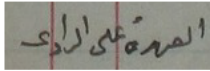

Benim mey ile tolu olan sûrâhimi kırdın Rabbim. Şu ‘işretgâhı bana zehir zenberek itdin. Mey-i nâbımı bütün yere dök. Yerin ağzı varmış meğer. Meyi ben içiyorum, sen hoşluğı sen idiyorsun Yâ Rab! Bu rubâ‘înin sebab-i inşâdı şudur ki: Hayyâm bir gün gülzârda mahbûblarla mey içiyormuş. Birden bire bir furtuna zuhûr iderek meyleri yuvarlayup yere indirmiş ve dökmüş, Hayyâm da tamâm meyden neş‘e-yâb olacağı zamân böyle nâgeh-zuhûr olan bir hâdise-i hevâ‘iyyeden pek müte‘essir olarak tiryâkînin çanağından afyon çalmak kabîlinden olarak furtunanın meyleri yerlere yuvarlamasından dolayı bu rubâ‘îyi söylemiştir. Hayyâm’ın terceme-i hâlini zikr itmediğimiz için bu rubâ‘îden kâri’ilerce bir şey anlaşılmaz. Bununçün bu husûsda biraz tafsilât virmeğe lüzûm görülmüşdür.

Hayyâm bu rubâ‘îsiyle mürselü’r-... ve mûcid-i tünd-bâda karşı müstehâne ve küstâhâne söylemiş olduğu bu rubâ‘înin derhâl cezâ-yı sezâsını görmüşdür. Şöyle ki: Hezeyân-ı mezkûrî ider itmez âsâr-ı mağzûbiyyet ve ‘alâ‘im-i ...-i ilâhî olarak derhâl levn-i tabî‘î-i veçhiyyesi değışmişdir. Ve bâd-ı semûm-ı Rabbâniye’den kömür gibi simsiyâh kesilüp korkunç bir kılığa girer ki Hayyâm’ı bu hâlde görenler meclisinden firâr iderler. Hayyâm işi anlar ve derhâl secde-i ‘u[b]ûdiyete kapanup şu rubâ‘îyi söyler:

Ey benim rahîm ü şefîk olan Rabbim, dünyâda günâh işlemedik âdem kimdir. Ve günâh işlemeyen âdem nasıl yaşayabiliyor. Benim işlediğim fenâlîğa mukâbele olarak sen de bana fenâ cezâ tertîb idecek olursan bu sûretde beynimizde ne fark kalır? Söyle bakalım?!.. Hayyâm'ın bu rubâ'îsi üzerine tekrâr mahv-ı 'afv-ı Rabbânî olarak vech-i şekl-i aslîsine rücû' ider. Bu hikâye: Hayyâm'ın terceme-i hâline dâ'ir kıssadan alınmıştır.

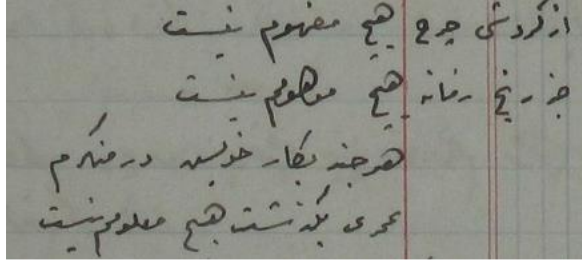
Sakın boş durma, mey iç! 'Ömr-i ebedî işte budur. Hengâm-ı civânînin en birinci hâceti mey içmekle şîrîn-mezâk olmaktır. Mevsim-i gül ü mülde ve vakt-i tezehhür-i sünbülde her turuk revâiyih-i latîfe ile şüyu' ve mâlî! Ve yârân-ı bâ-safâ ser-mest olarak ağyardan hâlî! Böyle güzel günleri hoşça geçirmeğe bak, gençlik hayâtından intihâz-ı fırsat it de kıymetini bil! Yoksa bir iki günlük müsâfir bulunduğın şu 'âlem-i fenâda gamm ve gussa ile güzeşte-i hayât etmek neye yarar?!'

Mütâla'a

Hayyâm'ın meyhârlîğa teşvîkkâr olan şu rubâ'îsi hiç de ümîd itmem ki Hayyâm gibi yüksek bir şahsiyetden bu ma'nâlar zuhûr itsün. Belki ma'nâ şöyle

olabiliyor: Fursat eyyâmını ‘aşk-ı ilâhî ile sermest olarak geçir. Ve yarın yevm-i nedâmet olan ahirete kıymetli bir sermâye ile gitmeğe çalış. Ve bu fırsatı kendine ganîmet bil gibi ma‘nâlar istişâm idilir.

7

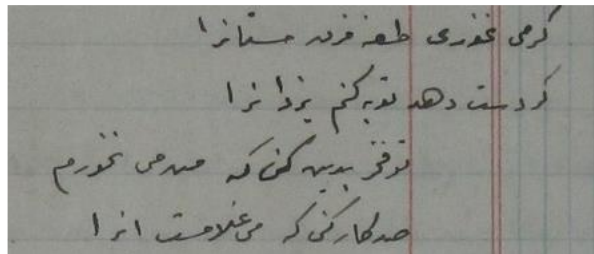

Gerdiş-i felekden, ve bu keşmekeş hayâtdan hiçbir şey anlayamadım. Ve renc-i şûrîşden başka da hiçbir şey göremedim. Her [ne] kadar şu hayât destgâhı içinde dokudığım işlere bakarım da sa‘îme lâyıf henüz bir kumaş elde itmeden ‘ömrümün yel gibi geçdiğine hiç haberim olmadı. [10]

Mülâhaza

Hayyâm: bu rubâ‘îsinde demek ister ki insânın ‘ömrü efâzıl u eşref-i mahlûkât olması dolayısıyla pek kısa ve muhaddedir. Meselâ Hindistân ve Afrika’da yaşayan filler ‘ömr-i tabî‘leri sekiz yüz elli bin senedir. Yani Yâ Râb! Seni ve mevcûdâtı ve hatta kendi varlığını idrâk idemeyen en ‘âciz bir file bu kadar ‘ömr vereceğine ne olaydı da ekmel-i mahlûkâtın olan insanlara bahş ide idin!..me‘âlindedir.

8

Ey efendi! Sen zevk u ‘ayşdan ve ana mahsûs huzûzâtдан mahrûm ve bigânesin. Ve bu ‘ayş u nûş sana bu riyyâkârlığın müddetince zâten nasîb olamaz! Sen yalnız himâr gibi ahûrda ‘ab u dâne yani arpa ile su beklersin! Hâlbuki insanlara

hâss olan meziyet âb u dâne değildir. Her şeyi ekl ü şürb etmek insanlara mahsûs bir fitrat ve meziyettir. Sen üzümü yersin, ben de üzümün suyunu birkaç gün ekşidikden sonra içerim! Hâdi diyelim ‘işret itmiyorsun, ya ‘işret idenleri tevcîh ü ta‘na ne hak u salâhiyyetin var?!.. Söyle bakalım! Ben sırası gelince tâ‘ib ü ... olmadığım sence ne ma‘lûm? Sen beni öyle farz it ki ben dehen-i âlûde-i şerâb-ı mestim. Ya sen! Öyle bir ma ‘âsî-i kebîre irtikâbına me‘lûfsun ki ‘işret onların gölgesi bile olamaz.

Mülâhaza

Hayyâm’ın şu rubâ‘îsindeki rûh-ı me‘ânîyi tavnîhen şeyh-i ‘irfân-penâhım merhûm Hüseyin Fahreddin Efendi Hazretlerinin bir gazelini burada zikre lüzûm görülmüştür.

Gazel

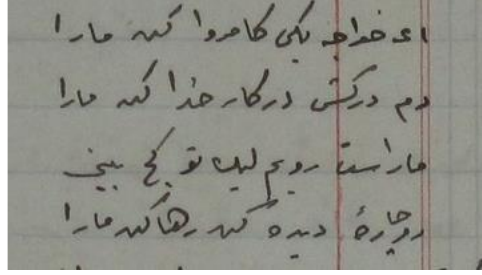
Serîr-i bezmgâh-ı fakrî herbir câna virmezler
Değil her câna yâ hû belki her cânâna virmezler

Efendi umma sen âb u hayât-ı bâdeden hisse
Anı insâna tahsîs idenler hayvâna virmezler

Kadem-rencîde kılup zahmet alma zâhidâ zîrâ
Sımât-ı ehl-i ‘irfânı kuru ‘unvâna virmezler

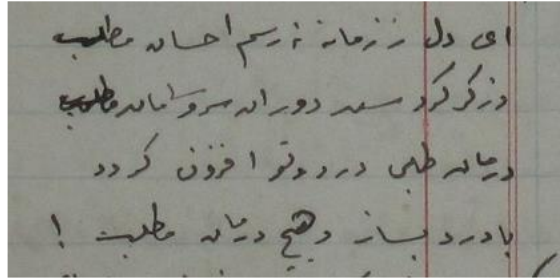
Girüp beyhûde yâr olmayan cur‘a nûşâne
O ‘işretgâh-ı ma‘nâda sana peymâne virmezler

Vücûdun hâk sarmış içince senin gamm Fahrî
Hakikat harmanından kimseye bir dâne virmezler

Ey Efendi! Ne olur sen bizi harekâtımızda serbest bırak, müdâhalede bulunma. Bizim yalnız o müstehcen gördüğün ef'âl ü a'mâlimizi sen hemân Cenâb-ı Hakk'a havâle eyle. Zîrâ bizim gidişimiz toğrıdır. Fakat sen iğri görüyorsun. O hâlde sen şaşî olan gözünün tedâvisine bak! Zîrâ hedef-i nazarın galatdır. Bizi kendi hâl u ahvâlimize bırak.

10

Ey dil! Ne zamân ehlinden ihsân ve ikrâm ve ne de eyyâm-ı güzeştede ferâğ-ı hâl ü intizâm taleb itme. Dûçâr olduğın derdin müdâvâtı için zamâna serfürû idüp andan derdine çâre çârecû olma. Zîrâ o derd sana zamânın îrâs itmiş olduğu bir derd-i devâ-nâ-pezîrdir. Ondan dermân taleb etmek derdin ...a çalışmak dimekdir. Binâenaleyh derd-i fakr ile inşirâh idüp birtakım edânî-i zamâna 'arz-ı ihtiyârla dermân aramak beyhûde ve şeref-i insâna bir nakîsadır.

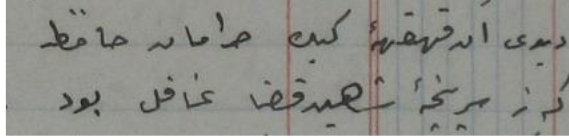
Ferâğ-ı bâli isteyen âsûde-hâl olur. Minnet-güzârlık mürüvvet ü şîme-i insâniyeden değildir. Cenâb-ı Hayyâm'ın şu rubâ'îsindeki ma'nâyı daha ziyâde canlandırmak için burada şu hikâyeyi zikre lüzûm görülmüşdür.

(X) Hikâye

Gügercine niçündür ki iki yavrudan ziyâde yavrulamazsın? Tavuk gibi on on beş yavru çıkarmağa kudretin yok mıdır? diye sû'âl itmişler. Gügercin cevâbında demiş ki: Gügercinin yavruları peder ü mâderinin kursağındadır.

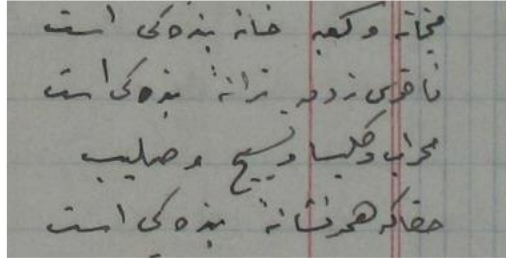
Tavuğun piliçleri ise her râst geldiği mezbeleden yerler. Bununçün mezbelede günde bin piliç ... kâbil ü mümkündür demiştir.

Beyt

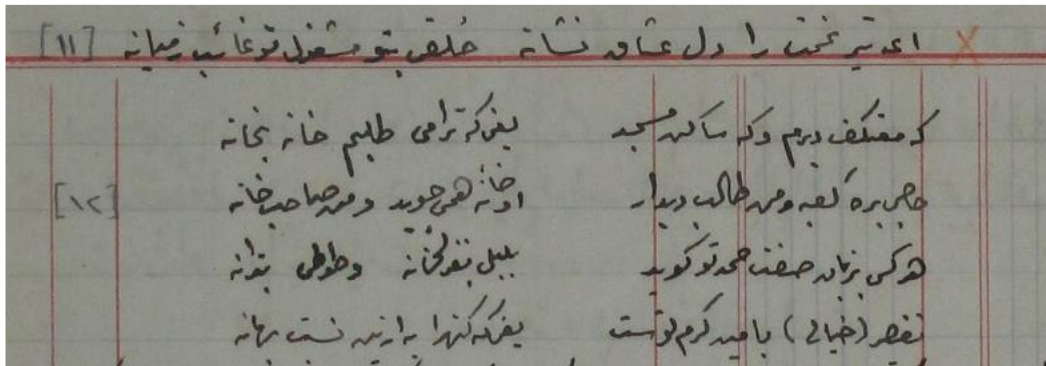
Ma'nâsı: 'İbret göziyle görülecek bir şeydir. Gülgen tarlada kakhahalarla gülüp oynar! Zavallı ... bâş ucında dolaşan şâhin-i kazâdan biçârenin hiç de hayrı yok, me'âlindedir.

11

Meyhâne ve Ka'be bilâ-tefrîk kulların melce' ü me'vâlarıdır. Çan çalmak kulların sadâ-yı 'ubûdiyetleridir. Mihrâb-ı mü'mîn ile ma'bed-i nasâra, tesbîh ü salîb ve buna mûmâsil âsâr-ı rûhâniye bir rubûbiyet-i kudsiyedir. Bunların cümlesi kulların 'ubûdiyetlerinden mahsûs birer nişânedir.

Hayâlî'nin âtîdeki gazelini mûnâsib-i makâm i'tibâriyle derc idiyoruz:

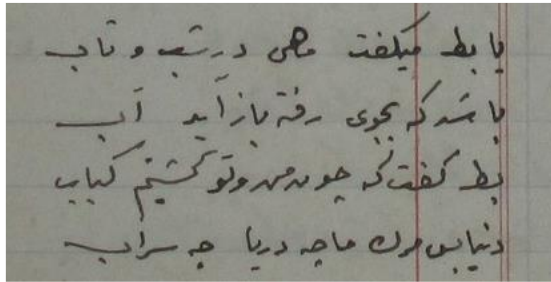

Ey 'âşıkların gönlünde câygîr olan ma'sûk-ı ezel! Herkesin zikr ü fikrindedin. Kâ'inât seninle meşgûldür. Her dâ'im seni ararlar. Fakat sen likâ-yı

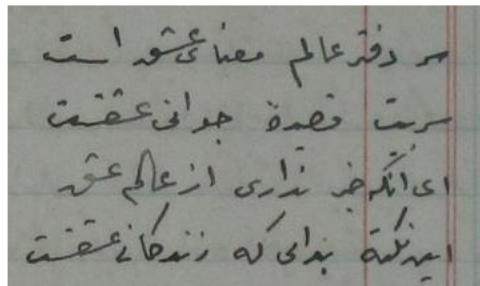
ilâhîyeni bizden gizlersin. İşte ben de seni arayup bulmak için gâh kilisede i'tikâfa girüp orada erba'în çıkarırım. Ve gâh mescidde meskûn olurum. Hâsılı bilâ-fark ve lâ-müfârik câ-be-câ ... sana vuslatyâb olmak için her taraf cevlangâhımdan hâric değildir. Zavallı hacılar 'Arabistân'ın kızgın ve âteşin bâdiye ve çöllerinde şedd-i rahl idüp Ka'be'ye yani senin Beytü'l-ilâhî'ne giderler! Hâlbuki onlar senin hâneni ararlar, ben ise sâhib-i hâne olan seni ararım. Beynimizde çok fark ve tefâvüt var değil mi? Kâfe-i mahlûkât u mevcûdât tesbîhât ü sübhâniyyenden vâreste değildir. Bülbül gazelhânesinde, tûtî terânesinde senin tesbîhât u mahâmidin ile meşgûldürler. Hayâlî'nin itmiş olduğu taksîrât ise ancak senin mazhar-ı kerem ve 'afvın olmaklığı için. Zîrâ kerem ü 'afv erbâb-ı cürme karşıdır. Kânûn-ı 'afv erbâb-ı cürme göredir. İşte ben de bununçün işlemesine bundan iyi bahâne bulamadım!...

12 (X)

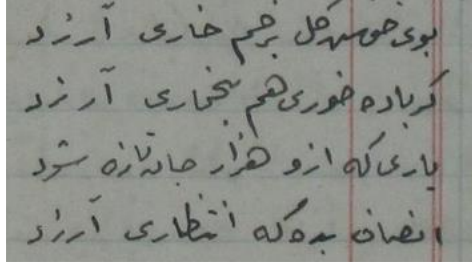
Sayyâd-ı felek her ikisini yakalayup bir tavaya atmış ve kızarılmağa başlamış olan balık tavada hem-derdi olan kaza “ Yâ hû buna dünyâ derler. Kurumuş bir ırmağa tekrâr su gelmek ihtimâli vardır” diye kendini tesellîye başlamış! Kaz da demiş ki: “ Be hey ahmâk, sen ve ben nâr-ı ıztırâb içinde kavrukdansonra dünyâ artık ha deryâ-yı ni'am olmuş ha serâb-ı elem olmuş. Bizim için artık bunların ne fâ'idesi olur” cevâbında bulunmuşdur.

13

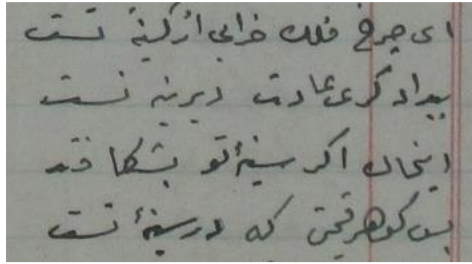
‘Âlem-i me‘ânînin ser-defteri ve kasîde-i civânînin şâh beyti ‘aşkdır. Ey ‘âlem-i ‘aşk u garâmdan gâfil insân bu nükteyi bilesin ki hayât dinilen şey şâ‘ibe-i ‘aşkdan ‘ibâretidir.

14 (X)

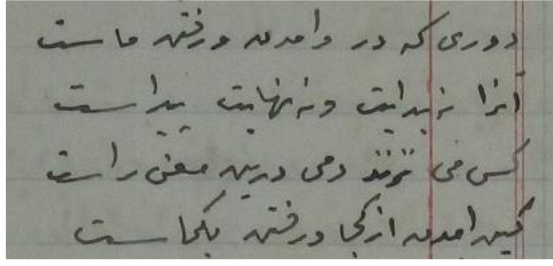
Gülün kokusuna karşı dikenini, bâdenin neş‘esine karşı humârı, sersemliği vuslatı bin cân bahş iden yârin harîm-i vuslata gelinceye kadar intizârı toğrısı insânı incidir!

15 (X)

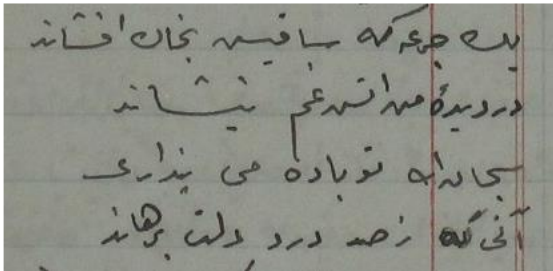
Ey çarh-ı felek, hânümânlar söndürmeğe, ocaklar yıkmaya ne kadar heveskârsın? Bu senin zulm u i‘tîsâfın ‘âdât-ı kadîmendendir! Ey kara toprak! Eğer senin de sîneni açacak olsalar şimdiye kadar ne melek-simâ güzeller, niçe ehl-i diller ve niçe güher gibi kıymetdâr şahıslar bel‘ itmiş olduğın meydâna çıkar! Ve daha bir dürlü karnın doymaz.

16 (X)

Bu âsiyâb-ı dehre [b]ir kere ayak basdın mı? Gitmek de muhakkaktır! Fakat bu dehrin bidâyeti ne vaktidir ve nihâyeti de ne zamândır bir dürlü belli değil!

Hiçbir kimse de bu hakîkate dâ'ir açık bir lisânla haber verdiği de yoktur. Buraya gelişimiz neredendir? Ve gidişimiz nereyedir?!..

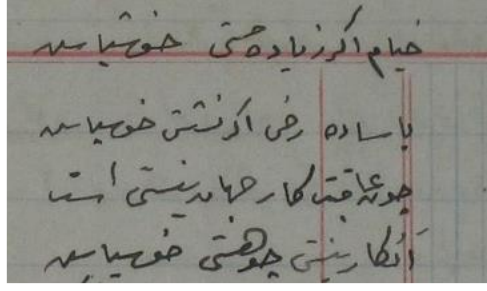
17 (X)¹⁶⁸

Bir katre ki, sâkî anı bilmeyerek yere saçdı. Fakat benim de gözümden âteş-i gamm fırladı! Yani şu bir katre benim nazarımda [b]ir ‘ummân gibi kıymetdâr idi. İşte bunun için mûcib-i te’essüf ve ... oldu. Sübhânallâh ey gâfil sen anı bâde mi zann itdin! Hayır hayır, o bâde değil, o bir âb-ı hayâtdır ki der[d]-i dil anınla rehâyâb ve şifâyâb olur.

Mülâhaza

Hayyâm’ın katreden murâdı cur‘a-yı ‘aşkdır, ve iksîr-i hayâtdır. Fakat sâkîsi bile bundan bî-haberdir. Zîrâ sâkî elindeki dağıtdığı şey’in farkında dğildir. Henüz tatmamışdır. Men lem yezuk lem ya‘rif.

¹⁶⁸ Sayı üzerinde ya da beyit sonlarında parantez içinde verilen bu işaretler müellif tarafından konmuştur.

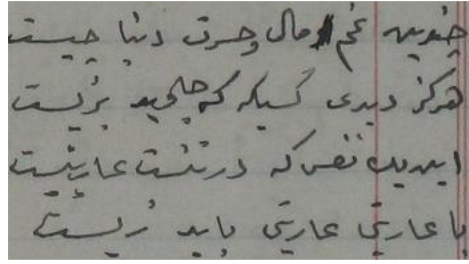

(X)

Ey Hayyâm, bâde ile mest, dem-beste olup vaktini böylece geçiriyor isen hiç gamm yime ki bahtiyarsın! Zîrâ cihânın encâm-ı kârı yokluk, ‘adem değil mi?

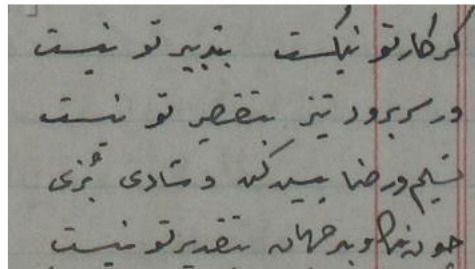
Mâdâm ki o yokluğa karşı şimdi hayâtında bir varlık hissi diyorsun, Hoş-hâl olarak vaktini geçirmeğe bak!

19 (X)

İdhâr-ı emvâl ve istihsâl-i nevâl için bu kadar tecemmülât-ı dünyâyâ firîfte olup neden bu kadar tahassür çekiyorsun. Bir âdemin dünyâda ebedî yaşadığını gördüğün var mı? Sâde ... hayâtını te'mîn idegelmekde olan şu nefs-i vücûdunda ‘âriyetdir. Öyle ise ‘âriyet bir şey’e dâ'imî nazarıyla bakmayup ana ‘âriyet mu'âmelesi olunmalıdır.

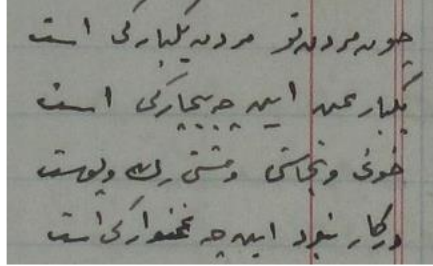
20 (X)

İşlerindeki hüsn-i muvaffakiyyetin senin semere-i tedbîrâtın olmadığı gibi ‘adem-i muvaffakiyyetinde de taksîrâtın yokdur. Mâdâm ki ‘âlemin mahâsin ü

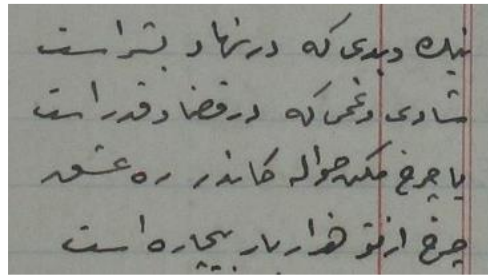
mesâvîsi bizim yedimizde olmayup bir Hâlık-ı celîlenin eser-i takdîri olduğı âsâr-ı bâhiresiyle meşîyyetdir. Artık kazâ ve kaderin zuhûrâtına tâbi‘ olarak fâriğü’l-bâl ve müsterîhü’l-hâl yaşamalısın.

21 (X)

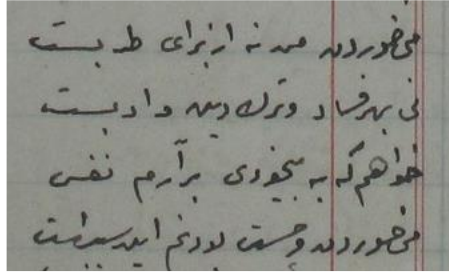
Mâdâm ki ölüm sana nasıl olsa gelecektir. Taşıdığın rûh-ı ‘âriyeti bir ân evvel teslîm ve edâya bak! Bu ‘acîz ü meskenetin sanki ne oluyor ‘acâbâ? Senin eczâ-yı hayâtiyen bir mikdâr kân, ve kâzûrât ve bir avuç deri ve damardan ‘ibâretdir. Böyle ma‘dûm ve mefkûd dınecek kadar mevâd ü mâhiyeti fâsid bir vücûdun muhâfazası için bu kadar endîşenin titremenin ne lüzûmı var?!..

22

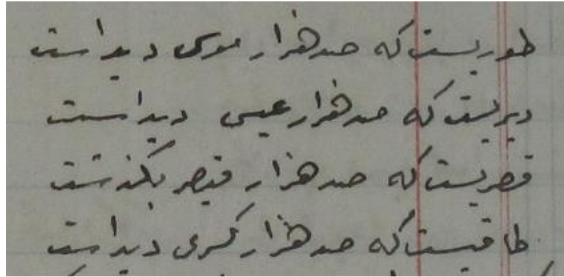
Tabî‘atin beşerin meftûr olduğı ... kazâ ve kaderin mahâsîn ü mesâvîsini sakın feleğе isnâd itme. Zîrâ muktedir ve sâhib-i tasarruf zann itdiğın felek, senden bin kat ‘acîz, o da senin gibi bir kuvve-i kâhirenin pençe-i zebun-ı tasarrufı bulunmuş bir âvâredir!

23 (X)

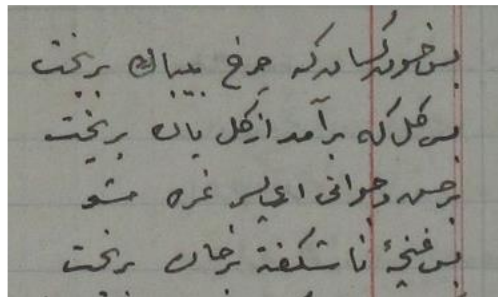
Benim ‘işret idişim ne zevkime mecbûriyetimden ve ne dahî dîn ü âdâba hâşâ ri‘âyetsizliğimdendir! Ancak kendime mâlik olmayarak gâ’ile-i hayâtдан âzâde olarak bir nefes almak maksadına mübtenîdir! İşte ‘işret idişimin başluca sebebi budur!...

24 (X)

Bu kocamış dünyâ, binlerce Mûsâ’yı görmüş bir Tûr’dur! Binlerce ‘Îsâ’yı geçirmiş bir manastırdır! Öyle bir kasırdır ki binlerce tahtgâh olmuş ve öyle bir tâk-1 zaferdir ki binlerce Nûşîrevân’a bârgâh olmuşdur.

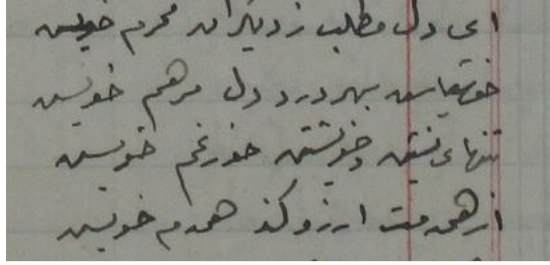
25 (X)

Bî-pervâ felek, nâ-hakk kere birçok âdemlerin kanına girmiştir. Toprak[da] niçe niçe güller yetişdi ki yetişmesiyle dökülmesi bir oldu! Ne hüsnüne ve ne de

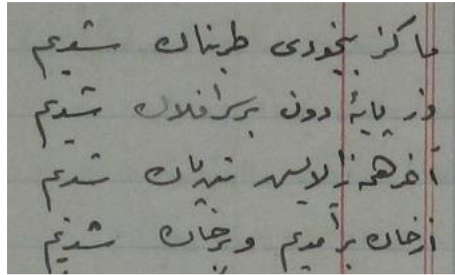
tâzeliğine asla güvenme. Zîrâ pek çok gül goncesi gördük ki henüz açılıp handân olmadan hâk ile yeksân oldu!!...

26

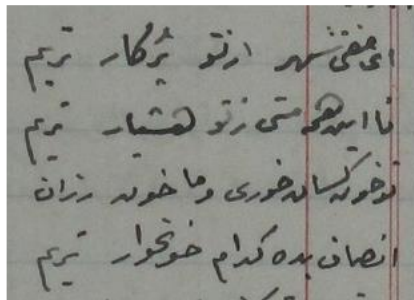
Ey gönül, mahrem ‘add itdiğin işlerini başkalarından talebe kalkışma, müsterîh ol. Her derd-i diline merhem yine kendi derd-i dilindir. Âsûde-nîşîn olup kendi gamına yine kendin çâre-cû ol. Zîrâ hem-demin olan gamm, yine kendi hem-demini ârzû ider, arar.

27 (X)

Biz bu ‘âlem-i mihnetde hayâta kâsd idici mey ile neş’e-mend u tarab-nâkız! Yerden göğe kadar su‘ûd u te‘âlî eyledik! Yani câmi‘ü’l-fezâ’ il olduğumuz hâlde bizim için hiçbir ihmâl gösterilmeyerek toprağa rücu‘ itdik. Çünkü çıkışımız da toprakdan idi!..

28 (X)

Ey müftî-i şehîr, senden daha fa‘âliz! Bu kadar mestliğimizle beraber, senden daha elyâk ve daha uyanık bulunuruz. Sen bir sülûk gibi halkın kanını emiyorsun. Biz asmadaki üzümün kanını emiyoruz. İnsâf it, hûnhârlık ve cellâdlık hangimizde daha ziyadedir?!..

—

[*] *İhrâm*, cemî‘-i mâsivâdan geçmek ve tecerrüd-i ihtiyâr etmek dimekdir. *Tavâf* Ka‘be-i dili dolaşmak, ve *Vakfe* kalbin Allâh u Te‘âlâ[da] tevakkuf ve istikrârıdır. Ve Hakk’dan gayrı gönülde bir kimseyi taşımamak. Ve bir kimseyi bilmemekdir.

Hikâye (Mühim)

Zamân-ı güzîn-i Hazret-i Mûsâ’da nezd-i Hudâ’da gâyet makbûl bir meczûb var idi. Bir gün Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm meczûba âşinâlık eyledi. Meczûb Mûsâ’ya iltifât itmedi. Meczûbun bu hâlini Cenâb-ı Mûsâ Tûr’da Cenâb-ı Hakk’a ‘arz eyledi. Cenâb-ı Hakk *Yâ Mûsâ, bana cehennemi ara yerden kaldır diye teklîfde bulundu. Bu teklifin imkânsızlığından dolayı bana gücendi. Bana nâz ü cilve idiyor! Zîrâ o meczûbun gönlünde benden başka câygîr olacak hiçbir kimse yokdur. Ancak beni bilir. Bunun için nezd-i ulûhiyetimde pek makbuldür* buyuruldu.

حاشا لله ما اصاب الاطراف

29 (X)

در مسجد الرحمة بانوار احمده اسم
حقانته ان بردنما احمده اسم
زنجی روزی سجاده وزادیدیم
ادکنه شدت با زبان احمده اسم

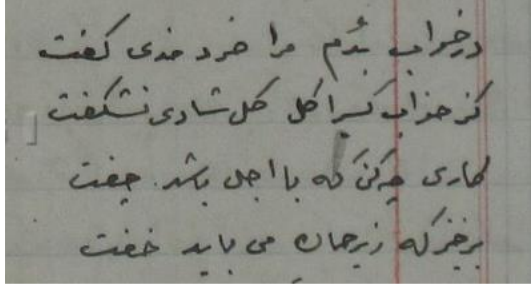
Câmi‘e devâm idiyorsak da bunda ne yalan söyleyeyim mücerred namâz kılıp ‘ibâdet için değildir. Ancak bundan maksadım buradan seccâde çalmıştık, o eskidi de yenisini aşırılım diye tekrâr devâma başladık!..

Mülâhaza

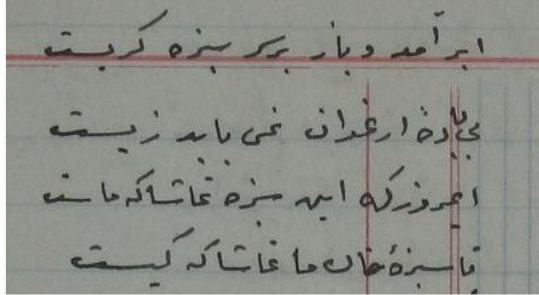
Hayyâm bu rubâ'îsinde gönlünde havf-ı ilâhî olmayan birtakım riyâkâr kimselere seng-i ta'arruz atmaktadır. Çünkü riyâkâr ve müdâhin olan kimseler her kisveye bürünürler. Ve bu sûretle hevesât-ı hasîsalarına muvaffak olurlar. [13]

30 (X)

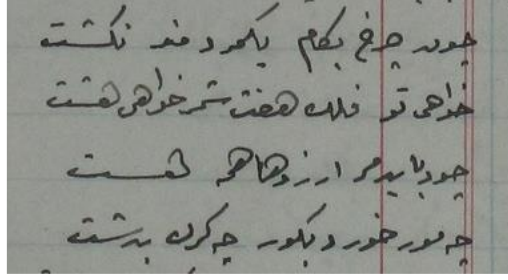
Tamâm uykuya yatmışdım. 'Âkılın biri bu sözlerle o tatlı uykudan uyandırdı ve şöyle dedi: *Uykudan hiçbir kimsenin gül-i neşâtı açılmamıştır. Ölüme kardeş olan bu uykudan ne hâsıl olur? Kal, çünkü senel!..*

31

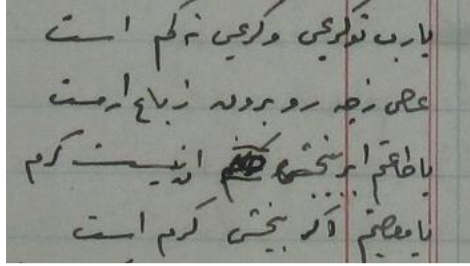
Ebr-i bahâr yeşillik üzerine eşk-rîz-i tarâvet olmağa başladı, artık bu hâl-i letâfet-i iştîmâl üzerine mey-i ergûvânsız turlamaz. Hele bu yeşillik bu manzara bugün bizim temâşâgâhımız olmuştur. Bakalım yarın bizim mezarımızda biten yeşillik kimin temâşâgâhı olacaktır?!..

32

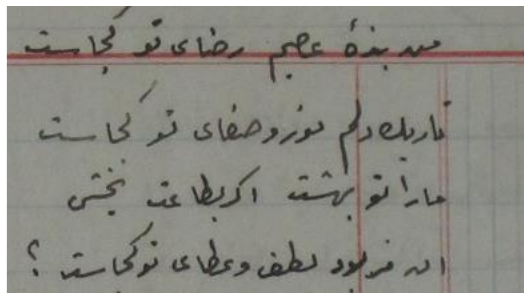
Mâdâm ki felek, bir âkılın dil-hâhı üzere dönmemiştir. İster feleği yedi kat say, ister sekiz kat! Mâdâm ki mukâsidimiz üzere dönmemiştir. Ve âsiyâb gibi bizi öğüdüp mevtimize sebep olmuştur. Na‘aşımızı ister mezârda karınca yesün ister kırdâ kurt kuş yesün!..

33 (X)

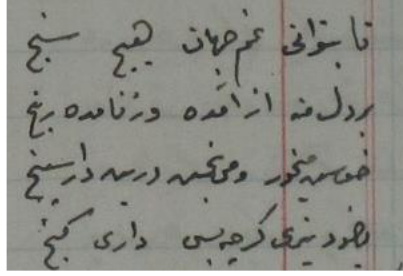
Îlâhî kerimsin ve sıfat-ı celîle-i kerem dahî öyle ufak tefek bir şey değildir! Lâkin şunu anlamak isterim ki ma‘siyyetkâr neden cennetden mahrûm kalsun? Eğer tâ‘atim mukâbilinde bana mükâfât ideceksen buna kerem dinmez. Kerem odur ki ma‘siyyetimle berâber afv idesin!..

34 (X)

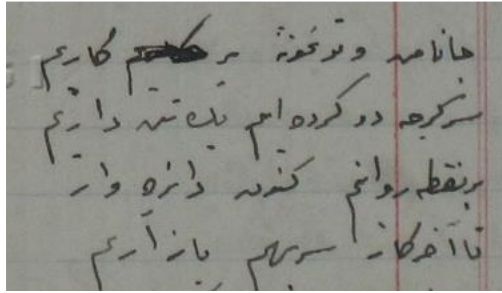
Ben günâhkâr kulun nerede? Rızâ-yı ilâhiyen nerede? Zulmet-âbâd-ı ma'âsî olan kalbim envâr-ı safâ-bahş-ı irşâdına muhtâcdır! Eğer bizlere ni'am-ı cenneti hizmet ü tâ'atimiz mukâbilinde [vereceksen] ücret dimekdir! Yâ lutf u ihsân-ı mahsûsun nerede kaldı!..

35 (X)

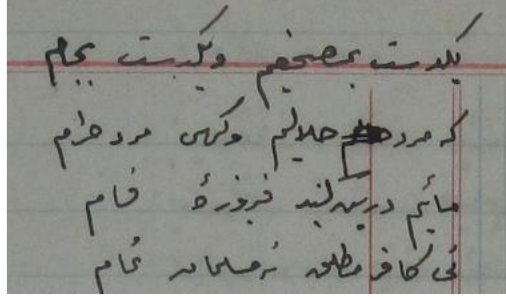
Mümkün mertebe âlâm-ı eyyâmı üzerine alma. Hatırını hâzır u istikbâl endîşesiyle beyhûde teşvîşe düşürme! Şu iğreti dünyâda safâyı hatr eyleme. Hem de bağışla, ihsân it. Çünkü Kârûn'un definelerine mâlik olsan giderken berâber bir kefenden başka bir şey götüremezsın.

36

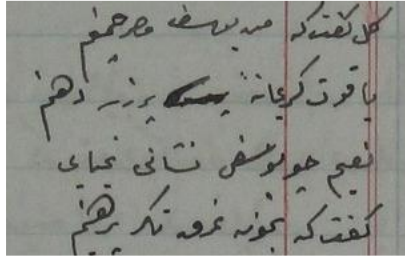
Ey cânân, ikimizin hayât-ı sâ'iyânesi bir pergârın enmûzeci gibidir. Her ne kadar başlarımız ayrı ise de yine yek-vücûdüz. Şimdiki hâlde bir nokta üzerinde dâ'ire-vâr tolaşur isek de nihâyetü'l-emr başımız birleşüp bir yasdığa gelecek ve yek-vücûd olacağız.

37 (X)

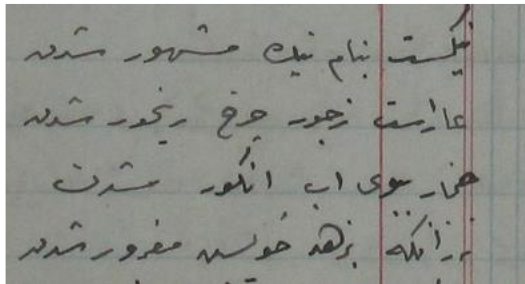
Bir elimde Mushaf bir elimde câm-ı mey gâh helâlzâdelik ve gâh harâmzâdelik ideriz! Biz bu firûze ile işlenmiş kubbe-i gerdende mutlak kâfir değil isek de büsbütün de müslimân değiliz!

38

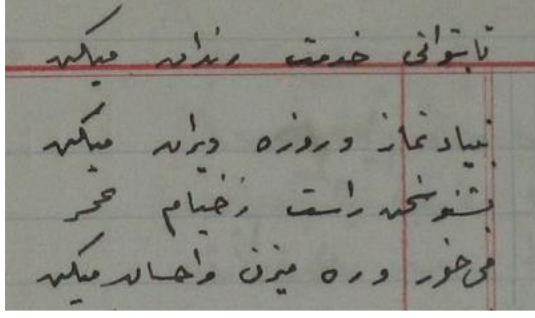
Gül lisân-ı hâl ile bana didi ki, *Ben bu iklim-i çemende sâhib-i tâc u taht bir Yûsuf-ı Mısr'ım! Ve dudaklarım kıymetli yâkûtlarla, altûnlarla pür-zîverdir.* Ben de ona didim ki: *Mâdâm ki iddi 'â-yı Yûsufiyet idiyorsun, bana Yûsuf olduğına dâ'ir bir 'alâmet göster didim.* O da bana penpe penpe açmış olan orâk-ı latîfini işâret iderek *İşte kanlı gömleğim, didi!..*

39 (X)

Güzel nâm ile şöhret-şi'âr olmak iyidir. Feleğin cevrenden dil-haste olmak, ehl-i dile 'âr u hicâbdır. Şerâbın kokusuyla mest-i müdâm olmak riyâ-yı zühd ile ma'zûr olmakdan daha iyidir.

40

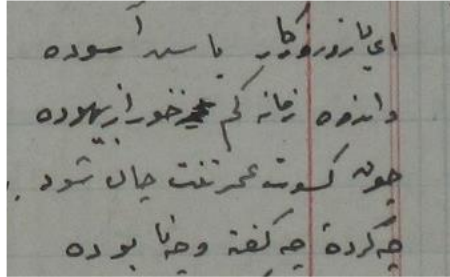

Kâdir olduğın kadar ehl-i rindânın hizmetini îfâ it. Sözüñ doğrusını istersen Ömer İbnü'l-Hayyâm'dan işit. Mey iç ve tarîk-i rindânı tut, ve ihsân it!!..

Tavzîh-i Ma'nâ

Hayyâm hâşâ namâz ve oruca ta'arruz itmiyor. Ve maksadı ancak birtakım libâs-ı zühde bürünmüş riyakârlara ta'rîzdir. Yani demek istiyor ki eğer maksadın kisve-i zühde bürünüp de riyakârlık etmekse hiç nâfile mescide koşma. Hidmet-i rindâna mülâzemet it. O daha hâyırlıdır. Riyâ ile namâz ve orucdan, mey içmek ve ihsân etmek daha müreccah ve hâyırlıdır. [14]

41

Beyt¹⁶⁹

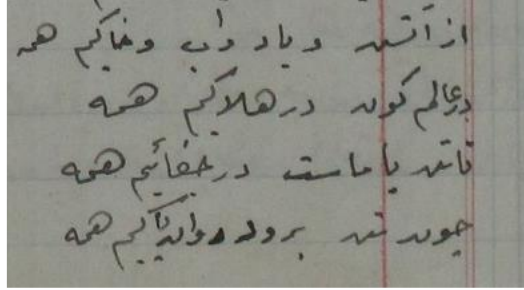
Zâhîde mihrâb u mescid 'ârife ebrû-yı yâr
Cilvegerdir pertev-i nûr-ı Hudâ her kuşeden

Ey yâr-ı sadâkat-şi'âr! Zamânenin gamm u endûhını beyhûde çekme. Âsûde-hâl-i zamân ol. Zirâ libâs-ı 'âriyet 'ömr-i tengden cüdâ oldığı zamân ha

¹⁶⁹Şiirin yanına, sayfanın sol tarafına yazılmıştır.

dünyâya gelmişsin, ha sevilmişsin, ve ha 'adem-alûd olup gitmişsin hiçbir farkı yoktur.

42

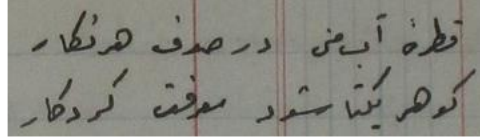
Su, âteş ve hâk, ve hevâdan mürekkeb olan insânların mâhiyet-i asliyeleri bir zamân sonra mâhiyet-i asliyelerine rücû' ideceğine şübhe yoktur. Hatta insânda cefâ-dîde olan rûh, âzâde-i kayd-ı 'alâ'ik ü esâret olacaktır. Zirâ rûh 'ulvîdir. Cesed-i insânî süflîdir. Rûh 'ulviyete, cesed süfliyete vâsıl u mütevâsıl olacaklar ve birleşeceklerdir!..

Tavzîh-i Ma'nâ

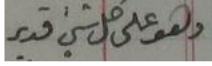
Rûh mâdâm ki 'ulvîdir. Şu hâlde yalnız cesedin kabirde, ve rûz-ı haşrde sevâbına müsâb, ve seyyi'âtına 'ikâb olması(nı) lâzım gelir ki bir sût'âl vâriddir! Fi'l-hakîka rûh 'ulvîdir. Fakat cesedle istînâsı olduğu için gerek seyyi'âtın 'ikâbını ve gerek hasenâtın derecâtını rûh ile cesed birlikde görecekdir. Meselâ bir a'mâ ile bir total her ikisi bir âhırın bağçesine elma çalmağa 'azm itseler! Total meşyden mahrûm yani yürüyemez ki elmanın bulunduğu ağaca kadar gidebilsün! Fakat a'mânın yalnız gözünden mâ'âda her tarafı zinde. Şu hâlde total a'mâyâ itkâ iderek a'mânın omuzlarına basup maksûd olan elmayı bu sûretle sirkat iderse rûz-ı hesâbda a'mâ dir ki *bu elmayı ben koparmadım, benim refikim total herif kopardı.* Total da dir ki: *Vaki'â ben kopardım ammâ benim ayaklarım elmaya yetişemezdi fakat bu kör herif bana mu'âvenet itdi de onun yardımıyla bu fi'il-i sirkat vücûda geldi* diye her ikisi de bu sûretle iddi'â ve berâ't-i seyyi'âtlerini taleb eyleseler! Hükm odur ki: Biri kör ve biri total olmak sıfatıyla her ikisi bu cürmi yekdiğerinin vücûdundan bi'l-istifâde müştereken ikâ' itmişlerdir. Her ikisi de bilâ-tefrîk bu cürm-i sirkatde müşârikdirler. Şu hâlde her ikisinin mu'âtib ü cezâ-dîde olması lâzımgelir. İşte hükm-i kânûn-ı ilâhî budur. Bununçün rûz-ı mahşerde rûh dahî

ma‘al-cesed ha(ş)r olunur. Yalnız cesedin haşr olunacağına dâ‘ir ‘akîde-i basîliyetler sûret-i dalâletde kalmışlardır. Muharrir-i fakîr lâzımgelen edille ile isbât ittiğimden dolayı bu husûsdaki şübheleri izâle etmek muvafık-ı nasfetdir. [15]

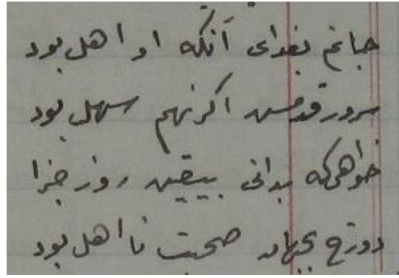
Beyt

Her meşîme-i madere düşen ve bir katre sudan ‘ibâret olan menî kıymetli bir gevher olarak ma‘rifet-i lutf-ı ilâhî ile vücûd-pezîr olur.

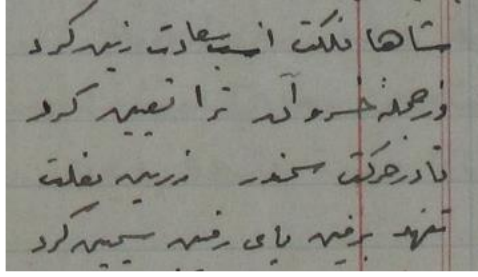
43 (X)

Cânım fedâ olsun o ehl-i dile! Eğer ayaklarını öpsem yine azdır! Yakînen cehennem neden ‘ibâret olduğunu bilmek istersen, bilmiş ol ki cehennem ‘âlemde kaba ve ehliyetsiz âdemle ülfet ve musâhabetden ‘ibâretidir.

Bedî‘a

Hüsn ü ân ü zarâfeti mahâret-i şâ‘irânesiyle mütenâsib olan (Mehîstî-i Dîrî) ki Sultân Sencer’in mahbûbe-i dilârâsı idi. Bir akşâm Mehîstî, Sultân Sencer’in musâhabetinden sonra artık tışarıya çıkmaya kalkınca, Sultân ‘ale’s-sabâh ‘azîmet-i tasmîm itmiş olduğundan hevâyâ bakmasını emr itmiş. Ve Mehîstî çıkup kar yağmış olduğunu pencereden görünce, huzûr-ı Sultân’a dönüp bilbedâhe bu rubâ‘îyi söylemiştir.

Me'âlî:

Ey pâdişâh, felek rahş-ı sa'âdeti hazırlayup ona binmek üzere 'umûm hükümdârların içinden seni inti(h)âb itdi! Seyr ü hareketinde, altûn na'li atının ayağı yere değmesün diye yer yüzünü gümüşle kapladı!..

Mehistî, bu rubâ'îsi üzerine Sultân Sencer'in mukarrebîn-i hâssı sırasına geçmesine sebep olmuştur.

Mülâhaza

Bu kadar 'âlî bir fikr ü hayâl-i şâ'irâneyi hâvî olan bu rubâ'î bir kadın tarafından bilbedâhe söylenmesi iki cihetden zevki okşamaz mı? Neş'eyi parlatmaz mı? Yavuz Sultân Selîm 'aleyhi'r-rahmetü'r-rahîm Hazretlerinin de İsfâhânlı "Hasan Cân" nâmında bir nedîmi vardır ki: Kendisi mahbûb olmakla berâber güftârındaki mahbûbiyet ve selâset de Sultân Selîm'in gönlünü teshîr itmiş ve hatta: Sultân müşârünileyhin meşhûr:

(X)

Mürdem-i dîdeme bilmem ne fûsun itdi felek
Giryemi kıldı füzûn eşkimi hûn itdi felek

Şîrler pençe-i kahrımdan olurken lertzân
Beni bir gözleri âhûya zebûn itdi felek

gazelini Hasan Cân'ın üzerine söylemiş olduğu rivâyet idilmektedir. Hasan Cân'ın kıymet ü meziyetini ölçmek için buraya 'ale't-tarîkü'l-muvâzene bir fikrayı yazacağız.

Hikâye

Yâvuz, esb-i süvâr olarak berây-ı tenezzüh bir mahalle gidiyormuş. Müşârünileyhin hakkında, yanından aslâ ayırmadığı ... Hasan Cân ile diğeri bir

nedîm daha varmış. Yolda giderlerken her nasılsa Yâvuz'un râkib olduğu hayvânın ayağı sürçerek na'linden husûle gelen bir çamur parçası Hasan Cân'ın yanağına konar! Hasan Cân'ın refâkatindeki nedîm, Hasan Cân'ın yanağındaki çamuru görünce *yâ leytenî kuntu turâbâ*¹⁷⁰ âyetini yanağındaki çamura telmîhen *kâşkî ne olaydı da yanağındaki o çamur ben olaydım* diye Hasan Cân'a ta'rîzde bulunur. Hasan Cân ise *önümüzde pâdşâh var, edeb lâzım, her vakit latîfe olmaz*, diye mırıldanır. Yâvuz mübâhaselerine iştirâk etmek üzere başını arkasına çevirüp *ne konuşuyorsunuz* diye sù'âl ider. Hasan Cân bilbedâhe ve *yekûlul kâfiru yâ leytenî kuntu turâbâ* yani *bu kâfir bana kâşkî yüzündeki çamur ben olaydım da ruhsâr-ı latîfini yalaya idim diyor* demiştir.

Hasan Cân Ayvansaray değirmeni[ni]n karşısındaki mezârlıkda medfûndur. Rahmetullâh. Sultân Mahmûd-ı sâninin de Musâhib Sa'îd Beg'i pek meşhûrdur. Sultân Mahmûd ... Eyüp'deki Gümüşsuyu nâm mevki'de İdris Köşki nâmıyla ma'rûf olan köşke gelerek orada husûsî sohbetlerle tenezzühde bulunmuş. Birgün er-mu'tâd mezkûr köşke gelerek Sa'îd Beg'i Eyüp'deki yalısından çağırır ve celb ider. Âşinâ-yı musâhabetde Sultân Mahmûd vehleten Sa'îd Beg'e *Sa'îd! Ben mi senden büyüğüm, yoksa sen mi benden büyüksün* diye sù'âl ider? Vâkı'â Sa'îd Beg Sultân Mahmûd'dan birkaç yaş büyük ise de Sa'îd Beg'e bu sù'âlin cevâbı pek biçimsiz düşer! *Zîrâ ben sizden büyüğüm* dimesi lâzımgelecek. Bu da Sa'îd Beg'in işine, hesâbına bir dürlü elvirmez de der ki: *Cenâb-ı Hakk vücûd-ı şahânelerinize 'ömr ü 'âfiyet ihsân buyursun kulunuzu Cenâb-ı Hakk kudûm-ı şehri-yârîlerini tehniye ve istikbâl etmek üzere birkaç sene evvel dünyâya getirdi!*

Pâdişâh bunun üzerine bir kahkaha koparup Sa'îd Beg'e der ki: *Sa'îd dolaşa dolaşa nihâyet işin içinden sıyrılıp yine çıktın!*

Sultân Mahmûd cinâs ve mizâha pek mâ'il imiş. (*)

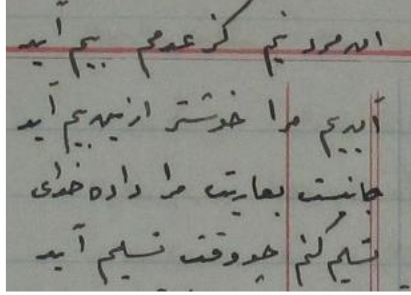
(*) Sultân Bâyezîd-i velî 'asrın şu'arâsından (Çâkerî)'nin de hâkân-ı müşârünileyhin latîfe-gûne bir sù'âline: *ber-vech-i âtî derhâl latîfe yollu bir cevâbı vardır. Şöyle ki Çâkerî'nin hengâm-ı civânda sakalı ağarmağa başlar. Ve Çâkerî'nin buna cânı sıkılarak boyamağa başlar. Sultân Bâyezîd merhûm birgün Çâker Beg, niçün bir nûrı zulmete tebdîl idersin ve ak sakalına kara urup kendini mücrimler*

¹⁷⁰ Nebe, 78/40.

gibi teşhîr eylersin? didikde Çâker Beg Pâdişâhım sinnini bilirim. Sakalım yalan söyler. İşte bu yalancılığını meydâna çıkarmak için yüzini karalayup tahkîr ü ahz-i intikâm idiyorum diye cevâb virmiş. Ve işbu nükte hâkân-ı müşârünileyhin hoşuna giderek birçok ihsân ile taltîf buyurmuşlardır!

Mürşid-i dil-âgâhım Hüseyin Fahreddin Efendi Hazretleri de ‘asrının yegâne zurefâsından idiler. Her ne zamân kuvvet ü inkıyâz-ı kalble meclis-i mürşidânelerine dâhil olsam sohbet-i ‘ârifâneleriyle dilîr olarak kemâl-i şetâretle ‘avdet iderdim. Müşârünileyhin bu mecelleye sığamayacak derecede pek çok hikemî ve edebî meşârible âhengdâr fıkra ve nükteleri vardır. Ez-cümle: Hâkân-ı esbâk Sultân Reşâd merhûm cülûsundan sonra Şeyh Efendi Hazretlerini ikide bir de serâya da‘vetle husûsî sohbetleriyle hâkân-ı müşârünileyhe münbasitü’l-hâl olurlardı. Ez-cümle yine birgün esnâ-yı musâhabetde hâkân-ı müşârünileyh vehleten şöyle bir sû’âlde bulunurlar: *Şeyhim, çalgı harâmıdır diyorlar, buna zât-i reşâdetiniz ne dirsiniz? Şeyh Efendi bu sû’âle derhâl Pâdişâhım ma‘lûm-ı seniyyenizdir ki cennet ve cehennem kapuları dardır. Çalgıya harâm diyenler, cehennem kapularının gıcirtısını duyarlar. Helâl diyenler de cennet kapularının gıcirtısını duyarlar. Velhâsıl hangi tarafa ihâle-i*¹⁷¹

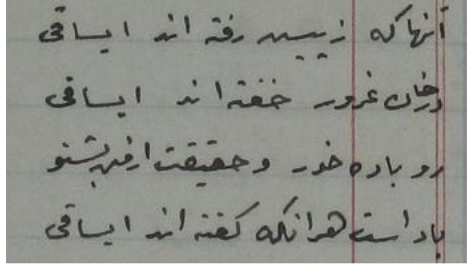
44 (X)

Yok olmakdan korkan takımdan değilim! Bence yokluk korkusu, yok olmak korkusuna müreccahdır! Cenâb-ı Hakk ‘âriyet olarak bir cân virmişdir. Vakt-i mev‘ûdı geldiği gibi bilâ-tereddüd yine sâhi[bi]ne i‘âde vü teslîm iderim. Bundan korkılacak ne var!..

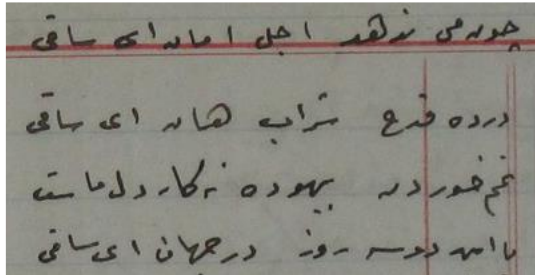
45

¹⁷¹ Cümle yarım bırakılmıştır.

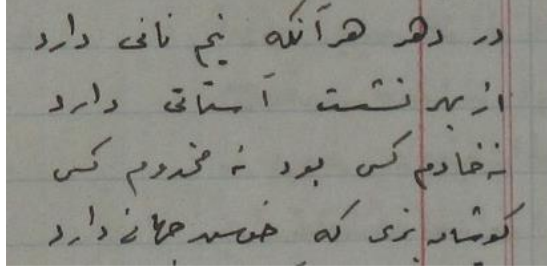
Bizden evvel gidüp hâk-i gurûrda ihtizâ iderek hâb-ı ebedîde bulunanları gözünün önüne getir. Ey sâkî, git, bâde iç ve hakikat-i ahvâli benden dinle. Zîrâ her ne derlerse disünler bunlar hevâ ve istihâleden ‘ibâretidir. Yani hulyâdan başka bir şey değildir!..

Sem‘ idilecek olursa o tarafın sesi duyulur. İş kulakdadır. Meselâ te’essürle dökilen gözyaşı sıcaktır. Fakat meserretle dökülen yaşlar bil-‘akis soğuktur. Her iki yaşın menba‘ı birdir ve ‘ayn-ı çeşmdir. İşte pâdişâhım bu gibi zevkler ahvâl-i rûhiyeye tâbi‘dir. Nasıl ki rûh müte’essir ve müteyakkız ise çeşm-i nem sıcak, kezâlik yine aynı zamânda o rûh münbasit ise çeşm-i nem de münbasit ü serîn cereyân ider. Şimdiye kadar bâ‘is-i kıl ü kâl olarak devâm iden mes‘ele bundan ‘ibâretidir, buyurmuşlardır. Hâkân-ı müşârünileyh şu zarîf nükteye fevka’l-‘âde izhâr-ı memnûniyet buyurarak dergâhın ta‘mîr ve tefrîşini hazîne-i hassaya irâde itmişlerdir. Sultân Mecîd merhûmun şehzâdegânı içinde en güzîde ve nâfiz Reşâd Efendi merhûm idi. Kendileri talâkat-ı lisâna mâlik bir edîb idi. Sultân Mecîd selâset-i nutkına firîfte olarak hiçbir zamân nezdlerinden ayırmazlar ve ne tarafa bir gidiş olsa Reşâd Efendi’yi de muvâcchelerine alırlarmış. Ma‘rûz kaldığı 33 senelik istibdâd-ı zebûn kahrı olmuş ve hâl-i şeyhûhetde de 8 sene kadar saltanat-ı âsitânında devletin gâ’ileden gâ’ileye dûçâr olması yüzünden biristirâhat-ı kalb ve vicdân-ı müyesser olmayarak irtihâl itmişlerdir. Rahmetullâhi ‘aleyh.

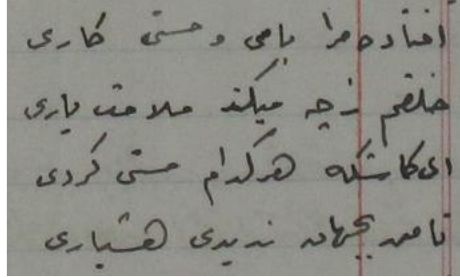
Bu meclis-i ‘ayşda fazla kadeh-zen olmağa sâkî ecel müsâ‘ade göstermez!
Beyhûde gamhârlık idüp de iki üç günlük ‘ömr için bu kadar perhîzkârlık
gösterme!

47 (X)

Bu dünyâda yarım ekmeği ve oturacak bir kulübesi olan âdem, ne
metbû‘iyyet gâ‘ilesini üzerine alır ve ne de tâbi‘iyyet zilletini irtikâb ider! Safâ-yı
hâtır ile âzâde yaşa ki cihân ‘âlem ona gıpta iderler!.

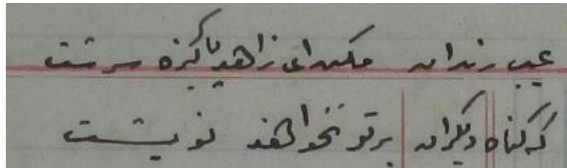
48

Bana bu mey, ve mestikârlık ve meyperestlik bir nasîbe-i ezeldir. Halk,
‘acâbâ bu kadarını neden lev m ü ta‘n iderler?!.. Ey lâ‘im, kâşkî sen de şâ‘ibe-i lev m
gibi bir ahlâk-ı zemîme ve fazîha bulunacağına benim gibi ayıklık yüzi görmeyüp
de mest-i müdâm olaydın dahâ hayrlı idi.

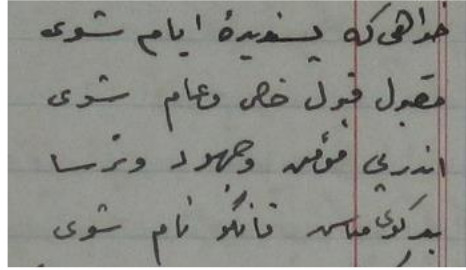
Lisânü’l-gayb ‘unvânını hâ‘iz olan Hâfız-ı Şîrâzî:

(X)

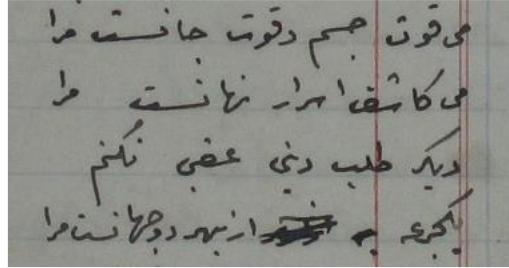
Sakın serhoşların ‘aybını yüzlerine urma! Ey pâk-dâmen! Onların ‘aybını
senin üzerine yazma(z)lar! Zîrâ her koyun kendi bacağından asılır!..

49 (X)

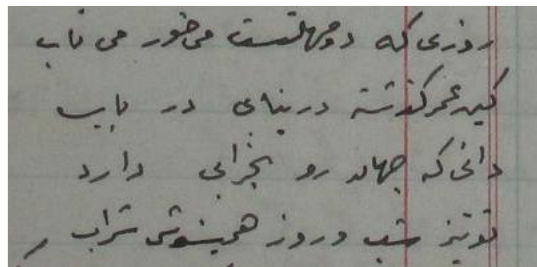
Gerek mü'min ve gerek münkir olsun hiçbir kimsenin 'aleyhine söyleme ki makbûl-ı hâss ü 'âm olup senin arkandan kimse fenâ söz söylemeyüp dünyâda bir iyi nâm bırakasın!..

50

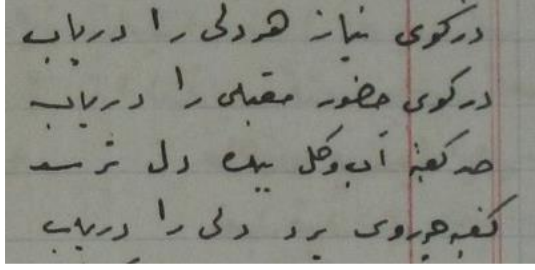

Mey, kanâ'ate göre, ancak bidâ'a-i cism, ve gıdâ-yı rûha medâr, ve kâşif-i esrâr, ve izâle-i nevâ'ib-i rüzgârdır. Bir katre mey gerdiş ü âlâyîş-i dü-cihândan iyidir. Bundan başka dünyâ ve âhiretde başka bir şey istemem!

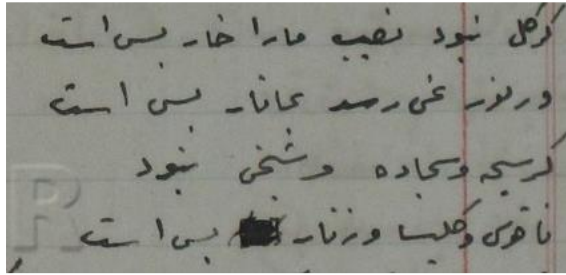
51

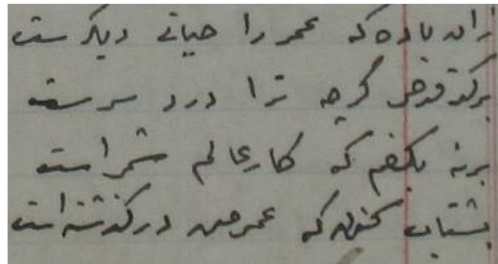
Bir iki günlük mühletini boş geçirme, hemân mey iç! Zîrâ 'ömr-i güzeşte bir daha ele geçmez ki telâfi-i âmâl idesin. Bilesin ki cihân ... gösterüp, fâniliğini ifhâm etmektedir. Sen de giceyi gündüze katup şerâba devâm ve husûl-ı intizâm-ı hayâta sa'î ve ikdâm-ı tâm it!

(x) Her gönül semt-i niyâza 'azîmet iderse rehâyâb-ı vusûl olur. Ve Ka'be-i kabûl-i hâcâtta huzûr u sa'âdet bulur. Çamurdan yapılmış olan yüz Ka'be bir gönle irişemez! Ka'be'ye gitmeğe ne lüzûm var! Git, bir ehl-i dili yakala, işte sana ehl-i Ka'be ve metâf ancak odur!..

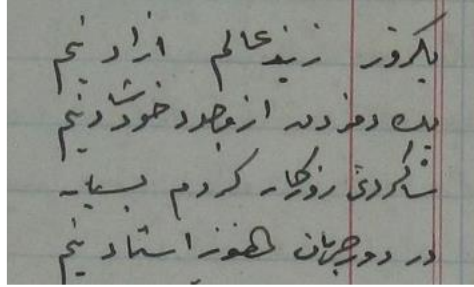

(x) Eğer nasîbimizde gülün riyâh-ı tabiisini koklamak mukadder değilse dikenini bize kâfidir. Eğer bizi nûr-ı mahrûm-ı nisâb iderse nâr-ı beyzâ bize kâfidir. Şâyed maksûdımız olan tesbîh ve seccâde ve şeyh bulunmazsa kilisa ve nâkus ve zünnâr bize kâfidir. Zîrâ hârdan murâd gül, nârdan murâd nûr, seccâde ve kilisâdan murâd taleb-i rızâ-yı Yâ Rabbi olunca bizim için hepsi yeksândır. Hiçbir farkı yoktur!

Hayâta hayât bahş iden bâde-i lebrîzini bana sun! Bu bâde her ne kadar senin başına bir derd ise de gine çabuk elime vir ki bu ‘âlemde bâde ile neş’e-yâb ve telzîz-i hayât ideyim. Zîrâ ‘ömrüm geçmektedir.

55

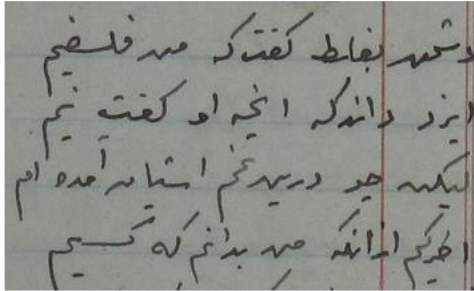

Bugün kayd-ı ‘âlemden âzâde ve bir dem hüzn-i ıztırâbdan âsûde bir hayât ile şâdân olmadım. Târem-i atlâs olan şu dünyâyâ pek birçok şâkirdlik itmiş isem de dahâ cihânın ne tarafa döndüğüne ‘akl irdirüp de üstâd olamadım!...

Mülâhaza

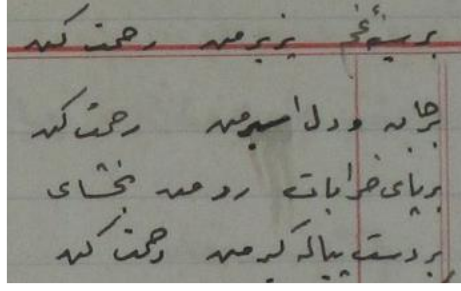
Hayyâm, ‘ulemâ-yı ehl-i hey’etden olduğu hâlde dahâ dünyânın ne tarafa döndüğüne ‘akl irdiremezse artık üst tarafını kârîn-i muhtereme düşünsün!...

56

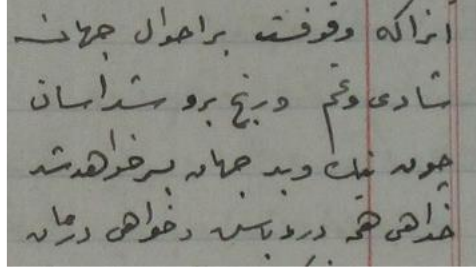
Düşmen benim bir feylesof Felâtûn tedbîr olduğımı galat-ı rü’yetle görüp bana söylüyor! Hâlbuki Hudâ bilir, ben onun zâhibi gibi değilim. Yalnız şu kadar var ki âşiyân-ı gamm olan şu dünyâyâ nasılsa bir kere geldim. Geldim ammâ şu dünyâda ancak kendi varlığını mevcûdiyetime anlayabilirim.

57

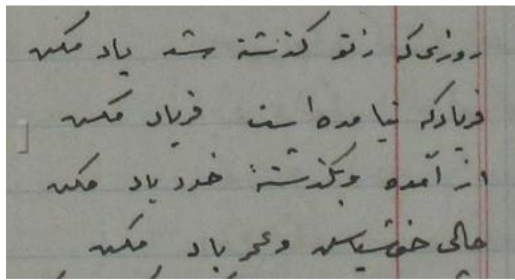
İlâhî, sîne-i gamm-pezîrimle, esîr-i mihnetgede-i ‘aşkın olan cân u dile ve hüzn-i harâbât olan ayağıma piyâlegîrlik iden destime ridâ-i ‘afv çeküp merhamet eyle!...

58

O kimse ki âşinâ-yı ahvâl-i cihândır. Şâdân u gamgîn ve rencûr olmak ana âsân ü yeksândır. Çünkü cihânın nîk ü bedi bir kere başına gelen ve germ ü serd-i cihândan geçmiş olana ister derd ister dermân olsun o kimse için müsâvîdir.

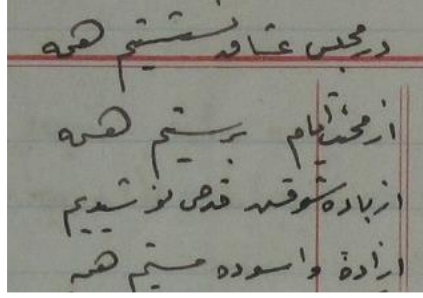
59

Bugünün geçtiğini ve yarının nasıl geçeceğini düşünüp de feryâd eyleme. Bu geliş gidişden gerdişe düşme! Vaktini hoş geçirmeğe bak! Beyhûde gamm yeme!..

60

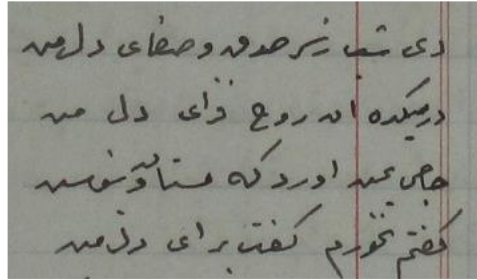

Dâ'imâ meclis-i 'uşşâkda bulunup, mihnet-i eyyâmdan geçdik. Kemâl-i şevk ü şetâretle bâde-nûş olup, gammdan âzâde ve hayât-ı sâde ile imrâr-ı hayât eyledik.

Mütâla'a

Ehl-i safânın mey ve meyhânesi ne olduğunu göstermeğe kâfi olan meşâhîr-i şu'arâdan Mevlânâ Lutfullâh Nişâbûrî'nin şu rubâ'îsi şâyân-ı zikr görülmüşdür.

Me'âli:

Dün gece kalbimin sıdk u safâsı âsârından olmak üzere meyhânedede gönlümün medâr-ı hayâtı zât bana bir kadeh getirüp *al iç didi. İçmem didi. Benim hatrım için didi!*..

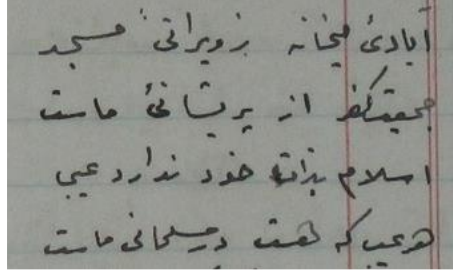
Müşârünileyh mülûk-ı zamândan pek çok hediye ve ihsânlarla nâ'il olup cümlesini bir eliyle alarak diğer eliyle bi-tamâmihâ fukâra ve muhtâcîne tevzî' eyler imiş. O âhir-i 'ömründe bir köye çekilüp orada idindiği bir küçük bağda münzeviyâne hayât geçirmekte idi. Bir gün ahabından bir cemâ'at ziyaretine gelüp birçok vakit kapuyu çaldıkları hâlde açılmadığından içlerinden birisi dîvârdan atlayup kapuyu açmış. İçerüye girmiş olduklarında kendisini ser-(z)emîn-i secde olduğu hâlde mest görmüşler ve elinde yukarıdaki rubâ'îyi hâvî bir parça kâğıd bulmuşlar. (Rahmetu'llâhi aleyh).

Muharrir-i fakirin:

Beyt

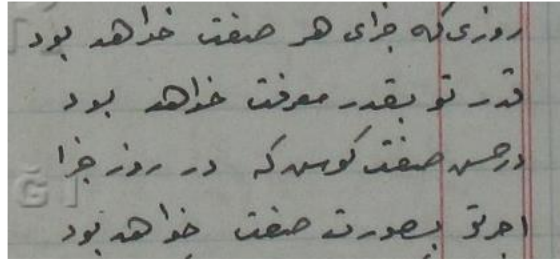
Âlâyişi bir hâb u hayâldir feleğın
Beyhûde ana sarf itmeyesin emeğın

61

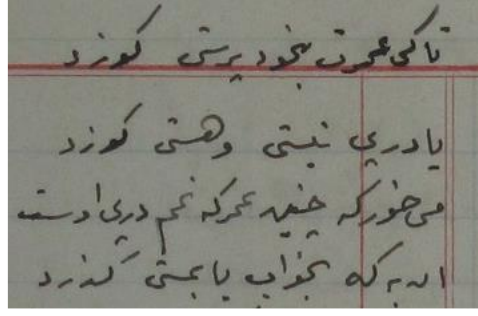
(x) Meyhânenin ma ‘mûr u âbâdân oluşı, mescidi hâr u hakîr gördüğımızden ilerü gelir. Ehl-i küfrün kuvvet ü cem‘iyyeti bizim perîşân-ahvâl olduğımızdan ilerü gelir. İslâm hadd-i zâtında nevâkıs u ma‘âyibden müberrâdır. İslâmiyet’de gördüğın ‘ayb u noxsân senin hakkıyla müslümân olmadığındandır. O noxsâniyet İslâmiyet’e değil sana raci’dır.

62

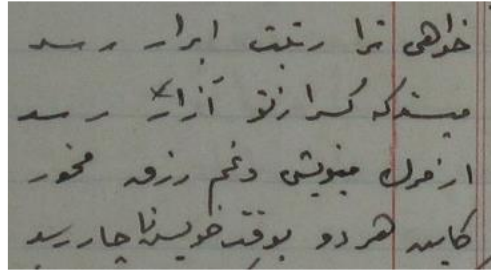
Her gûnâ a‘mâl-i ... ve kabîhanın cezâsını göreceğın kıyâmet gününde senin kader ü menzilin(in) derecât-ı ferâset ü ‘irfânına mütenâsib bir hâlde bulunacaktır! Bununla berâber ahlâk-ı hüsne ve evsâf-ı ... iktisâbına çalışmalısın! Çünkü hayr ü şerden herhangi sıfat ile muttasıf isen hem de o sıfat sana cezâ sûretinde temessül ve teşekkül idecekdir! Nitekim bu makâma münâsib bir hikâye vardır. [16]

63

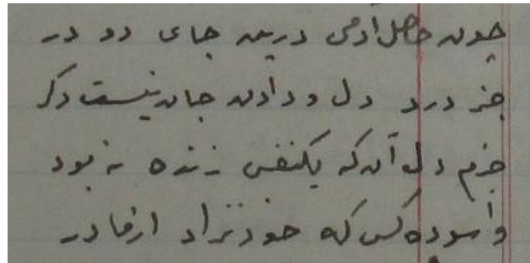
Daha ne vakte kadar 'ömr-i 'azîzin, hodperestlik veya kesb-i servet veyâhûd mâl-i mevcûdiyenin muhâfazası endîşesiyle geçüp giidecekdir. Hemân 'işrete koyul ki âlâm-ı eyyâmın ta'kîb etmekte olduğu bir 'ömrün ya uyku veyâhûd sermestî ile geçüp gitmesi evlâdır!...

64

Rütbe-i ebrâra nâ'il olmak istersen kimsenin senden incindiğini isteme! Ölümünden endîşe itme, rızık için gamm yeme. Çünkü bunların ikisi de vakt ü sâ'ati gelince sen nerede bulunacak olsan çâresiz seni gelüp bulacaktır!..

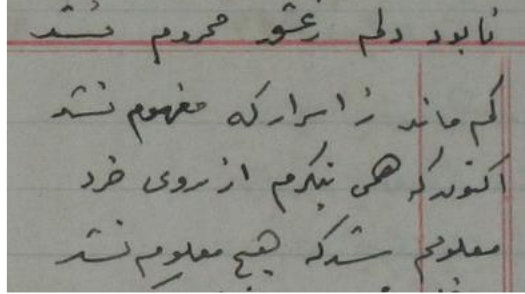
65

Mâdâm ki biri mehd! Diğeri mezâr! ... ve iki kapuyı hâ'iz olan bu dünyâda gönül ...dan ve nihâyet cevher-i cânı gâ'ib itmeden başka bir kâ'ide mutasavver

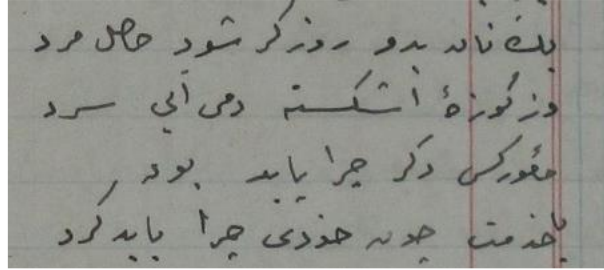
değil imiş, öyle ise bahtiyardır ol âdem ki bir hayât bulunur. Hele anasından doğmamışların sa'âdet-i hâline hiç diyecek yok!..

66

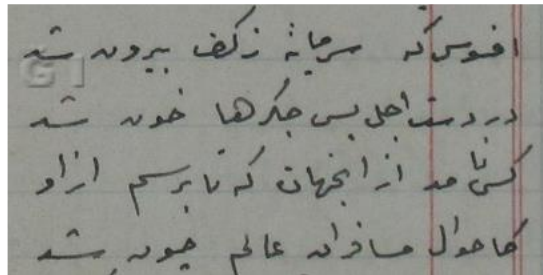
Oldum olalı gönlüm feyz-i 'aşkından mahrûm ve hâlî kalmadı. Serâ'ire dâ'ir hall u keşf idemediğim mesâ'il pek az kalmıştır. Hâlbuki şimdi ... mülâhaza ile anlıyorum ki bu kadar idrâkât ve ma'lûmât ile berâber, hakikate dâ'ir hiçbir şey anlayamamışımıdır!..

67

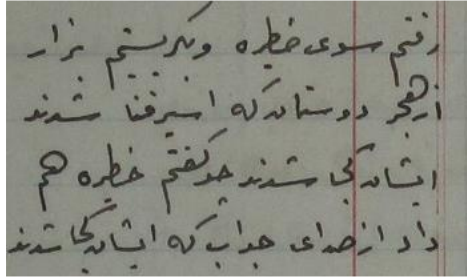
(xxx) İki gün çalışup bir ekmek kazanmak ve kırık destîden bir lahza soğuk su içmek kâbil iken sebab-i mücbir olduğu hâlde başkasının bâr-ı emri altında niçün ezilüp kalmalı? Veyâhûd kendi gibi bir insânın hizmetinde neden ihtiyâr-ı mezellet itmeli!...

68

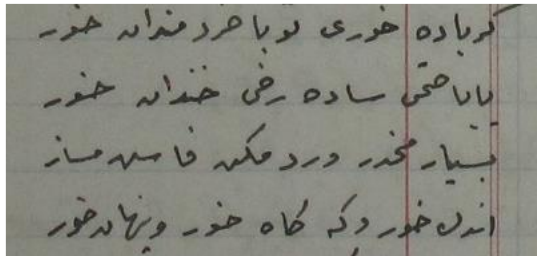
Dirîgâ ki sermâye-i ‘ömr-i ‘azîz elden gitdi, ecel elinde ciğer-hûn olmadık kimse kalmadı! Bir kere o dünyâdan kimsenin dönüp geldiği yok ki soralım, bakalım, buradan o tarafa gidenlerin ‘âkıbet-i hâli müncerr oldu!..

Şâ‘ir-i hakîm ... âtîdeki rubâ‘îsi ibretnümâ bir tarzda olduğundan bi’l-münâsebe buraya dercine lüzûm görüldü:

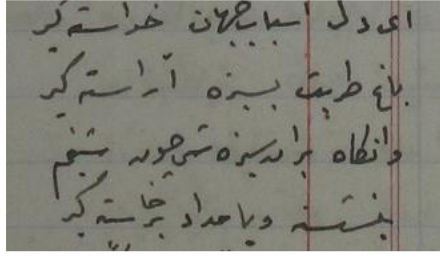

Me‘âli:

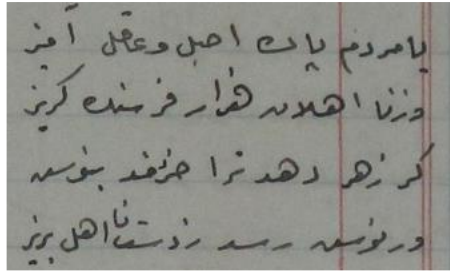
Mezârîstân tarafına gidüp esîr-i fenâ olan dostların hecr ü iştiyâkından hüngür hüngür ağladım. *Onlar nereye gtdiler?* diye bağırdığımda mezârîstân dahî ‘aks-i sadâ ile cevâb vererek (*Onlar nereye gtdiler?*) didi. Her gün cesedlerimizi yutup kara bağırında saklayan mezârlığın dahî sâ’ilden ziyâde ma‘lûmâtı olmayup da ‘aks-i sadâ kuvvetiyle mütehayyirâne: “*Onlar nereye gtdiler?*” diye bağırması sanki ben de sana soruyorum gibi hayret-efzâ cevâb virmesi pek şâ‘irâne ve hakîmânedir!

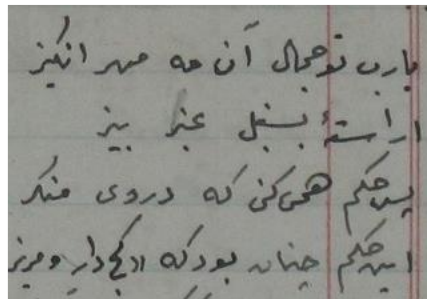
‘İşret idecek olur isen yâ ehl-i ‘irfân veyâhûd güler yüzlü bir civân ile it!
Çok içme! İçmeği ‘âdet idinme! İçdiğini bildirme! Seyrek iç, gizli iç!...

Ey dil, bilcümle esbâb ta‘ayyüş-i cihânı temellük itmiş ve bâğzâr-ı neşâtını sebze-i inbisât ile müzeyyen olmuş farz it. Ve şöyle farz it ki o yeşillik üzerine şebnem gibi bir gece kadar karar olup oturmuşsun da sabahleyin tulû‘-ı âfitâb ile yürüyormuşsun!..

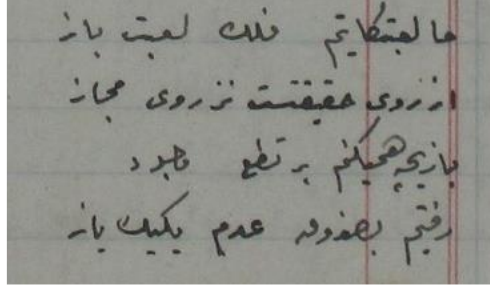
Dâ‘imâ asîl ve ‘âkil zevâtın musâhabetini ihtiyâr eyle! Ve nâ-ehllerin ülfetinden fersah fersah firâr eyle! ‘Âkil kimse sana zehr içmeği teklîf iderse kabûlde tereddüd itme! Fakat ehliyetsiz âdem sana şerbet dahî sunsa hemân dökivir içme!..

Îlâhî, o muhabbet-engîz mehveşin cemâlini hem sünbül-‘anber... ve kâkül-i müşk-âmîz ile mutarrâ ve müzeyyen kılarırsın! Ve hem de “Sakın bakma” diye bizi anın temâşâ-yı cemâlinden nehy idersin! ... ve kabûlî tâkat-ı beşeriyenin hâricinde

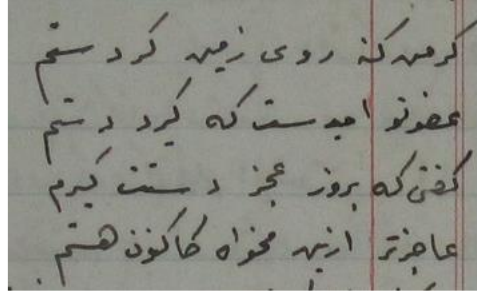
bulunan bu emr-i celîlin hükmi, bir tolmuş kâseyi “ *Eğri tut ammâ sakın içindekini dökme*” demek gibi muhâle müte‘allik emr ü tekâlifden sayılmaz mı?!..

73

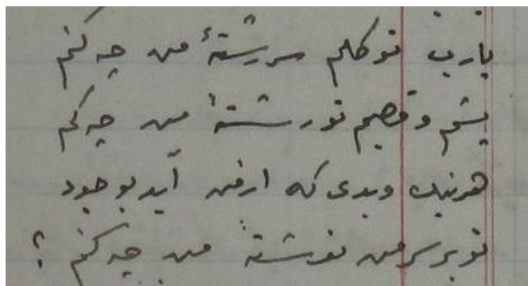
Biz tâkım-ı kuklalarınız! Felek ise bizi oynatan kukla-bâzdır! “Bu teşbîhi hakîkat olmak üzere telakkî iderek mecâza haml itmemelisin”. Şöyle bir ... besât-ı vücûd üzere oynadıktan sonra tekrâr sanduk-ı ‘ademe girüp nihân olduk!

74

Küre-i ârz üzerinde mevcûd-ı ma‘âsiyi, yalnız ben irtikâb itmiş olsam bile yine hakkımda tafsîlât-ı Rahmâniyyenin dest-gîr-i ‘afv u ... buyrulacağını ... iderim! “Rûz-ı ‘acz u hâl dermânda gide elinden tutarım” diye va‘ad buyurmuşdun! Artık bu bulduğım hâl-i felâket-i iştimâlden daha beter daha acınacak bir hâlde bulunmaklığımı ârzû itme Yâ Rabbî!!.

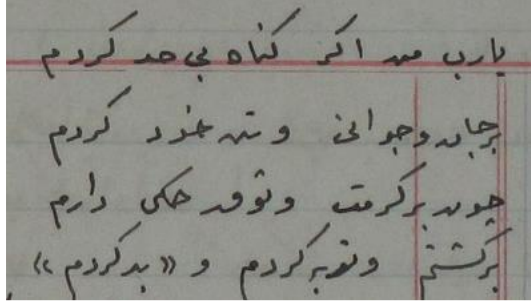
75

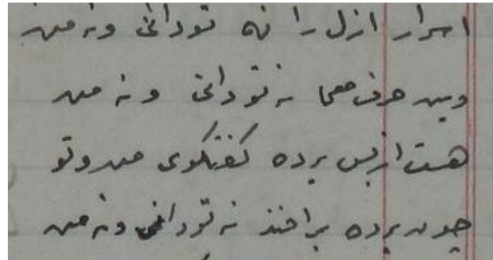
Yâ Rab, masdar-ı hasenât ü seyyi'âtı olan tıynetimi yed-i ... sen yoğurmuşsun, ben ne yapayım! ... her nedense ... u bûd-ı hilkatimi sen bükmüşsün sen eğirmişsin! Bunda benim ... nedir? Benden ... idegelen kâfe-i hayr u şeri rûz-ı ezelde sen benim alınma yazmış olduğın hâlde bu mekadderâta ben hangi iktidâr ile karşı turayım da anları işlemeyeyim?!..

76

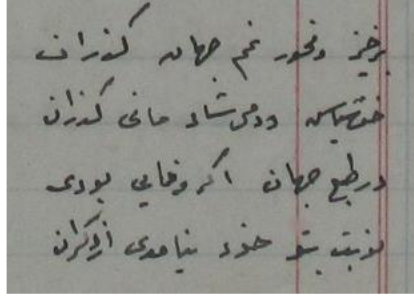
Yâ Rab, her ne kadar hesâbsız günâh işledimse de gayrın hukûkına tecâvüz etmeksizin ne itdimse de kendi cânıma kendi vücûduma kendi gençliğime itmişimdir!. Fakat ... ma'zeret-pezîrine kemâl u şevkim der-kâr olduğundan bâb-ı ihsânına dehâletle sâlik olduğım ...den rücu' kıldım, tövbe itdim (*Lâkin fenâ itdim*). Fenâ itdim didimse sebep günâh işlemek tatlı bir i'tiyâddır. Bu i'tiyâda ebediyyen vedâ' idiyorum. Çünkü tövbemde sâbit-kadem olacağım!..

77

Serâ'ir-i ezeliyeye ne sen vâkıfsın ve ne de ben! Bu ... ne sen ... idebilirsin ne de ben! ... için der-miyân itdiğimiz hakikat değil kıyâsât-ı bi'l-cümleden 'ibâretdir! Bunlar hep zunûn-ı dâhiyedir. Perde ara yerden kalkdıkdansonra hakikat ne senin bildiğin gibi çıkar! Ne de benim bildiğim gibi! Zîrâ nazariyyât ile hakâyıka kesb-i vusûl mümkün değildir!..

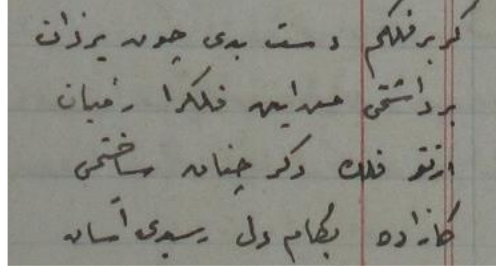

Kalk, bu geçici dünyâ için tasalanma! Kendini hoş tut, vaktini hoş geçirmeğe bak! Bunu iyi düşün ki dünyanın “herkese bâkî olacak kadar” tabî‘atinde vefâ olmuş olaydı, eslâf hakkında olup, zâten o zamânda da nevbet-i hayât sana gelmez idi!..

Mülâhaza

Bir tıfl-ı nâ-resîdenin babasına *bu çocuk senin nendir?* demişler. Babası, *gonçe-i ümîdim, nev-bâde-i hayâtımdır* demiş. Bir zamân sonra çocuk bâliğ ü mürâhik olmuş, yine *bu senin nendir* diye sû’âl itmişler, babası *ortağımıdır*, demiş. Ve bir müddet sonra da artık peder ihtiyârlamış, ve yine aynı sû’âli sorup *bu çocuk nendir?* [demişler]. Dehşetli bir düşmenim demiş! Zîrâ bir tıfl-ı nev-zâd bidâyeten sevilir, sonra pederinin mâlına ortak olmağa kalkar ve daha sonra da babamın mirâsını elde itsem, diye dört gözle pederinin mevtini temennî ider! Küçükler seleflerinin yerine kâ’im olmak tabî‘atin iktizâsından ve ‘âdât-ı câriyye-i ilâhiyedendir!

Bir hükümdâr vezîrine hitâben *dünyâda her şey mükemmel yaratılmış, yalnız ölüm gibi dehşetli bir ‘âkıbet olmasa idi ne iyi olurdu* demiş! Vezîri derhâl buna cevâben demiş ki: *Ol zamân nevbet-i hükümdârî size eslâfınızdan intikâl iremez ve eslâfınız dünyâda muhalled kalup siz de dünyâ yüzünü bile göremezdiniz!* diyerek hükümdâra güzel bir ders-i tesellî virmişdir!..

Eğer kâdir-i mutlak kadar, bende ikdâr olaydı, şu felek-i ... reftârı büsbütün ortadan kaldırıp yerine kayd-ı emel-i dünyâdan âzâde olanları bahtiyâr idebilecek diğerk bir felek î'câd iderdim.

Tavzîh-i Ma'nâ

Hayyâm'ın şu rubâ'îsindeki medfûn olan hazîne-i ma'nâyâ mavlevî (Şûrî) dedenin âtîdeki tercî'-i bendinden ... mesabesindedir:

(Şûrîyâ) erbâb-ı 'irfân ile oldunsa karîn

Yeme gamm dünyâ için ferdâ için olma hazîn

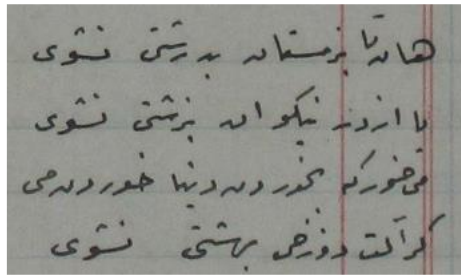
Bakmadılar gayrıya gayret idüp ehl-i yakîn

Olmadılar merd-i nâ-cinsiyle bir dem hemnişîn

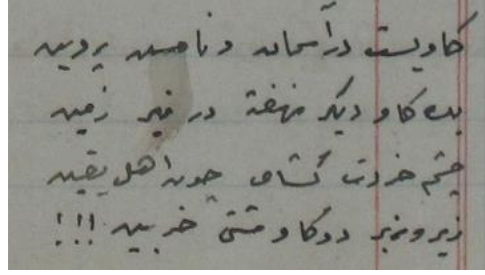
Gülşen-i cennât-ı 'aden istersen ey yâr-ı güzîn

... her hirmen-i süflîden olma dâne-çîn

Mekteb-i 'irfâna gel zinhâr olma bî-haber

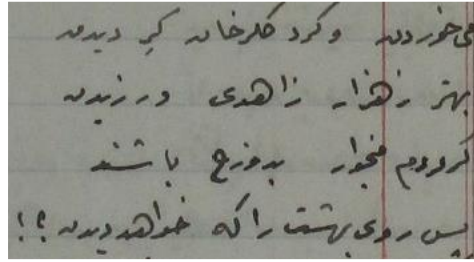

Rindân-ı mey-perestin (bezm-i) sakın huşûnet-i tab' ile varmayasın! Yâhûd ...dânın kapusından istiskâl ile teb'îd olunmayasın! Aen hemân nûş-ı mey-i gül-fâma devâm it ki cehennemın anahtarıyla cennete rehyâb-ı vusûl olamazsın!

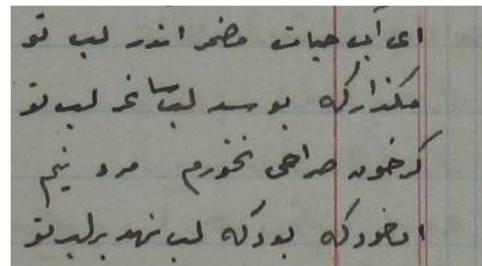
Sünbüle isminde gökde bir öküz var! Bir öküz de küre-i arzın altında turuyor! Ehl-i yakîn gibi basar-ı basîretini aç da bu iki öküzün hem altında hem üstünde birtakım eşeklerin yetişdiklerini seyr it! Eslâfdaki böyle garîb ve bâtil i'tikâda ta'rîz idiyor. Hayyâm şâ'ir olduğu kadar da 'ilm-i hey'et 'ulemâsından bulunmakla bundan yedi yüz sene evvel bu gibi i'tikâdâta hücûm idiyor. Daha henüz Avrupa'da bile rasadât fen[n]ine terakki itmemişken Hayyâm mirsâd-ı basîret u 'irfânıyla hûlyâ-perestlere ta'rîz ve hücûm iden bir dâhîdir!

82

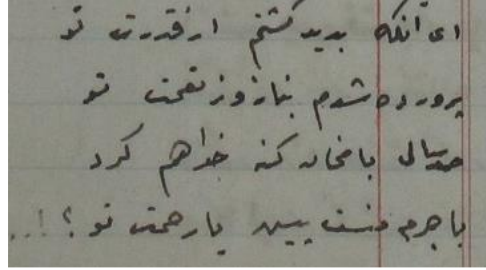
Mey içmek ve gül-rûhların peşinde dolaşmak bin kere müzevirâne zühd! Ve riyâkârâne takvâ! ihtiyâr etmekden evlâdır. Eğer mey nûş idenlerin cümlesi cehenneme gitmesi lâzımgelse ya cennetin yüzünü kim görecekdir bilemem!

83

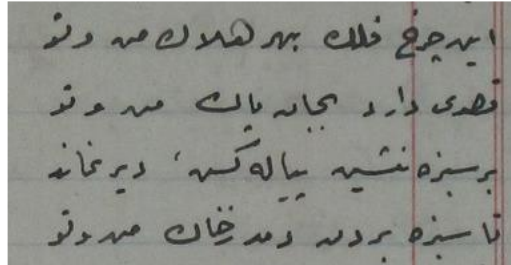
Ey leblerinde ... âb u hayât gizlenmiş olan cânânım! Kadehe leblerinden bir parça almak müsâ'adesini virme! Eğer ... kanını içmezsem ben de insân değilim! O kim oluyor ki dudağını senin dudağına yanaştırmak cür'etinde bulunsun!

84

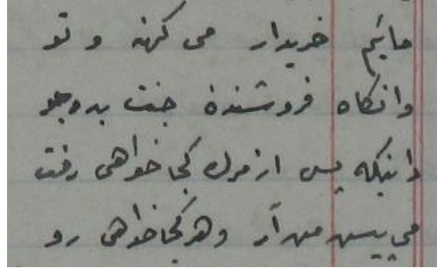
Ey yed-i kudretiyle sâha-yı vücûda gelmiş ve ni'am-ı celîlenle ... ve perverde bulunmuş olduğım kâdir-i lâ-yezâl! Mücerred kerem-i bî-...ını tecrübe maksadıyla 'ömrüm ... olduğu kadar belki yüz sene ma'siyet ile iştigâl ideceğim! Bakalım, ... benim ma'siyetim mi ziyâde gelecek? Yoksa senin kerem ü merhametin mi?

85

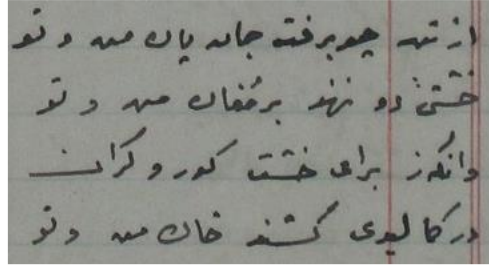
Bu çarh-ı feleğın ... iltizâm ile senin ve benim cânımıza kâd itmiş olduğu anlaşılıyor! Bunu böylece bil de git hemân bir yeşillik üzerine otur ve câm u bâde ile keyfini yetiştirmeğe bak ki hem senin ve hem benim cân mezârımızda yeşillik peydâ olmağa çok vakt kalmamıştır!

86

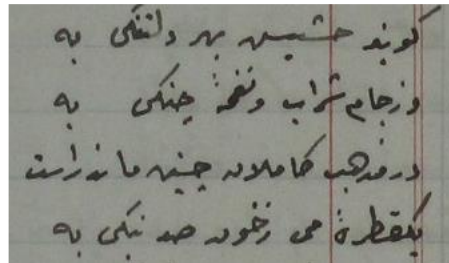
Gerek eski ve gerek yeni şerâbın ... benzer! Daha doğrusunu ister misin? ... cenneti iki arpa dânesine satan dâhî benzer. (Hazret-i Âdem'den kinâye) öldükden sonra nereye gideceğini biliyor musun? Sen şuradan benim nevâle-i şerâbımı getir de cânı[nı]n istediği yere yıkıl git!...

87

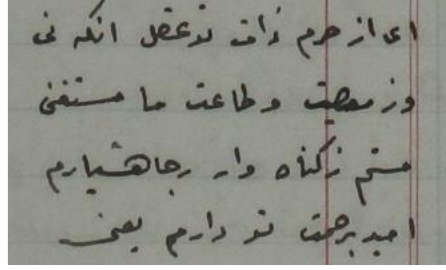

Benim ve senin cân-ı pâkimiz ... benden çıkup gitdikden sonra, lahdhânemizi iki üç dâne tuğla ve kerpiç ile örterler! Ba'de başkalarının mezârına iktifâ idecek yuğlayı i'mâl etmek üzere senin ve benim hâk-i vücûdımızı yoğurup tuğla kalıbına ... iderler!..

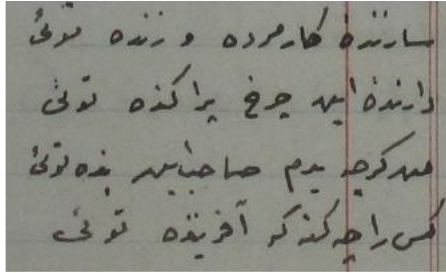
88

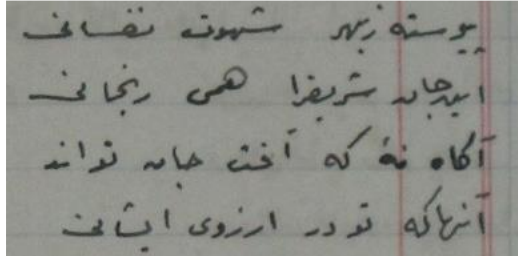
Diyorlar ki hâşâ sen cân sıkıntısı için iyi olup hele ... ke(m)sâlet ... şerâbdan ve neğme-i çengden daha ziyâde mü'essirdir! Benim buna dâ'ir ma'lûmâtım yok, fakat bunu iyi bilirim ki bir damla şerâb yüz esrâr-keşin murdâr kanının diyetidir!!..

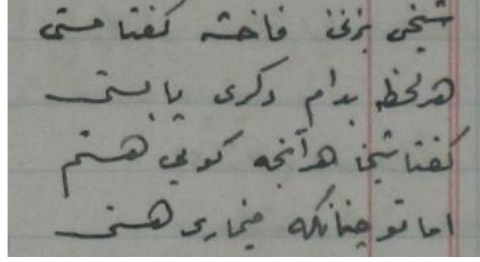
Ey harîm-i zât-ı akdes, ...ü'l-'ukûl olan zât-ı cell ü 'alâ! olan ve bizim tâ'ât u ma'âsîmizden müstağnî bulunan ...! Her ne kadar şerâb-ı ma'sîyyetle sermest isem recâ vü tazarru' husûsunda ayık ve hûşyâрім! Ve ne hâlde bulunursam bulunayım hemân 'afv u merhametine ümîdvârım!...

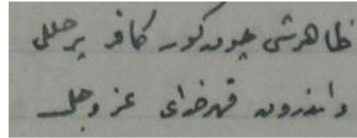
Ahyâ vü mevtânın işini gören ve bu âsârı tağınık çarhı muhâfaza iden sensin. Ben her ne kadar fenâ kul isem, bu kulun sâhibi sensin! Yaradıcı sen olduktan sonra kimde ne kabâhat var?!..

Münhemik olduğın şehvât-ı nefsâniye sevk u dalâletiyle cân-ı mukaddesini dâ'imâ rencîde ve iz'âc etmekdesin. Hâlbuki ... ârzû itdiğin şeylerin her biri cân-ı 'azîzin hakkında birer belâ-yı cürm olduğundan haberin yok!

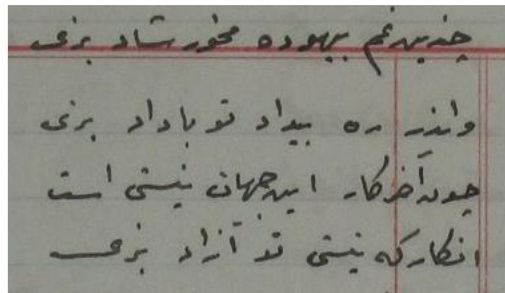

Sûret-i zâhiri hilye-i salâh ile ... olan şeyhin biri, ... bir fâhişeye didi ki “*sen ser-hoşsun ve her sâ‘at bir ...dâm-ı hevesine giriftarsın, şöylesin, böylesin*” didi! Fâhişe de cevâben didi ki (*Yâ şeyh sen beni nasıl ki görüyorsun hemân ben öyleyim! Fakat Allâh için söyle ki sen de tıbkı görüdüğün gibi misin?!..* Nitekim Mevlânâ:

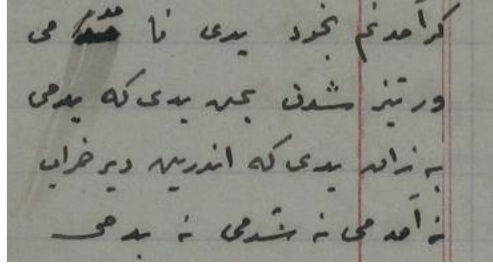

Me‘âli:

Zâhir hâli ...perest mezârına benzer. Pür-zerr ü ziver ammâ içerüsi Cenâb-ı vâcib-i te‘âlâ’nın zulmet-hâne-i kahr u ‘azâbı ile memlûdur.

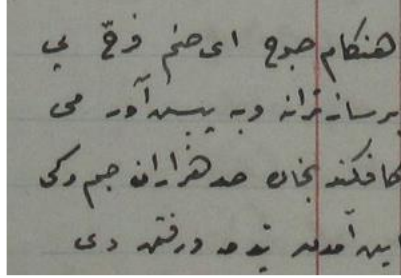

Bu kadar beyhûde gam yemeğe sebep nedir? Ne oluyorsun? Biraz da şâdmân olarak yaşa! İşbu zulm dünyâsında biraz da ‘adl u insâf ile hareket it! Mâdâm ki dünyânın sonı yokluk imiş, sen de kendini yok farz eyle de bu varlık ‘alâ’ikinden vâreste ve âsûde olarak yaşa!

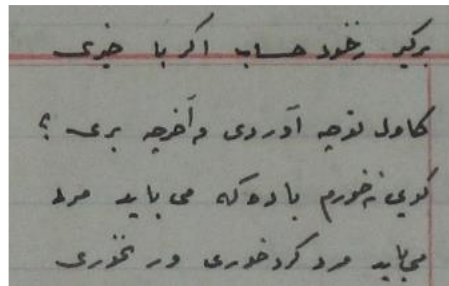
Eğer bu virânhâne-i cihâna gelmemek elimde olaydı hiç gelir miydim? Kezâlik gitmemek elimden gelseydi ne olduğu mechûlüm olan diyâr-ı ‘ademe hiç gider miydim? Hâsılı bundan a‘lâsı olmaz ki işbu harâb-âbâda ne gele idim ne de buradan gide idim ne de burada buluna idim!

95

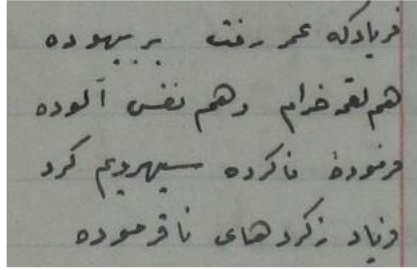
... ey büt-i mübârek-kadem kalk! Terâne-sâz aheng şehnâz-ı nâz olarak esbâb-ı ‘işreti ihzâr eyle! Zîrâ bu haziran ve kânun aylarının ‘ale’t-tevâlî gelüp gitmesi binlerce Cemşîd ü Keykubâdları tîre-i hâk u helâke sermişdir!

96

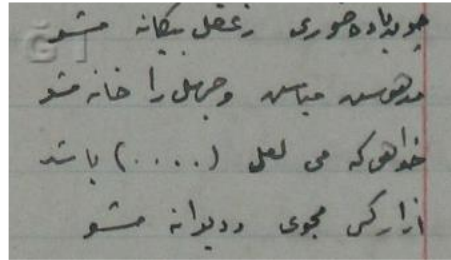

Eğer ‘ârif isen kendi hâlini şu veçhile mukâyese eyle. Bak dünyâya gelirken ne getirmişsin? Ki giderken de anı alup götürrebilesin?! Ve hem diyorsun ki ‘işret itmey, zîrâ idersem ölürüm: Bilmiş ol ki ‘işret itsen de itmesen de öleceksin!..

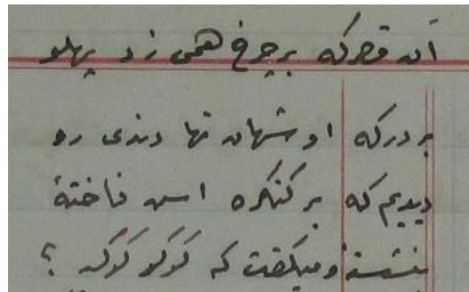

Feryâd ki, ‘ömr beyhûde yere geçdi! Bâ-husûs harâm yimekle şu enfâs-ı ma‘dûdem bile mülevves olmuşdır. Ve işlememiş olduğım ... ve evâmir-i ilâhiyede (hicâb) itmişdir. Hele buna karşı bir de işlemiş olduğım bunca ma‘âsî ve nevâhîden ise *dâd bir feryâd iki!* diyerek artık çâk-ı girîbân itmeli!.

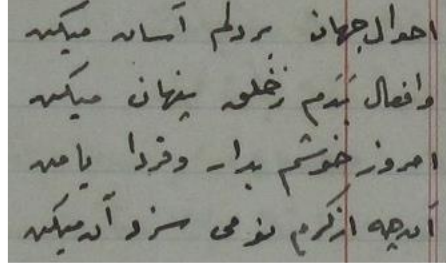
(x) Bâde içdiğin vakit, câhiller gibi ‘aklını gâ’ib idecek kadar içüp de medhûş ve rüsvâ-yı ‘âlem olma! Eğer istersen huzûr u selâmet-i hâl bu gösterdiğim ... kabûl it, zamân-ı ‘işretde kimseyi incitme!..

...-1 feklele rekâbete kalkışan ve dâ’imâ âsitâne-i şâhân olup ... ‘âlem olan o kasr-ı refi‘ü’l-bünyân ki bugün o kasrın harâb dîvârına bir ... kuşının kondüğünü

gördüm! Ve ‘ale’t-tevâlî hani o ... hani o Şevket Süleymânî? Hani ihtişâm-ı sultânî? diye bağırıp duruyordu!..

100

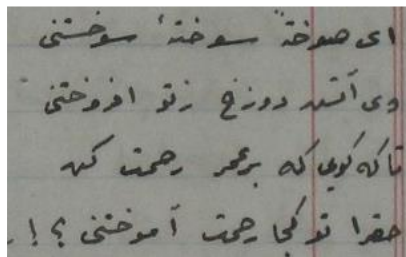

Ey benim Rabbim! Dünyânın vuku‘ât ... bana âsân u müsâvî-i ef‘âlimi ‘ayb-cû mahlûkâtından pinhân eyle! Yalnız bugün esbâb-ı ‘ayş u nûşımı ... ve ikmâl iderek beni hoş tut da yarınki günde şâni ‘ulûhiyyetine ne düşerse hakkımda anı icrâ eyle!

Cenâb-ı muvaffakü’l-umûr Hazretlerinin tevfikât-ı sübhâniyesi ile tercemesine muvaffak olduğım yüz kadar rubâ‘î burada hitâm bulmuştur. Hayyâm’ın bine karîb rubâ‘îsinin hepsi böyle ahlâkî ve ... değildir. Muharrir-i fakîr bunların içinden ancak yüz kadarını seçdim ve fakat diğerleri belki bunlardan daha güzel olabilir, ancak herkesin meşârib-i ... başka başkadır. (*Gönül kimi severse güzel odur*) yoksa rubâ‘îsinin herbirini ... hakâyık ile ... ve her bir mısra‘ı birer hikmet-nümûndür.

Nizâmî-i ... ba‘de’l-vefât Hayyâm’ın meskeni olan mahhalle ... olarak orada ihtiyâr bir âdemi gördüm. Merâsim-i âşinâyı ve ta‘ziyetden sonra söz Hayyâm’a intikâl itdi de o pîr bana didi ki: *Hayyâm’ın vefâtından sonra ... kendini ziyâde hoşhâl gördüm ve kendinden sû‘âl itdim. ‘ Bu kadar ... me’lûf iken bu hoş-hâllik size neden vâki‘ oldı?’ Ben ise ‘senin hakkında ey ... Hayyâm’a rahmet ile diye rûz u şeb du‘âlar iderdim.’ didim. Hazret-i Hayyâm bu bu sözümünden gâyet mükedder ve ... olup bana hitâben şu rubâ‘îyi okudu:*

101

Ey mâyende yanmak ve yakmak hassası olan hâm ervâh! Ve ey ... ilkâ itmiş oldığın şerâre-i âteşle parlatan bed-mâye, sen daha ne kadar ‘ömr-i ziyâma rahmet it dursun? Yoksa Cenâb-ı Hakk’a rahmet dersi öğretip Allâh’a hâceliğe mi kalkdın? Ey herif!. diyü ‘itâb iden Hayyâm Hicret’in 517 senesinde Nişâbûr’ın gülistân-âsâ mezârlığına vücûd-ı rahmet-nümûdını tevdi’ ve rubâ‘îyyâtını kütübhâne-i ‘âleme ber-güzâr iderek mazhar-ı hüsn-i hâtîme olmuş bir zât-ı kudsiyyet-i nihâddır.

Cenâb-ı Hakk rûh-ı latîfîni takdîs buyursun

Âmin

Ravzatü'l-'Uşşâk'ın der-kenâr sûretiyle hâşiye olarak yazılı olan hikâyâtı ayruca cem' idilerek âtîdeki sahîfelerde sırasıyla yazılmışdır.

[*] Hikâye 37:

Bir gün bir hâtûn Karakuş'un huzûrına gelüp “ Zevcem bana arka kapudan ... idiyor” diyerek bast-ı şikâyet ider. Karakuş ana “Allah cezânı virsün” diyüp kocasına bir libâs ... itdirdikten sonra şehrin sokaklarında münâdîler ma‘rifetiyle herîfî makâm-ı ... olarak “Bu âdem öyle bir âdemdir ki hâtûnının arka kapusını çalup bu sebeble ... tama‘ itmiyor” diye teşhîr itdirirken bîçâre herif hacâletinden helâk olur!.. Yine bir gün Karakuş'un yanına iki âdem gelüp”Bu âdem şunun gözünü çıkardı” dimeleriyle Karakuş dahî ... o âdemin gözünü çıkarmalarını emr eyledikde merkûm “ Yâ Mevlânâ, ben çulha esnâfindan oldığım cihetle bir göz ile iş göremem. Lâkin bir avcı komşum vardır. Ana bir göz ile işi bitür didikde Karakuş ol avcıyı ... gözünü çıkarmağa emr virmişdür!.. Karakuş'un bunlara ... pek ‘acîb ve ... hikâyâtı vardır.

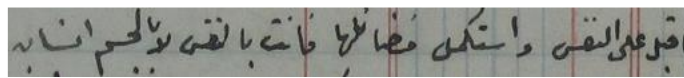
Karakuş- ... Nücûmü’z-zâhire fi velâtü’l-kâhire nâm eserinde zikr olındığına göre: Sultân Selâhaddin Yûsuf ibn-i Eyyûb’un veziri olduğu ve isminin Bahâddin Karakuş olup ekser-i evkâtını hayrât ve hasenâta sâ‘î bir merd-i sâlih olduğu ve Sultân müşârünleyhe ‘âdet-i ...si veçhile Mısır’dan her sene ilkbahâr mevsiminde Şâm’a giderken şehzâdesiyle teşrîk-i mesâ‘î etmek üzere her sene bu minvâl-i saltanat emrini Karakuş’a ... ider imiş.

561 senesinde şehzâdenin vefâtı üzerine iki ay kadar müstakillen emr-i saltanat Karakuş’a ... idildiği cihetle ... hükûmetinde icrâ-yı hükm itdiği husûsât-ı garîbe ve hikâyât-ı ‘acîbe zebân-zed-i enâm olmuştur.

(6)

Nezd-i Cenâb-ı peygamberiye ...den birini berây-ı istihdâm gönderirler. Mûmâ-ileyh bir haylî müddet şehir-i Medîne’de kalırsa da hiç kimse berây-ı tedâvî kendisine mürâca‘at itmez. Nihâyet bu ‘adem-i mürâca‘atın esbâbını Cenâb-ı peygamberden tabîb Mûsâ ... sû‘âl ider. Cenâb-ı fahr-i ‘âlem buyurdılar ki “Ümmet ü ashâbım iştihâ-yı mevcûd iken yemekden fâriğ olurlar da anın için hastalık yüzi görmezler.

(*)

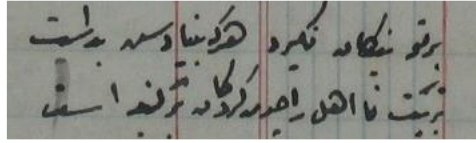

Ya‘nî: Nefsine teveccüh idüp ana lâyük olan fezâ’ilin istikmâline çalış. Zîrâ sen ancak nefsin ile inşansın, cisminle değil, dimekdir.

(1) Hikâye 36:

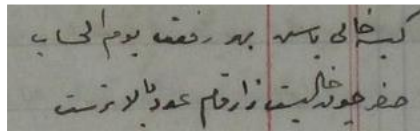
Hükümdârlardan biri beslemekte olduğu bir kelbi tavk-ı zîb ü ziynetle donatarak hatta boynundaki tasması da murassa‘ altunlu idi. Hükümdâr nezdine gâyet kıymetli ve sevimli bulunduğu için kelbin tımâr ve sâ’ir ekl ü şürbüne dikkat olunması husûsâtına hükümdâr ma‘iyyetinden üç kişi ta‘yîn itmiş idi. Herhangi bir mahalle hükümdâr ‘azîmet idecek olursa kelbin de hükümdârın önünde rikâbını ta‘kîb iderdî. Bir gün yine hükümdâr bir mahalle ‘azîmet iderken kelb bir kemik parçası görerek izhâr-ı cibilliyetinden kemiği ekl itmeğe başladı. Ve merkeb-i hükümdârın güzergâhına mâni‘ olarak merkebin tevakkufuna sebebiyet virdi. Hükümdârın sarâyındaki bu kadar ni‘metlerine karşı yol üzerindeki ednâ bir kempâreyi nankörcesine ekl itmesi hükümdârın ta‘accübünü mûcib olarak “Boynundaki altun tasmayı çöziniz ve kendisini terk idiniz de şimdiye kadar gördüğü ni‘metlerin kıymetini anlasın” diyerek kelbin tasmasını çözüp sokağa atuvirdiler. İşte terbîyeye kâbiliyeti olmayanların nihâyet mahzûl olacakları şüphesizdir.

Beyt

Ma‘nâsı: Bed-asl olan kimse iyilerin hayâsını tutmaz ve otuzdan yürümez. Zîrâ nâ-ehl olanları terbîye etmek kubbe üzerinde ceviz ceviz dânesini koymağa benzer. Eğer ceviz dânesi kubbe üzerinde durur ise nâ-ehl olanlar da terbîye kabul ider, dimekdir.

Molla Cami‘ kaddese sırrahu’s-sâmî buyururlar:

Me‘âli:

Rûz-ı kıyâmetde nâ’il-i merâtib olmak için kîseni boş tut, içindekini rızâ-yı Bârî’ye sarf it. Çünkü “sıfır” bir kıymet-i hâ’iz değil ise de diğer erkâmdan daha ‘âlidir. Diğer erkâm anın vücûdiyle şeref kıymet bulurlar. Meselâ (7) rakamının önüne gelecek olursa (70) olur ki yedi adedinin kıymetini on kere büyütmiş olur, dimekdir. (5) Mevlânâ ‘Abdurrahmân Câmi‘ Hazretleri Horâsân’da (Câm) nâm

kasabada 817 senesinde doğmuştur. Beş yaşında iken pederleri Mevlânâ Muhammed ile şehri Herât'a 'azîmet ü ikâmetle orada tahsîl-i 'ulûma verzişle az zamanda dâhil-i zümre-i fuhûl olmuştur.

Bilâhere ma'rifet-i ilâhiyeye vuslatyâb olmak için Şeyh Bahâeddin Nakşibendî Hazretlerinin halifeleri Şeyh Sa'adeddin Muhammed Kâşgarî Hazretlerine inâbetle hırkapûş-ı irâdet olmuşlar ve 'ilm-i tasavvufda derece-i 'ulyâyâ kesb-i ... eylemişlerdir. Müddet-i 'ömrlerini tasnîfât-ı kesîre ile geçirerek kütübhâne-i 'âlеме pek çok eserler bırakmışlardır. Eş'ârı selîs ü metîn ve bâdî-i şöhret ü rehîndir. Ziyâret-i Beytullâh'a 'azîmetle nâ'il-i sa'âdet olmuş ve Medîne-i Münevvere'de ravza-yı Risâlet-penâhî'yi ziyâretlerinde bilhassa müşârünileyhin iltifât-ı celîle-i Resûlullâh'a mazhar oldukları âtîdeki îrâd ideceğimiz kıssadan müstebân olur.

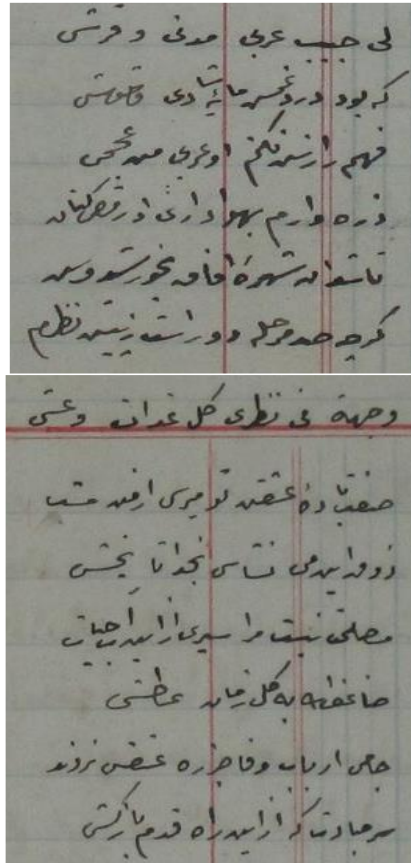
Selâtin-i 'Osmâniye'den Sultân Bâyezîd ibn-i Sultân Mehmed Hân'ın hakkında i'zâz u tevkîrâta kesb-i nâ'iliyet eylemişlerdir.

898 sâlinde seksen bir yaşında oldukları hâlde târik-i 'âlem-i fâni oldular. Medfen-i mübârekleri şehri Herât'da ziyâretgâh-ı enâmdır. Rahmetullâhî 'aleyh ve Rahmeten vâsi'an

Hikâye 24:

Mevlânâ Câmî Hazretleri Cenâb-ı fahr-i kâ'inât 'aleyhi ekmelü't-tahiyyât efendimizin ismine ve medâyihi-nübûvet-i penâhîlerine dâ'ir bir kasîde-i ... inşâd buyurmuşlardır ki o kasîde Hazret-i Câmî hakkında bâ'is-i iltifât-ı Hazret-i Resûlü's-sakâleyn olmuşdur. Şöyle ki: Câmî bu kasîdeyi tanzîm itdikten sonra ba'de'l-hac ravza-yı celîle-i nebevîyeyi ziyâret kasdıyla bir müddet Medîne-i Münevvere'de mücâveret kasdıyla kalır. Ma 'lûmdur ki hademe-i Resûlullâh ve 'ale'l-husûs mü'ezzinân-ı hoş-elhân huzûr-ı ravza-yı nebevîde ibkâ-yı hizmet için gice yarısı kalkarlar. Mü'ezzinân minârelerde salât u selâm ve temhîdât u tehlîlât meşgûl ve envâ'-ı kasâ'id-i celîle-i peygamberîyi hoş-âvâz ile salâvat-ı subha kadar kırâ'at iderler. Gerek mücâvirîn ve gerek oradaki mukibîn-i ehl-i Medîne gice yarılarında hânelerinden tışarı fırlayıp mü'ezzinânı dinlerler. Diğer hadime-i Resûl ise îkâd-ı kanâdîl ve sâ'ir hizmet-i muvazzafalarını îfâ ile meşgûl olurlar. Oradaki zevk lisân u kalemlerle tasvîr idilmez bir zevk-i rûhânîdir! Mollâ Câmî Hazretleri de orada mücâvir buldukları müddet şu 'an'anâta ri'âyet iderek nısfu'l-leylde huzûr-ı [r]isâletde 'andelîb gibi feryâd iden mü'ezzinânın kasâ'idini istimâ' itmeği mu'tâd

idinmişler. Yine ber-mu'tâd bir gice mü'ezzinâtı dinlerler iken ber-vech-i zîr nakl u tercüme ideceğimiz müşârünileyhin ma'hûd kasîdesini mü'ezzin kırâ'âta başlamış. Câmî Hazretleri o kasîdeyi inşâd itdikleri zamân hiçbir kimseye göstermemiş bulunuyorlar idi. Müşârünileyhin ta'accübünü mûcib olarak kasîdeyi başından nihâyete kadar dinlemişler ve bilâhere mü'ezzin minâreden indikden sonra müşârünileyh mü'ezzinin nezdine girüp ve kendisini bildirmeyerek buyurmuşlar ki "Yâ âhî, bu kırâ'at itdiğin Acemce'dir, hâlbuki burada ne Türkçe ne Acemce kasîde okunamaz. Burada kırâ'at olunan kasâ'id hep 'Arapca'dır. Acabâ ne gibi bir keyfiyet bürûz itdi de bu kasîdeyi okudun"? Mü'ezzin dir ki "Yâ âhî bizim gibi hadime-i Resûlullâh hemân hemân her gice Cenâb-ı fahr-i kâ'inâtı vak'asında görerek ba'zı emr ü işâret-i celîle-i Hazret-i peygamberîyi ahz u telakkî eyleriz. İşte bu gice de yine böyle bir işâret-i peygamberî zuhûr itdi de Cenâb-ı habîb-i Kibriyâ bana hitâben buyurdılar ki 'Bu akşam bir müsâfirim gelecektir, şu kasîdeyi okuyunuz.' Diye bizzât Hazret-i Resûlullâh telkîn buyurdılar. Emr-i celîl-i risâlet mûcibince o kasîde okundu." diyerek hatm-ı kelâm eylemişlerdir. O kasîde-i ... şudur:

Me‘âli:

Kureşü'l-asl Medîneli benim öyle bir ‘Arabî mahbûbım vardır ki anın hevâ vü heves-i ‘aşkından mütehassıl âlâm ve derûnum bil‘aks benim mâye-i dilşâdım ve sermâye-i hoş-hâlimdir. Anda gizli olan hazîne-i esrârı fehm ü idrâk ve istidrâktan ‘âciz ve kâsırım, zîrâ o kavm-ı necîb-i ‘Arab’ın en i‘câz-nümâ belîğ ve efâhimi, ben ise zümre-i ‘Acem’den mahdûdü’l-lisân kâsıru’l-beyân bir şahsım. Bununçün bu lisânımla nasıl anın mihr ü muhabbetinden ve sitâyiş-i şân-ı nübûvetinden dem urabilirim. Zerrâtın huzme-i şems karşısındaki harekâtı nasıl ise ben de bu zerrâtdan öyle bir zerreyim ki hûrşîd-i cemâlinin karşısında raks etmekdeyim! Her ne kadar aramızda yüz merhâle mesâfe varsa da fakat cemâl-i bâ-kemâl-i Muhammedî pîş-i nazarımdan hiçbir vakit uzaklaşmaz. Ve gice gündüz gözümün önündedir. Anın bâde-i ‘aşkının evsâfını benim gibi bir mest-i lâ-y‘akldan sorma. Bu meyın zevk u neş’esini ne ben ta‘rîf idebilirim ve ne de sen anlayabilirsin. Bana bu âb-ı hayât-ı ‘aşk-ı Resûl’dan hiçbir vakit tokluk hissi irmesin. Hemân Cenâb-ı Hakk harâret-i ‘aşkıyı iz‘âf-ı muzâ‘af eylesün ve sâbit ve pâyidâr itsün. Câmî hiçbir vakit erbâb-ı vefâ-yı şedîd-i ‘aşkdan ayrılamaz! Sakın sen olmaya ki bu yoldan ayağımı çekmiş olasın!..

İşte şu kasîde müşârünileyhin iltifât-ı seniye-i nebevîyeye mazhariyetine sebep olmuştur.

**

Hikâye 33:

Hazret-i Züleyhâ Cenâb-ı Yûsuf ‘aleyhisselâmın şerâb-ı ‘aşkıyla mest u medhûş olarak nâ’il-i visâl-i Yûsuf olmak üzere dâmen-i Yûsuf’a yapışdığı esnâda ta‘abbüd itmiş olduğu putı pâre pâre iderek ... işleyeceği cürmi putdan gizlemek murâd itmişti. Vaktâ kî Cenâb-ı Yûsuf Hazret-i Züleyhâ’nın işbu cür’etinden bîzâr olarak bir kûşeye firâr itdi. Ve Züleyhâ dahî ardından şitâb iderek Hazret-i Yûsuf’un ayaklarına kapanarak “Ey demir yürekli! Bu merhametsizce hareketin beni mahv idecek, şâyân-ı merhamet olan şu hâlîme acıyarak beni ma‘zûr gör. Ve şu hoş vaktimizi ekşi yüzlülük gösterip de izâ‘a eyleme” didi.

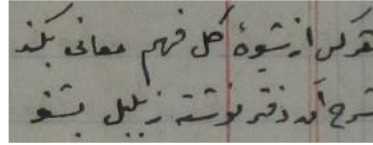
[2] Hikâye 30:

Bir kadın – zevcine hitâben demiş ki: “ Bir daha ekmeği bu mahalle bakkalından alma! Çarşudan al. Zîrâ bu bakkal bize buğday gösterüp bayat arpa arpa ekmeği satıyor” demiş! O merd-i vâlâ-himmet de cevâb-ı mülâyemetle

zevcesine demiş ki “ Gözümün nûr! Bakkalın ekmeğine kâni‘ ol. Bize güvenerek bu dükkânı açdı! Andan alışveriş itmemek merdlik ve mürüvvetlik değildir. Biz hiçbir vakit o dükkânın kapusını terk idemeyiz!¹⁷²

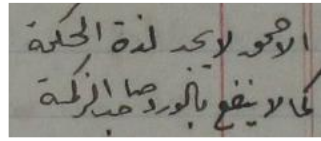
Hazret-i Yûsuf Züleyhâ’ya hitâben “Yâ Züleyhâ, şu harekât-ı nâ-şekîbânenden rücu‘ iderek tâ’ib ol. Sen bir putın hûzurununda giriftâr-ı şerm ü hicâb olarak pâre pâre itdin de ya perverdigâr-ı ‘âlemden sana hayâ gelmez mi?. Gerçi içilen şerâb yüz kızılığ ve tahsîl-i mizâc içündür. Ammâ yarın yevm-i nedâmetde içdiğin şerâb hacâlet ve yüz sarılığ ider. Sen hemân tarîk-i tevbeye tevessül it. Zîrâ rûz-ı cezâda ‘özüñ fâ’idesi yokdur. Bilmez misin ki bir kedi bir mahalle pisledikten sonra o pislîğini intizâr-ı ‘ammeden ihfâ için eli ile örtmeğe çalışır. O bir hayvân iken kubh ile nazîfi tefrik itdiğı hâlde sen eşref-i mahlûkât olan insansın. Hiçbir veçhile şîme-i insâniyet bu yolu irtikâb itmez. Ve bu yoldakiler behâyimdir” diyerek Züleyhâ’nın metâlib-i şehvâniyyesini bu sûretde red buyurmuşlardır.

(**) Beyt

Me’âli:

Herkes verd-i latîfin şîve ve edâsından idrâk-ı me’ânî idemez. Zîrâ o me’ânînin şerhi hiçbir defterde mukayyed değildir. Ancak onı bülbül şerh ider. Bülbülü dinle!.. Nitekim sâhib-i tefsîr-i ‘allame Zemahşerî ... anlamında şöyle buyururlar:

Me’âli:

Zükkâm ‘illetine mübtelâ olan kimse gülün kokusundan fâ’ide-mend olamadığı gibi ahmak olan kimse de ni‘met-i hikmetden lezzetyâb olamaz. Müşârünileyh Hîve’de Zemahşer nâm karyede doğmuş ve nâm-ı sâmilere Ebu’l-Kâsım Mahmûd olup şöhreti doğduğu karyeye izâfe edilerek Zemahşerî dinilmiştir. Hicret’in 532’nci sâlinde irtihâl-i dâr-ı ni‘am itmişlerdir. (Keşşâf) nâmında tefsîri ve daha birçok âsâr-ı ber-güzîdesi vardır. Rahmetullahi aleyh

¹⁷² Bir ok çizilerek Yûsuf bahsine buradan devam edilir.

[*]

Gazel-i Fenâyî

Cân u dil şehrin ezelden eyledi yağma-yı ‘aşk
O sebebden düşdi bu ‘âlemlere gavga-yı ‘aşk

Derde düşenler bilirler ehl-i derdin hâlini
Görince ‘âşıkları Mecnûn ider Leylâ-yı ‘aşk

Şâh-ı ‘âlem olmağa itmez tenezzül şol gedâ
Kim ola anın makâmı gür[û]h-ı istiğnâ-yı ‘aşk

Sîm ü zerrînimiz bu bir pâzardır ey hâce kim
Nakd-i cân-ı nâzenîndir kıymet-i kâlâ-yı ‘aşk

Devr idüp hergiz karâr itmez döner çarh-ı felek
İnledir deryâları yâ hûy-ı vâveylâ-yı ‘aşk

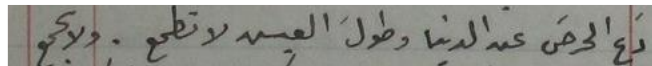
Bu vücûd-ı ‘âleme ‘aşk-ı ezel oldı sebab
Bize bildirdi Fenâyî rehber-i Mevlâ-yı ‘aşk

[5] Hikâye 29:

Bir vâlide oğluna şöyle demiş! “Oğlum şâyed ... bir yerde hayâl görürsen korkma. Üzerine hemân yûri. o senden yüz çevirir”. Çocuk da validesine demiş ki: “ Ya o hayâle de vâlidesi öyle demiş ise, hücûm itdiğim gibi validesinin tenbîhi mûcibince o da benim boynuma sarılırsa o vakit ne yapayım?!...”

[6]:

Cenâb-ı nebîyy-i zîşân taraflarından İmâm ‘Alî radyallahu anha Hazretlerine hediye eden i’tâ edilmiş olan Zülfikâr nâm seyfin üzerinde şöyle yazılmışdır:

Me'âli:

Hırs ve âzı terk it. Ma'îşet için tûl-ı emel-i tama' olma. Ve cem'-i mâl u menâle de heveskâr olma. Zîrâ kimin için cem' ü idhâr itdiğini bilemezsin. Rızık, ezel-i ezelde taksîm olunmuşdur. Ve bunun için sû-i zann da fâ'ide virmez. Ve dâ'imâ sâhib-i hırs u âz olanlar mahrûm u mahzûl ve kâni' olanlar ise sâhib-i ganî-i dîlsîrdirler.

Hikâye 35- Şem' ü Pervâne:

Bir kimse pervaneye nasîhat tarîkiyle didi ki “ Ey hakîr: Sen kendine lâyıık bir dost ittihâz it. Bu şem'-i pür-sûzı terk eyle ve öyle bir mahbûb elde it ki senin vücûd-ı za'îfin ile o mahbûbun beyrinde bir münâsebet olsun. Ve öyle bir yola git ki, recâ-yı visâl-i cânân hâsıl olsun! Zîrâ sen nerede! Muhabbet-i şem' nerede? Beyrinizde hiçbir münâsebet ve müşâbehet göremiyorum. Zîrâ sen “semender” gibi ihrâk-ı şem'e tayanamazsın. Sende o hâme-i mukâvemet yokdur. Kendi hadd u hudûdını bil de şem'e karşı iddi'â-yı muhabbetden vaz giç ve beyhûde şem'in etrâfında dolanma. Zîrâ seni yakar mahv ider. Görmez misin ki yarasa kuşu ziyâ-yı âfitâba tahammül idemeyerek karanlığa firâr eyler. Demir bâzûlî ile cengleşmek cehldir. Kâr-ı 'akl değıldir. Mâdâm ki seni dâ'im ihrâk idecek bir düşmendir, onı dost ittihâz etmek kânûn-ı tabî'ate muhâlifdir. Şem'in nâfile yere dostluğunu ve muhabbetini hiç hâtır u hayâline getirme. Zîrâ şem' mülûk u selâtînin huzûrlarında mevki' tutmuş ve nice mülûkun bezm-i ülfet ü ünsiyetlerine iştirâk itmişdir. Senin gibi hakîr bir pervâneye rûy-ı tenezzül ü iltifât gösterir mi? Gerçi şem' kâfe-i enâmın medâr-ı rûşenidir. Fakat sana ibrâz-ı huşûnet ü istiğnâ ider” didi. Pervâne, bu nasîhati se-â-pâ dinledikten sonra gayret-i 'aşkıını cûş u hurûş iderek cevâben didi ki: “ Ey nâsîh-i dil-âgâh, vey merd-i dilîr-i nîk-hâh, âteş-i şem'e yanmak benim için mûcib-i bahtiyârî ve sa'âdetdir. Zîrâ benim kalbimde İbrâhim Halîlullâh gibi öyle bir âteş-i 'aşk vardır ki şem'in âteşi bana bir hadîka-yı ezhâr ve ravza-yı gülzâr gibidir ki harâret-i şem'den müte'essir olmuyorum. Hiçbir kimse kendi ihtiyârıyla mahbûbının dâmenini der-miyân itmez. Ya'nî kendi kendine 'âşık olmaz. Belki anın muhabbeti girîbân-ı cânı çeker de kendine şûrîde ve rûsvây ider. İşte bu boynıma urılan zencîr-i 'aşk cânîb-i ma'sûka cebren ve kahren sürükler. Ey nâsîh:

Senin nush u pendin akreb sokmuş bir âdeme benzer ki o âdem nîşe-i akrebden feryâd ve zârî etmekte iken sen hemân *feryâd itme* diye nasihat sadedindesin. Feryâd itmemek âyâ kâbil mi?" diyerek nâsihi iskât eylemiştir.

[7]

-Gazel-

Ne diller beste oldı kaldı zülf-i müşg-i fâmında
Ne ‘ankâlar şikâr oldı ol âhû-çeşm-i dâmende

Hemân sun sâkiyâ yâ lâ‘lin olmuş ya şerâb olmuş
Değildir ... ‘aşk anın hilâlinde hirâmında

Ne anda ay var ne bunda gün var itmem ben birin tercîh
Ne subhunda olur râhat bu dünyânın ne şâmında

Makâm-ı gülşen-i tecrîd olan ... gibi dâ‘im
Bulunur bûy-ı buhur-ı Meryem maksûdı kâmında

Perîşân eyledi sabr u şekîbim şimdi ey tâlib
Diyâr-ı dilde bir şûr oldı peydâ ‘aşk nâmında

Tardiye: Hazret-i nâzım ikinci mısırâ‘da (rahmet-i has nûr-ı Yezdânî) buyurarak ‘aşkın zümre-i havâsa mahsûs bir nûr olduğımı zikr etmişlerdir. Şu beytin müfâdından ‘aşk gibi bir nûrla münevver olmayanlar ‘avâm-ı ümmetden bulunurlar. ‘Acâbâ ‘avâm-ı ümmet havâss u mukarribin zümresine dâhil olamazsa onlar için ni‘met-i ilâhiye yok mıdır? gibi bir i‘tirâz vârid oluyor ki bu i‘tirâza şu sûretle cevâb virilir. – Biz daha kitâbımızın mebde‘inde ‘aşkı üç kısma ayırmışdık (Hakîkî, Mecâzî, Mertebe-i ‘aşk-ı mecâzî) demişdik. Mukallidin îmânı sahîh olduğu gibi ‘aşkı taklîde istitâ‘atı olanlar da mahrûm-ı ni‘met-i ilâhiye değildirlere. Meselâ (dâhil-i dâ‘ire-i İslâmiyet olanlar: her ne kadar cürm-i ‘isyân ile me‘lûfiyetleri bakır, kurşun, kalay gibi birtakım me‘âdin-i süfliye mesâbesindedir. Ve kezâlik müddet-i ‘ömründe işlediği a‘mâl-i sâliha ise altun ve gümüş mesâbesindedir. Nasıl ki bir zerger yani bir kuyumcu kurşun ve bakır karışımı içerüsünde altun ve gümüş bulunan halîtayî âteşde izâbe iderek altun ve gümüş bir tarafa, bakır ve kurşunu bir

tarafa tefrîk iderse dâhil-i İslâmiyet olan erbâb-ı ma'âsî de dâr-ı cahîmde izâbe edilerek ma'âsîden bi't-tecerrüd dâhil-i dâr-ı ni'am olmak için libâs-ı ma'âsî olan pâlâs-pârelerden tecerrüd etmek lâzımdır. Zîrâ düğün evine köhne libâs ile gidilmez. Derbânları dilenci diye koğarlar. İşte Cenâb-ı nâzım ahkâm-ı şerî'atde mübâh olan ehl-i tarîke "mekruh" ve ehl-i tarîke göre kerîh olan nezd-i erbâb-ı hakîkatde de harâm menzilesinde olduğunu remz ü işâret buyurmuşlardır.

Beyt

Herkesin isti'dâdına vâbestedir âsâr-ı feyz
Ebr-i nisândan sade f dürr; ef'î ise semm alur

[9] Hikâye:

Bir ihtiyâr ile bir tabîb beyninde şöyle bir muhâvere cereyân itmiş:

"Doktora: Ben dimâğımdan muztaribim!"

"Za'if dimâğ ihtiyârlıkdandır."

"Gözüm görmez oldu!"

"O da ihtiyârlıkdandır."

"Arkama büyük bir ağrı 'ârız oldu!"

"O da ihtiyârlıkdandır."

"Ne yemiş olsam hazm idemiyorum!"

"Bu da ihtiyârlıkdandır."

"Söz söylerken nefesim tutuluyor!"

"O da ihtiyârlıkdandır."

Artık ihtiyâr hiddet iderek "Behey ahmâk, bundan başka söz bilmez misin, Cenâb-ı Hakk her derde bir dermân virmişdir!"

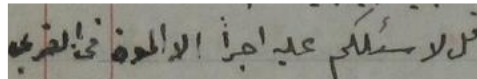
"Ey ihtiyâr, 'ömrün altmışı geçmiş, bu gazab-ı tehevürün de ihtiyârlıkdandır" diyerek cevâb-ı 'ibret-i medârda bulunmuşdur.

Sahife 91 [x]:

Bu fakîr birkaç âyîn-i cemde bulundum. Evvelâ âyîn-i cemde bulunan "Baba"ya bir dâne câm-ı lebrîz sunulur. Baba bu kadehi "be-ism-i şâh" diyerek nûş ider ve birer de hâzır olanlar yuvarladıktan sonra ortaya mezeler gelir. Nefesler okunur, gülbanglar çekilir. İmâm 'Alî'yi ve ehl-i beyti sevenler onların tutdukları yolu ta'kîb iderler. Cenâb-ı İmâm 'Alî müddet-i hayâtını gazâ ve cihâd ile geçirerek nihâyet nâ'il-i rütbe-i şehâdet olmuşdur. İmâm 'Alî ve Ca'ferü's-Sâdık

Hazretlerinin sîretlerini kütüb-i siyerde mütâla'a idiyoruz. Kendilerini müşârünileyhâya nisbet ü izâfe idenlerin sîretleri fetvâ bile değil ne'üzü-billâh râh-ı dalâletdir. Şurası ma'lûm olmalıdır ki hânedân-ı ehli beyti sevmeyecek hiçbir ehl-i i'mân yoktur. Ve ehl-i beyte düşmen olanları da hiçbir kimse sevmez. Bu sevgi mes'elesini yalnız Bektâşîlere yani beşinci mezhebe sâlik olanlara mahsûs bir meziyet değildir. Bu fakîr kısa ve veciz bir misâl ile isbât ideceğim. Şöyle ki İmâm Hasan ve Hüseyin Efendilerimizin şehâdetine sebep olan Yezîd ve anın babası Mu'âviye ve anın babası olup bidâyet-i İslâm'da rü'esâ-yı küffârdan iken bilâhere dâhil-i dâ'ire-i İslâm olmuş karısı Hind ise 'amm-ı nebi-i Hazret-i Hamza'nın kâtil-i müşevviki olup şehâdetinden sonra bi'z-zât Hind meserretler ibrâz iderek Hazret-i Hamza'nın kanını emmişdir. Kâtil-i Hazret-i Hamza Vâhşî de bilâhere nedâmetle dâhil-i İslâm olmuşdur. Fakat Resûlullâh Hind [ve] Vâhşî'nin İslâmiyet'ini kabûl eylemiş ise de "Bir daha bunlar huzûrîma gelmesünler, yüzlerini görmeyeyim. Başka mahalde ikâmet itsünler" buyurularak huzûr-ı nebevîden tard edilmişdir. Her ne kadar gerek Ebu Süfyân ve gerek oğlu Mu'âviye ve anın oğlu Yezîd cümlesi dâhil-i dâ'ire-i İslâm olmuşlarsa da teşkîl itdikleri Emeviye Devleti hükümdârlarından 'Ömer İbn-i Abdülazîz'in zamânına kadar minberlerde Cenâb-ı İmâm 'Alî'ye ve ehl-i beyte sebb ü şetmi dilerek 'Ömer ibn-i Abdülazîz hilâfesinde bu 'âdet şiddetle men' edilmişdir.

Ehl-i beyte idilen ezâ ve cefâ ile revâ gördükleri zulmün acısını bütün ehl-i İslâm'ın ciğer-gâhını yakmışdır. İşte Hazret-i 'Alî ile Mu'âviye beyninde hudûs iden birtakım kanlı vakâyi' her iki tarafın ictihâdına haml idilerek kasr-ı kelâm iderler. Fakat sözün doğrusunu söylemek lâzım gelirse Mu'âviye ictihâdına ister musîb ister ... olsun muhtî olsun ashâb-ı nebeviyeden olduğu kâbil-i inkâr değildir. Birtakım vakâyi'-i güzeştenin seyyi'atı bizden sû'âl idilmeyecektir. Bununçün kasr-ı lisân etmek daha muvâfık ve daha âdâb-ı İslâmiye'ye mutâbıktır. Şu kadar ki Cenâb-ı İmâm 'Alî ehl-i beytden ve evlâd-ı 'amm-ı nebevîden ve dâmâd-ı celîl-i peygamberiyeden bulunmakla haklarında yetmiş mütecâviz ehâdis-i sahiha vârid olduğu gibi ayruca da

âyet-i kerimesi ile de şân-ı celîleleri taltîf buyurulmuşdur. Mertebe-i 'âlileri pek büyüktür. 'Aşere-i mübeşşeredendirler. Her ehl-i İslâm'da 'İmâm 'Alî'ye karşı fazla bir muhabbet ve meyl vardır. Kezâlik evlâd u ensâlîde sertâc-ı

mübâhâtımızlar. Cenâb-ı ‘Alî’yi ve evlâd-ı ensâbını sevmek Râfizîlik değildir belki ashâb-ı kirâm hakkında ileri gerü söz söylemekdir.

Hikâye 17:

Muharrir-i fakîr bir gün bir meclisde bulunuyordum. İdilene mübâhasede eyli-i beyte ‘â’id idi. Mecrâ-yı kelâm bir aralık Mu‘âvî’yeye intikâl itdi. Ve fakîre sordular. “Mu‘âviye hakkında ne dîrsiniz?” diye. Fakîr cevâben didim ki, “Fahr-i kâ’inât efendimizin mazhar-ı sohbet-i seniyyeleri olmuştur, ashâbındandır”. Muhâtabım bu bahsi kurcalamağa başladı da didi ki “Dervîşler Mu‘âviye’yi sevmezler. Anlar ‘Alî’yi severler” didi. Fakîr de yine didim ki “Bana kalırsa Mu‘âviye ashâbındandır. Onı ashâb olarak tanırım. İctihâdında hatâsı varsa âhiretde benden sormazlar. Onlar bu bâbdaki ictihâdlarıyla ‘alâkadâr değilim. Fakat Cenâb-ı Âlî’ye karşı kalbimde câygîr olan meyl ü muhabbet başkadır” didim. Muhâtabım yine bana “Evet, ‘Alî’yi dervîşler çok sevmezler “severler” didi!”. Fakîr artık tayanamadım da “‘Alî’yi sevmek cinâyet ise sen sevme. Şâyed benim bir oğlum dünyâyâ gelirse ismini ‘Alî ve kızım olursa Fâtimâ tesmîye iderim. Senin oğlum olursa ismini Mu‘âviye ve kızın olursa Hind koyarsın” didim. Huzzârda bir kahkahadır kopdı. Ve mu‘arrız söyleyecek cevâb bulamayarak ihtiyâr-ı sükût itdi.

Şu hikâyeden maksad-ı fakîrî şudur ki: Ehl-i beyt-i resûla karşı herkesde bir muhabbet ve incizâb vardır. Bu kâbil-i inkâr değildir. Cenâb-ı İmâm ‘Alî pek sağîr bir sinn ü sâlde iken İslâm ile müşerref olup esnâm u evsâma tapmadılar. Ve hamr dahî kat’iyyen ağızlarına koymadılar. ... hazerâtı Cenâb-ı ‘Alî’yi her bir umûrda istişâreye da‘vet buyururlardı. Kable’l-İslâm’da ne putlara tapdı ve ne de hamr kullandı. Şu hâlde beşinci mezhebe sülûk idenler bu içki mes’elesini neden çıkarıyorlar, hayret idilecek bir mes’eledir.

Hikâye:

Beşiktaş Mevlevîhânesi’nin son şeyhi ‘ârif-i billâh, mürşid-i dil-âgâh Nazîf Dede Hazretlerinin şemâ’ili: Gâyet sık ve uzun lihye ile göğsünde bulunan mûy-ı mehâbet ve kaşlarındaki mûy-ı mühîb müjgânlarına kadar fûrû iderek girîbânı ...- 1 ‘âlîlerine kadar dâ’imâ açık, kolları sıvalı ayağındaki mestler çorapsız ve kopçalanmış, kendi şahslarına mahsûs bir tavr u mişvâra mâlik imişler. Kendileri ‘an-asl Mora Yenişehirlidir. Orada müddet-i medîde müftülükde bulunmuşlar ve bilâhere Konya’ya âsitân-ı Cenâb-ı Mevlânâ’ya şitâb idüp nâ’il-i destâr-ı gîsûdâr

ve kâbâ-yı meşîhatle telebbüs iderek Yenişehir'e ba'de'l-'avdet Küstem nehri kenârında bir Mevlevîhâne inşâ ve ihdâs buyurmuşlar idi. Beşiktaş Mevlevîhânesi inhilâl etmekle meşîhat-ı mezkûreye Sultân Mecîd merhûm tarafından getirilmiş ve hâkân-ı müşârünleyh tarafından haklarında pek çok hürmet ve iltifât vuku' bulmuşdur. Ez-ân-cümle hediye olmak üzere hâss-ı âhûrdan çift bârgîrli mükellef bir araba ve bir sâyis ve arabanın önünde müstemirren bir Dede bulunmak üzere ayruca bir de tek bârgîr hâkân-ı müşârünileyden 'atiyye idilmişidr.

Şeyh Nazîf merhûm Beşiktaş civârlarında böyle mükellef bir araba ve önünde bir ... Dede olarak müdebdeb bir sûretde öteye berüye gidüp gelmiş. Ol zamân ba'zı kesânın ta'rîzâtına hedef olmuşdur. Hatta bunlardan biri müşârünileyhin nâsiye-i ahvâlini pek yakından bir ... etmek üzere dergâha gitmiş ve Şeyh-i merhûm tarafından hüsn-i kabûl görmüş. Ve esnâ-yı sohbetde Şeyh-i merhûm buyurmuşlar ki: “ Oğlum, ben bir zamân Mora Yenişehir'de iken o kadar 'ayyâş u sermestî bir hâlde idim ki beni her akşâm kûfe ile dergâhın kapusına getirüp bırakırlardı. Vaktâ ki hakkımda iltifât-ı şehr-i yârî zuhûra geldi, araba 'atiyye idildi. Ben buna binmem demek olmaz. Fakat ne yalan söyleyeyim ki ben Mora Yenişehir'deki bizim o eski küfeyi arıyorum. Çünkü o kûfenin içerüsüne riyakârlık girmemiş idi. Ammâ bu arabanın içerüsüne riyakârlık girdi. Ne yapalım evlâd?! Buna ben de memnûn değilim.” buyurmuşlardır. Mu'âriz derhâl tashîh-i fikr iderek Hazret-i Şeyhe inâbe eylemiştir. Hâlbuki Şeyh Nazîf Efendi merhûm içki ve kûfe mes'elesini bir misâl olarak îrâd buyurmuşlardır. Şimdi asıl maksad olan hikâyeye başlayalım:

Şeyh Nazîf Dede merhûmun pejmürde hâli şekl ü şemâ'ili dolayısıyla dergâhın mukâbele günlerinde birçok Bektâşiyân devâma başlamışlar. Ve dergâhın diğer müntesibleri de “Bizim Şeyh Efendi 'akîdeyi bozdı” gibi birtakım şekk ü zunûn uyandırmışlar. Nihâyet şeyh Efendi bir gün ba'de'l-mukâbele züvvârın dağılmasını bekleyerek Bektâşîlerin cümlesini huzûrına da'vet ile ba'zı mahrem beyânâtda bulunacağını işâret eyleyerek herkes kemâl-i tehâlûkle Şeyh Efendimizin nutklarına intizâr iderler. Şeyh efendi derler ki:

“İmâm 'Alî hiç de peygamber dâmâdı olacak bir hasâ'ili hâ'iz değildi!..”. Bektâşîler sûrâtı asarlar! “Neden efendim?” derler. “Zîrâ İmâm 'Alî o kadar bedmest o kadar 'ayyâş idi ki anı bir kere ayık gören olmamışdır!”. Bektâşîler hepsi birden “Aman efendim hâşâ iftiradır.” “Evet evet, bu sözüm doğrudur, inkâra mecâl yokdur. Hatta Cenâb-ı Fâtimâ radyallahu anhaya hâl-i sekrde neler yapmazdı”

diyince Bektâşîler “Aman efendim, bu büsbütün iftiradır” derler. Şeyh Efendi bunun üzerine “Mâdâm ki iftiradır diyorsunuz, insâf idiniz bu içki ‘âlemlerini yani âyîn-i cem’i ve daha daha nice fezâyih ve kabâyih i crâ idüp de niçün Hazret-i ‘Alî’ye izâfe idiyorsunuz” diye birçok nasâyih ve irşâdâtda bulunmuşdur. Hulâsâyı kelâm sevmek mes’elesini lafzı murâd idilen bir şey değildir. Bir âdem bir zâtı severse anın ahlâk u mişvârıyla mütehâllik olup onun ta’kîb itdiği yolu ta’kîb iderse işte asıl sevgi budur. Ümmet-i İslâmiyeye ehl-i beyt-i Resûlî ve anın evlâd u ensâbını ve daha dünyâyâ gelecek olan ensâlini sevmek ve muhabbet etmek farzdır. Hatta onlarda sudûr idecek taksîrât, şân-ı siyâdet ve şerâfetlerine nakîsa virmez. Onlara olan hürmet ecdâd-ı celîlelerine hürmet dimekdir.

Hâkim ‘Atâ’i de manzûrum olan bir hikâyeyi burada zikre lüzûm gördüm.

Şöyle ki:

Hikâye 25:

Semer kand şehrinin ba’zı kurâ ve havâlîsine kaht ü galâ târî olur. Ahâlî şehri Semer kand’a hicrete mecbûr olurlar. Muhâcirîn miyânında sâdât-ı kirâmdan biri şedâ’id-i kahta tahammül idemeyerek irtihâl ider. İki kerîmesi ile zevcesi pek çok meşakkatlerle dâhil-i şehir olurlar. Fakat kızların setr idilecek bir pûşîdeleri olmaması hasebiyle vâlidesi onları bir vîrânede gizleyerek yalnızca dâhil-i şehir olarak toğrıca Semer kand melikine mürâca’at ider. Melik erkân-ı ma’iyyeti ile sarâyında sohbete germiyet virmiş, bûd u nâbûd-ı feleğe hiç rûy-ı iltifât göstermemekde. Kadıncağız melikin huzûrına girerek keyfiyet-i ahvâlini ‘arz ile sâdâtdan iki nefer kerîmelerinin setr idecek bir şeyleri olmamasından dolayı hâric-i şehirde bir vîrânede bulunduğunu ve bunlara bir sûtire virilmesini ifâde ider. Melik kadıncağızı yukarıdan aşağı süzerek huzûrundan tard ider. Kadın huzûrdan tard idilince savma’a gibi bir mahalle yolu düşerek orada ihtiyâr bir âdeme tesâdüf idüp keyfiyeti bir kere de ihtiyâra i’lâm ider. İhtiyâr meğerse bir yahûdî imiş. Derhâl sandığından iki sûtire çıkarup kadına bi’t-teslîm hemân kızlarıyla beraber gelerek müsâfir ideceğini beyân eyler. Ve kızlar yahûdînin verdiği perdeye sarılarak hâne-i yahûdîye gelirler. Ve o gece yerler içerler. Herkes hâb-ı istirâhata varırlar. O gece, Semer kand meliki, Cenâb-ı İmâm ‘Alî ile Hazret-i Fâtimâ ve İmâm Hasan ve Hüseyin efendilerimizi vak‘asında görür. Ve hiçbir melike iltifât itmeyerek dargın bir çehre gösterirler. Melik bu vak‘anın sebebi ne olduğunu anlamakda gecikmez. Ve hemân ‘ale’s-sabâh öteyi berüyi taharrî itdirerek nihâyet yahûdînin hânesinde bulurlar. Ve melike haber virirler. Melik yahûdîye “Aman ne kadar nukûd u

mücevherât isterse vereyim, müsâfirlerini bana göndersün” diye haber gönderir! Yahûdî kâsidlere dir ki: “ Merâk itmesün, hiç telâşa düşmesün. Melikin dün giceki gördüğü rû’yâyı ben ondan daha evvel gördüm!..”.

Yâ Rabbi, cümlemizi mazhar-ı hidâyetde kılarak hânedân-ı ehl-i beytin şefâ‘at u iltifâtlarına nâ’iliyetle yevm-i nedâmetde mahzûl ve perîşân eyleme!...

Efendiler! Şurası ma‘lûm ve muhakkaktır ki ehl-i beyte idilen hörmet ve meveddet hiçbir vakit semeresiz kalmaz. Nasıl ki bir çoban kendi sürisi olan koyunları bir mahalden geçirirken en nihâyetde kalan topal koyunundan bile vâz giçmeyüp anın geçmesini bekler ise yarın rûz-ı cezâda da ehl-i beytin her birerleri kendi sürilerindeki en ‘âciz ve hakîr ferdi öylece sâ‘î olacaklardır. Hemân o sürüye o kâfileye dâhil olmaktır.

Hikâye 31:¹⁷³

Bir deve yavrusu anasına demiş ki: “Ana artık bu kadar yürümek yetişir. Zîrâ pek yoruldu. Biraz da yatalım” demiş!

Anası da demiş ki “Ah yavrum, ne çâre, eğer yular elimde olmuş olsaydı. Katârda yük çekdiğimi kimse görmezdi!”.

Hazret-i Yûnus’un¹⁷⁴:

Sensin bize bizden yakın görünmezsün hicâb nedir
Çün ‘aybın yok gökçek yüzündeki nikâb nedir

Sen emr itdin ey pâdişâh “Yehdillâhü limen yeşâ”
Şerîkin yok senin hâşâ suçlu kimdir ‘azâb nedir

Rahîmdir senin adın rahîmliğin bize didin
Mü’minlere müjdeledin “lâ taknetû” hitâb nedir

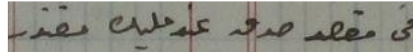
Yûnus bu göz anı görmez görenler hûd haber virmez
Bu menzile ‘akl irmez bu korıdığın serâb nedir__

[12]:

¹⁷³Soluk bir mürekkep ile “Hayyâm [10]” şeklinde bir not düşülerek hikâyeye geçilmiş.

¹⁷⁴Soluk mürekkeple “Hayyâm [11]” şeklinde bir not düşülmüş ve şiir verilmiştir.

Erbâb-ı ittikâdan biri hacc-ı şerîfe ni'yet idüp sinni henüz nâ-resîde-i kemâl olan oğlını beraberinde götürmemek 'azminde idi. Fakat mahdûmı, "Beytullâh'ı gören zât Cenâb-ı vâcibü'l-vücûdı görür" i'tikâdıyla pederine ısrâr itdi. Nihâyet pederi arzûsını is'âf iderek birlikde gitdiler. Ve Mîkât'a dâhil oldular. Her ikisi ihrâm giyüp telbîyeye başladılar. Telbîye, "Allahum lebbeyk lebbeyke lâ şerike lek" dimekdir. Vaktâ ki harem-i şerîfe girdiler, çocuk bir sayha-yı cân-hırâş urup teslîm-i hayât itdi. Pederi şu hâdise-i nâgeh-zuhûrdan müstağrak-ı hayret olup feryâd iderken zâviye-i Kâ'be'den "*Sen beyti taleb ile geldin, oğlın ise Rabbü'l-beyti taleb ile geldi ve nâ'il-i matlab oldu*" sadâsı zuhûr itdi ve "*Senin oğlunun nâ'il olduğu mertebe öyle bir mertebedir ki*

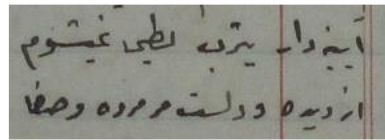

makâmındadır" denildi!

Ma'nâsı:

Senin oğlın bir mekân-ı tayyib ü müstahsendedir ki bir muktedir pâdşâhın 'indinde yani rızasındadır. Nâ'il-i rızâ-yı ilâhî olanlar bu makâmı ihrâz iderler, demektir. Cenâb-ı Hakk cümlemizi rızâ-yı ilâhîsine muvâfık 'amellere muvaffak buyurarak yevm-i nedâmetde hüsrânda bırakmasun. Âmîn.

Tekmiletü'l-Menâsik'de görülen ta'rifâtına göre: Ehl-i zemînin kıblesi Ka'be-i Mu'âzzama, ehl-i semânın kıblesi Beytü'l-Ma'mûr ve melâ'ike-i kerrûbiyyûnun kıblesi Kürsî ve hamele-i 'arş olan sâ'ir melâ'ike-i kirâmın da 'Arş-ı a'zâm olduğu gösterilmektedir. Mevlânâ Şevket Buhârî aleyhi rahmetillâhi Bârî buyururlar ki,

Ma'nâsı:

Medîne ile Mekke'ye âyîne-i kalbimi tevcih itdirmem. Zîrâ Merve ile Safâ'yı kalb gözi ile görmek ve menâsik-i haccı bu sûretle îfâ etmek isterim.

Tavzîh-i Ma'nâ

Ma'lûmdur ki erkân-ı hacc üçdür. Birisi ihrâm giymek, ve birisi beyt-i şerîfi tavâf eylemek, ve diğeri de yevm-i 'arefede 'Arafât'da vakfe-gîr olmaktır. Safâ ile Merve beyninde sa'î yani seğirdüp koşmak vâcibdir. Bu sa'î keyfiyeti ehl-i sûfiyye 'indinde: vücûd-ı insânîde mevcûddur, derler [5].

[13]:

Savm-ı visâle devâm iden bir zât-ı sûtûde-sıfât birgün bir meclisde hâzır bulunmağa mecbûriyet hâsıl olarak o meclise girer. Ve henüz öğle ta'âmını ekl etmekde bulunan huzzâr-ı meclis "Sofraya buyurunuz" diye ta'âma da'vet iderler. O zât-ı 'âlî-kadr eğer "oruçluyum" dise Ramazân orucu gibi değil. Tutduğu oruca riyâ girecek ve orucun hiçbir sevâbına nâ'il olamayacak. Oruçluyum demekden ise orucu bozup riyâdan kendisini kurtarmağı daha muvâfık görerek hemân da'vete bi'l-icâbe oruçlu olduğunu sezdirmeksizin fekk-i sıyâm ider. Şu misâle göre dünyâda en fenâ ve mezmûm şey riyadır.

[14]:

Şu'arâ-yı müte'ahhirînin en güzîdelerinden üstâd-ı sühan Üsküdarlı Hakkı Beg merhûmun bir gazel-i bî-nazîrini tavzîh-i ma'nâ ve maksada pek muvâfık görülmekle ber-vech-i zîr derce lüzûm görülmüştür:

Gazel

Meclis-i 'uşşâk-ı gam-engîze elzemdir şerâb

Ehl-i 'aşk vücûdına iksîr-i a'zâmdır şerâb

Eyler emr neş'ede temkîne gâyet i'tinâ

Âşinâ-yı de'b-i bezm Hazret-i cemdir şerâb

Nâle-senc-i sîne-i pürhûn olsa n'ola haşre dek

Tâ ezelde râz-ı ehl-i 'aşka mahremdir şerâb

Basdığı demde ayağı bezm olur bir ...

Dîde-i sâkî-i fettân ile tev'emdir şerâb

Mazhar olmuş gamze vü çeşm-i tâbın serîrine

Mâ'il-i sefk-i dem ü şûrî-i 'âlemdir şerâb

Katresîn yâkût-ı zamâna virmem Hakkıyâ

Ehl-i 'aşk u hayrete iksîr-i a'zâmdır şerâb

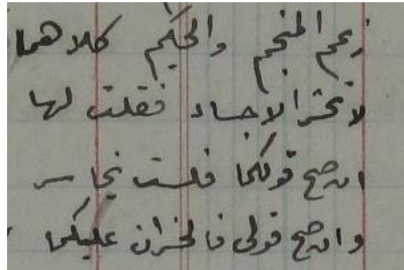
Müşârünileyhin terceme-i hâli:

Müşârünileyh vüzerâdan İsmâil Paşa merhûmun sulbünden 1238'de tevellüd itmiştir. Pek küçük yaşta tahsîl-i 'ulûma sarf-ı verziş iderek hazîne-i evkâfa devâm ve on sekiz sene 'illet-i dimâğiyeden muztariben irtihâl-i dâr-ı ni'âm buyurmuşlardır.

[15]:

Cenâb-ı İmâm 'Alî keremallâhu veche ve radiyallahu anh efendimiz âtîdeki nazm-ı bî-nazîrleriyle bu bahse dâ'ir olan müdâfa'âtı kemâ-yenbaği edâ ve 'ifâ buyurmuşlardır.

Nazm

Me'âl-i 'âlîsi:

“Müneccimle hekîmin her ikisi ecsâd haşr olunmaz diye zu'm u i'tikâd iderler. Ben de onlara didim ki eğer sizin kavlı u i'tikâdınız sahîh ise ben hüsrânda kalmam. Fakat benim kavlim sahîh ise siz her hâlde hüsrân ve nedâmetde kalacaksınız” demekdir.

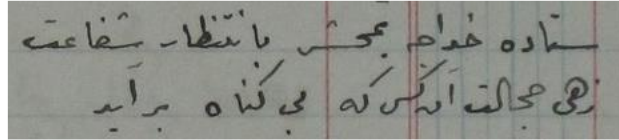
Çünkü Cenâb-ı İmâm 'Alî haşr, rûh-ı ma'a'l-ceseddir demekle bir mücâzât terettüb itmez. Fakat rûh haşre dâhildir, cesed ise masûndur demekle cezâyı müstelzim olduğunu muhâtablarına mantıken isbât itmiştir.

Yâ eyyühe'l-ihvân: Dîn-i mübîn-i Ahmedî'de sâ'ir edyânın ekmele ü mütemmimi olmak üzere şeref-nüzül iderek sâhib-i şerî'at efendimiz “Hâtemü'n-

nebiyyîn” ‘unvân-ı celiliyle mübeşşir bulunmuşlardır. Dîn-i Ahmedî Kur’ân-ı Kerîm’de mesbûku’z-zikr peygamberân-ı kirâmın bi’at u nebeviyetlerini ve onlara münzel-i kütüb-i semaviye-i mukaddeseyi tasdîk itmişlerdir. ‘Âlem-i İslâm, bunları tasdîk etmekle beraber bir de kendi dîn ü mezheblerini sâ’ir edyândan mütefevvik i’tikâd idiyorlar. Hristiyanların zu‘munca hâşâ dîn-i İslâm bâtil veyâ diğere edyânın fevkinde bir dîn olmasa yine ehl-i İslâm hiçbir şey gâ’ib itmezler! Çünkü diğere edyânı ve onların şerâyi‘ini kabûl ve tasdîk itmişlerdir.

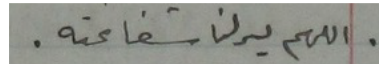
Yâ Hristiyanlar! Dîn-i Ahmedî’yi mütemmimü’l-edyân telakkî ve i’tikâd itmezlerse şübhesiz olarak onların yevm-i nedâmetde Cenâb-ı Hâce-i kâ’inât, ekmelü’t-tahiyyât efendimiz ümmet-i merhûmelerine va’d-i münîfleri veçhile yegân yegân şefâ’at etmek üzere iken ol kavm-i le’im bu saltanat-ı Ahmediye’ye karşı hâ’ib ü hâsir kalacakları muhakkaktır. Âtîdeki beyt-i celîl Sultânü’l-enbiyâ ve bürhânü’l- etkiyâ efendimiz Hazretlerinin kadr-i celîl-i risâlet-penâhîlerine pek muvâfık bir delîl-i celîdir:

Beyt

Me’âli:

Ümmet-i merhûmesine li-eclü’s-şefâ’a Kürsî-i risâletde intizârda bulunan hâce-i kâ’inâtın huzûrına günâhsız gitmek toğrısı çok hacâleti mûcibdir!.. – fe efhem eyyühe’l-ihvân-

[16] Hikâye 32:

Vaktiyle bir köyde iki mâhir avcı varmış. Bu iki avcı ayı postu ile icrâ-yı ticâret ve iktisâb-ı ma’îşet eylerlermiş. Şehirde köye uğrayan iki yolcu o gice köyde kalmağı tasmîm iderler. Ve akşam köy kahvesine nüzûl iderler. Köyliler kahvehâneye birer ikşer toplanırlar. Köyliler, avcılara “Bugün bir şey urabildiniz mi?” diye sû’âl iderler. Avcılar “Hayır, bugün ava çıkmadık, inşaallâh kısmet olursa yarın çıkacağız” derler. O iki müsâfir yolcu köylilerin bu av mübâhasesine iştirâk

iderek derler ki “ Yarın avda uracağınız ayı postlarını bize satınız”. Avcılar “Biz avı urmadan pazarlık ideriz, kaç gurus beher posta virirsiniz?” derler. Müsâfir yolcular derler ki “ Cânım bunlar olur. Bir av urulmadan pazarlık olur mı?” derler. Avcılar “Biz bir kere ava çıktık mı muhakkak boş gelmeyiz. Mutlaka size iki ayı postı getirceğiz. Artık ikbâlinize büyük post mı yâhûd ufak mı düşer” derler. Köyliler de bu avcıların mahâretini ve boş dönmeyeceklerini tasdik iderler. Pazarlık olur biter.

Sabahleyin iki avcı silâh-be-dest ormanda av yatağı olan mahallerde dolaşmağa başlarlar. Fakat her nasılsa orada bulunan bir ayı ininin pek yakınına sokulmuşlardır. Berdenbire dişili erkekli iki mühîb ayı bunların karşısına vehleten çıkıvrince bunlar şaşırup silahlarını ellerinden atarak biri orada bulunan bir ağaca tırmanup çıkar. Lâkin diğeri buna muvaffak olamayarak kendisini sırt üstü yere atar ve ölü gibi nefes almaksızın gözlerini yumar, ayı yerdeki avcının etrâfında bir iki def’a dolaşarak nihâyet yüzine doğru gelerek kulağının tözini bir iki def’a yalar ve oradan dişisi ile birlikte avcılarını terk iderek çıkup giderler. Ayıların uzaklaştığını hiss iden yerdeki avcı usûletle yatdığı yerden kalkar. Öbür avcı da ağacdan aşağıya iner ve yerden kalkan avcıya “Kuzum birâder, ayı demin eğilüp senin kulağına ne söyledi” dir? O da cevâben dir ki “ Aman birâder didi ki (Halt idüp de bir daha henüz uramadığın ayının postını pazarlığa kalkışma didi). İşte şu hikâyeden anlaşılır ki her şahıs kendi za’afının cezâsını mutlaka görürler.

Fâzıl-ı Şehr Manastırlı İsmâil Hakkı Efendi Merhûmun Mu’âviye Hakkındaki Kanâ’ati:

İslâmiyet ‘aleyhinde Hollandalı Doktor Dozi tarafından neşr olunan eser-i mefsedet-karâneye Manastırlı İsmâil Hakkı Efendi tarafından “Hakk ve Hakikat”¹⁷⁵ nâm reddiyede fâzıl müşârünileyh neseb-i sa’âdet-i nebeviyeden Cenâb-ı Hâşim ile Abdülmuttalib’in terâcim-i ahvâlini beyân sadedinde şimdiye kadar târih-i şinâs bir ‘ulemânın muhâkemesine muvaffak olamadığı dahî zamanımıza kadar da hall u fasl idilemeyerek mühmel bir bir hâlde kalmış bir mes’ele hall eylemiştir. Şöyle ki:

Cenâb-ı İmâm ‘Alî radiyallahu anha ile Mu’âviye beyninde tahaddüs iden birtakım vakâyi’e dâ’ir her iki tarafın ictihâdlarına haml idilerek ‘ulemâ İmâm ‘Alî’ye müctehid-i musîb ve Mu’âviye’ye de müctehid-i muhtî demişlerdir. Ne

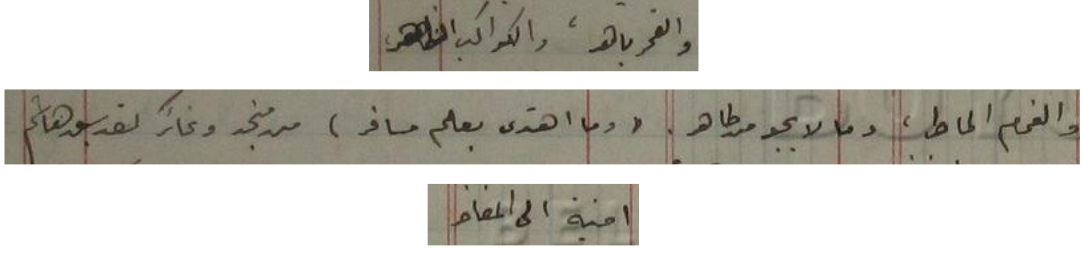

garîb bir hâlet-i rûhiyedir ki Mu'âviye, saltanat kurmak emeliyle Cenâb-ı İmâm 'Alî'ye hurûc itmişti. Hâlbuki Cenâb-ı İmâm 'Alî' hulefâ-yı râşidînin dördüncüsü bulunmağla berâber Hazret-i Osman'ın şehâdetlerinden sonra emr-i hilâfeti kabûl buyurmayup üç def'a vukû' bulan teklîfi red itmişlerdi. Fakat ashâb-ı kirâm İmâm 'Alî hilâfeti kabûl itmezse değersiz bir âdemin hilâfete getirilmesi dolayısıyla azîm bir şûriş ve fitnenin zuhûrundan pek ziyâde havf u ıztırâba düşdi. Hilâfeti de Cenâb-ı 'Alî asâyiş ve selâmet-i 'ibâd nokta-i nazarından kabûl buyurmuş idi. Cenâb-ı İmâm 'Alî hiçbir veçhile hilâfete düşkün ve teşne değildi. Mu'âviye'nin Hazret-i İmâm'a karşı harekâtı "hurûc" sayılmıyor da "ictihâd" 'add idiliyor. İşte şu mes'ele dolayısıyla beyne'l-İslâm bir ihtilâf zuhûra gelmiştir ki kimi Mu'âviye'yi (müctehid-i muhtî) ve kimisi (müctehid-i)dir diyerek iddi'â iderler. İşte şu da'vânın ve bunca nizâ' ve fezâ'ın vukû'una bâ'is-i 'ilel ve esbâbı merhûm İsmâil Hakkı Efendi şu sûretle anlamış ve anlatmak istemiştir. Müşârünileyh diyorlar ki:

"Kabile-i Benî Hâşim'in pederleri olan Hâşim bin Abdimenâf'ın ismi 'Amru'l-'ulâ'dır. Emevîlerin cediti olan Abdîşems ile tev'em olarak toğmuşlardır. Muttalib ve Neyfel isminde daha iki birâderleri var idi. Bu dört birâdere beyne'l-'Arap siyâdet ve vefâ ve himâye-i zu'afâ ile imtiyâzlarına binâen "Mucîrûn" ve "Akdâhu'n-nadâr" (Altın Oklar) 'unvânını virmişlerdi. Hâşim Hazretleri ise birâderleri arasında kerem ve semâhatle teferrüd itmiş ve pederleri Abdimenâf'ın câ-nîşîni olmuşdi. Muahharan bir aralık birâder-zâdesi Ümeyye ki -Ebû Süfyân İbn-i Harb'in ceditidir- kendisini istirkâbla terfî'e kalkışdı. Fakat emücesinin ibrâz itdiği âsâr-ı mecd ü kiyâseti taklîdden 'aczi nümâyân olmağla Herçi bâd-â-bâd¹⁷⁶ girîvesine düşerek müşârünileyhi münâfereye da'vet eyledi. Bu münâfere dinilen şey o zamân 'Arablar'ı arasında cârî silâhsız bir düello idi ki yekdiğeriyle muâriz ve münâfî bulunan iki şahs veya iki kabîle meşhûr bir kâhine mürâca'atle kendisini tahkîm iderlerdi. Şeref ve i'tibârca hangisinin fâ'ik olduğına dâ'ir vereceği hükme göre mağlûb taraf zarar ve ziyâna uğrardı. Cenâb-ı Hâşim gerek sinn ü sâl ve gerek irtifâ'-ı şân hasebiyle meyânelerindeki tefâvütün bedîdâr bulunmasına binâ'en kabûl-ı teklîfe müsâra'at göstermedi. Fakat vukû' bulan isrâr üzerine gâlibin eli deve boğazlıyarak ahâliye infâk ve mağlûbun on sene Mekke'den iğtirâb itmesi şartıyla muvâfakat eyledi. Şühûd-ı lâzimeyi istishâbla Usfân'da sâkin-i Huzâ'î¹⁷⁷'ye mürâca'at olundu. Kâhin bunları görür görmez:

¹⁷⁶ Ne olursa olsun.

¹⁷⁷ Manastırlı, eserinde bu kişinin kâhin olduğunu belirtmiştir.

diye Cenâb-ı Hâşim'in Ümeyye üzerine hâ'iz-i tefavvuk ve rüchân olmasına hükm itdi. Bunun üzerine Hâşim Mekke'ye 'avdetle develerini zebh ve nâsı it'âm, Ümeyye de toğrıca Şâm'a 'âzim oldı. İşte 'Hâşimîlerle Emevîlerin meyânelerinde cârî olan münâza'ât ve mukâtelât bu vak'a dolayısıyla 'asrlarca tevârüs idegelmişdir. Erbâb-ı târihin tedkîkât-ı vâkı'asına göre bu çığrı en evvel onların cediti olan "Ümeyye" açdığı gibi sonradan da fesâd hep Emevîler tarafından zuhûr etmekte idi. Meselâ Zât-ı Risâlet-penâhîye karşı Ebu Süfyân, Hazret-i 'Alî'ye karşı, anın oğlı Mu'âviye, ehl-i beyte karşı, anın oğlı Yezîd 'aleyhi'l-la'ne, bilcümle 'Alevîler ve 'Abbâsiler 'aleyhinde hulefâ-yı Emeviyye ta'dâdı gayr-ı kâbil mekr ü mehâzî irtikâbından hâlî kalmamışlardır"¹⁷⁸.

Şuraya kadar yazmış olduğumuz fâzıl-ı merhûm Manastırlı İsmâil Hakkı Efendimizin Hakk u Hakikat nâm reddiyesindeki 'ibârât u muhâkemâta göre ve erbâb-ı mütâla'a artık gerek Mu'âviye hakkında ve gerek İmâm 'Alî hakkında vicdânî hükümlerini virirler.

İhtirâs nev'-i beşer için her dâ'im ve her 'asrda mevcûd ve cârîdir. Bununçün ashâb beyninde "İctihâd" perdesi altında "İhtirâs" mevcûd olmadığı ne ma'lûm? İşte ez-cümle senelerden beri ecdadından irsâen intikâl iden rekâbet ve ihtirâs Mu'âviye'de de baş göstermişdi. Velî-ni'meti olan Hazret-i Osman'ın hilâfeti hengâmında halîfe-i müşârünileyhin evzâ'-ı halîmâne ve mülâyimânesinden haylî istifadeye kalkışarak nihâyet kendisini Şâm'a vâlî nasb itdirdi. Şâm ahâlisini dilediğı gibi sarfıyâtıyla elde itdi. Mısır hidîviyeti gibi kendisini mümtâz bir eyâlet-i sâhib-i 'idâdîne idhâl eyledi. 'Âdetâ Hazret-i Osman'ın zamânında merkez-i hilâfette hiçbir ehemmiyeti yokdı. Nihâyet Hazret-i 'Alî mevki'-i hilâfete geçince Mu'âviye'nin vaz'iyetini bir dürlü mevki'-i hilâfette kâbil-i te'lif göremedi. Ve Mu'âviye'yi 'azl itdi. Bu 'azl mes'elesi zâten

¹⁷⁸ Rüşdî, bu bölümü, Manastırlı İsmail Hakkı'nın, Sırâtümüstakîm dergisinin 30 Haziran 1910 tarihli 95. sayısında yer alan "Târîh-i İslâmiyyet Nâm-ı Müsteârıyla Doktor Dozy'nin Türkçe'ye Mütercem Risâlesine Karşı Reddiye" başlıklı makalesinden alıntılanmıştır. Bkz.: Bağcılar Belediyesi Başkanlığı, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Yakın Tarihimizin Belgeseli (1908-1925)*, Sırâtümüstakîm Mecmuası, Bağcılar Belediyesi Başkanlığı Yay., C. 4, S. 79-104, İstanbul, 2015, s. 288-289.

Mu'âviye için bir ni'me'l-vesîle kabîlinden bir şey idi. Fakat ihtirâsını büyütmek ve İmâm 'Alî'nin elinden hilâfetini gasb etmek için bir hîle lâzım idi. O hîleyi de buldı. Hazret-i Osman'ın vak'a-yı şehâdetinde zî-medhâl olan kâtillerin muhâkeme ve emr-i ...lerini İmâm 'Alî te'hîr itdiriyor. İşte bu vak'ada İmâm 'Alî de emr-i hilâfeti ele almak için medhâl-dârdır, diyerek propaganda yapmağa başladı. Ve derhâl Şâm'daki 'askerî kuvvetlerle İmâm 'Alî üzerine hurûc eyledi. Ve nihâyet teşkîl eylediği Emeviye saltanatının halife nâmıyla birinci pâdişâhı oldu! Şimdi artık bunun ictihâdlık müctehâdlık bir yeri kaldı mı? Farz idelim ... Hâydi bu vak'a Mu'âviye'nin bir ictihâdı olsun! Kâ'inât mâdâm ki ictihâdında hatâ itdi diye hüküm idiyorlar. Şu hâlde Mu'âviye'nin teşebbüs ideceği ictihâdında hatâ ideceğini muhakkak bilmesi lâzım gelirdi. Zîrâ bu hatâ için hükmi ... vardır. Kat'iyen bu cihet şâyân-ı te'vîl değildir. Hatâsında hükmi ... lâsık olan bir ictihâd netîce-i ihtirâs değil de ya nedir? Bakınız Mu'âviye'nin ihtirâs(ın)a dalâlet idecek bir hikâye nakl ideyim. Şöyle ki Mu'âviye hilâfeti gasb itdikten sonra ashâb-ı kirâmdan birçok zevât Mu'âviye'nin yüzine karşı hakâret-âmîz sözlerde bulunurlarmış. Ez-cümle bunların ... en şiddetlisi Ebu ... radyallahu anha Hazretleridir ki Mu'âviye'yi bizzât tahkîr için yüzüne karşı söylenmedik kelâm bırakmaz idi. Abuzer Cenâb-ı peygamberin pek sevgilisi ve pek mümtâz ashâb-ı kirâmdan olması dolayısıyla Hazret-i Abuzer'in hakâretine dâ'imâ tahammül ider ve müşârünileyh hiçbir şey yapamaz idi. Nihâyet bir gün Mu'âviye Hazret-i Abuzer'i huzûrına çağırıp envâ'-ı i'zâz ve ikrâm ile "Yâ Abuzer, ben senin vaz'iyetini bilirim. Şu bin lirayı al da umûr u husûsâtına sarf it" diyerek külli mikdâr altun virir. Müşârünileyh i'tirâz ider, almaz. Mu'âviye ısrâr ider. Nihâyet müşârünileyh altunları alarak huzûr-ı Mu'âviye'den çıkar çıkmaz güzergâhına tesâdüf idenlere dağıdarak nezdinde hibe-i vâhide kalmayarak hânesine 'avdet ider. Mu'âviye aradan birkaç sâ'at sonra nedîminden birini Abuzer'in hânesine göndererek – Halîfenin verdiği bin liranın sehvden 'ibâret olduğunu ve bu paraların şimdi i'âde idilmesi lâzım geldiğini Hazret-i Abuzer'e tefhîm itdirir. Müşârünileyh de cevâben dir ki: "Bun Mu'âviye'nin nezdinden çıkar çıkmaz o paraların hiçbir meteliğini kendime mâl itmedim ki şimdi yanımda olsun. Ben o paraların hepsini dağıtdım" buyururlar!..

Nedîm döner, huzûr-ı Mu'âviye'ye girer. Keyfiyet-i hâli hikâye ider. Mu'âviye bundan çok hayflanur. Zîrâ maksadı eğer bu paralar Abuzer'in nezdinde bulunsa imiş müşârünileyh huzûrına çağirtup mu'âheze itdikleri hâlde kendinde pek mûcib-i mu'âheze bir ... diyerek Hazret-i Abuzer'e hakâret idecekmiş! Emr-i ber-

aks olunca bu âdemi kaç def'adır tecrübe idiyorum. ... ne ise ef 'âlini de anın aynı buluyorum. Bârî bu âdemi Medîne'ye gönderüp de Azârî lisânından kurtulayım, demiştir. Ve bu hikâye de ... sâbitdir. Mu'âviye hakkında hiçbir ... lisânında bulunamam. Zîrâ nûr-cemâl-i Ahmedîye'yi müşâhede şerefine mazhar olmuştur. İhtirâsına .... Cenâb-ı İmâm 'Alî'nin suhânı ise ... yâd iderler. Cenâb-ı İmâm 'Alî bir gün bir mahalde teşrîf idiyorlardı. Bir merhalede biraz ârâm etmek üzere turdılar. Bir sâ'il peydâ oldu. Bir parça yiyecek istedi. İmâm 'Alî kölesine emr itdi. "Şu fakîre yiyecek vir" didi. Köle yiyeceğin ... olduğımı söyledi. İmâm 'Alî ... eyler bir ebr vir didi. Köle ... üzerindedir, didi. İmâm 'Alî deve ile ... beraber vir didi. Bunun üzerine köle hemân devenin ipini elinden bırakup deveden uzaklaşdı. İmâm 'Alî köleye neye uzaklaşdın diye sû'âl itdi. Köle didi ki eğer devenin ipi elimdedir disem beni de dilenciye fedâ ideceksiniz!!...

ENİSÜ'L-‘UŞŞÂK

ENÎSÜ'L-'UŞŞÂK

“Zebân-ı ehl-i Fârsî, lisân-ı şî'ir ü edebiyâtdır” derler. Bu söz ve bu tevcîh ‘acâbâ doğru mıdır? diye hiç de şüphe itmeğe gelmez. Çünkü eş‘âr u edebiyât-ı Fârsîde ... ü iştikâk aranılmaz. Ancak ve ancak ma‘nâ-yı ıstılâhî aranır. İşte bununçün lisân-ı Fârsîde ıstılâhât pek çokdur. Meselâ bildiğiniz *zülful* temâm yüz dâne ma‘nâ-yı mecâz u ıstılâhîsi vardır. Efl-i fürs *zülfi* murâd etmek için bakınız nereleri dolaşıyor:

Semensâ, Benefşe, Sünbül, Müşg-âgîn, ‘Anber-şiken, ‘Anberîn-bû, Nâfe-güşây, Müşgîn, Müşk-bû, Müşk-reng, Müşg-pâş, Müşg-rîz, Müşg-‘anber-âsâ, ‘Anber-bûy, ‘Anber-bâr, ‘Anber-bîz, ‘Anber-nesîm, Gâliye-gün, Gâliye-reng, Gâliye-bûy, Gâliye-fâm, Ebr-i gül-pûş, Semen-pûş, Kahr-pûş, Şâm, Şâm-garibân, Şebistân-ı şeb, Şeb-reng, Şeb-i yeldâ, ..., Şeb-i kadr, ‘Ömr-i dirâz, Sâye, Sâyebân, Perde, Ceng, Cîm, Çîn, Mâçîn, Hindûstân, Zeng-bâr, Hindû, Lâlâ, Siyehkâr, Siyeh-dil, Dil-rûz, Dil-âvîz, Dil-bend, Ser-gerdân, Serkeş, Serkeşte, Ser ... dâde, Ser-endâz, Ser-efgende, Ser-efrâz, Kafâdâr, Rehzen, Ze-reh, Kemend, Kemend-endâz, Rişte, Riş, Riş-tâb, Riş-bâz, Çenber, Devre-i âteş-perest, Hûrşîd-perest, Kâfir, Kâfir-kîş, Zenâr, Çelîpâ, Çevgân, Bend, Zencîr, Şûrîde, Sevdâyî, Dâm-ı zâğ, Pür-şiken, Ham-ender-ham, Bâd-peymâ, Hevâ-dâr, Perîşân, Perîşân-rûzgâr, Âşüfte, Tâb-dâr, Târ ü Mâr, Câdû ilâ-âhire birçok ıstılâhâtı vardır. Bir zülful bu kadar ıstılâhât-ı edebiyesi olursa kaş, göz, kirpik, dudak, yanak, kol, el, dil, diş gibi a‘zâ-yı sâ’irenin kıyâs idilmeli ki ıstılâh-ı yekûnı binlere varacağında şüphe yoktur.

‘Arabî, kavâ’idi yüzünden ve Fârsî de ıstılâhâtı yüzünden çetincidir. Bir ‘ibâre-i ‘Arabî’de mübtedâya mı, zarfa mı, muzâfa mı râci’ olduğu vehleten kesdirilemez de insanı haylî düşüncelere uğrattır.

İstılâhât-ı Fârsîden ma‘nâ ... böyle ise de bir dereceye kadar ‘ibâredeki ... ve sebaka göre sehldir. Ebû'l-feth Sultân Mehmed Hân-ı sâni Hazretlerinin zamân-ı saltanatlarında şehr-yâr-ı müşârünileyh sekiz lisâna vâkîf olması dolayısıyla hâmil-i ‘ilm ü ‘irfân olan ‘ulemâ ve [ü]debâyâ fevkâ’l-‘âde ihtirâm buyurarak huzûr-ı Hazret-i fâtih de dâ’imâ meclis-i ‘ulemâ teşekkül ider. Ve aktâr-ı cihândan münâkaşa-yı ‘ilmiyede bulunmak üzere huzûr-ı Fâtih’e celb olunarak mübâhasât-ı ‘ilmiye ... iderdi. Fâtih’in hâcesi meşhûr ... ile hiç de münâsib olamayacak derecede o ‘asrın en büyük ‘âlimlerinden bulunurdu. İşte bu zâtın kudret-i ‘ilmiyesine hiçbir kimse galebe idememiş ve bu sebebden İstanbul şehri mihr-i ‘ulemâ olmuştur. İşte bu sebebden dolayı Fâtih, yalnız kişver-güşâlık itmemiş, bâb-ı ‘ulûm u ma‘ârifî de

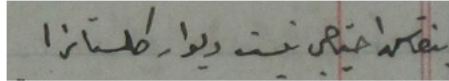
feth iderek bi-hakkın sâhib-i seyfü'l-kalem olmuşlardır. Binâen'aleyh edebiyât-ı Türkiyemizin mebd-i terakkisi Hazret-i Fâtih'in zamânından i'tibâren idilmiştir ki Necâtî, Ahmed Paşa gibi, zevât tarafından 'Arab ve Îrân edebiyâtını tedkîk iderek Türk lisânını zenginleştirmek için haylî tettebbu'âtda bulunarak nihâyet Îrân edebiyâtını dahâ mülâyim bulmuşlar ve Îrân tarzında eş'âr ve eserler vücûda getirmişlerdir.

Maksadım edebiyatımızın târihçesini yapmak değil. Îrân edebiyâtında şimdiye kadar bize pûşide kalmış olan incelikleri sıra düşdikce lisânımıza nakl u tercemeye çalışarak Îrân kıymet-i edebiyesini mümkün mertebede lisânımızdan geçirmekdir. Geçenlerde yolum sahhâflar çarşûsına düşmüşüdi. Orada sahhâf Hoca Şâkir Efendi nâmında bir zât vardır ki kendisiyle her zamân temâs iderek musâhabet ideriz. Bu def'a da kendisini ziyâret itdiğim zamân yazma bir kitâb uzatarak didi ki:

"Haylî vaktidir seni bekliyordum. Şu kitâbı al oku, Fârsî olduğundan mevzu'ı nedir anlayamadım. Merâk itdim"

didi. Tedkîke başladım. Gayr-ı matbu' yazma ve yazısı da pek 'âdî bir el yazısı olduğu için her nasılsa kitâb merâklılarının nazar-ı dikkat ü iştihâlarını celbi dememiş ve fakat mündericâtının pek zengin ve revnakdâr olduğunu anladım. Ma'lûm-ı ûlû'l-'irfândır ki her şeyde suret-perestlik idenler aldanırlar.

Nitekim Nizâmî şu beytinde der ki:

Ahvâl-i bâtiniyyesi iyi olanlar .... Gülistân dîvârı nakşından nakşından müstağnidir. Çünkü anın derûnı güllükdür.

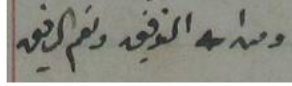
Artık kitâbın şu beyt-i mü'eddâsı gibi hüsn-i zan zâhirisine bakmayarak mevzu'ından mûmâ-ileyh Şâkir Efendi'ye bahs iderek kitâbı ondan iştirâ eyledim. Kitâbın ismi:

Enîsü'l- 'Uşşâkdır ve serâpâ Fârsü'l-'ibâredir:

Enîsü'l- 'Uşşâk

Bu kitâbın aslı 1204 târihinde Hîve emiri Ebû'l-feth Bahâdır Hân zamânında ... yazılmış ve yedime geçen kitâbda 1299'da andan istinsâh idilmiştir. Mevzû'ı ise cemî'-i a'zâ-yı beşer hakkında beyne's-şu'arâ zebân-zed olan ıstılâhât-ı edebiyeden bahis olup haylî ebyât u rubâ'iyât derç idilmiş, hoş-âyende bir eser bulunmakla muhtelif şu'arânın bu eserde kullanmış oldukları ta'bîrât u temsîlât Türkçemizde

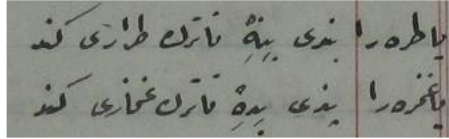
zebân-zed olan ta'birât ile ölçülemeyecek derecede gâyet zengîn ve revnakdâr bulunmuş olduğundan tercemeye büyük bir heves uyandırdı ise de bu husûsda tesâdüf ideceğim müşkîlâtı nazar-ı dikkate alarak fakîri bir haylî de tereddüde düşürmüş idi. Hüsn-i niyyet ... olan her işin hüsn-i hitâma ... ideceği müsellemlerle, sehâb içinde şehâb gibi pûşîde kalmış olan şu eseri terceme itmeği bir vicdân borcu bildim. Esnâ-yı tercemede zevke varamadığım me'ânîdeki hatâ pûşîde-i ... 'irfân olur.

ENÎSÜ'L- 'UŞŞÂK

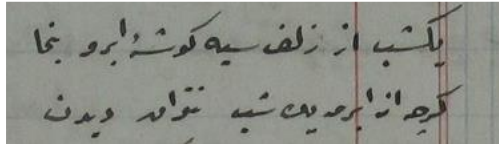
Hoca Kemâl

1

Yâ o dağınık saçlarına bir düğüm ur da sarkıntılık itmesün! Yâ gamzene bir nasîhat vir de gammâzlık idüp ortalığı fesâda virmesün!

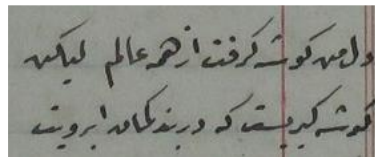
2

Gerçi bir gicelik hilâlin ... bulutlar arasından rü'yet kâbil değil ise de sen bir gicecik olsun zülf-i siyahının arasından hilâl gibi o mukavves kaşlarını göster.

Şeyh 'Umâd Kirmânî

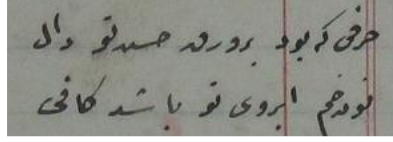
3

Şu ‘âlemin ezvâk u lezâ’izi birer birer gönlümde kûşe tutdı ise de fakat senin kemân gibi kaşın benim ... gibi gönlümi feth ü (9 idüp beni öyle bir inhizâma uğratdı ki bütün aklım vücûduma hâkim oldu.

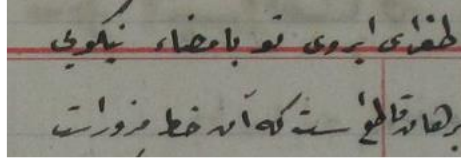
4

Senin varak-ı hüsnünde yazılmış bir harf vardır ki o da nûn gibi mukavves kaşların hüsnüne kâfi derecede delâlet ider.

Zâhireddin Faryâbî

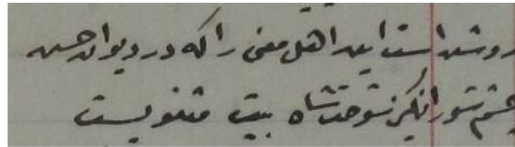
5

Senin tuğrâ gibi kaşların letâfetini ve iyülüğünü irâ'e ve imzâ etmekte ise de fakat o hattın tahtında ‘âlemi de ... düşürecek kadar fitne ve fesâd gizlidir.

Emir Kirmânî

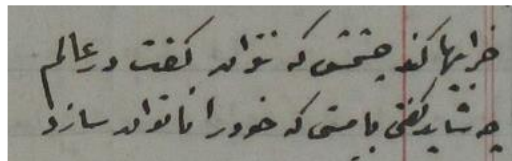
6

Ehl-i ma'nâya göre bûyun âşikârdır ki senin fitne koparıcı ... çeşmin güzellik dîvânındaki mesnevînin şâh beytini teşkîl ider.

Fahreddin 'Irâkî

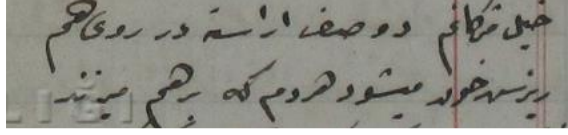
7

... çeşm-i mahmûrı ... gayr-i kâbil sûretde ‘âlemi harâb ider de zavallı farkında değildir. Ne ... lâzım? Bu mahmûrluk kendi elinde ve irâdesinde değildir.

Zîrâ o fitrî olarak mahmûre-i çeşmdir. Kimseye fenâlık etmek istemez. Lakin ne çâre ki mahmûr bakışları kâ'inâtı yakar yıkar!

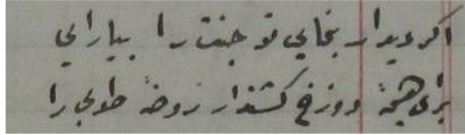
8

Yüzümde ...-ı harb gibi iki sıra dizilmiş olan kirpikler kamaşup yekdiğeriyle çarşıdıka onların zahmından kanlı gözyaşları rîzân olur.

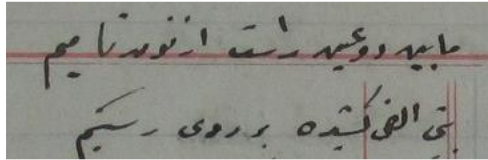
Mevlânâ Mevlânâ Hümâmeddin

9

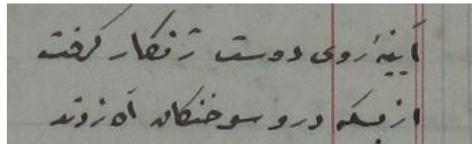
Eğer maksadın dîdâr görmek ise ... doğru yol al. (...) odununu Tûbâ ağacından çekerler.

10

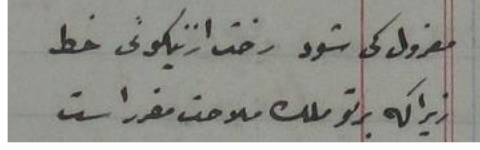

Kaşların hizâsından dudaklara doğru inen ve iki gözi fâsıl iden hattı gümüşden bir elf görürsün.

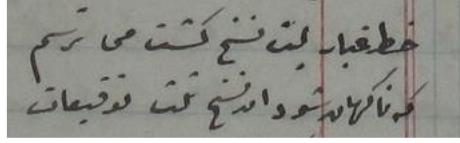
11

Dostun âyîne gibi o parlak yüzi aşüfte-i hüsni olup da yanup yakılanların dûde-i âhının te'sîrâtıyla jengâr oldu.

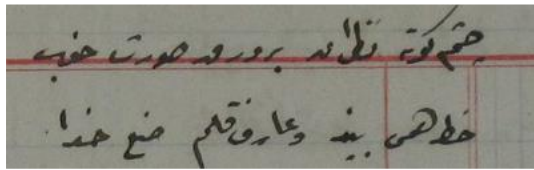
Yüzünde bu nâzık ve nâzende hutût ve ... varken sen nasıl ma‘zûl-ı karar u i‘tibâr olursun? Zîrâ senin üzerinde mülk-i melâhat takarrür itmişdir. Sultân-ı hüsn olacaksın!

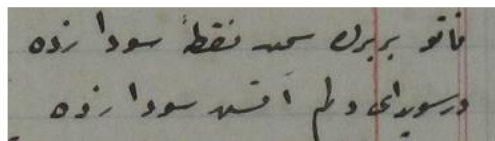
Dudaklarının etrâfında teressüb eden gubâr, şimdiki hâlde hatt-ı neshi tersîm ider. Ya‘nî sakal ve bıyıklar hatt-ı nesih gibi ince ve zarîf ise de korkarım ki o hattı ... zamân hatt-ı sülûse tahvîl ider de o şekl-i rakîki değışdirir!

Mülâhaza

Bu beytde kinâyât-ı zarîfâne vardır. Şâ‘irin hatt-ı sülûse tahavvülden murâdı sakal ve bıyığın üç devre geçirmesini ... iderek birinci devrenin ... ki o an şebâbet, ikinci devre hâl-i kühûlet saç ve sakalın ağarmaya başladığı devre, üçüncü devre ise hâl-i şeyhûhetdir ki süd gibi bembeyâz olduğu devreyi îmâ etmektedir.

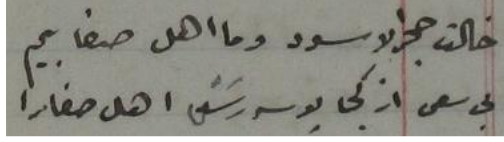

Rûyını ... olanlar kâğıd üzerindeki sûret-i cemili hemân basît bir hatdan ‘ibâret görürler. Hâlbûki ‘ârifler anı bir sâni‘-i hakikatın âsâr-ı kalemiyesi olduğunu müşâhede iderler.

Yüzündeki o siyeh ... siyeh nokta gibi durdukça sevdâ-yı dilime sevdâ âteşleri yağdırırsın!

16

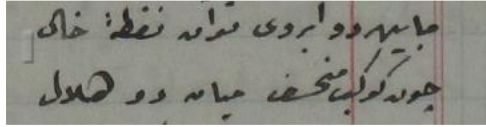

Senin o siyeh benim hecrü'l-âsûde müşâbih ise biz de ehl-i safâyız. Fakat sa'yını nereden ehl-i safâya bûse irişir?

Mülâhaza

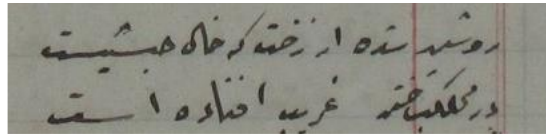
Şâ'irin burada menâsik-i haccı işâret iderek güzel bir teşbîhâtta bulunduğu anlaşılıyor. Safâ ile Merve arasında sa'y itdikden sonra ... etmek âdâb u nenâsik-i haccdandır.

17

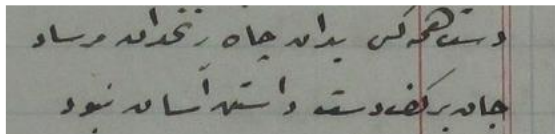
Senin o iki kaşının arasında noktalanmış siyeh ben iki hilâl arasında ... uğramış yıldız gibidir.

18

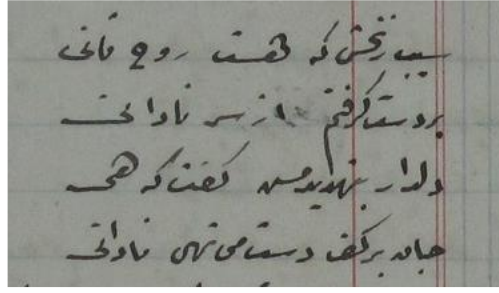

... vecîheni ihâta iden siyeh beninden Habeşî olduğın anlaşıldı. Meğer sen Hotan diyârında garîb kalmış bir Çîn güzelisin. Yavrucuğum!

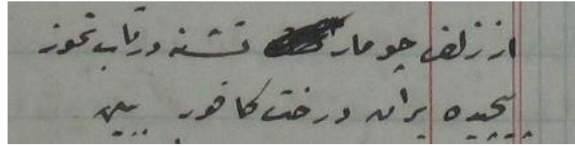
19

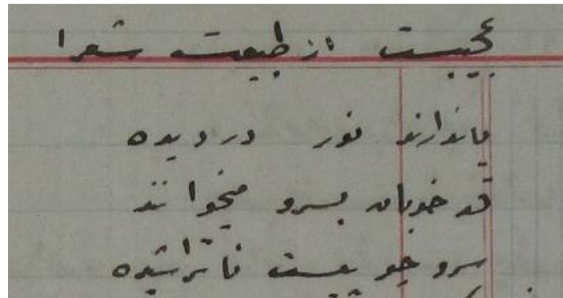
İyi bilesin ki herkes elinde çâh-ı zendân gibi çenendeki çukura irişdirmez. Zîrâ kelleyi elde tutmak kolay bir şey değildir!

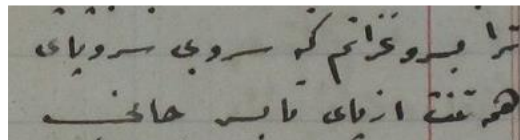
Hayâta hayât katan elma gibi çenesini bilmeyerek ohşayup Dildâr beni tehdîdle didi ki; “ Hey ne yapıyorsun, bu cehâletinle kelleni avucunun içine alıyorsun ve hayâtına kasd idiyorsun. ... Bu hayât sana çok bahâliya mâl olur! Zîrâ zencîr-i sevdân bir kere elime düşecek olursa bu esâretten bir dahâ kendini kurtaramazsın!..”.

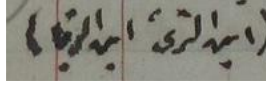
O lüle lüle kıvrılmış zülfi ... en harâretli zamânında Kâfûr ağacının altında katlatup yatmış bir yılan bil. Ona el sürmeğe gelmez, Derhâl sokar!

... tabî‘atden mahrumdur. Yâhûd gözlerinin ferî kalmamışdır. Zîrâ mahbûbların ... boyını serviye teşbîh iderler. Hâlbûki servî yontulmamış kabâ bir çûbdan ‘ibâretdir.

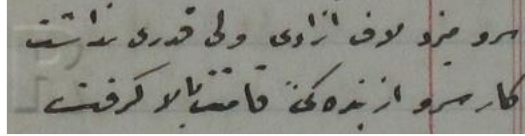

Seni servîye teşbîh idemem. Zirâ servîde el, ayak, kaş, göz yokdur. Sen cemî'-i endâmınla başdan ayağa kadar rûh-ı ... ve mâye'l-hayât ...sın.

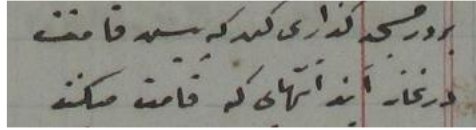
Yer nerede? Yıldız nerede?!

24

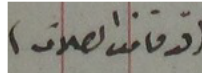

Nâs beyninde servî diye zebânzed olmuş olan böyle kıymetsiz bir ağaca seni teşbîhde ne ma'nâ ve mefhûm aranabilir. O servî dinilen ağaç ancak ve ancak rikâb-ı ihtişâm hüsnünün bir bende-i efgendesidir de şu ... dolayı külâh-ı iktihâzı asmâna peyveste olur ve yükselir! Yoksa hiç kıymeti hâ'iz değildir!

25

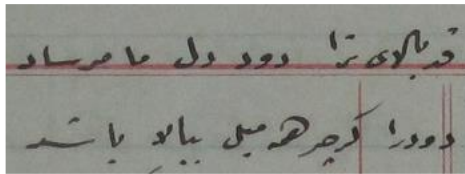

Mescidin kapusından geçerken dikkatle dinle ve gör ki o kâmet-i endâmına karşı kıyâm iderek

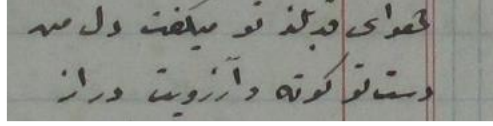

diye bağırıp çağırırlar. Ya'nî ehl-i mescid ile senin kâmet ve refâtârının mes'ûlî ve şûrîdesidirler!

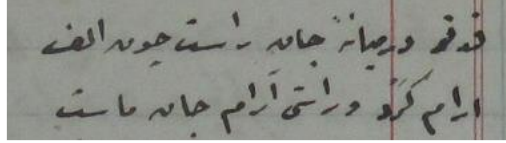
26

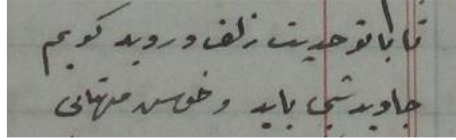
Her ne kadar dumanların hevâyâ meyl idüp su'ûd ... kavâ'id-i 'ilm ü hikmetden ise de senin o levendâne boyuna ... dûde-i âhımız yetişemeyerek mağrûr sevdân bırakır!

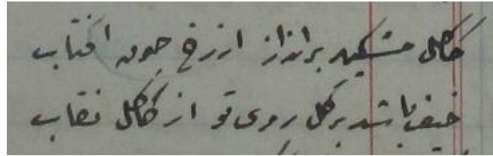
Kâmet-i bülendinin ‘aşk u hevesi gönümde şöyle bir hasbihâlde bulunarak dir ki: Vâh zavallı, şu kısa ellerinle tûl emeller peşinde koşarsın nâfile, bu yoldaki temenniyâtın o mevki‘-i ... yetişemez. Öyle bir şey’e elini uzat ki hedef-i icâbete vâsıl olsun!

Senin o levendâne boyun miyân-ı çâhda elif gibi doğru olarak ârâm etmektedir. Zîrâ istikâmet ve sadâkat bizim ârâm ... ve ... âmâlimizdir. Bunun için iddi‘âsında bulunduğum ‘aşkdan emîn olabilirsin. Benden şüphe itme. ‘Aşkına sâdık kalacağım.

Seninle hem-bezm olarak zûlf-i rûy-ı dilârândan uzun uzadıya mübâhase etmek isterim. Fakat uzun bir gece ve hoş bir muhatâb olmalıdır.

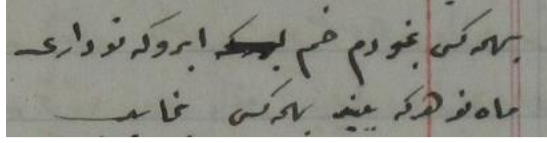

Güneş gibi parlak ve pîrâyedâr vech-i latîfinden hüsn-âsâ kâküli bir tarafa at. Zîrâ ... gizlemek yazıktır. Şe‘â’ir hûbâne ... lüzûmsuzdur. Her ‘aşk sana bir ni‘met ve ... ilâhiye olan hüsnini seyrânla hayrân ve ser-gerdân olsun! Nakşî medh-i nakkâşa râcî‘ oldığı gibi senin hâline ... nukûş da sâni‘-i hakîkatinin kudretine ‘â’id ve râcî‘ değildir?!

-Mülâhaza-

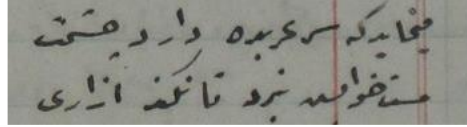
Şu beyit ma'nâ cihetinden gâyet ... ve zengindir. Eğer tasarruf cihetine gidilecek olursa daha pek çok me'ânî istihrâc idilebilir. Bize bu kadarı kâfidir.

31

(...)¹⁷⁹

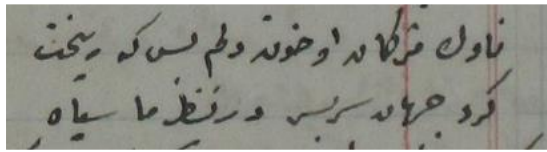
Senin hilâle benzeyen o mukavves kaşlarını herkese gurûr u iftihârla göstererek ey tab'-ı selîm erbâbı siz de görüniz, benim kaşları hilâl-âsâ ne yosma bir mahbûb-ı dil-pesendim var didim. Nitekim kimi ... ufukda doğduğu zamân herkes o hilâli yekdiğerlerine göstererek "Aya bak, aya bak" derler. ... ve bayram iderler. Şebden gözler ... değil mi derler?!

32

Kör bilür ki o senin gözlerin ... ve fitne ocağının albaşısıdır. Bereket virsün ki uykuda iken kimseye ... idemiyor. Çünkü o zamân hâne-i çeşmânının kapalı bulunması herkesi gaddar çeşminin ıztırâbından kurtarıyor.

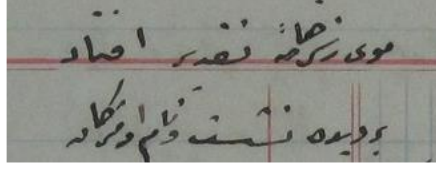
33

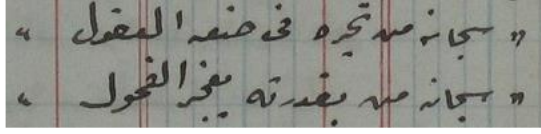
Onun o ... olan kirpikleri hûn-ı dilimi öyle bir dökdi ki: ... cihân ser-â-pâ pîş-i manzaramda siyeh-reng oldu. Şimdi kâ'inâtı muttalim görüyorum!

¹⁷⁹Şairin ismi okunamamıştır.

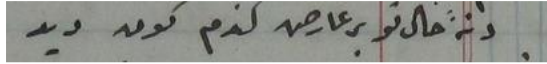

Nâm-ı kudret-i ilâhiyenin ucından bir kıl göz üzerine ... da nâmı “ müjgân” oldu. Bu kalem kudretten düşen bir kıl bütün kâ'inâtı o kudrete firîfte kıldı. Bir kıl kâ'inâtı böyle şeydâ ve şûrîde kılarısa ya bunca zâyi' ve bedâ'i'ye karşı ne yapmak lâzımgelir?

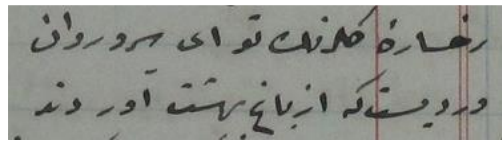
der, bu beyti böylece geçerez.

Cemâleddin Selmân

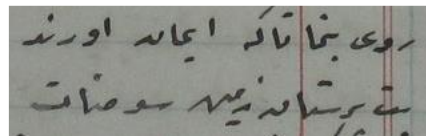

Yüzündeki benler buğday dâneleri gibi serpilmiştir. Hazret-i Âdem'i de tuzağa düşüren ve hübütuuna sebep olan bir buğday dânesi değil mi idi? İşte sendeki o püskürme benler de ... âdemoğlını böylece tuzağa düşürür! Beşeriyet için bu benler fesâd-efgen birer hâdisedir.

Behişt-i Âmûlî

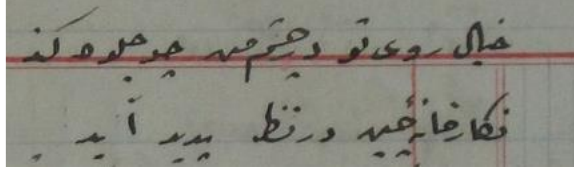

Ey gül yüzlü ve server refîtarlı güzel! Sen öyle bir gülsün ki: seni cennet bâğından koparup getirmişler. Yoksa gülzâr-ı cihân senin bu rûy u rûyına karşı kâbil-i kıyâs değildir!

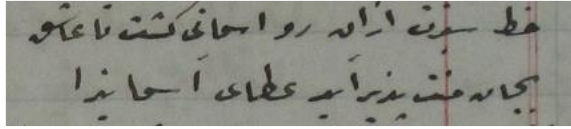
O lâhûtî didârını esirgeme, göster ve görsünler de “Menât” ... tapanlar onu bırakup senin gibi zî-hayât bir ... tapsunlar! Zîrâ sen ...den çıkan bir ...sın!...

38

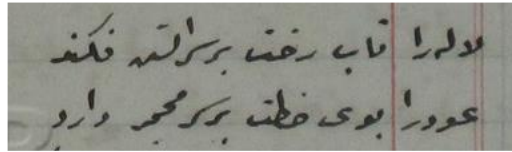
Hayâl- rûyını der-hâtır itdiğim zamân, derhâl Nigâristân-ı Çîn gözümün önünde tecessüm ider. Zîrâ sen, Nigâristân-ı Çîn’de bulunan elvâh u tesâvir-i dil-âvîzin en güzellerinden biri olarak mâhir bir üstâdın elindeki furça ile tasvîr idilmişsin! O furçayı ancak o çekebilir!

39

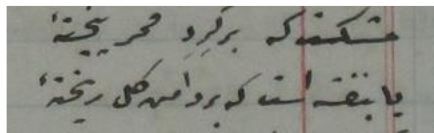
Ey güzel, o senin sünbülzâr zülfünün sevdâsı yüzünden âşık asmâna kadar keşt ü güzâr itdi. Fakat seni gökde ararken yerde buluşını şimdi ... asmânı olarak hâne-i cennet biliyor!

40

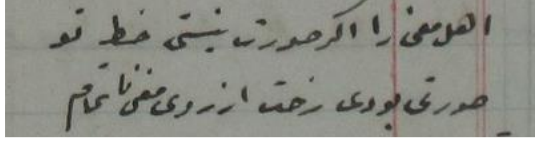

La‘lin yüzünün tesîrâtından lâlenin başından alevler fırlıyor! ... başından da dumanlar tütüyor. Ya‘nî sen hem lâle-reng ve hem de ... u ‘anber kokulu bir güzelsin!.

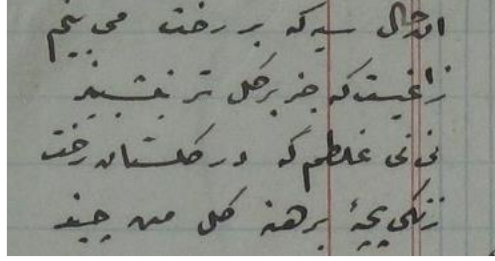
41

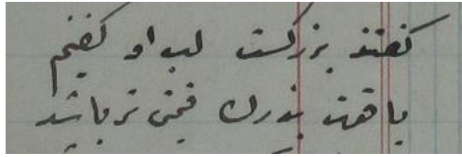
Ay yüzünün etrâfında o zülfün ... salmış müşğdür. Veyâ menekşedir ki gül-ruhsârının ... dökülmüşdür!

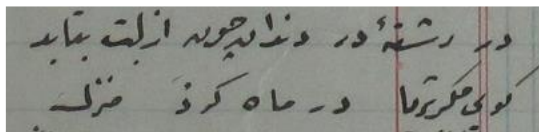
Habâle-i zülfün erbâb-ı me‘ânîyi bend ü mütehayr itmişdi. Yüzün de mincihetü’l-me‘ânî nâ-temâm kalırdı. Ya‘nî yüzünden bir ma‘nâ ve ... istihrâcı kâbil olamazdı. Ehl-i ma‘nâyı eğer kendine bend idebilirsen ancak seninle ‘alâka ve irtibât peydâ ider de vech-i dilârândan birçok ... istihrâc ider. Yoksa sana bîgâne olan kimseler “A‘mâya elvândan bahs etmek” gibi derler.

Yüzündeki siyâh beni gördüğüm zamân gülden başka bir yere konmayan karga zann iderim. Hayır hayır, yanlış söyledim. Doğrusını istersen gülistân-ı ruhsârından gül toplayan çıplak bir zenci yavrusına benzer!..

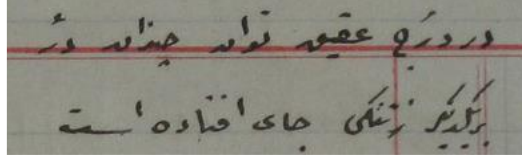

“... bulunduğım mahbûbın dudağı büyükdür, o kadar şâyeste-i medh değildir” didiler. Ben de cevaben anlara didim ki: “Yâkût ne kadar büyük olursa kıymeti o nisbetde ...!”

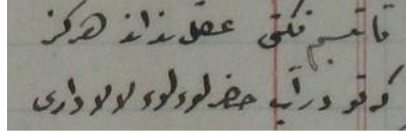
İncü gibi dizilmiş olan ağızdaki o sıra dişler dudaklarından dışarıya doğru parıldadıkça öyle zann idüp dirsın ki yıldız ... üzerinde mesken tutarak ârâm-güzîn olmaktadır!

46

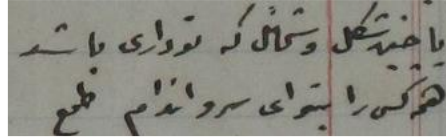
O ‘akîkden ufacık ağza bu kadar incü dişlerin sığabilmesi kâbil mi? İşte bununçündür ki dişlerin ... taracık ağızdan dışarıya pertev-endâz-ı letâfet olmaktadır.

47

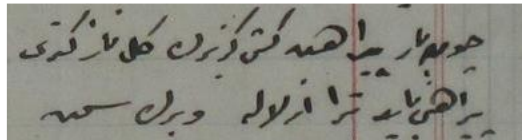
... tebessüm itmedikçe senin âb-ı hayât Hızr gibi emilmekte olan dudaklarının içinde kıymetli incü dâneleri tuttuğın bir dürlü ‘akl irdirilemez!.

48

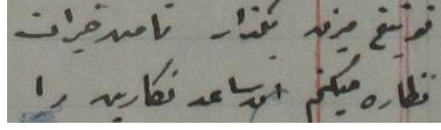

Ey serv-endâm güzel, bu u şekl ü şemâ’il sende mevcûd iken elbet de herkesi tam‘a düşürüp ... cemâlin ve peyveste ve sâlin olmasını isterler!..

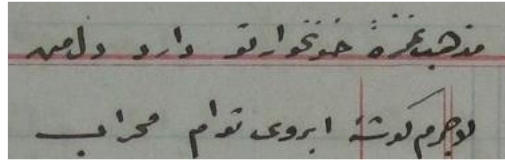
49

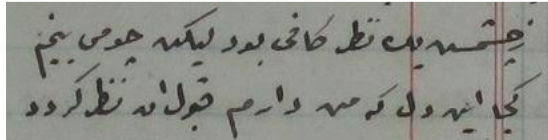
Gülден daha nâzik olan mevcûdun gömleğinin sıkletine nasıl tahammül idiyor? Seni lâle ve yasmîn yapraklarına sarmalıdır. Senin pîrâhenin ancak bunlar olabilir!

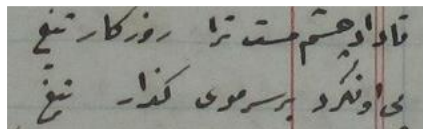
Sen çenberini ör de geç, üst tarafına karışma. Zîrâ senden ne beklenebilir? Bâri yapacağını yap da beni de artık kendi hâlime bırak. Ben de sıdk-ı nefsimde ... kana kana temâşâ ideyim! Zîrâ âşıklık câna cömerdlik dimekdir. Senden başka bir hayr u hasenât umulmaz!..

Hûnhârlık yolını tutmuş olan bî-âmân gamzen gönlümde şübhesiz kaşlarının köşesini mihrâk-ı 'aşkın ve mihrâb-ı cemâlin kıldı.! Ey efsunkâr, ben mihrâb-ı cemâlinin karşusunda kemâl-i huzûr ve muhabbetle el bağlamış bir efgende, sen ise hûnhârlık yoluna sapmış bir nâzendesin!..

Anın ... çeşminden bir nazare-i iltifât bana kâfidir. Fakat nerede aza kanâ'at idecek öyle gönül, bizeki kabûl ve kanâ'at itsün!?. [Dîvâne gönül buldukça bunar].

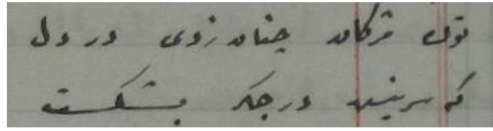
Vaktâ ki çeşm-i mestin ... hançerini teslim itdi. Artık onun önünden bir kıl bile kurtulamadı. O bî-amân gözlerin hûnhârlıkda Cengîzi bile geçmişti!..

¹⁸⁰ Şairin adı okunamamıştır.

“Bir Mülâhaza”

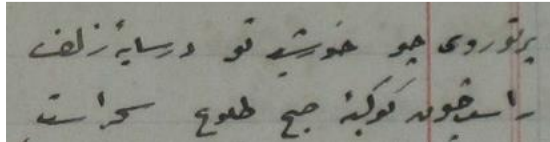
Şu beytin tercümesinden erbâb-ı mütâla‘aya bir sû‘âl teveccüh iderek derler ki: [Yâ hû! Asıl beytde Cengîz mengîz lâkırdısı yok iken tercümede bu Cengîz lâkırdısını nereden çıkardın?] Bu sû‘âlin cevâbı şudur: ... her şâ‘ir tasavvurâtını ortaya koymak için en cânlı ve en kuvvetli kelimeler arayarak silk-i nazma sokar. Ve bu yolla dâr sâhada maksûdı cevelân itdirmeğe çalışmışlar. İşte bununçün şâ‘ir nazmda ne kadar kuvvetli kelime kullanırsa ma‘nâ da o nisbetde tezâyüd ve tevessü‘ ider. Şâ‘ir buradaki beytinde en kuvvetli kelime olarak (rûzgâr) kelimesini kullanmıştır. Zamânın eline hançer geçtikden sonra (zamân) şimdiye kadar icrâ-yı zulm için ... vâsita kılmıştır? Bu cihet aranır. Çünkü zamânın bilâ-vâsita icrâ-yı zulm için eli ayağı bu kadar her hâlde bir vâsitaya muhtâcdır. O hâlde zamânın şimdiye kadar zulme vâsita kıldığı âdemler ise Cengîz, Tîmûr ve sâ‘iredir. Şu‘arâ ise ‘ale’l-ekser zulmde hûnhârlıkda Cengîzi murâd iderler. Esâsen gerek nazm ve gerek nesrde bir ‘ibâre ... terceme idilemez. İdilse bile matlûb olan zevk-i me‘ânî bulunamaz. Hatta ba‘zen bir beytdeki ikinci mısra‘ı evvelâ terceme idilmedikçe ilk mısra‘ın me‘ânîsi mütefehhim olmaz.

54

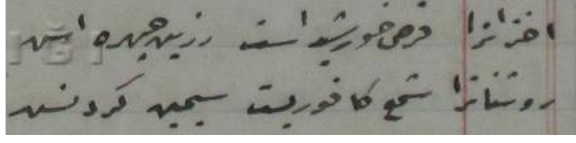
Kirpiklerinin okını kalbime öyle bir sapladın ki, okun ucu yalnız kalbimi değil ciğerimi de parçaladı. Mâ-hasal o hûnhâr müjgânın beni felâh bulmaz bir ‘aşk hastalığına giriftâr itdi. Bundan daha mümkün değil!...

55

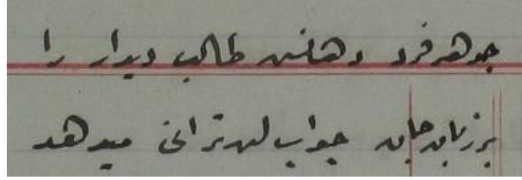
Âfitâb gibi yüzünün parlaklığı şâm-ı zülfünün gölgesi altında gizlenmiştir! Çünkü seher yıldızı vaktini bekleyerek sabaha karşı doğduğu gibi sen de elbet de vakit vakit nikâb-ı rûyın zülfini kaldırırsın ve doğarsın!..

Melikü'ş-Şu'arâ Esedî

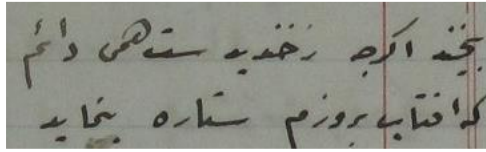
(Yıldızlar ziyâyı şemsden iktibâs itdiklerine kinâyeten) O mahbûbın zerrîn çehresi yıldızlara karşı farz-ı hûrşîddir. (rûşene karşı da şem'-i kâfurdur.) [Bu teşbihe zamân-ı kadîmde gâz ve elektrik gibi henüz âsâr-ı ... keşf ü terakki itmediğinden revgan-ı zeyt ve şem'-i 'asel ve şem'-i kâfûr îkâd idilerek bunların en parlağı şem'-i kâfûr olduğundan şa'ir bu beytinde şem'-i kâfûrî îrâd eylemiştir.]

Cemâleddin Selmân

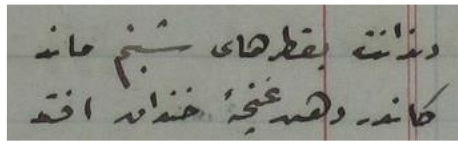
O mahbûb-ı dilârâ tâlib-i dîdârı olanlara dehenin o lâhûtî cevher-i ferdile lisân-ı cânından (Beni göremezsin) cevâbını virir.

Mevlânâ Humâmeddin

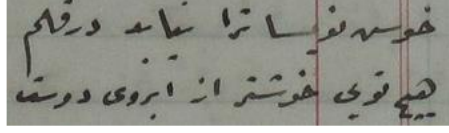
Handân-ı evvel senin her dâ'im bu gülüşünden o âfitâb vechin gündüz bile (dişlerden kinâye olarak) yıldızları temâşâ itdirir!

İbn-i Yemîn

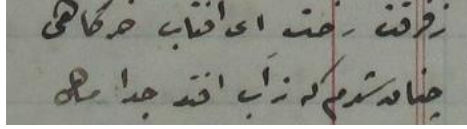
Gonçe-i handân içine düşen şebnem gibi dişlerin de dehânının içinde birer şebnem katreleridir!

60

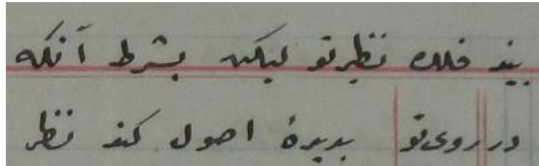
Hattatların kalemine dostun kaşı gibi hiçbir hûş (nun) tesâdüf itmez. Doğrusı hattatlar bu (n)deki kâ'ide ve keşîdeyi taklîd ü meşk itmeli dirler. Zîrâ bu nun kalem-i kudretle çekilmiştir!

61

Senin âfitâb hüsünün iftirâkından öyle bir hâle girdim ki: 'âdetâ sudan çıkup uzaklaşmış bir balık gibi bî-rûh ve bî-kudret kaldım!..

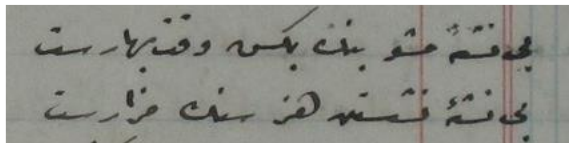
62

Senin misl ü nazîrini eğer riyâkâr felek dâ'imâ görüyorum diye bir iddi'âda bulunuyor ise, mutlak o feleğin gözi şaşılı olmalı ki biri iki görmüş olsun!. Yoksa senin nazîr ü eşbehin daha dünyâ yüzine gelmemiştir!

63

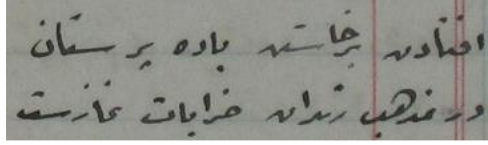
Şevket-i Buhârî'nin

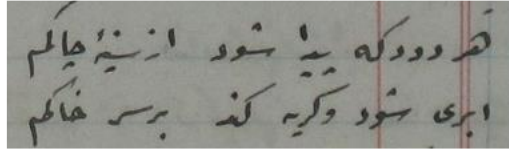
Neş'esiz olma yârecik! Şimdi eyyâm-ı bahâr, etrâf nihâlistân ve gülzârdır. Böyle bir hengâmda neş'esiz bulunmak mezâr taşına yakışır. Sen taş gibi donuk durma. Kâbiliyet ü irâdeni sarf it de insana karış!

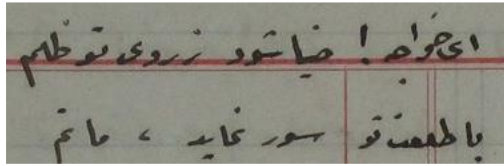
Şevket-i Buhârî

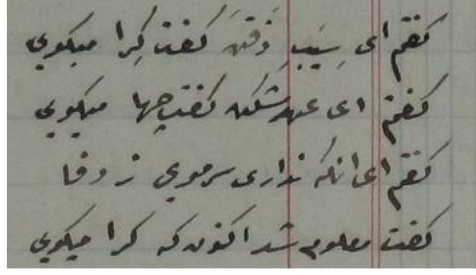
Yâre içinde düşüp kalkmak mezheb-i rindân-ı harâbâta göre ‘aynı namâzdır. Zîrâ bu harâbâtın kapusından içerüye riyâ ve ... girmez, ehl-i rindân târem-i eflâkı bir tarafa atarak mest-i ebedî olurlar da keşmekeş-i cihâna kulak virmezler. Bu bezme girmek, bu bezimde ârî olmak kolay bir şey değildir. Âdemi kapusından içerüye bile bakdırmazlar!

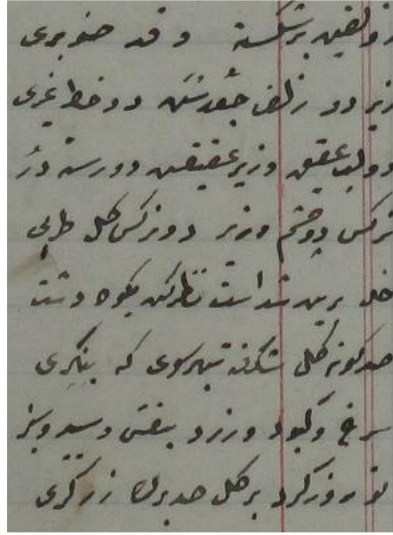
Çâk-ı sînemden çıkan dûde-i âhım eflâka su‘ûd ile oradan tekrâr bulut hâline inkılâb iderek mezarımın başında gözyaşı döker ve ağlar. Ya‘nî gün yüzündeki bulutları başka bir şey zann itme. Onlar dûde-i âhımdan teraküm ider de mezarımda ağlar.

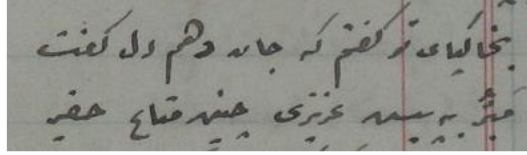
Ey efendi! Yüzünde âteş-i zulm parlıyor! Zîrâ her ne kadar besîmü’l-vech isen de o mütebessümâne vaz‘iyyetin .... Bu parlaklığın ile meserret gösterirsin, o sürûrun hâlbuki [?].

O mahbûb-ı dilârâya şöyle hitâb iderek [“Ey elma yanaklı” didim. O da bana “Kime söylüyorsun” dedi. “Ey ahdi bozup kıran” didim. “Yâ hû! Neler söylüyorsun?” dedi. “Ey bir kılın ucı kadar vefâdan eser bulunmayan” didim. O da “ Ha! Şimdi anlaşıldı ki meğer bana söylüyor imişsin] dedi!

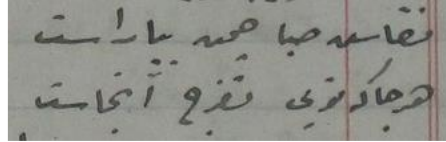

Ortasından yarılmış, ikiye ayrılmış zülfünle fıstık ağacı gibi boyun ve zülfünün çene çukurına kadar müntehî olan o iki hatt-ı zülfün ‘anber gibi pûseçîn olanları ... ider. O iki mekîk gibi dudak arasına gizlenmiş incü dişler ve nergise müşâbih gözler ve iki gözün altındaki gül yanaklar, hâsılı bunlar cennet bâğında yetişen ezhâr-ı gûn-â-gûn gibi ... hüsnini ... kılar. Çöl ve sahrâlarda herhângi tarafa nazar itsen orada kırmızı, kebûd-reng, sarı, mor ve beyâz, yeşil hâsılı reng-â-reng gül görürsün, fakat sen bunların hiçbirisine benzemezsin. Sen öyle bir verdsin ki senin yüzün dâmen-i gülde yüz yapraklı zergerdir.

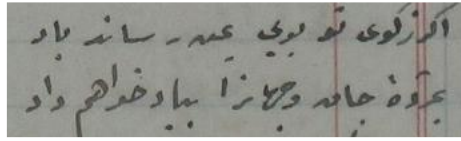
Ayağının ... cânımı fedâ ideyim. Gönlüm didi ki “Sakın öyle bir şey yapup da bu değersiz ve hakîr metâ‘ı ... önüne koyayım dimeyesin!..

70

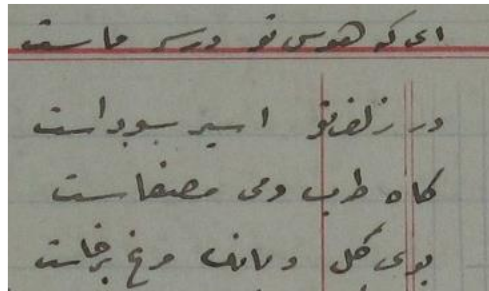
Sabâh rüzgârı çemenzârı öyle bir bezeyüp tarâvetsâz oldu ise de lâkin ne eyleyeyim sen hangi yerde ‘arz-ı endâm idersen benim için teferrüc ve tenezzüh ancak orasıdır. Zîrâ sen ârâm-ı cânımsın, cânsız cesed ârâm itmez!..

71

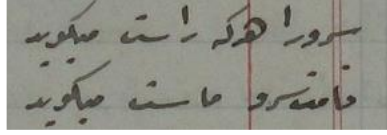
Eğer gülzâr-ı letâfet olan taraf-ı verd-i ...den bâd-ı sabâ bir ... mutayyeb erişdirirse ben de bu müjdeye cân u cihânı bâd-ı hevâ ya‘nî beleşden bağışlamış olurum!...

72

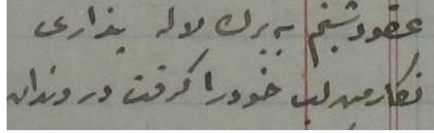
Ey giriftâr-ı ‘aşk u hevesin olduğım güzel. Senin o zülfüne tutulmuş bir esîr-i .... Öyle bir esîrim ki .... Bunların kâfesinden peyvend-i ‘alâka iderek şimdi esîr-i zencîr-i zülfün olmuş bir ....

73

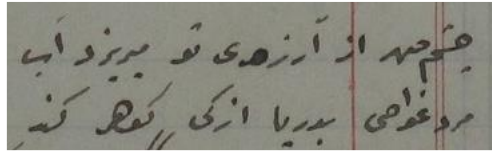
Servî ağacının düzgün ve endâmlı olduğu[nı] tasvîr iderlerse senin kâmet u hırâmından kinayedir. Servî seni taklîd ider. Yoksa sen servîyi değil!..

74

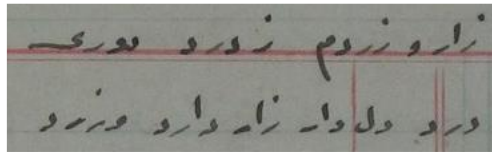
Nigârımın dudakları içinde sıralanmış ve incü gibi dişleri lâle arasında düğümlemiş şebnem dâneleri zann idersin! İnanmaz isen bir sabâh kalk da lâle ile nigârımın rûy-ı letâfetini mukâyese it!.

75

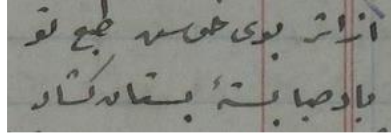
Ben senin visâlinin ‘aşk u arzûsiyle deryâ-misâl gözyaşları dökmekdeyim. Hâlbûki merd-i gavnâs da o dökdiğim gözyaşları içinden incü toplama sevdâsındadır. Şehristân-ı vücûdum tûfân-zede oldu da kimsenin haberi yok! [Bak derde ki derd-i dili takrîr idemezsin. Takrîre mecâl olsa da ta‘bîr idemezsin]!

76

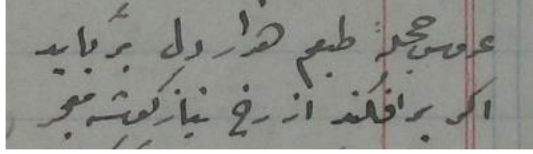

Onun der-hecriyle nohud dâneleri gibi gözyaşları dökerek, dilhânesi beytü'l-hüzn gibi derd ocağı oldu. Fakat bunu kime anlattırısın!

77

Tabî'atinden ... revâc iden asâr-ı hoşbû, bâd-ı sa[bâ]ya kapalı olan bostan kapusını açdırmağa mecbûr oldu. Zîrâ sendeki bu tabî'atin câzibeli o güzel kokusu ancak bostandaki ezhâra lâyıkdır. Ya'nî 'aynı kokudur!..

... bülbüllerin gönline ilhâm virir ve âşüfte kılar. Ve hem de kûşe-i zifâfda yüzünden nâz dökülen bir gelin gibi de nâzik ve nâzenindir!

Tercümelere Cenâb-ı Hakk'ın 'inâyeti ve pîrimin sâye-i feyz-i ... burada hitâm buldı.

Fî şehr-i Rebi'ü'l-evvel 29, sene 1301

Çâker-i Cenâb-ı Mevlânâ

Mustafâ Rüşdî

ZUHRÜ'L-ME'ÂD TENVÎRÜ'L-FU'ÂD

Sâhib-i kitâb-ı Mesnevî Cenâb-ı Mevlânâ kaddese sırrahu'l-'alâ efendimiz Hazretlerinin peder-i ma'nevîleri ve sohbet-i meşihatleri Mehmed Şemseddin ibn-i ... Tebrîzî kaddese sırrahu Hazretlerinin envâ'-ı ma'ârif u hakâyık ile memlû olan zebân-ı mu'ciz-beyân-ı 'âlîlerinden ... iden tavr-ı tevhîde dâ'ir altı beytten mürekkebe bir nutk-ı celîli vardır ki beyne'n-nâm zebân-zed olmuş ve âfâk-ı iştihârda yer tutmuştur. Şu nutk-ı şerîfin ba'zı ... fakîrce şâyân-ı tefsîr ü tevcîh görülmüş olmasına binâ'en *Zuhrü'l-Me'âd Tenvîrü'l-Fu'âd* nâmiyle tersîm ve bir susam dânesi gibi ahlâfa bergüzâr idildi. Ümîd iderim ki erbâb-ı ma'ârif zuhûra gelen zühûl ve hatâyâbı 'afv idüp hayr du'â ile yâd iderler. Ve minallâhi't-tevfîk ve na'imü'l-refîk.

Nutk-ı Şerîf-i Müşârünileyh

Bihamdillâh derim Allâh alup aklımı Zikrullâh

Dilimde zâtın esmâsı bana enis oldı Fikrullâh

Gönül sahrâsı içinde dikildi derd-i 'aşk anda

Bugün meydâna gelmişim veririm cân Bihasbillâh

Ben ol pervâneyim geldim hakikat şem'ine yandım

Yanuben küllî mahv oldum beni mahv itdi 'Aşkullâh

Bu tevhîdden murâd olan cemâl-i zâta irmekdir

Görünen kendi zatıdır değil sanma ki Gayrullâh

Gönül âyînesin sûfi eğer idersen sâfi

Açılır sana bir kapı 'ayân olur Cemâlullâh

Şems-i Tebrîz bunu bilür ahad kalmaz fenâ bulur

Bu 'âlem-i küllî mahv olur hemân bâkî kalur Allâh

Besmele ve salvele ve enva‘-1 ... ve tarziye ... ve ashâb-1 kirâm hazerâtına ... edâdan sonra Hazret-i nâzım ma‘ârifle meşhûn olan zebân-1 ‘âlîleriyle:

Bihamdillâh derim Allâh alup aklımı Zikrullâh buyururlar. Bu beyt-i şerîfin vezni, her bir beyti sekiz kere mefâ‘ilün cüz’lerinden ‘ibâret olmak üzere *Bahr-i Hezcedendir*.

Hazret-i nâzım kaddes sırra kendilerinin zikr-i dâ‘îmiye (*) muvaffak olduklarına müteşekkiren *Bihamdillâh derim Allâh* diyü ... buyurdılar. Zîrâ Zikrullâh ...-1 ilâhiyyenin a‘zâmî ve Cenâb-1 Mevlâ’yı ... tarîk-i ... de ... olduğundan şu Zikrullâha muvaffakiyetde ... dâhil en‘âm Hudâ’dır. Nitekim Cenâb-1 Hak;

وَلَذِكْرُهُ الْاَكْبَرُ

ya‘nî Zikrullah .... Anın mükâfât ve ... yine Zikrullâhdır. Nitekim *fezkurûnî ezkurkum* ya‘nî; “Sizler beni anarsanız ben de sizi anarım” . Ve hadîs-i kudsîde:

اَنَا مَعَ عِبَادِي اِذَا ذَكَّرْتَنِي وَتَحَوَّلْتُ بِي نَفْسًا

ya‘nî “ Ben ‘azîmü’ş-şânî zikr kasdıyle derd oklarını kıpırdatan kulum ile birlikdeyim” buyrulur. İşte Zikrullâh cümle a‘mâl-i hüsnde maksûd ve ... olduğına

اَقْرَبُ السُّلُوكِ لَذِكْرِي

nass-1 celîli delâlet ider.

Diğer bir hadîs-i kudsîde dahî

فَاذْكُرْنِي فِي نَفْسِي ذِكْرًا وَانْزِلْ ذِكْرِي فِي مَعْدِنِي ذِكْرًا وَتَحَوَّلْ بِي نَفْسًا

buyrulmuşdur.

(*) Zikr-i dâ‘îmî: Ricâl-i Ehlullâh ve meşâyah-i vâsılın ve ‘âşıkân-1 sâdikân, hiçbir zamân zikr-i ilâhiden fâriğ olma(ya)rak giceli seccâdeye ... ve kibleye müteveccihen koltuklarının altına birer ... ya‘nî dayanacak bir nevi‘ alet(d)ir ki şu şekildedir:

Nass iderek hâlet-i ... bu sûretle kazâ ve telâfi iderek zarûrât-1 beşeriyeyi bu sûreyle teskîn iderler. Ve fakat kalbleri suret-i dâ‘imde yine Zikrullâh ile meşgûl ve mütevağıl olurlar. Onların kalbleri nûr-1 tevhîd ile şu‘ledâr olduğu için oraya ... zilleti giremez. Çünkü bu bir düstûrdur. Nerede aydınlık olursa, karanlık firâr ider!

... ‘aliyü’l-ekser abanos ağacından veya ... ma‘mûldür. Ekseri seyyâh ve dervîşlerin ellerinde bulunur.

* Ya‘nî “Kulum beni nefesinde zikr iderse ben de onu nefesimde zikr iderim. Eğer beni cemâ‘at içinde zikr iderse ben de onu zikr eylediği cemâ‘atden daha hayırlı cemâ‘at içinde zikr iderim.” buyrulmuştur.

Zikr-i dâ‘imînin ecmel ü eşrefiyetine dâ‘ir *İhyâ‘ü’l-‘Ulûm*’da şöyle bir fikra-yı ... vardır:

Hazret-i Mûsâ Salavatullah ... Hazretleri birgün münâcât-ı Kibriyâ’da bulunarak:

“Yâ Rab, eğer sen yakın isen ... söyleşelim ve eğer dûr ve ırak isen sesim yetdiği kadar bağırup seni çağırayım.” didikde Hak ...:

“Yâ Mûsâ, beni her hâlde zikr iden kulumun habîbi ve enîsiyim.” buyruldu. Ve bunun üzerine Mûsâ Aleyhi’s-selâm tekrar münâcât iderek:

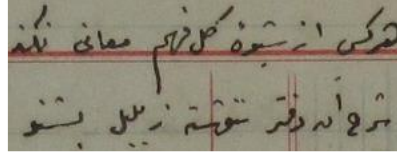
“Yâ Rabbi, ba‘zı zarûrât-ı beşeriyeyi hâl-i ... seni tezkîrden tenzîh ideriz.” didikde “Yâ Mûsâ, beni her hâl ü kârda zikr eyle” buyrulmuştur. Bu gibi hâletdeki zikre ‘ârifân-ı Hak ve zâkirân-ı ... *zikr-i kalbîdir* derler.

Hatta birgün Hazret-i nâzımdan sû‘âl idüp “... ve sâ‘ir nekâhât-ı beşeriyet halâtında zikr-i kalbde zuhûr iderse ne yapmak iktizâ ider?” demişler. Hazret-i nâzım kaddes sıra cevâblarında:

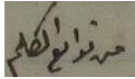
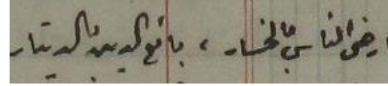
“Şâh-ı cihân râkib olduğu atdan inmezlerse ve at o gibi hâleti kazâ ve edâya mecbûr oldukda at ne yapabilir? Anın atı ... iktidârı var mıdır?” buyurmuşlardır. Zîrâ, tehlîl ü tezkîrde *tesbîh* dinilen ölçü ve miyâs ile ‘âriflerin ‘alâkası yoktur. Âş taşarsa kefçenin de bir kıymet ü meziyeti kalmaz. Ayak izleri ancak karada sayılabilir ve belli olur. Fakat o izler sâhile ... iderse öte tarafı bahr-i ‘ummândır. Orada iz ‘ummâna dalarak gâ‘ib olur. Tesbîh dinilen ölçü mercândan, necefden, ‘anberden, kukadan ve sâ‘ireden i‘mâl idilmiş birer ziynet-i dünyâ ve âlet-i riyâdır. İşte bu cihetinden *zikr-i dâ‘imîye* mazhar olan kalb, bir bahr-i bî-nihâyedir ki oraya ayak izleri giremediği gibi âlet-i riyâ olan tesbîh gibi ölçü ve endâze de giremez. Hâne-i kalb beyt-i ilâhiyedir. Orada vahdâniyet ile vahdet lâzımdır. Birtakım ... orada mevcûd olmaması lâzımdır. kalb, zikr-i dâ‘imî ile bir mir‘ât-ı mücellâ gibi olunca birtakım gubâr ve

... masûn ve mahfûz kalarak ... gibi bütün kâ‘inâtdaki razâtı kalb gözi rü‘yet iderek hicâbât-ı münkeşif olur.

beyt-i güzîni me‘âdınca, herkes gülün şîve ü refâtârından fehm ü idrâk-ı me‘ânî idemez. Zîrâ anın şerhini şimdiye kadar hiçbir kitâb yazmamıştır. Ancak ve ancak şîve-i gülde mündemic olan nikât ü me‘ânîyi sen gel de bülbülden dinle. Velhâsıl güldeki me‘ânîyi idrâk için bülbül-meşreb olmak iktizâ ider. Yâ Rabbi, bizi gaflet döşeginde hâbgâha varmış ... olan dîdelerimizi ilhâm u hidâyetinle bîdâr kılıp zümre-i ... ve ehl-i yakîne idhâl u iltihâk et. Bi hurmeti nebiyy-i kerîm.

.... zikrde efâzıl-ı esmâ-yı ilâhiyye olan lafza-yı celâldir. Çünkü “Allah” ism-i şerifi tevhîd çokdur. Ve *uzkurûllâhe zikrân kesîrâ*¹⁸¹ âyet-i kerîmesinin delâletinde sâbitdir.

Hazret-i ... Hazretleri kelime-i tevhîde işâret buyurarak “Müsbet, hemîşe müsbet; menfî, hemîşe menfidir.” buyurmuşlardır. Zikr-i ... esrâr u hikmetleri şudur ki: Hüviyyet-i Hakk, gayb-ı mutlak olup göz görmez, ‘akl fehm ü idrâk itmez. Ve bununla beraber ‘ale’t-tevâlî feyz u ...-ı ilâhî ‘abda mütevâsıl olup beşeriyet ise mahsusât u ... ile tab‘an me’lûf olmağla ... ve mer’î olmayan perde-i nisyânda kalır. Ma‘a-hazâ kulun üzerine müterettib ü elzem olan dâ‘imâ feyz ü in‘âmına ... olduğu efendisinden bir ân gâfil bulunmaması şîme-i ‘ubûdiyyetdendir. İşte biz kulların gaflet ve tefrîti husûsundan dolayı Hak cell ü ‘alâ ... ile

“Ey mü‘minler! Beni çok yâd idiniz ve benden gâfil, zikrimden ‘âtlı olmayınız.” buyurarak ... ve tahrîsi şedîd eyledi.

İşte lafza-yı celâl olan “Allah” ism-i şerîfi ... esmâ-yı ilâhiyyeden ve a‘zamü’z-zekâr-ı sübhânedendir ki bu ism-i şerîfi cem‘ü’l-esmâ ile vasıflanup sâ‘ir

¹⁸¹ Ahzab, 33/41.

esmâ bununla vasıflanmaz. Ve Hak'dan gayrî bu ism-i şerîf ile hiçbir kimse tevsîm idilemez. Esmâ-yı ...-yı ilâhiyyedendir.

Bununçün ehlu'llâh hazerâtı müstakillen zikr ittihâz eylediler. Ve kulûb-ı tâhirelerinde andan füyûzât u berekât-ı ... müşâhede eylediler. Şurası dahî ma'lûm u ... ki ıstılâh-ı ehl-i hakîkatde ve agâhlıkla yâd iderek nisyânından halâs olmağa derler. Nitekim Hak cell ü 'alâ:

buyurdu ki erbâb-ı hakîkat bu âyeti:

ile tefsîr eylediler. Ya'nî Rabb'ini zikr ile anın (andan) gayrîyi unutmakla ... anı zikrde unutmakla ya'nî kalbi meşgûliyet-i dünyâdan tahîr idüp Rabb'ini öylece zikr eyle demekdir. Zîrâ erbâb-ı kulûb kalbde ... ve müşâhede hiss iderler ki buna mertebe-i ihsân derler. Makâm-ı ihsân ... erbâbında ... olan bir makâmıdır. Ve bu makâma haberdâr olmayan mürid müntesib oldığı tarîkat şart-ı a'zamî ... ne demek olduğundan haberdâr olamaz. Nitekim 'ârif-i billâh ve muhakkık 'Ömer ibn-i Fâridî kaddese sırrahu:

buyurmuşlardır.

Ya'nî Benim esmâmı benim ile ya'nî ... ve agâhlıkla zikr etmek mütebassır ve ... 'âriflerin zikridir. Gafletle zikr eylemek ise rû'yâ görmek gibidir. Kalbde gaflet idüp anda cem'iyet bulunmazsa zikr de matlûb fevâ'id ü halâvet de bulunmaz. Cenâb-ı Hakk cümle 'ibâd-ı müslimîni a'zam u ecell-i ni'met-i ilâhiyyesi olan mertebe-i ihsâna mazhariyetle mümtâz-ı mahlûkât buyursun. Âmîn.

Meşâyih-i kirâm hazerâtı zikri üç mertebeye ayırmışlardır:

Mertebe-i evvelî, zikr-i zâhirîdir ki du'â, senâ ve ... ve ezkâr, tesbîh ve tehlîlden 'ibâretdir.

Meretebe-i sâniye, zikr-i hafîdir ki kuyûd-ı ağıyârdan gönli halâs idüp mezkûrun müşâhedesinde ... olup kendinden geçmekdir.

Mertebe-i sâlise, zâkir esnâ-yı zikrde Hakk cell ü 'alâdan evvel zâkiri zikr eylediğini müşâhede etmekle zikrinden fânî olmaktır. Zîrâ dikkat u ibretle nazar olursa mecma'-ı ervâhın bir aradığı vardır. Çünkü ... nazar ider ve muhabbet

gösterir. Ba‘dehu o şeyden pek tiz usanup diğesine meyl ider. Ve ... andan dahî ... iderek andan diğesine meyl ve andan da daha diğesine meyl hâsıl ider. Ve hiçbir şeyle zevkyâb ve kâni‘ olamaz. ... bütün kâ’inâtı elde etmek olsa daha anın üst tarafında aramağa nefsinde bir meyl ve ... hâsıl olur. Hatta şârih-i Mesnevî Abdullah ... Rahmetullah ...ında rü‘yet-i ilâhiyyenin dünyâda kâbil olamaması esbâbından birisinin de ... müstenid olduğunu işâret buyurmuşlardır. İşte bununçün her şeyden istiğnâ ve fakr-ı tâm lâzımdır ki *el fakr u fahrî* hadîs-i şerîfinin sırrı zuhûr ede ya‘nî fakr ...den çıkup meselâ cihâna mâlik olduğu hâlde kendisini hiçbir şey’ine mâlik görmemek gibi fakr-ı ma‘nevî ile iftihâr etmektir.

Cenâb-ı nebiyy-i zîşân efendimizin fakr-ı tâm-ı ma‘nevîsine karşı Levlâk hitâb-ı ‘izzeti ile ... nübüvvet-i hâtimiyet geldiği gibi.

‘Akl, ba‘zı muhakkık ‘inde kalb-i insâniyyede ya‘nî nefs-i nâtıkada bir nûr u kûtdur ki Hakk’la bâtil ... fark ider. Bundan sonra Hazret-i nâzım:

دلہ دانتے اس کی اس کی اولیٰ نڈا

buyururlar. Hey‘et-i insâniyyenin ... bulunan nefs-i nâtıka ve kalb-i selîm ve ‘akl-ı müstakîm ... ve ahaddan ‘ibâretidir. Meselâ, bir âdem umûr-ı ... dan bir şey’i mütefekkir iken andan tahvîl-i efkâr itmedikçe hâricden her ne söylenmiş olsa ne kalbine girer ve ne de ‘aklı ihâta ider ve ne rûhı duyar. Hazretin şu kelâm-ı şerîflerinden huzûr-ı kalb ile zikr-i dâ‘îye mütevâsıl olduklarını beyândır.

“Üns” ... ünsiyet ve kurbîyet ma‘nâsına olup ehl-i hakîkat ‘inde makâm-ı kurbiyetdeki lezzet ve inbisâta derler.

“Fikrullâh”dan murâd “Muhabbetullâh”ın lâzım-ı gayr-ı ... olan fikrdir ki kişi tefekkür itdiği şey’e mâ‘il- muhabbet olur. Burada tefekkürden murâd hakâyık-ı Rabbanîye ve dakâyık-ı esmâ ü kemâlât-ı ilâhiyyedir. ‘Acâ‘ib-i ... ve ... mümkünâtı tefekkür ve tezekkürdür. Ya‘nî zât-ı ilâhî tefekkür ve idrâkdan ‘âciz ve kâsırdır. Nitekim Hazret-i Şeyh Ekber Muhyiddin ‘Arabî kuddise sırrahu Fütûhât-ı Mekkîye’inde şöyle buyururlar:

“Cevelân-ı fikr-i insânî iki ... birindedir. Yâ mahlûkda tefekkürdür veyâ vâcibü’l-vücûdda, vâcibü’l-vücûdun zâtını tefekküre ... ‘aklen aslâ mecâl yoktur.

دعوتہ لہم انہ

âyeti buna işâretidir. Zîrâ hâlık ile mahlûk beyninde hiçbir veçhile müşâbehet ve ... yoktur.

وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

kelâm-ı mecîdi muktezâsı üzere ya'nî mü'minler ne vakit ki tefekkür iderler, ... ve mahlûkat üzerine meydân-ı tefekkürde 'akıllarını cevelân itdirebilirler de bu tefekkürleri kendilerine bir 'ilm ifâde itdirerek derler ki:

رَبَّنَا مَا خَلَقْتَهُ هَذَا بَاطِلًا حِينًا نَقُضَا عَذَابًا لَنَا

ya'nî "Ey ...! Şu semavât u arzı ... halk itmedik. Zîrâ şu ... ulûhiyyet-i kâhirenin ve rübûbiyyet-i bâhirenin âyât-ı beyânâtı ve şâhid-i zî-hayâtıdır. Seni zât-ı akdesine lâyük olmayan evsâfdan tenzîh ve takdîs ideriz. Sen bizi 'azâb-ı nâzdan muhâfaza ve emîn eyle." derler. Hazret-i nâzım, beyt-i sâbıkında şu dakikaları îrâd buyurduktan sonra:

كُلُّ صِرَافٍ كَمَدَهُ دَيْكَلِي دَرْدَسُو أَنَّهُ

buyururlar. Cenâb-ı Hakk ve sani'-i mutlak Hazretleri (Gönül)i mir'ât-ı 'âlem-i me'ânî ve âyîne-i ... 'âlem misâl ... kıldı. Ve hâs-ı hamse-i zâhire ve bâtınayı kalbin birer hâdimi kıldı. Ve bu ... olmasa insan 'âlem-i şehâdetin meşhûdât u mahsûsâtından mahrûm olarak:

مَرَقَدَةً نَقَدَ نَقَدَ عَلِيٌّ

mü'eddâsınca hissi olmayanın 'ilmi de olmaz.

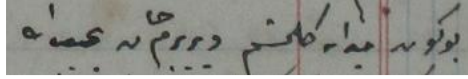
Hazret-i Şeyh gönlün kemâl ü ... ü kâbiliyetini ovaya teşbîhen ma'rifet-i ilâhiye ve muhabbet-i Rahmâniye ancak gönül ile idrâk olunarak muhabbet ve meveddet-i Rahmaniye o sahrâ-yı gönülde gars olunmakla insan-ı kâmil nâ'il-i mertebe-i sa'âdet olur. Nitekim Hakk cell ü 'alâ:

أَلَمْ يَجْعَلْ لَكُمْ الرِّجْلَ وَدَا
أَلَمْ يَجْعَلْ لَكُمْ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ

buyururlar. Hakîkaten a'yân idüp de 'amel-i ... işleyenler pek çabuk nâ'il-i meveddet-i Rahmân olurlar. İşte bu sebebden Cenâb-ı Hakk ... muhabbeti ve cevher-i meveddeti gönül sahrâsı olan 'aşk meydânında gars ider. Bu kâbiliyet ise k3afe-i benî beşerde bi'l-kuvve mağrûs ve mevcûddur. Lâkin bi'l-fî'il zuhûrî 'abd-ı mükellefin a'yân u 'ameline vabestedir ki husûl-pezîr ola. Ve bi'n-netîce Ma'rifetullâhdan ve muhabbet-i Mevlâ'dan zevkyâb olarak:

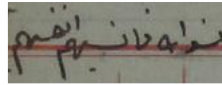
لَا حُبَّ إِلَّا بِهِ

diyen ve bu zevkin galebesi nefîcesinden yine Hazret-i nâzım:

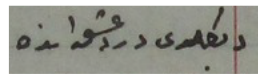
... ‘âşıklar ... nefis-i emmâreden geçüp ve hatta o hâlet ‘âşıkın gözünden ve gönlünden sâkit ve nefisini dahî fânî kılup mahbûbından gayrıyı yok menzilesinde bırakarak bu makâma vâsıl olan ‘âşika fenâfillâh fânîfillâh derler. Ve bu kuvvet ve isti‘dâd nev‘-i benî âdeme mahsûs bir keyfiyettir. Sâ‘ir mahlûkâta bu derece ... ni‘metden mahrumdurlar.

Hatta ekser nâs dahî ... ve gaflet ve ... şehvetlerine mağlûb u meclûb olarak perde-i nisyâna bürünmüşlerdir ki:

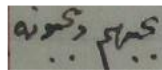

âyet-i kerîmesine mâsadak olmuşlardır. Fakat bir kısım da nûr-ı îmân ... bi‘l-küllîye nisyân itmeyüp hicâb-ı gafletten halâs olamamaları hasebiyle yevm-i haşrde biraz müddet tevakkuf iderek îmân u tevhîdleri berekâtiyle ... iderek ‘âkıbetü‘l-emr dârü‘l-islâm ... dâhil olurlar. Nasıl ki bakır ve kurşun ve kalay ve altûnla mahlût bir halîta bir kuyumcı tarafından izâbe idilerek altûnı diğer me‘âdinden tefrîk ider de zer-i hâlis meydâna çıkarır ise nûr-ı îmân ve tevhîd ile irtikâb ve ... eyleyen ... dâr-ı cehîmde eriyerek nûr-ı îmân zer-i hâlis gibi meydâna çıkmak için gıdaya giriftâr olunması şüphesizdir.

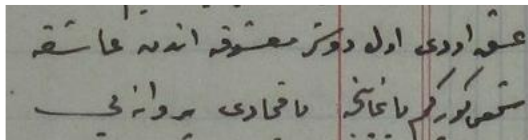
Hazret-i nâzım bu ... i‘mâ buyurarak:

buyurması:

âyet-i kerîmesine işâret iderek Hakk Te‘alâ dostlarına muhabbet idüp ... muhabbet-i ilâhiyenin ... müte‘essir olarak Hakk cell ü ‘alâya ... varlıklarından geçüp ervâhlarını o zât-ı akdesü‘l-a‘lâya fedâ kıldılar. Nitekim:

beyt-i güzîni işbu hakâyık u dakâyıkı müfesserdir. Zîrâ ki Hakk cell ü ‘alânın ‘inâyet u hidâyeti olmadıkça ve pür-nûr-ı îmân ve cezbe-i Hazret-i Rahmân ‘abdin kalbinde ... itmedikçe kişi kendi kendine muhabbet-i ilâhiyyeden eser bulamaz.

Çünkü Hakk Te‘alânın misl ü müşâbihi olmadığı[nı] ‘akl u fikr-i beşer idrâkden ‘âcizdir.

İşte bu sebebden hiçbir ferd bilâ-vâsıta Cenâb-ı Mevlâ’ya kurbiyet u ittisâl kesb idemez. Nitekim âdâb-ı mülûkî bilmeyen bir kimseyi nezd-i mülûka koymazlar. Zîrâ mülûkun ... mukarrebîn ve nüdemâsı vardır. Evvelâ bunlar vâsıtasıyla evvelemlerde âdâb-ı mülûk ta‘lîm idilerek ba‘dehu baş mukarrebîn nezdine îsâl idilür. Ve baş mukarreb dahî o zâtı geçirerek nezd-i mülûka mâni‘ îsâl ... bir noksanı, terbiye görmediği hâlde ol zamân huzûr-ı mülûka îsâlde tereddüd idilemediği gibi mukarrebîn ... mürşîdîn hazerâtına mülâzemet ve intisâb dahî derece-i ...dadır. Zîrâ mücâhidîn ile mu‘ânid ve âzim ile ... beynlerinde bir fark olmaması iktizâ ider ki o hâlde peygamber ve ne kitâb ve ne de sa‘î lâzım olur. Bununçün bârgâh-ı rübûbiyete kurbiyetin tahsîline sa‘î için ... mürâca‘at elzemdir.

إِنَّا بِقَوْلِهِمْ لَقِينَا

âyet-i kerîmesinde bu ma‘nâlara işâret vardır. Evvelki sâbıkûndan murâd, bu ‘âlem-i şehâdetde sebâk iden ervâh olup ikinci sâbıkûn dahî ‘âlem-i âhîretde sebâk iden ervâhdır.

الْبِئْرَةُ الْعِزَّةُ

hadîs-i sıdk-ı nişânının müfâdı üzere bu ‘âlem-i şehâdet hakâyık-ı eşyâya kesb ... esrâr müberrâ ve müsâdî müşâhededen ... mücib olan mücâhededen nefsinî i‘râz idenler ma‘nen ...dirler. Ya‘nî onların basâ‘ir-i kalbi perde-i cehl ü ... ile örtülmüştür.

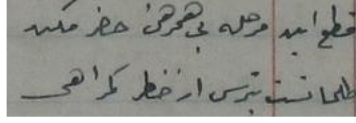
كَانَ فِي الْعِزَّةِ عَمِي

nazm-ı celîli bu ma‘nâyı ...dir. Umûr-ı dünyâ için cebrden kurtulmak güç ise de umûr-ı âhîret için cebr yoktur. ‘Abdîn ... oldığı irâde ... ihtiyâra vâbestedir. Mâdâm ki:

كَمْ كُنَّا نَحْتَجِبُ فَاجْتَبَاهُ عَدُوُّنَا

hadîs-i kudsîsi müfâdınca Cenâb-ı perverd-gâr evsâf-ı kemâliyesini tanıtmak için mahlûkatı vücûda getirmiştir. Şu varlık ‘âleminin bir sâni‘i, bir mâliki, bir efendisi olduğına ve ona lâyük ve sezâ-vâr olan şîme-i ... mahlûkatı edâ vü ifâdan hâlî kalmamak iktizâ ider. Şurası da ma‘lûm olmalıdır ki hasbü’z-zamân Hakk’ıyla irşâda kadar bir mürşîd bulunamadığı takdîrde şimdiye kadar Ricâlullâh tarafından

vücûda getirilmiş olan eserlerin tedkîk ü mütâla‘ası da kifâyet ider. Zîrâ yollar çok korkulu ve ...dır. Delîlsiz bu yollar kat‘ idilemez.

ya‘nî; *el-refîk ...et-tarîk* fehvâsınca arkadaşsız bu merhaleyi kat‘ etmek için seher hâzırlığında ve yol tedârikinde bulunma. Zîrâ gideceğin yol karanlıktır. Çıkmaz bir yola sapup da dalâletde kalmadan kork, dimekdir. Bu makâmda Yûnus Emre Hazretlerinin âtîdeki nutk-ı güzîni de sıdk-ı ... delîldir.

Nice bir yatarsın uyanmaz mısın?
Dellâllar çağrışur inanmaz mısın?
Yarın hesâb sorulur utanmaz mısın?
Göçdi kervân kaldık tağlar başında!

Ayrılmadı şu tağların dumânı
Yoldaşsız gidilmez yollar harâmî
Mevlâm nasîb ide dîn ü îmânı
Göçdi kervân kaldık dağlar başında

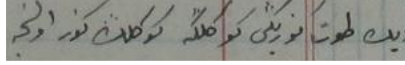
Emîr Hac göçeli haylî zamândır
Yoldaşsız gidilmez yollar ‘ayândır
Muhammed’in yolu bize amândır
Göçdi kârbân kaldık tağlar başında

İyü ‘ameller yükün tutagör
Bülbül olup gül dalında ötegör
Muhammed’in kârbânına yetegör
Göçdi kârbân kaldık tağlar başında

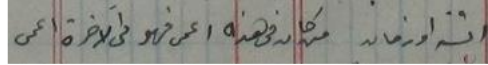
Dervîş Yûnus dir ki kardaşlar gelin
Turmayup zikr eylesün Hakk’ı diller
Muhammed’in kervânına eğer varmazsa yollar
Göçdi kervân kaldık dağlar başında!

**

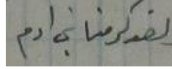
İşte ... Hazret-i Yûnus nakl itdiği işbu nutkını Hazret-i Şems'in nutkı gibi şerhe kalkışmış olsak böyle bir kitâb daha te'lif ... lâzım gelir. Ricâl-i ehlullâhın bu gibi nutk-ı şerîflerini ... itmelidir ki:

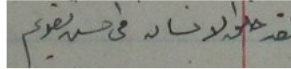
mısrâ'ı mü'eddâsınca tâ ki kalb gözi uyanarak zulûmât-ı kalbîyeyi nûra inkılâb itdirinceye kadar uğraşmalıdır. Yoksa ey gâfil, mevcûdiyetinden bî-haber kalırsın.

nazm-ı celîlinin mü'eddâsı mûcibince dünyâya görünüp âhiretde öylece görünürsün.

medlûl-ı celîlinden mahrûm

libâsından tecrîd idilerek ... olursun.

Ana bir ehl-i muhabbet ve ashâb-ı sıdk istikâmet bulur da cân u hânümânlarını Muhabbetullâh ve nusret-i Resûlullâh uğrına ... ve akraba 'işretlerini terkle mallarını hebâ etmektedir. Ve işbu zümre-i sadîkînden ba'zılarının menakıbının şuraya zikri münâsib görüldü. Şöyle ki:

Hazret-i nebiyy-i zîşân (sav) efendimizin Mekke-i Mükerrreme'den Medîne-i Münevvere'ye hicrete taraf-ı ilâhiyeden ... buyruldukları gîce küffâr-ı Kureyşî de Cenâb-ı Peygamber-i zîşâna Sû'-i kasd tertîbâtında bulunmuşlardı. Lâkin peygamber efendimizin esnâ-yı hicretde küffârı oyalamak ve bu sûretle kat'-ı merâhil etmek zarûreti hâsıl olmuştu. İşte bununçün Hazret-i peygamberin firâş-ı şerîfini boş kalmamak ve küffârı avutmak için ashâbdan bir zâtın o gîce firâş-ı sa'âdetde yatması matlûb u mültezim idi. Vukû' bulan teklîf-i peygamberî üzerine ashâb-ı kirâm içinden dâmâd-ı nebiyy İmâm 'Alî radiyallahu anh efendimiz derhâl bu teklîfe icâbetle firâş-ı sa'âdet-i nebevîye girdiler. Vaktâ ki ... küffâr-ı Kureyş hâne-i sa'âdet-i nebevîyeye hücum iderek firâş-ı sa'âdetde yaklaşup örtüyü kaldırdılar ve örtü altında pûşîde olanın Hazret-i Peygamber olmayup Cenâb-ı 'Alî olduğunu gördiler ve Cenâb-ı 'Alî ile küffâr beyninde birçok müşâfehe vâki' oldu. Ve müşâfehe esnâsında güzerân iden zamandan istifâde idilerek gâr-ı sa'âdetde kadar Peygamberimiz yol alarak matlûb hâsıl oldu. ... peygamber de isâ'et-i küffârdan

mâsun kaldılar. İşte kelleyi koltuğa alup da firâş-ı sa‘âdetde yatmak Muhabbetullâh ve nusret-i Resûlullâh’a karşı nefsinı fedâ etmek değil midir? Onlardan biri de küberâ-yı ... ve ashâb-ı kirâmdan Sâlim Hazretleridir. Cenâb-ı Hazret-i sadîkin zamân-ı hilâfetleri ... olup Hazret-i sadîk Hâlid ibn-i Velîdî ser‘asker nasb idüp ehl-i irtidâd üzerine muhârebeye gönderdi. Ve Sâlim Hazretlerini dahî bir cemâ‘at ile Hazret-i Hâlid’in ma‘iyetine me‘mûr eyledi. Vaktâ ki Hazret-i Sâlim leşger-i İslâm’a lâhik olduğı esnâda muhârebe-i ‘azîme vuku‘ bulup ashâb-ı kirâmdan haylî haylî zevât nâ‘il-i mertebe-i şehâdet oldılar. Ba‘de’l-muhârebe gâzîlerden biri bir gırbâl ya‘nî bir kırbâ su tedârik ve henüz teslîm-i rûh itmeyen mecrûhları iskâ etmek üzere meydân-ı mu‘arekeye vâsıl oldıkda Hazret-i Sâlim’i ağır yara almış yatur gördükde ana “Su ister misin?” didi. Hazret-i Sâlim, “Ben şimdi sağım, şu kalkana biraz su koy, eğer akşama çıkarsam iftâr iderim. Ve beni biraz daha ... çeküp götür.” didi. O su veren zât şöyle rivâyet ü nakl idüp dir ki: “Ben anın kalkanına biraz su koydum. Lâkin kendini ... çeküp götürmeğe tahammül idemedim. Ve oradan geçüp diğerk mecrûhlar arasına dâhil oldum. Ve bir haylî mecrûhları suladıktan sonra dönüp gelirken yine Sâlim Hazretlerine uğradım. Gördüm ki ... götür diye işâret itdiğı mahle kadar süren ... gitmiş ve orada rûh-ı şerîfini teslîm itmiş ve bırakmış olduğım sudan da içememiştir.

Ve kezâlik Uhud gazâsında yetmiş ashâb şehîd olmuşdur. Meydân-ı mu‘arekede şehîd düşenlere su yetiştirmek üzere olan bir gâzî, mecrûh olanın kurbında bulunan diğerk mecrûhın “Âh! Bir yudum su” diye inlediğini işiderek o suyu içmeyüp ona gönderdi. Bu minvâl üzere mecrûhın o suya rağbet itmeyerek diğerk nezdindeki mecrûha gönderdi. Nihâyetü’l-emr o su, döne dolaşa evvelki mecrûha gelüp gâzî arkadaşı görür ki vefât itmiş. Ba‘de diğerkine giderek o dahî vefât itmiş. Ve’l-hâsıl bu siyâk üzere yedi yedi sekiz şehîd arasında bir içim su devr iderek cümlesi âhir mecrûh arkadaşını tafzîlen ve nefsinı âhir arkadaşına tercîhen o sudan bir yudum içmek hiçbirisine nasîb ü müyesser olamadan irtihâl-i dârü’-na‘îm itmişlerdir.

Diğerk bir ... ‘ibretnümâ şöylece zikr ü tesbît idilmiştir.

Cenâb-ı peygamber-i zîşân Uhud gazâsında iken mübârek dendân-ı sa‘âdetlerine bir sehm isâbetle bir dişini şikeste itmişti. Hazret-i Veysel Karânî mübârek dendân-ı sa‘âdetlerinden birisinin şikeste olduğım ... iderek kendi dişini de sökmüş idi. Fakat nebiyy-i zîşânın hangi dişi rencîde olduğı meçhûl bulunmuş olduğından otuz iki dişleri de ... mevfûr Hazret-i nebiyy-i ekreme fedâ iderek

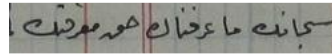
sökmüş ve otuz iki dişini bir ipliğe dizüp Hazret-i Sultânü'l-enbîyâ 'aliyyü'l-fâzilü'l-hayâ efendimize takdîm itmişlerdir. Ve ibrâz-ı muhabbet-i sahîha ve istikmâl-i meveddet-i sarîhada diş ve tutağıyla fedâkârlık iderek mûcib-i hoşnûdî-i peyamberî olduğundan mübârek dürr-i girân kıymet ... otuz iki dişe ham u ilhâkla ashâb-ı kirâm hazerâtına Cenâb-ı Veysel Karânî'nin şu tuhfe-i fedâkârîsini ... buyurdularında vâlidesinin ... kıldığı müddet zarfında diyâr-ı 'andan Cenâb-ı Peygamberin müştâk olduğu cemâl-i bâ-kemâlini rü'yet-i müyesser olamamasından dolayı tekrar ... mâder-i dâ'iresinde ... âvdet itmiştir. Rü'yet-i cemâl-i nebî kendisine nasîb ü müyesser olmamış olan işbu fedâkârî Veysî'ye karşı Hazret-i Resûlullâh'da bulunan ashâb-ı kirâmdan kimi makâm-ı ta'accüb de "Sübhânallâh" ve kimi makâm makâm-ı teşekkür de "Elhamdülillâh" ve kimi dahî işbu muhabbet ü meveddet-i ... takriben "Allâhu Ekber" didi. Ve her tesbîhin otuz üç olması buna işâretidir. Hattâ diyâr-ı Yemen'de tarîkat-ı Veysîyeye intisâb idecek zevâtın evvelâ otuz iki dişlerini ihrâc u nez' itmesi şart-ı ittihâz kılınmıştır.

İşte buraya kadar ... idilen kıssalardan şöyle bir hasîsa-i hulâsa çıkar ki şu veçhiledir:

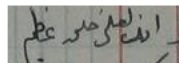
Muhabbet-i ilâhiye ve Nusret-i peygamberiye için bütün mevcûdiyetini fedâ ve ifnâ' eyleyen ashâb-ı kirâm nezd-i Cenâb-ı peygamberîde birer mertebe ve mevki' sâhibidirlere ki hâ'iz oldukları mertebe yekdiğeriyle yeksân olmayarak mütefâvitdirlere. Biri birinci mertebede ise diğere ikinci mertebede ve dahâ diğere de ancak üçüncü ve dördüncü ve ilâ-âhire merâtibi ihrâz idebilmişlerdir. İşte bu sebepten dolayı nasıl ki nezd-i peygamberîde 'alâ ... sâhib-i mertebe iseler nezd-i ilâhîde de derece-i makbûliyet ve ...leri öyledir. Ve buna delîl olmak üzere şu kıssayı îrâda lüzûm görülmüştür. Şöyle ki:

Ekser ... nebî-i zîşân efendimiz tarafından serdâr-ı ... livâ-yı şerifi teslim buyurulmuş olan ve seyf-i meslûl-ı ilâhî ya'nî Allâh'ın kınından çekilmiş kılıncı ... olan ashâb-ı kirâmdan Hâlid İbn Velîd Hazretleri yine ... oldukları bir gazâdan birçok ganâ'im ve fettâhatle 'avdet buyurarak nezd-i Cenâb-ı peygamberîye dâhil olmuşlar idi. Hizmet ü ... karşı Cenâb-ı peygamberden birçok iltifâta mazhar buyurulmuşlar idi. Şu iltifât ... karşı Hâlid İbn Velîd Hazretleri de bî-hasebî'l-beşeriye nefsinde bir gurûr hâsıl olarak "Yâ Resûlallâh ashâb-ı kirâmının içinde en çok kimi seversin?" diye vukû bulan sû'âlîne karşı nebî-i zîşân efendimiz "Cenâb-ı Ebubekir'i severim." buyurdular. "Ba'dehu kimi seversin?" sû'âl, " Ömer'i severim.". "Ba'dehû kimi seversin?" sû'âl, "Osman'ı severim.". Ve "Ba'dehu kimi

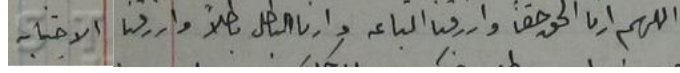
seversin?” sū’âline “Alî’yi severim.”. “Ba’dehu kimi seversin?” sū’âl, “Hamza’yı severim.”. “Ba’dehu kimi seversin?” sū’âline Tâlha, Zübeyr, Abdurrahman, ..., Velîdî severim diye sırasıyla ‘aşere-i mübeşşereyi Cenâb-ı peygamber zikr idince Hâlid ibn Velîd Hazretleri bakdı ki daha elân kendi ismi Cenâb-ı peygamber tarafından îrâd idilmiyor. Daha aşağı mertebelere düşeceğinden ihâfe iderek sükûtı ihtiyâr itmişlerdir. Çünkü ... âdâba ri’âyet peygamberân-ı ‘azâma ve ashâb-ı kirâma velhâsıl kâfe-i mümin-i muvahhide lâzım u vâcibdir. Hazret-i ...’in zamân-ı ...nde birgün ... bir sahrâda birçok ... cem’ olduğunu müşâhede iderek içlerinden birine bu cem’iyet ... diye sū’âl iderler. “Mansûr’un rûhı kendisinden zuhûr iden hatâ sebebiyle rûhâniyet Hazret Hazret-i Muhammedîyeye ... kurbiyet kesb idemedi. Hâlbuki Mansûr bir âşık zât idi. Binâenaleyh cümle peygamberân ve ehlullâh rûhâniyet-i Muhammedîye’den ‘afvını niyâza geldiler.” cevâbı virilür. Mansûr, hâlet-i ... ve cezbe-i rahmanla Ene’l-Hak demiş idi. Bu Ene’l-Hak sözünü Firavun dahî söylemişti. Fakat Mansûr vücûd-ı mutlakda mahv olup kendisini ve kâfe-i eşyâyı fânî görüp de o sözi söylemiş. Ve hâlbuki Firavun bilakis kendisine vücûd vererek rübûbiyet-i nefesine ... kıldığı varlık da’vâsına düşüğü ma’lûm olmakla beraber Mansûr’un hatâsı ancak şu idi ki “Ene’l-Hak” dediği yerde:

ya’nî “Yâ Rabb! Senin evsâf-ı kemâlât-ı ilâhîni hakkıyla anlayamadık. Ve idrâkdan ‘âciz ve kâsırız.” dimesi iktizâ ider idi ki nâ’il-i mertebe-i ... ve kemâlât olmuş olsun. Şu iddi’âya daha sarîh bir delîl olmak üzere müfahir-i mevcûdât ‘aliyyü’l-salavatü ve’l-islâm efendimiz haklarında şerefnâzil olan sûre-i celîle-i Feth’in tefsîrinde ... Cenâb-ı sultânü’l-enbiyâ ‘aliyy’l-ekmelü’t-tahâyâ efendimiz Hazretlerinin ... derece-i ‘âlîleri ân be ân ... etmekte olduğu için makâm-ı evvelden ikinci makâmı teşriflerinde makâm-ı evvel ikinci makâma nisbetle zenb-i mâ-tekaddem ve üçüncü makâmı teşriflerinde ikinci makâm ... evveline nisbetle zenb-i ...dir diyerek min cihetü’l- ... te’vîl ü tefsîr olunur. Yoksa hadd-i zâtında zenb değil zülle bile sâdir olmadığı ve makâm-ı Muhammedî her ân ‘âlî ve zât-ı celîl-i risâletpenâhîni

hitâb-ı ... ile mütecelli olmuş iken o sultân-ı güzîn hâne-i sa’âdetlerinde fevk-i ... ‘ibâdetle meşgûl olarak giceleri ... kıyâm buyurarak haklarında sûre-i celîle-i ... şerefnâzil olmuşdur. Ve yine bunca ni‘met ü eltâf-ı ilâhiyeye karşı

ya ‘nî “Yâ Rabbi! Hakîkati göster ve ana ... merzûk ile ve ... dahî göster ve andan ... merzûk ile du‘âsını ... buyururlar idi. Şurası dahî hafî olmaya ki ... sînelerine bu ümmet-i merhûmesi taraflarından ihdâ idilmekde olan salâvat u selâmdan rûz-ı cezâyâ kadar mertebe-i ... risâlet-penâhîleri her ân ve dakîka terfi’ etmektedir. Bununçün salâvat u selâma müdâvemet idenlerin nâ’il-i şefâ‘at-i nebevî olacakları şüphesizdir. Hazret-i nâzım-ı muhteremin işbu nutk-ı şerîfindeki mündemic-i me‘ânî nereye irişdi? Ve nerelerden haber virdi? !

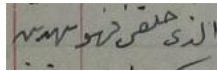
Hazret-i nâzım, bundan sonra şöyle buyururlar:

“Ben evvel pervâne geldim, hakikat şem‘ine yandım.”

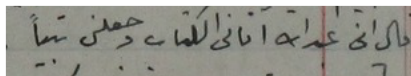
Burada nâzım-ı muhteremin “Ben” dediği varlık ve enâniyyet iddi‘âsından ‘ibâret değildir. Belki bizde de ... varlık hakikatde ... olmayup Hak cell ü ‘alânın ana kereminden feyz-i vücûd ihsân idüp vücûd-ı imkâniyesini ana nisbet eylemesi iledir. Hakikatde mevcûdiyet ve varlık Hak cell ü ‘alânındır. Bu dakîkayı zevken ve ...en idrâk itmeğe meşâyih-i kirâm hazerâtı Fenâfillâh ile ta‘bîr iderler.

Ve kezâ cemî mevcûdât-ı ...nin hâlini bu kıyâsî üzere bilüp idrâk itmeğe tevhîd ... dirler. Ve bu zevki tahayyül ü muhâfaza idüp hem şeri‘ati ve hem tarîkati muhâfaza itmelidir. Zîrâ tarîkat bir yoldur. Şeri‘at fenârdır. Ve mürşîd rehberdir. Gideceği mahall şeh-râh-ı hakikatdir. Bunlar yekdiğerinin lâzım u melzûmudırlar.

Hazret-i nâzım ... zâtiye-i imkâniyetde ‘âlem-i emrin tasarrufuna nazaran “Ben evvel pervâneyim, geldim” buyurdı. Zîrâ mümkinde imkâniyet sıfat-ı zâtîdir. Salâ andan münfekk olmaz. Ya‘nî Cenâb-ı vâcîbü’l-vücûdun îcâdıyla mümkün vâcib olmaz. Felâsifenin esîr-i kadîm ... didikleri bâtıldır. Zîrâ ... ‘aynî olmak muhâldir. Meşâyih-i kirâm mümkün ... oldukları vücûd mutlakâ Hak cell ü âlânın feyz idüğine nazar idüp ‘Cümle varlık Hakk’ındır’ derler. Ve doğru tevcîh iderler. Nitekim hak cell ü ‘alâ Hazret-i Halîlullâh İbrâhim ‘aleyhisselâm’ın hâlini hikâyeten buyurur:

demesi ‘aleyhisselâmın ikrâr-ı ‘ubûdiyetini hikâyeten:

ve Resûl-i Ekrem sallallâhu te ‘alâ ‘aleyh ve sellem efendimizin hâlini hikâye idüp buyurur:

دانه ملاطام عباده کا در اولین علیہ لیداً

...ca cümlesi kendilerinin Hakk cell ü ‘alânın ‘abdi ve mahlûkı olduklarını ikrâr eylediler. Ve makbûl-ı Hazret oldılar. ... olan nazar-ı tâm ... bâtın ve zâhirin cümlesini nazar-ı cem‘le müşâhede itdikleri zamân “Bâtınî Hak ve zâhiri halkdır.” derler. İşte Hazret-i Şeyh dahî imkâniyet-i zâtiyesine nazar idüp enâniyet-i zâhiresini yâd iderek “Ben evvel pervaneyim, geldim.” buyurdılar. Pervâne, kelebekden dahâ sagîrû’l-... bir hayvandır ki şem‘inin şu‘lesini ... zanniyle zulûmât-ı leylden halâs olmak için kendisini şem‘ üzerine atarak kemâl-i za‘afından derhâl yanup düşer. muk

Hazret-i nâzım burada ... aslîsini murâd idüp ... mukayyed olan:

اول ما خلقه نورى اول ما خلقه روح اول ما خلقه عقل اول ما خلقه العلم

hadîs-i şerifleri üzere evvelâ ‘aşk-ı mücerreden cevher-i ferd ta‘bîr olunan hakikat-ı Muhammediye zuhûr eyledi. ... ve ‘aşk-ı mücerred ıstılâhât-ı sofîyede hiç yaratılmış olmayup idrâk idilmeyen hâle itlâk olunur.

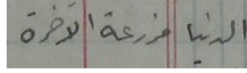
نور و روح و عقل اول ما خلقه اول ما خلقه اول ما خلقه اول ما خلقه

...dirler. Ta‘allukı i‘tibâriyle bu esmâlarla tesmiye olurlar. Nûr-ı Muhammedî şerefine cümle ervâh halk olunup “elesti bi rabbiküm” hitâb-ı ‘izzeti vârid olarak “Belî” cevâbı virildi. Ve o menzilden müte‘allık buyurılan irâde-i hikmet ... Hazret-i Samedânî mucibince tâ ‘âlem-i şehâdete geçinceye kadar üç âlem geçerek anlara “ ‘âlem-i lâhût, ‘âlem-i ceberut, ‘âlem-i melekût” ta ‘bîr olunur. Bu ‘âlemleri geçdikden sonra mertebe-i ... buluncaya kadar ‘alî merâtib ... “ ma‘deniyât, nebâtât ve hayvânât” gibi keyfiyetlere uğradıktan sonra rahim-i madere gelüp oradan ‘anâsır-ı insâniye zuhûr itmişdir. (*) (**)

Merkez-i aslîye olan ‘âlem-i lâhûtundan şu ‘âlem-i şehâdete gelinceye kadar ale’t-tertib ve bi’n-nisbe ya‘nî ‘âlemin yekdiğerine nisbetle letâfeti münezzel olduğundan tekâsüf idüp ‘âlem-i şehâdete ‘anâsır-ı kisve-i keşfîyesiyle kisvelenüp bu ‘âlemleri geçinceye kadar o hitâb-ı müşâhedezi zâyi‘ itdiğinden

سوره قبل انه خلق

hadîs-i şerifi sırrına mazhar ya‘nî ecel-i müsemmânın hulûlından evvel tarîk-i taleb-i Hak‘da mâsivâyâ ... ifnâ ve ifrâz-ı hayât-ı bâkiye ile ... bulunmak iktizâ ider. Zirâ bu ‘âlemde ne kadar ‘irfân u kemâl tedârik olunursa ‘âlem-i âhiretde o kadar dereceye istihkâk kesb idecektir.

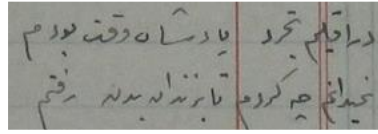
bu ma'nâyı ifâde eyler.

İşte Hazret-i nâzım vücûdını 'aşk-ı bâkîde ifnâ'idüp hakîkat şem'ine atarak:

“Yanuben ... mahv oldum, beni mahv itdi 'aşkullâh”

buyurup Hazret-i şeyh bu mısra'ı da evvelâ yenezzül eylediği makâm-ı süflîden kat'-ı râbita iderek makâm-ı 'alâya 'urûc u fenâfillâh mertebesinden Hakk cell ü 'alâya velûc ya'nî ıstılâh-ı meşâyih üzere vusul-ı ... kasd eyledi.

(*) Sâ'ib-i Tebrîzî zîrdeki beyt ile bu keyfiyi pek güzel tasvîr itmiştir.

Ya'nî;

“Âh o günler ki aklım tecerrüd değilmiş. Elestde kendi başımın sultânı ve kendi vaktimin hükümrânı idim. Bilmem ne yapayım? Ne suçum var idi ki şu zindân yerine düşüp de çirkâb-ı mâsivâ ile mülevves oldum. Vâ hasretâ!

(**) Âyîn-i tarîkat-ı Mevlevî dâhi şu keyfiyetlere istinâden ihrâs idilmiştir. Tafsîlât almak isteyen ... şârih-i Mesnevî Hazret-i Rusûhî'nin te'lîfâtından bulunan *Minhacü'l-Fukarâ* nâm kitâba mürâca'at buyursunlar.

İstılâh-ı meşâyih üzere vusul-ı ... kasd eyledi. Hazret-i şeyhin işbu mısra'daki nutk-ı şerifinden zevk-i külli hâsıl etmek için ale't-tarikü't-tahsîl hikâyenin îrâdına lüzûm görüldi:

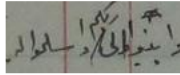
Halîfe Hârûnü'r-Reşîd'in kırk câriyesi varmış. Bir gün işbu câriyelerin hidmet ü emeklerine mukâbil her biri dürlü dürlü kumaşlar ve envâ'-ı müzeyyenât u ... ile memlû kırk boğça ihzâr itdirerek câriyeleri çağırıp “Her biriniz herhangi boğçayı isterseniz ellerini o boğçanın üzerine koyunuz. O boğça sizin olsun.” didikde câriyelerin her biri bir boğçanın üzerine ellerini koyarak fakat içlerinden bir câriye bu boğçalara hiç iltifât ve meyl göstermeyüp elini Hârûnü'r-Reşîd'in dizine koymuş. “Niçün böyle itdin?” diye sû'âline karşı “Ben ancak sizi isterim, diğer ... yokdur.” cevâbını virmiş. Ve Hârûnü'r-Reşîd câriyeden müşâhede itdiği şu 'irfân u nezâheti fevka'l-âde takdîr ü ... iderek derhâl harem-i ...ne idhâl ile ...

nikâhına alarak tahvîl-i âmel itmesi sâyesinde câriye iken hem pâdişaha haremi ve hem de o boğçalar gibi nice boğçalara nâ'il olmuştur. İşte asıl ... budur.

Hârûnü'r-Reşîd'in şâyân-ı zikr hikâyâtı pek çoktur. Fakat bunların burada zikrine bu eserin tahammüli yoktur. Yalnız müşârünileyhin derece-i 'adâletini ... iden menâkıbından birini dahâ zikr ile iktifâ idilmiştir. Şöyle ki:

Hârûnü'r-Reşîd darü'l-hilâfe olan Bağdad'da pek meşhûr 'adîmü'l-misâl serâyını inşâ itirdiği zamân serâyın tâm karşusunda ihtiyâr ve 'acûze bir kadının harâb u ... endâm bir hânesi varmış. Bu harâb hânenin vaz'iyet-i ...si serâyın ziynet ü ihtişâmını haleldâr etmekte olduğundan 'acûzeyi huzûrına celb iderek "Tasarruf itdiğin hânenin yüz misli kıymetini vereyim. Arzû itdiğin mahalde bu meblağla bir köşk aldır". 'Acûze "Olmaz" der. Hârûn "Bin mislini vereyim" der. 'Acûze, "Babamdan bergüzârdır, On bin mislini virseniz yine olmaz" der. Hârûn, "Öyle ise müsâ'ade it, bu hâneyi yıkup yeniden oraya bir köşk inşâ ideyim, var içerüsünde râhat râhat ..." der. 'Acûze " ... değıştirildiği takdîrde hânenin benim için bir hâtıra ve kıymeti kalmaz" der. Bunun üzerine Hârûnü'r-Reşîd, nezdinde bulunan vüzerâsına dönerek der ki: " Bu kadın bergüzâr olan bu hânenin ta'mîr ve idâmesine kudreti yoktur. Fakîredir. Bu hânenin îcâb itdikçe ta'mîr ve idâmesi müsâdifî hazînemden virilerek serâyımla beraber pâydâr olsun da nesl-i âtî şu serâyımın ihtişâmına bir de bu kadının hânesine bakarak cebren bu kadından bu hâneyi istimlâk kudretini hâ'iz iken bu ciheti irtikâb itmeyerek icrâ-yı 'adâlet itmiş olduğımı re'ye'l-'ayn görsünler! İntihâ.

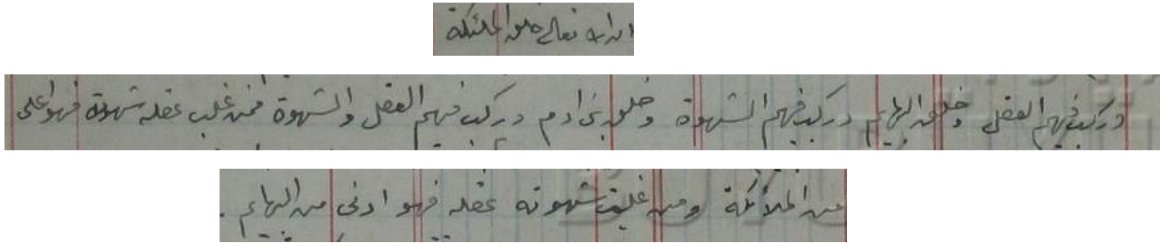
Rücû'-ı İllallâh, iki veçhile zuhûr ider. Birisi rücû'-ı ıztırârîdir. Ana mevt-i tabi'î de derler. Enfâs-ı ma'dûda ma'dûmiyyetle neticelenen her ... bunda müsâvîdir. Rücû'un ikinci kısmı ise Hakk cell ü 'alânın:

hitâb-ı şerifini istimâ' ve ana icâbetle rücû'dur ki yukarıda Hârûnü'r-Reşîd'le câriye beynindeki hikâyeye kabîlinden sa'âdet-i hidâyetle makâm-ı 'aynü'l-yakîne ve bundan dahâ ileri olan fenâfillâha ve bekâbillâha ve makâm-ı cem'ü'l-cem' tesmiye olunan makâmları işâret buyurarak "Beni mahv itdi 'aşkullâh" derler.

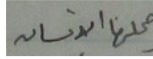
'Aşk, muhabbet-i ... derler. Muhabbet, hubb-ı ... ye derler. Mahv, vücûd-ı mecâzîsinden geçüp varlık şâ'ibesini terk ve da'vâ-yı enâniyetden fânî ve 'ârî olmağa derler ki bu makâma fenâfi'l-ma'sûk ve fenâfi'l-mahbûb derler. Muhabbet-i ... ya'nî 'aşk, benî âdemden başka bir mahlûkda yoktur. Hattâ ...derler. Bu

cihetden âdem, melâ'ikeden efâzıl olarak halk olunur. Ve nefsi sebebiyle de ... asl oldu. Nitekim:

hadîs-i şerîfi buna delîl-i kâfidir.

İşte insan eşref-i mahlûkât ve ahsen-i takvîm ile tekrîm kılınarak ve

âyet-i kerimesinin medlûlî veçhile sâhib-i emânât-ı ilâhiye olmuştur. İşte Hazret-i nâzımın “Beni mahv itdi ‘aşkullâh” dediği mertebe kesb-i ... idilince zümre-i ‘ârifin ...na dâhil olamayarak şehrah-ı hakikat u ma‘rîfete dâhil olamaz. Ve yarı yolda kalup kûy ... iremez.

Hâk ol ki Hudâ eyleye mertebeni ‘âlî

mısrâ‘ı mücibince iddi‘â-yı muhabbet idenlere mahviyet lâzımdır.

Hazret-i Şeyh ... cevelân itdikden sonra

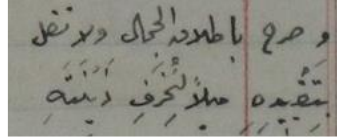
Bu tevhîdden murâd olan cemâl-i zâta irmekdir

nutk-ı ‘âlisini îrâd buyururlar.

Ma‘lûmdur ki “tevhîd” bir şeyi diğere bir şey ile birleştirmeye derler. Fakat ıstılâh-ı ...da zât-ı vâcibü'l-vücûdı ezhânda tasavvur ve evhâmde tahayyül olanların cümlesinden bi't-tecrîd tefrîd itmeğe derler. Cemâl-i zâtdan murâd lisân-ı ehl-i şühûdda cemâl-i mutlakdır ki hiçbir cemîlin cemâline mukayyed olmayup ma hazâ cemâl sahibinin cemâli, anın cemâli nûrının ... ve her kemâl erbâbının kemâli kemâl-i cemâlinin pertavidir. Ve bu mertebeyi mükâşif ve müşâhid olan ehl-i şühûd ve cemâl-i mukayyeden istihlâs-ı nefis eder. Zîrâ ecmâl-i mutlakdan mâ‘adâ ... ve meşhûdâta muzâf olan cemâl, her ne sınıfta olursa olsun cümlesi cemâl-i mutlakdan müstefîz olup o cemâl-i mukayyed ise sâhibinde ‘âriyetdir. Ve her ‘âriyet ise sâhib-i aslîyesine ... olunmak mukarrerdir.

Şu i‘tibârla tevhîd ve tefrîdde ... iden cemâl-i mutlaka vâsıl ve mâsivâyâ meyl ve ta‘allukdan halâs olup bu yoldaki mücâhedesini memdûhü’l-... olur. Şeyh Ömer ibnül Fârid Hazretleri cemâl-i mutlaka tahrîs ü tergîb idüp şöyle buyururlar:

Ya 'nî:

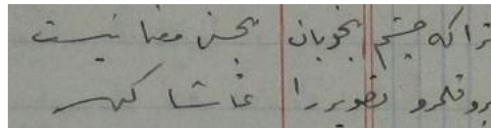
Cemâli ahlâkiyyet ile ... ve ana ikbâl ve teveccüh idüp cemâl-i mukayyedi ... getirme ve ana ... itme. Zîrâ ... tarîk-i Hak'dan iğfâl idüp ayırır ve gönlini harâb ve mâye-i muhabbetini ... virir ...den sonra Hazret-i Şeyh:

Görünen kendi zatıdır değil sanma ki gayrullâh

nutk-ı 'âlîsinde bulunurlar. Bu mısırâ'da ... vardır. Ya 'nî görünen kendi sıfât u esmâ-yı zâtîyesidir. Gayrı değildir, ... Zât, bir şey'in 'ayn u hakîkati dimekdir. Esmâ ve sıfât ise ana müstenid ü muzâfdır. Mesalâ bakır tencere ... zamân tencerenin me'âdinden bakır ma'deniyle i'mâl idilüp âmâye ve alâminyon gibi diğer me'âdinlerden i'mâl idilmemiş olduğu anlaşılır. İşte burada bakır kelimesi bir ma'den ismi olduğu hâlde tencereye izâfe idildiği zamân san'at hâlini alarak tencere zât ve bakır da tencerenin sıfatı olur ki diğer me'âdinden ma'mûl tencerelerden kesb-i temâyüz ider.

Hakîkat-ı vâcibü'l- vücûdı gayb-ı mutlak ve hüviyet-i mutlaka olmak i'tibâriyle bilmek ve anlamak kâbil değildir. Ancak gene zât-ı ulûhiyetini yine kendi bilir. Zîrâ esmâ ü sıfât-ı zât-ı hüviyetinde müstehlik ve nâ-bedîddir. Fakat her bir ... 'ayân ve mezâhir-i kâbiliyât ve isti'dâdları muktezâsı esmâ ve sıfât ...ndan zâhir ü hüveydâ olup tecellî ider ki meşâyih-i kirâm bu tecellîye tecellî-i sûrî ve tecellî-i şühûdî tesmiye iderler. Cümle mümkünât-ı mevcûda Hak cell ü 'alânın bu mertebeye tenezzülünde zıllı ve sûreti mesâbesinde olup vâcibü'l-vücûd 'âlemin hâkîkati ve rûhı menzilesinde olur ki hüve'n-nezâhir ve'l-bâtın ism-i şeriflerinin hükm ü muktezâsıdır ki bu mertebeye tenezzül-i rahmâniyyesinde Hakk cellü 'alâ kâfe-i mezâhir ile zâhir ü mütecellî olur.

Nitekim Sâ'ib-i Tebrizî bu makâmda şöyle buyurmuşlardı.

Ya'nî Efendî! Senin ... nazardan maksadın zübde-i san'at-ı ilâhiyi takdîr ü ... ve feyz-i ... meftûniyetle tezyîn ... etmek değildir. Sen hakîki bir âdem değil, kurı bir sûret-perestsin. Sen bu pâzâr-ı ma'rifetde ma'nâ ve mefhûm toplayamazsın. Nâfile zahmet çekme! Git, Nigârîstân-ı Çîn'de orada temâsül ve tesâvîr çokdur.

Ancak aradığımı orada bulursun! Hazret-i Şeyh, ... -i me'ânîyi bu vâdilere kadar yürütdükden sonra

Gönül âyînesin sûfi eğer ider isen sâfi

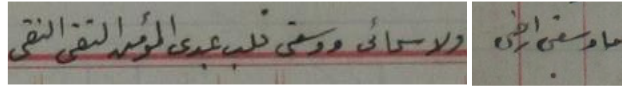
buyururlar.

Gönül ba'zı ekâbirin ta'rifâtına göre: Bir cism-i nûrânî-i mücerredir ki rûh-1 ... dinilen sırr-1 Rabbânî ile nefis-i hayvânîye ya'nî rûh-1 cism-i hayvânîye beyninde ... ider ki insâniyyet anınla tahakkuk idüp sâ'ir hayvândan ... mümtâz olur.

Hükemâ bu kalbe yani gönle nefis-i nâtika derler. Ve rûh-1 esnâfi ki eşref-i ... gönlin bâtilı olup nefis-i hayvânîye ve mürekkebi mesâbesinde olur. Ve nefis-i hayvânîye dahî gönül ile cesed-i insânî beyninde vâsıtaadır. Ve 'âriflerin ittifâkı üzere gönül, mir'ât-1 Hak'dır. Ve âyîne-i şühûd mutlakdır. Ve gencîne-i ma'rifetullâhdır. Ve 'ârif-i billâh ... gönli 'arz-1 Rahmândır. Ve bâb-1 füyûzât-1 ilâhiyedir. Hak cell ü 'alâya o kapudan girilir. Lâkin cehâlet ve gaflet ve hodbînlik ve mâsivâyâ meyl ve ta'alluk göstermek gibi ... kesâfete giriftâr iderek ... zâ'il olur.

âyet-i kerîmesinin delâleti mûcibince dâ'ire ve hudûd-1 behîmiyyetden kurtulamayup ... hüsrânda kalırlar. Ve lâkin ma'rifetullâh, zühd ü takvâ, zikrullâh ve mâsivâdan i'râz gibi Cenâb-1 Hakk'a kurbiyeti müstelzim olan ... ile gönül ol kadar ... ider ki had u pâyânı yokdur. Nitekim Hak cell ü 'âlâ bu zümre-i necîbe için

hadîs-i kudsîsinin ... memdûh kılar. Hulâsa gönlün kemâlât u isti'dâdını beyânda meşâyih-i kirâm pek çok tevcîhât ve teşbîhâtta bulunmuşdur. Sûfi bülend-himmet-i zevât-1 kiramdır. Sâfi safâ ve safvetden müstağrak olup tâhir kılınmış gönül murâd idilür. Nitekim âyînenin tozu silinmedikçe karşusındaki cemâl görünmez. Hazret-i Şeyh mir'at-1 ilâhî olan gönül âyînesini gubâr u evsâhdan kurtarmağı tavsiye buyurduktan sonra âtîdeki nutk-1 şerîfi îrâd buyurarak:

Açılır sana bir kapı 'ayân olur cemâlullâh

buyururlar.

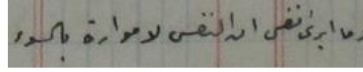
Hazret-i nâzımın bu mısra'daki kapudan murâd-1 'alîleri vech-i ... dinilen bâb-1 ...dır. Ve bu vech-i ... 'ârif ü ... kâfe-i mahlûkâtda da isbât iderler. Fakat vech-i ... herkesde bi'l-kuvve mevcûd olduğı hâlde gaflet ve cehâlet gibi ... tahtında

mestûr-ı ... kalmışdır. Şu gaflet ve cehâlet izâle idilüp de kalbi bir mir'ât-ı musaykal gibi sâf ve ... kılanlara cemâl-i mutlak ve kemâl-i hak 'ayân olacağı derkârdır.

İnsâf ile düşünülecek olursa eşref-i mahlûkât ve ekmel-i mevcûdât olan insân bu kadar ... ilâhiye karşı dünyâyâ anadan doğduğu gibi cehl ü gaflet ile gelüp kezalik hiçbir şey tahsîl itmeden kişi yevm-i âhiretde ne büyük mahrûmiyet ve nedâmı mücibdir? Zîrâ ebnâ-yı ... yevm-i cezâda lâıyk oldukları derecât u ni'met-i ilâhiyi görerek o isti'dâdât-ı insâniyyesini behîmî bir sûretde ... itmemiş olan kimseler için ne büyük bir cehâlet ve hüsrandır.

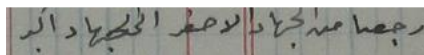
İşleyen Demir İşildar

Kalbin pas tutmamasına gayret ve fedâkârlık lâzımdır. Hazret-i Yûsuf aleyhisselâm lisânından hikâyeten Cenâb-ı Hak:

buyurmuşdur. Hakîkaten nefsi terbiye etmek ve sû-i hâllerden men' etmek kolay bir şey değildir. Zîrâ nefs-i insânî dâ'imâ hevâ ve hevese mâ'ildir. Andan temâyülü izâle etmek pek güç ve ta'ib-engîzdir. Ve fakat ni'met-i külfete mukâbildir. Hikâye olunur ki bir şehzâde bir pâdişâh kerîmesine 'akd idilüp ... mülûka göre ... idiler ki leyl-i zifâfda şehzâde ... 'ayş u 'işretde bulunmağla hücre-i 'arûsda ârâm idemeyüp bu mestlik ile taşraya çıkararak gezgin bir Yahudi mezarına uğrar. Meğer ol gün mürde bir 'acûze Yahûdî defn idilmiş olduğundan şehzâde hacle-gâh-ı 'arûs zannıyla ... zen Yahûdîyi der-âgûş idüp ... varmış. İrtesi sabâh erkân-ı devlet-i 'âdetleri veçhile şehzâdeyi hamâma götürmek üzere gelüp şehzâdeyi bulamayınca ... iderek nihâyet girye bir manzaradan şehzâdeyi îkâz iderek kemâl-i mahbûbiyetle şehzâde serâya 'avdet ider ve yine şöylece hikâye olunur ki bir âdemi şeytân gelüp sabâh namâzına kaldırmış, o kimse "Sen kimsin?" sû'âl itdikde "Şeytânım" demiş ve o kimse-i 'acâ'ib "Sen böyle hayırlı işlerde bulunur mısın?" diye sû'âlinde "Evet, bulunurum ama yine halk bana la'net iderler" diyerek sözi bir haylî uzatmış. Ve güneş doğup namâz vakti geçmiş. O kimse ne uyku uyuyabilmiş ve ne de sabâh namâzı kılabilmiş!

İşte bunun gibi nefis ve şeytân suret-i Hak'dan görünerek ba'zı kaba'îhi şekli-i mubâhda göstererek âdemi yolundan alıkoyar. Nefsi ile mücâdele etmek cihâd-ı ekberdir. Hattâ Cenâb-ı fahr-i 'âlem sallallâhu te'alâ 'aleyhi ve's-sellem efendimiz Hazretleri bir ...dan 'avdet-i sa'âdetlerinde

buyurarak nefis ile mücâdeleyi îmâ ve işâret buyurmuşlardır.

Hazret-i Şeyh nutkına hâtîme virmek üzere bundan sonra:

“Şems-i Tebrizî bunı bilür ahd kalmaz fenâ bulur”

buyururlar.

Tebrîz, Âzerbâyecân eyâletinin dârü'l-mülki olan meşhûr bir şehirdir ki pek çok ‘ulemâ-yı dîn ve meşâyih-i güzîn zuhûr itmişdir. Bi'l-âhire Îrân ... ber-zabtına geçerek zamîme-i memâlik itmişdir. Şu hâlde Hazret-i Şeyh Âzerbâyecân idâresinde bulunan şehir-i mezkûrun zümre-i meşâyihinden bulunarak Îrân'la bir ‘alâka ve münâsebeti olmamağla kendileri sünnü'l-mezâhibdirler. Hazret-i Şeyh bu mısırâ'da kendi nefisini muhâtab iderek Ey Tebrîz'in Şems'i şu işâret olunan sırr-ı tevhidi her kim ki bilir, anın 'ilminde ve şühûdunda ihâta-yı mâsivâdan eser kalmaz. Ve şu 'âlem-i imkândaki varlık ancak bir 'âriyet olup nihâyet kânî varlık şânî Cenâb-ı Hak ve bâkîye 'â'id ve râci' olduğunu ilmü'l-yakîn ve 'ayne'l-yakîn ile müşâhede iderek deryâ-yı bî-nihâye-i vahdete girer. Hazret-i nâzımın “ahd kalmaz fenâ bulur” kelâmından bu 'âlemlerin bi'l-küllîye fânî ve ma'dûm olacağı ve ... iderse de bu i'tikâd bâtıldır.

Zîrâ bu 'âlemde bi'l-küllîye fânî ve ma'dûm olması itikâdâtı ... inkâr etmekle küfr-i harîmidir. Zîrâ kıyâm-ı sâ'atde yerlerin ve göklerin tebdîl ü tağyiri ile a'zâm-ı 'âlem-i mülk ki 'arz u kürsi cennet ve cehennem ve levh ü kalemin dahî fenâ-pezîr olmasını mücib olacağı ve hâlbu ki bunlara aslâ fenâ ... olmayacağı cihetle Hazret-i nâzımın bu kelâmından murâd-ı 'âlîsi cümle varlığı Cenâb-ı vâcibü'l-vücûda virüp ma'dûmiyet mümkinâtının san'at-ı zâtîyesi bulunduğu binâ'en işbu libâs-ı 'âriyetde Hak cell ü 'alânın lutf u keremiyle ilbâs edilmiş ve ... zann olunup da o varlığı ... gibi göstermiştir. Nitekim:

“Yâ kitâb-ı Kurân didi ki âfitâb ...”

dinür. Ya'nî Şems'in tulû' ve ziyâsının zuhûrıyla güneşin nerede olduğu bilinebilir. Zîrâ güneş kendi aydınlığıyla yine kendi mevcûdiyetini isbât ider. Çünkü gice vakti güneş arayanlara mecnûn derler. İşte bu eclden 'âbid ile ma'bûd, hâlık ile mahlûk beynindeki fark ve ... belli ve hüveydâ olması için libâs-ı 'âriyet olan varlık işte bu varlıktan 'ibâretidir. Yoksa hakîkatde vücûd ve varlık ancak Hak cell ü 'alâ Hazretlerininindir. Hülâsa-yı kelâm güneş kendi nûrını ifâza etmedikçe mevcûdiyetini bilemeyeceği için Cenâb-ı vâcibü'l-vücûdun mevcudiyet-i hakîkiyesi şu libâs-ı 'âriyet olan mevcudiyet-i mukayyede ve hayât-ı isti'âre ile anlaşılabileninden Hazret-i nâzım bu ma'nâlara işâret buyurduktan sonra:

“Bu ‘âlem-i külli mahv olur hemân bâkî kalur Allâh”

buyururlar. Bu mısra’-ı şerîf mısra’-ı evvelin mazmunını izâhen ... idilmiştir.

“Mahv” ıstılâh-ı meşâyihde evsâf-ı zemîmenin ve ahlâk-ı ‘âdiyye[t]nin zâ’il olmasına derler.

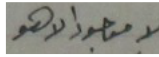
“Mahvü’l-cem’ ” ve “Mahvü’l-hakîkî” de kesretin vahdetde fâni olmasına dinür. Nitekim;

Keşti-i ‘irfân-ı vahdet içre hemrâh olmağa

... doğan kesretten halâs olmak gerek

beyt-i güzîni de bu ma’nâlara delâletdir.

Hazret-i nâzım “Bu ‘âlem-i külli mahv olur” kelâmından murâdları ‘ârifin ilminde ve şühûdunda Hakk’dan mâ’adâsı vahdet-i vücûd-ı Hak’da mahv u fâni olmasıdır. Zîrâ ‘ârif muhakkak bilir ki cümle varlık Allah u te’âlâ’nındır. Mâsivâ ma’dûm bir ism-i mev’hûmdan ‘ibâretidir. Vâcibü’l-vücûd, mümkünâtın a’yân-ı sâbitesinde isti’dâd u kâbiliyetleri muktezâsı anların ... ile hey’et-i sâbitelerinden ifâza-yı mevcûd ile tecellî idüp varlık bahş eyledi. Bu sırrı ‘ârif ve mükâşif olan ehl-i şühûd ve erbâb-ı keşf vücûd-ı Hakk’ın mâ’adâsından bilkülliyeye fâni ve mahv olmağa cümle varlığı Hak cell ü ‘alâ’ya terk idüp ... ve yokluk deryâsına gark olup Hakk’ı Hakk’la müşâhede iderek

sözine mazhar olur.

Ba’zı kimseler merâtib-i vücûd ile merâtib-i ... fark u temyîz idemediklerinden kemâl-i cehllerinden ... da’vâsından dem ururlar. Bu bir teşbîh-i ...dur. Teşbîh ise Cenâb-ı Hakk’ı takyîddir ki câ’iz değildir.

Nitekim Yazıcızâde Mehmed Efendi:

Dime bu cümle hep oldur ki her yüzden olur zâhir

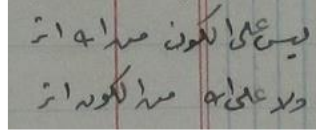
Arada kimse yok ol var hemîn ol lâ yezâl Allâh

Bu sözler hep tarîkatde şerî’atde küfrdür kim

... zü’l-celâl Allâh

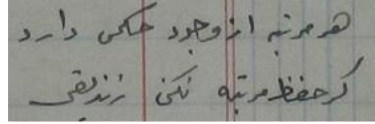
hakikat ehli makâm-ı takyîddedir. Bu makâmda nefy ve isbât, enfüs ü âfâk mülâhazası yokdur. Şerî’at ehli dahî makâm-ı tevhîddedir. Bu makâmda ise vücûd-ı Hakk’ı takyîd etmek ... kâ’il olmak dimekdir ki ... küfrdür. Velhâsıl Hak cell ü ‘alâ’nın envâr-ı esmâ vü sıfâtı ‘âlemde zâhirdir. Zât-ı şerîfine göre ise ne ... ve ne

lâ ... yokdur. Ya'nî zâhirde olan zuhûrât anın kemâlât-ı envârıdır. Yoksa ... cihetinden zât-ı akdesi zâhir ü hüveydâdır. Ba'zı ekâbir:

buyurmuşlardır.

Mevlânâ Câmî kuddise sırrahu's-sâmî, merâtib-i vücudun muhâfaza ve mürâ'âtı hakkında buyurur:

Ya'nî, merâtib-i vücûddan her bir mertebenin gerek merâtib-i vücûb ve gerek merâtib-i imkân bir hükm-i ...vâdır. Eğer ol merâtibin ahkâmını yerli yerine muhâfaza idemez isen zındîk olursun! İlhâda düşersin. Merâtibi karıştırıp hükm-i vücûbı imkâna ve hükm-i imkânı vücûba virirsin. Nitekim ana bir tarîkat "halt-ı ... küfr" demişlerdir. Hâsıl-ı kelâm ma'ârif-i ilâhiyeden ve hakâyık-ı Rabbâniyeden ... keşf-i sahîhi olmayan kimseler pek kolay yolını şaşırıp dalâletde kalacakları şüphesizdir. Ne'üzü billâh te'alâ.

Hazret-i şeyhin altı beytden 'ibâret bulunan nutk-ı şerîflerinin îzâh u şerhi 'inâyet-i Hakk ile burada hitâm bulmuşdur.

... Cenâb-ı Mevlâna

Mesnevîhân Mustafâ Rüşdî

İbn-i Mehmed Tevfik

8 Recebü'l-ferd 1301

Muharrir-i fakîr:

Kutb-ı aktâb-ı zamândır Şems-i Tebrîzî bugün

Muktedâ-yı ins ü cândır Şems-i Tebrîzî bugün

Feyz-i zâtı bâb-ı irşâdı güşâde eyleyüp

Mühter-i sâhib-i zamândır Şems-i Tebrîzî bugün

Kenz-i nutkında nîce esrâr-ı lâhût ...
Cism ü cân-ı ‘ârifândır Şems-i Tebrîzî bugün

Kuhl-ı çeşm-i sâlikândır hâk-pây-ı akdesi
Nûr-ı çeşm-i ‘âşıkândır Şems-i Tebrîzî bugün

...hakikat mâh ... ma‘rifet
... hüsrevândır Şems-i Tebrîzî bugün

Çâkeri Rüşdîye ferdâ şüphesiz destgîrdir
Câmî-i bîçâregândır Şems-i Tebrîzî bugün

**

Müşârünileyh Hazretlerinin ba‘zı menâkıb-ı celileleri teberrüken ve ihtisâren buraya nakl u iltikât idildi:

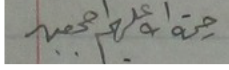
Mevlânâ ve ... Şemsü’l-Hâk ve ... ‘azamullâh celâl ..., kâmil, ..., sâhib-i hâl u kâl, ehl-i keşf, bilcümle ma‘şûkân Cenâb-ı ... kutbı, bârgâh-ı ... hâssü’l hâssı, ...nden ve ...in makbûllerinden bir pâdşâh-ı celîlü’s-sıfât olup ehl-i tahkîk, ma‘ârif ü hakâyıkda ana mürâca‘at iderler ve sâlikân tarîk-i keşf ü ... gösterirler idi.

Hazret-i Hüdâvendigârın büyük mahdûmları Hazret-i Sultânü’l-Veled bilhassa müridleri idi. Sefîne-i Mevlevîye’de beyân olındığı üzere Cenâb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddin Rûmî efendimizin hizmet-i şerîfelerine dâhil olarak mürid-i hâssları ve (9 mahsûsları bulunan Hazret-i Ferîdun ibn-i Ahmed Sipehsa[la]r ... ki: Ecdâdı gibi devlet-i Selçukiye’nin seraskeri bulunarak ... sultânü’l-... Hazretlerinin mecâlis-i ‘âlîlerinde dâ’imâ hâzır olup enfâs-ı nefise-i kudsiyelerinden müte’essir olmuş bir zât idi. Sinn-i şerîfeleri doksanı mütecâviz olduğu hâlde Cenâb-ı Hazret-i Pîr efendimizin mahdûm-ı mekerremleri Sultân Veled efendimizin evâ’ile-i hilâfetlerine kadar me‘mûr olarak ba‘de’l-intikâl Sultânü’l-... ve Mevlânâ Hüsâmeddin ve Salâhaddin efendilerimiz hazerâtının pâygâh-ı merâkıdlarına ve ...

hâk-ı gufrân kılınmışlardır.

Cenâb-ı Sultân Veled’in evâ’il-i hilâfetlerine kadar tûl müddet harîm-i Cenâb-ı Mevlânâ’da güzerân iden vekâyî’ ve menâkıb-ı kudsiyeyi bizzat müşâhede iderek “Sipehsâlâr” nâmiyle te’lîf buyurmuş olduğu Menâkıbnâme en sahîh rivâyâta müstenid bulunduğundan diğer birçok menâkıbnâmelerin fevkinde bir eser-i güzîn

bulunmağla işte Hazret-i Şems-i Tebrîzî efendimizin ba‘zı menâkıb-ı celîleleri bu eserden iktitâf ve telif kılınmıştır. İşbu eser-i bî... el yazması ile nüsha-yı asliyesi bu fakîr-i pür... tarafından mensûbı bulunduğum Bahâriye Mevlevîhânesi kitâbhânesinde şeyh ‘irfân-penâh Hüseyin Fahreddin efendi Hazretleri tarafından ziyâret itdirilerek işbu nüsha-yı asliye Fârsü’l-‘ibâre olduğu hâlde bu eserin Türkçe’ye nakli ancak 331 târihlerine doğru ayrı ayrı olarak Ahmed Avnî ve Midhat ... efendiler taraflarından tercüme edilmiştir. Asıl eserin bu dergâh-ı şerîfden istinsâhına mesnevihân Es‘ad Dede merhûm tarafından teşebbüs edilerek yine Fârsü’l-‘ibâre olarak nüsha-yı asliyesinin aynı olarak Hindistân ‘ulemâsından Rahmetullâh Efendi Hazretleri vâsıtasıyla Hindistân’da tab‘ u temsil olunarak menâkıb-ı mezkûra nüshaları böyle büyük bir fedakârlık netîcesinde iksâr ve kitâbhâne-i ... ihdâ edilmiştir.

... rivâyetine nazaran Hazret-i Şems-i Tebrîzî efendimizin Konya’ya teşrîfleri 642 târihinde yani ... Hazretlerinin Cenâb-ı Kayserî’ye ‘azîmetlerinden az bir zamân sonra vâki‘ olmuştur. Binaenaleyh Cenâb-ı Pîr destgîr bir mürşid ve mürebbi-i kâmil ve mükemmel oldukları hâlde Hazret-i Şems-i Tebrîzî efendimizin dâ’ire-i muhabbetlerine dâhil olarak usûl-ı semâ ve masnu‘-ı destâr husûslarında anlara murâfakat buyurmuşlardır. Şu hâlde Cenâb-ı Pîr-i Mevlânâ efendimizin Pîr telakkileri ... Hazretleri ve Şems-i Tebrîzî Hazretleri de ashâb-ı sohbetlerinden bulunurlar. Ve Cenâb-ı Sipehsâlâr da bu menâkıbı müşâhede tarîkiyle mufassalan beyân buyururlar. Evliyâ ve vâsîlinin sultânı, ‘ârifinin kutbı, ... fahri, ... üzerine âyet-i tafsîli, ... üzerine Allâh’ın muhabbet, ... vârisi, ... şemsü’l-Hakk, ... bârgâh-ı ... hâssü’l-hâssı ve harîm-i lemyezelin ... sıdk-ı ihtisâsı olup tekellüm ve takarrübde Mûsâ ve tecerrüd ve ‘uzletde ‘Îsâ aleyhisselâmın sîreti üzere idi. Hazret-i Hüdâvendigâr zamânına kadar hiçkimse hâline muttali‘ olamamışlardır. O sultân-ı mülk-i ma‘nâ, mahfaza-yı derûnundaki elmâs gibi dâ’imâ kendi mevcûdiyet-i zâtiyelerini enzâr-ı yâr u ağıyardan pûşîde buyurmuşlardır!

Hazret-i Sipehsâlâr’ın rivâyetine göre müşârunileyh bir sene mahrûsa-yı ...da ikâmet buyurdılar. Ve takrîben haftada bir def‘a hücrelerinden dışarıya çıkup bir başcı dükkânına giderler ve iki pul vererek yağsız baş suyu alarak bir hafta anınla kanâ‘at iderlerdi. Bir sene müddet bu minvâl üzere ... devâmla işbu riyâzetleri ... tarafından müşâhede edilerek diğer def‘a mürâca‘atlerinde bir kâseye ... u ihzâr

iderek iki ‘aded dahî ... ekmek ile huzûr-ı ‘alîlerine koydı. Aşcının şu mu‘âmele-i ikrâmiyesinden zât-ı Hazretine karşı aşcının peydâ-yı vukûf itdiğini cezm iderek el yıkamak bahânesiyle kâseyi bırakup dışarıya çıkararak şehri terk itmeğe mecbûr oldılar. Hazret-i sultânü’l-mahbûbîn Cenâb-ı Sultân Veled kuddise sırrahu ... kendi mesnevîlerinde Hazret-i Şems’in menâkıbında şu yolda bir tevcîhde bulunarak buyururlar ki:

Hakk’ın ‘âşıkları ve ma‘şûkları üç mertebedir. Mansûr-ı Hallâc ‘âşıklık makâmının birinci mertebesinden idi. Fakat mertebe-i vustâsı azîm ve mertebe-i âhirâsı da a‘zâm oldı.

Bu üç mertebenin îcâb-ı ahvâli de ‘âlemde zuhûra gelmiştir. Lakin ma‘şûkân-ı ilâhî’nin üç mertebesi de gizlidir. Kâmil ve vâsıl ‘âşıklar birinci mertebeden olan ma‘şûkların yalnız nâmını işitdiler. Ve onların dîdârını görmek temennîsinde bulundılar. Ma‘şûkların mertebe-i vustâsında bulunanların nâm u nişânına kimse irişemedi. Ahirinden olanlarını ise hiç kimse işitmedi!

Mevlânâ, Şemseddin Tebrîzî efendimiz, mertebe-i ahirînden bir pâdşâh-ı server idi, buyurmuşlardır.

Ve yine Sipehsâlâr’ın rivâyetine göre Mevlânâ, Şemseddin Tebrîzî efendimizin Hazret-i Hüdâvendigâr’a mülâkî olmasının sebebini şu veçhile tefâsîl buyuruyor:

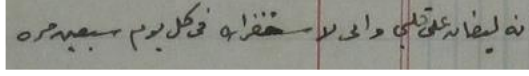
Mevlânâ Hazret-i Şemseddin vakt-i münâcâtda ‘acâbâ senin hâzırlarından benim sohbetime mütehammil bir kimse var mıdır? buyurdı.

Derhâl işâret irişdi ki “Eğer sohbetine muharrem istersen Rûm ... sefer kıl”. Bu işâret-i pür-beşâret üzerine Hazret-i Şems diyâr-ı Rûm’a müteveccih oldı. Ve Konya’ya give vakti ... iderek pirinç tâcirlerinin hânına nâzil oldılar. O merd-i ‘âlinin Konya’yı teşriflerinden ...yle agâh olan Cenâb-ı Hüdâvendigâr dahî mülâkâta şitâb itdiler. İşte şu ilk mülâkât her iki zât-ı kudsî-sıfât için bir devre-i tecârib ü zemîn-i ... oldı. Söze evvelâ Cenâb-ı Şems başlayarak şöyle sû’âl buyurdılar:

“Bâyezîd’in Hazret-i risâletpenâh efendimize şol bir mertebede idi ki, karpuzı ne veçhile kesüp tenâvül buyurdıkları haber-i tevâtür ile kendilerine ma’lûm olmadığı müddetce karpuzı ekl itmemişdi. Hâlbûki kelâmı bu ...dir ki:

سجای ما اعظم سانی

buyurur. *Ve risâletpenâh efendimiz Hazretleri ise o kadar kemâlât-ı peygamberîye karşı*

buyururlar. *Her iki hâl-i muhtelifin nu sûretle te'vîlinde bulunursunuz?* buyurdılar.

Cenâb-ı Hüdâvendigâr bu sû'âle tebessüm buyurarak:

“ *Nezd-i 'ârifâna ... bu cihet aslâ hafî değildir. Mâdâm ki böyle arzû ve irâde buyuruluyor, şu hâlde mani'-i 'arz bir cihet yokdur:*

Bâyezid gerçi evliyâ-yı kâmilînden ve 'urefâ-yı vâsilînden bir sâhib-i kemâldir. Lakin anı dâ'ire-i vilâyetde kendi kendi makâm-ı ma'lûmunda tutup orada sâbit kıldılar. Ve o makâmın azamet ü kemâlini ana münkeşf eylediler. Kendi makâmının sıfat-ı 'ulviyesini müşâhede iderek bu kelâmı söyledi. Hâlbûki Hazret-i Resûlullâh (sav) efendimiz ... hiçbir nisbeti olmamak üzere her gün yetmiş makâm azîm ü mertebe-i cism üzerinden 'ubûr itdiklerinden her vâsıl oldukları makâm u merâtibin 'ulviyetine binâen hamd idüp anı sülûkun ... bildiler. Ve derece-i sâniyeye vusûllerinde bunun andan eşref ü a'lâ bir makâm olduğunu müşâhede buyurdılar da bu sebeble derece-i evvelden ve o makâma kanâ'atlerinden istiğfâr buyurdılar. Ve şurası dahî ma'lûm-ı 'ârifânelerdir ki Hazret-i Bâyezid'in karîhası bir dest-i karar ise Cenâb-ı nebî-i zîşânın karîhaları sâ'atte ve hatta dakîkada nice yüz bin tecelliyât-ı ilâhiyeye mazhar olarak bir bahr-i bî-nihâye olmakla her dürlü tecelliyâtı ihâtadan 'âciz değildir. Fakat Bâyezid nihâyet ufacak bir tecellîye mazhar olmakla desti mesâbesinde olan karîhası isti'âb idemeyerek taşmışdır. İşte bu taşkınlık eseridir ki 'sübhânî mâ a'zâme şânî' diyerek kemâl değil 'aczini göstermişdir.” buyurunca derhâl her ikisi kıyâm iderek mu'ânaka ve musâfaha iderek sûd şükre, şükr sûda karışdı. Şu hâdise-i mülâkatdan sonra ilk def'a altı ay müddet fâriğen Şeyh Salâhaddin Zerkûb Konevî Hazretlerinin hücrelerinde musâhabede bulundılar. Bilâhire Cenâb-ı Hüdâvendigâr'ın kerîme-i iffet ü ...leri ... nikâhına girerek bu sûretle peydâ-yı ... itdiler. Hazret-i Şems'in zamân-ı irtihâllerine kadar arada güzerân iden zamânın vuku'âtı ber-tafsîl menâkıblarda zikr edilmiş olmakla dahâ fazla ma'lûmât arzû iden ihvânın bunlara mürâca'atlarını tavsîye iderek müşârünileyhin muhtasarca menâkıbına da burada hâtîme virildi. Cenâb-ı Hakk rûh-ı pür-fütûhlarını takdîs ve ... rûhâniyet-i 'alîlerini sâyebân buyursun. Âmîn.

Menâkıb-ı Mevlânâ'dan bahs iden eserlerin başlucaları ber-vech-i âtîdir:

- Sipehsâlâr / Menâkîbü'l-'Arifîn,
- Sevâkîbü'l-Menâkîb
- Sefîne-i Mevlevîye
- Semerâtü'l-Fûâd

21 Recebü'l-Ferd 1351

ISTILÂHÂT-I SÛFİYYE

Mukaddime

Her ‘ilmin ve her fennin birtâkım ta‘bîrât u ıstılâhâtı vardır ki bu ıstılâhât bilinmez ve anlaşılmazsa o ‘ilm ve fennin ... kesb idilmez. Meselâ ‘ilm-i sarfde *ma‘lûm* ile *mechûle* ilm-i nahvde *ma‘rûf*, *nekre* derler. Fünûn u ... ıstılâhâtı bilinmek erbâbına lâzım olduğu gibi *tasavvufa* ... olan mü’ellifâtın da ıstılâhları bilinmesine bu ta‘bîrden ma‘nâ ve mefhûm istihrâcı kâbil olamaz. Tasavvufa ... olan eserlerde evvel emirde kullanılmış olan ıstılâhlar neden ‘ibâret ise onları îzâh etmek iktizâ iderken bu cihet ihmâl edilmiş ve ‘âdetâ ... ele geçmeyen kıymetli hazîneler gibi ... kapalı ve mestûr kalmıştır. Şimdiye kadar gâyet ... tercümelerine muvaffak olduğum tasavvufa müte‘allık âsârın muhtevî olduğu ıstılâhât üzerine îzâhât virmek iktizâ ider idi. Fakat bu cihet kârîleri pek fazla meşgûl iderek ... ideceğinden korkulmuş olduğundan ayrûca bir risâle şeklinde te‘lif edilmesi ... daha muvâfik görülmüş olmağla ... sâde ve teklîfden âzâde bir lisân ile ... cem ü telfik edilmiştir. Tefvik Hakk’dandır.

Halka-yı tarîkat-ı âliyye-i Mevlevîyeden çâker-i Cenâb-ı Mevlânâ
Mesnevîhân Mustafâ Rüşdî ibn-i Mehmed Tefvik ...

**

Mahv, mestlik ve varlığından geçüb kendüyi bilmemek.

Sahv, mestlikten ayrılmak, uyanmak, aklı başına gelmek.

Vecd, *İstiğrâk*, ‘aliyyü’l-ekser peygamberân-ı ‘azâm u evliyâ-yı ekrâm hazerâtında tecelliyât-ı ilâhiyeye karşı husûle gelen bir keyfiyettir ki âzâde ve ihtiyâr-ı zâtisi elden gidüp işlediği fi’ilde noksâniyet ve ziyâdelik olup olmadığını bilmemekdir ki Cenâb-ı nebiyy-i zîşân efendimizde zuhûra gelmiştir. Şöyle ki; Ebu Hureyre Hazretlerinin rivâyetine göre Hazret-i Seyyidü’l-Mürselîn Efendimize salât-ı ... edâ etmek üzere iktidâ itmişdik. İki rek‘at temâmında selâm virüb kıyâm iderek mescidin direğine dayanarak ... buyurdılar. Cenâb-ı Ebû Bekr ve ‘Ömer dahî nezd-i sa‘âdet-i ... idiler. ... Resûlden müşâhede olunan ... Horasan olarak hiç kimse tek dehân idemedi. Fakat içlerinden sahâbe-i kirâmdan ... Radiyallahü anh’da mevcûd idi. Müşârün-ileyh:

ya‘nî; *namâzı ihtisâr mı itdik yoksa unuttuk mı, Yâ Resûllallah?* buyurdılar. Cenâb-ı Fahrü’l-‘âlem:

ya‘nî; *ne namâzı kısalttım ve ne de unuttım. Bunlardan hiçbiri vâki‘ olmadı*, buyurdılar. Bunun üzerine tekrâr ... :

ya‘nî; *bunlardan biri muhakkak vâki‘ oldı*, buyurdılar. Bunun üzerine Cenâb-ı Peygamber Aleyhisselâm ashâb-ı kirâmdan istifsâr-ı hakikat buyurarak salavat-ı bâkiyeyi itmâm u secde-i sehv buyurdılar. Bu mes‘ele hakkında ... dîn ü ‘ulemâ-yı usûl birçok tevcîhâtda bulunmuşlardır. Bunların kâfesinin zikri bu risâlenin ...ni ihâtâ idemeyeceğinden yalnız secde-i sehvin ‘ile’l-salavatü ve’l-islâmdan vuku‘ı ... noksân için ... şerî‘ât olup yoksa Resûl-ı Kibriyâ aslâ noksân fi’ilden münezzehdir.

İnsân tekâmül havâs ile bir şey’e müteveccih olsa artık füyûzât-ı hâriciyeden müstağnî olur. Ve ne söylenmiş olsa ‘alâka göstermeyüp işidemez. Şu hâlde *cezbe* ve *vecd* ve *istiğrâk* ta‘bîr iderler.

Miyân-ı ‘ârifânda *sekr*, *sehvd*en evlâ ve müreccihdir. Zîrâ:

yâ'nî; *Uyanık bulunur isen kendi başına ölürsün. Mestlik idersen kendinden geçersin. İnâyet şa'ibesi tanımazsın, dimekdir.*

Makâm-ı Cem': Kâfe-i mezâhir-i halkıyyenin envâr-ı zât-ı ahadiyetde kable'l-vüsûl istihlâkıdır.

Makâm-ı Fark: Mezâhir-i halkıyyenin ... istihlâkıdır.

Makâm-ı Cemü'l-Cem': Kâfe-i mezâhir-i halkıyyenin envâr-ı zât-ı ahdiyetde ba'de'l-vüsûl istihlâkıdır ki ana sahv-ı ba'de'l-mahv ve bekâ-yı ba'de'l-zanâ ve fark-ı ba'de'l-cem' dahi derler.

'Akl-ı Evvel: Rûh-ı Cenâb-ı Muhammedîdir. Dürre, cevhere, 'akl, ... ve nûr dahi itlâk olunur.

'Âlem-i Ceberût: 'Ukûl u nüfûs-ı mücerrededir.

'Âlem-i Melekût: 'Âlem-i misâl-i mutlakdır.

'Âlem-i Mülk: 'Arş u kürs ü semâvât u 'anâsırdır.

Heyûlâ: Bir cevherin diğer cevhere mahal olmasıdır.

Sûret: Bir cevherin cevher-i âhire hâl olmasıdır.

Cism: Hâl ile mahalden terkib etmesidir.

Cevher-i Mücerred: Hâl u mahalden terkib ....

Nefs: Cevher-i mücerredin tebrîr ü tasarruf u ... tarîkiyle ecsâma müte'allık bulunmasıdır.

'Ukul u ...: Maddeden mefârik olup havâs-ı insândan 'â'ib olan cevâhir-i mücerredenin ecsâmında ... olmasıdır.

'Akl-ı Evvel, Cevâhir-i Küll, 'Akl-ı Küll: Cem'-i eşyâdan mukaddem lâ'in-i sebeb-i halk olunup bununla ma'rifet-i Hakk, ma'rifet-i nefis, ma'rifet-i ihtiyâc feyz-i mutlakdır.

'Akl-ı Sâni: Ma'rifet-i nefsidir.

'Âlem-i İnsân: Âhir-i tenezzülât-ı beşeriyedir.

Tenezzülât: İnsanın merâtib-i vücûdiyyetinden ... iderek ... vâsıl olması için sıfât-ı nefsâniyyelerinden geçerek, harîm-i kalbe vusûllarıyla nûr-ı kalble nefislerini bilmesidir.

'Âlem-i Seyr: Makâm-ı kalbinden seyr ü ... idüp 'âlem-i seyr ile ahvâl-i kalbe peydâ-yı vukuf etmek.

'Âlem-i Rûh: Makâm-ı seyrdan ... idüp envâr-ı ruhâniyetle ahvâl-i seyrdan peydâ-yı vukuf etmek.

‘Âlem-i Hafâ: Makâm-ı rûhdan mürûr idüp şevâhid-i hakâyıkla ahvâl-i rûhı bilmek.

Fenâ Fillâh Bekâ Billâh: ...-i hafâdan ‘urûc idüp inâ’yetden fenâ u bekâ-yı ulûhiyetle bekâ bulmak ki bu beş makâmâta seyr-i ‘urûc dahî derler. ...: ... hilkat-ı beşerin rahm-i mâderde zuhûrî ve ... hengâm-ı ...dir. Buna neş’e-i evvelî ve neş’e-i âhirî dahi dinür.

Hâzerât-ı Cem’: Neş’e-i evvelden ahrâya kadar beşeriyetin kat’ itdiği merâtib-i ... Ricâlullâh bu hazerât-ı cem’den ziyâdesiyle ihâfe ederler. Zîrâ ‘akl ile tertîb ü terkîb olunan delil ana mukâvemet idemez. İlhâda düşünlerin cümlesi bu Hazret-i cem’den düşmüşdür. İşte bununçün ‘ilm-i ezeli ... ne keyfiyet ile zuhûr u ta’alluk ideceği Hak Te’alâ’dan gayrı kimsenin ma’lumı olmamağla ricâl-i havassı hâtîme-i sâbıkaya ... olduğından ya’nî hâtîme-i sâbıkaya tâbi’ ve hâtîme-i sevâbıkın ... bulunmakla ricâl-i havassı sâbıkadan ve ‘avâm ise hâtîmeden korkarlar.

Nefs-i Nâtika: Bir cevher-i mücerred ...dır ki rûh-ı ... denilen sırr-ı Rabbani ile nefis-i hayvâniye ya’nî ... cism-i tabiî’ye hayvaniyye beyinde ... ider ki insâniyyet anınla tahakkuk idüp sâ’ir hayvândan ... mümtâz olur.

Gönül denilen kalbdır. ‘Ârifler bi’l-ittifâk bu kalbe: Mir’ât-ı Hakk, âyîne, şühûd-ı Rab, genc-i Ma’rifetullâh, ..., bâb-ı Allâh, tesmiye itmişlerdir.

DURÛB-I EMSÂL-İ ‘ACEM TERCÜMELERİ

Mukaddime

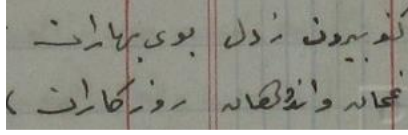
Türkçe'mizin atasözleri ta'bir olunan darb-ı meselleri pek zengindir. Hatta o kadar zengindir ki yalnız darb-ı mesel zikr idilmekle ifâde-i merâm mümkün olabilir. Atalarımız vaktiyle bu darb-ı mesellere pek ziyâde i'tinâ göstererek bunları silk-i nazma çekmişler ve hıfz-ı îrâdlerini kolaylaştırarak ehlâfa bergüzâr itmişlerdir. Bunlardan biri de şâ'ir Levnî'dir. Ehl-i lisân olan her millet darb-ı meselden çok istifâde istihsâl itdiği için her millet, işte bu darb-ı meselleri kendi şîveli zebânına göre nazm u neşr sûretinde kendi milletlerine mevrûs bir hazîne olarak bırakmışlardır. 'Acemlerin şî'irleri gibi darb-ı meselleri de pek hoş âyinedirler. Bunlardaki zevk de başkadır. Şimdiye kadar 'Acemlerin pek çok darb-ı mesellerini işitmişdim. Vâ-esefâ ki bunların hiçbirisini bir yere cem' etmek mümkün olamadı. Maddî ma'nevî meşgûliyetler buna mâni' oldu idi. 'Azm u irâde her şeyi kal' u iktimâm ider. Her işde hüsn-i niyet şarttır. Ve fakîr ihtilâsı dikkat itdikce bu ... vâsıl olacağımı derpîş iderek elime geçeni toplamağa başlıyorum. Muvaffak olabildiğim kadarını toplayabilirsem ne mutludur.

7 Kânûn-ı Evvel 932

Çâker-i Kemîne-i Cenâb-ı Mevlânâ

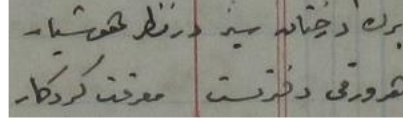
Mustafâ Rüşdî

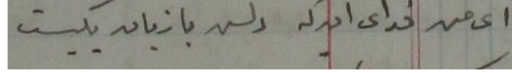
Bahârın o güzel kokusu ezmânın gamm u endûhını gönülden siler, ihrâc ider.

2

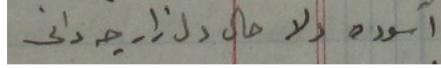
Sâhib-i basîret ve ehl-i kiyâset nazarında ağaçların yeşil yaprakları, Hakk'ı bilmekte büyük bir kitâb-ı hikmetdir.

3

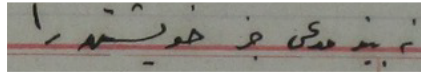
Ey kalbi ile lisânı bir olan ki ben ana kurbân olayım!

4

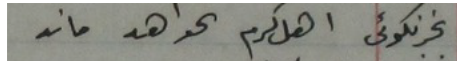
Ey âzâde-i hüçûm-ı ü gamm olan insan, dilzârın hâlini ne bilirsin?

5

Müdde'î makâm-ı müdâfa'ada kendinden gayrıyı görmez. Ya 'nî kendi kanâ'atine göre dâ'imâ kendini haklı görür.

6

Ehl-i keremin iyüliğinden başka bu dünyâda bir şey kalmayacak. Sen elinden geldiği kadar iyülik idebilirsen bahtiyarsın.

7

تجمل بگویند مگر در عمل حیر

‘Amel-i hayrdan mâ‘ada mahalde isti‘câl etmek iyi değildir.

8

شعروا که خدا دور جلوه آورد است

Tarîk-i Ha‘a tevessül idenlerin gicesi cihâmı ziyâpâş iden gündüz gibidir.

9

آی صبر کس کن ظلم با پدر
که فر تری نه جور و دور

Âgâh ol, eğer kabâhatsiz zulm-ı vücûd idersen sana da elbet de felek sebebsiz cevri ü zulm ider.

10

بگذرد معانی احواد ساخت
بسی افتاده باوری کرد سخت

Nîce zûrbâz bâzûları felek silkerek yere düşürdi ve nîce düşkünleri de bahtiyâr eyledi.

11

جو دل بست خیانت که غریب بدید

Ben sana bir garîbin vatanına mukayyed ve ‘alâkadâr oldığı gibi meftûn u ‘alâkadârim.

12

ببال ویر مردو از ره که تیر برای
تغذای رفت رفائی در کجای نشسته

Koluna kanadına güvenip yoldan çıkma ki sıçrayan ok her ne kadar hevâda cevelân itse bile nihâyet yere düşeceği şübhesizdir.

13

مودتہ اعلیٰ صفا ، ہر در روی ہم در قضا

Sâhib-i sıdk u ihlâsı olanlar yüz yüze geldiği zamân ne sûret u sîretde ise arkada ya'nî ani'l-kıbâb da o şekildedir. Yüze gülüp arkadan mezemmet itmezler.

14

باید دروغ بیگانه است ، از ظنم معلوم در کنار است

Deryâ 'amîk olduğu kadar da sayısız menfa'atleri vardır. Lâkin nokta-yı selâmeti istersen sâhili ya'nî kenâr-ı deryâyı iltizâm it. Pek açılma.

15

از روزی بداند در فرودی ، رناده خلق روزی ترنودی

Eğer rızık, 'ilm ile artmış olaydı, dünyâda câhilden daha tar rızıklı kimse bulunmazdı.

16

اگر بزرگ عبادتگر بداند ، شود در جملہ اخصیہ موفقه

Eğer Cenâb-ı Hak bir kulına 'inâyet iderse o kul, cem'-i ef'âl ü harekâtında muvaffak olur.

17

کل در بر او من در کف ، و صفوة بکامت

Bir elimde gül, bir elimde mül ve tamâm-ı murâdımca da ma'sûkum yanımdadır. Artık dokunma keyfime!

18

اگرستم از دستگیره نترس ، چه و چه در آن بیرون

Eğer bu avcının elinden kurtulabilirsem bir daha ben koca karının vîrânesi ve sıçanı ile beraber olayım.

19

تو شاهبازی و صد بر بخته مکی

Sen koca bir şahin gibi ehl-i ferâgatsin. Ben ise kanadı yanmış sinek gibi ‘âciz ü dermândayım. Ya‘nî ben senin ile aslâ boy ölçüşemem, takdîrindedir.

20

ایمیر خدای بریدری . که تو برورد و مادری که نوزاد

Hây öyle babanın cânına rahmet olsun ki seni besledi. Ve öyle bir anaya ki seni doğurdu. Güzelliği takdîr ü tahsînden kinâyedir.

21

رفقا ترا ارتویشی بضعه . بکفینا بکورد ارتویشی

Eğer arkadaşına lâzıme-ı şefkâtini ifâ idemezsen senden fersah fersah firâr iderler de arkadaşsız kalırsın.

22

صداگر نیکیم اگر به تو برود خود را بیا . در پس پرده ص دای تو که خردمند که زشت

Ben eğer iyi yâhûd kötü isem sen git de kendini gözet. Perde arkasında güzel kim, çirkin kim olduğu belli olmaz.

23¹⁸²

اکرم بریدم . طالع جوانه دارم

Her ne kadar ihtiyârlık çökdi ise de tâli‘im elân tâzedir.

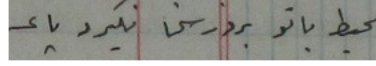
24

کرماد زاد با برنا هم طار

Anadan doğma sağırın zurna ile ne işi var. Kûs çalsan fâ‘ide itmez.

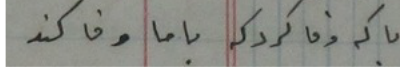
25

¹⁸² 23 yerine 33 yazılmıştır.

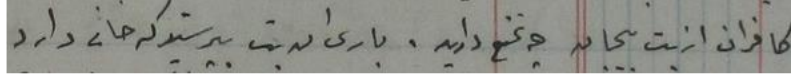
Şîve ü şîme-i sehâvetde bahr-i muhît senin mikyâs u mukâbilin olamaz.

26

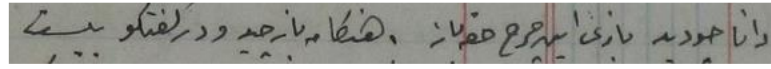
Bu dünyâ ‘acâbâ kime vefâ itdi ki bize de vefâ ide!

27

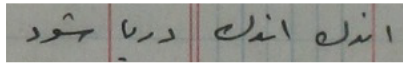
Ey münkirîn-i ilâhî, cansız bedenden ne istifâde idersiniz. Bârî öyle büte tapınız ki canlı ve kâbil-i hitâb olsun.

28

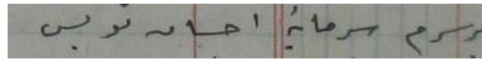
Kendini bilen insanlar, vaktâ ki bu hokkabâz ve derûnsâz feleğîn hîle ve oyunlarını gördü. Kavgayı terk itdi. Ya‘nî iddi‘â-yı enâniyyetden geçerek didikodı kapusını bağladı.

29

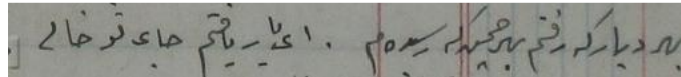
Damlalardan deryâ hâsıl olur. Ya‘nî aza kanâ‘at itmeyen mertebe-i ginâyâ vâsıl olamaz.

30

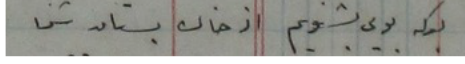
Başımın üzerindeki ihsânının gölgesi kâfidir. Her hâlde sâyeni başımdan eksik itme.

31

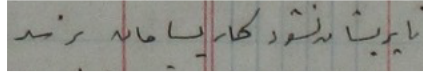
Her diyâra ve her çemenzâre uğradım ise de senin orada boşluğunu ya'nî gaybûbetini hiss itdim. Zîrâ sen olmazsan cihân başıma zindândır, takdîrindedir.

32

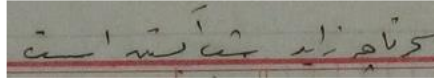
Mes'ûldür? ki elbet bir gün sizin bostanınızın toprağından bir koku duyarız.

33

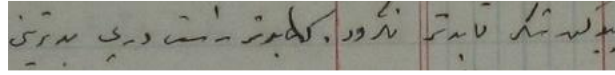
Mâdâm ki iş bozulmaya ya'nî bir iş bozulmadıkça düzelmez ve intizâma girmez.

34

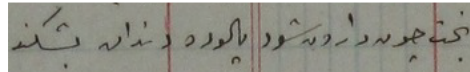
Gîceler gebedir. Bakalım seher ne toğuracak?

35

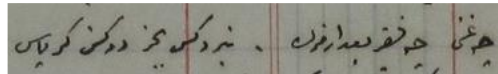
Muzâyaka zamânlarında dâ'im şükr eyle ki fenâ gördiğın bir şey'in daha fenâsı vardır.

36

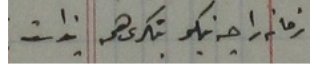

Tâli' yardım itmezse gâyet müzmîn olan pâlûde diş kırar. Ya'nî nereye mürâca'at itsen bir kal'a dîvârı gibi kal' idilmez. Metîn ü üstüvâr bulursun.

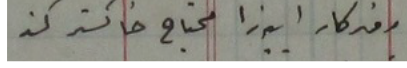
37

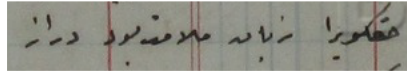
İster zengin ister fakîr ol, öldükden sonra hiçbir kimse iki arşûn bezden başka bir şey götüremez.

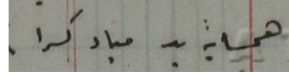
Şu geçici zamâna nazar-ı 'ibretle bakarsan her hâli insana bir nasîhatdır.

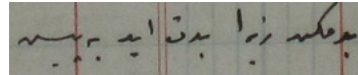
Âyîne-i cilâdâr iken nâ'ibe-i zamân o âyîneyi küle muhtâc ider. Âyîneleri cilâlandırılmak için kül ile oğmalarından kinâyedir.

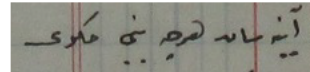
Hakîkatden ayrılmayanlara herkes levm idüp dîl uzatırlar.

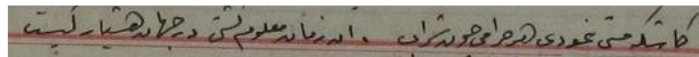
Kötü ve bedmâye komşuyı Allah kimseye nasîb itmesün.

Kimseye kötülük itme, Zîrâ senin önünde kötülük gelir. İyilik idersen iyilik, kötülük idersen kötülük bulursun, me'âlinedir.

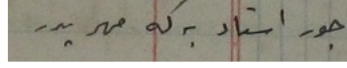

Âyîneni herkese dostluk idüb görünme. Ve esrârını muhâfaza idüb ifşâ itme. Zîrâ ... kavî-i hakîmânesi delâletince iki dudakdan çıkan kelâm daha kendi kulağına varmadan beyne'n-nâs hemen şâyi' olur, takdîrindedir.

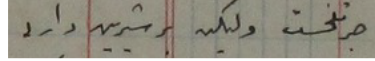
Ne olurdu? Her işlenilen harâm-ı şerâb ger âşikâr ve nümûdâr olaydı. İşte o zamân anlaşılırdı ki dünyâda ayık kalan kimdir?

45

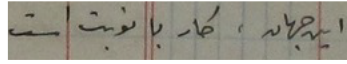
Hâcenin kahrı, pederin mihr-i muhabbetinden evlâdır.

46

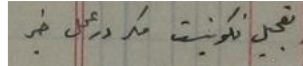
Sabr acıdır. Lâkin çok güzel mîvesi vardır. O mîve kemâle gelinceye kadar beklemek, sabr etmek lâzımdır.

47

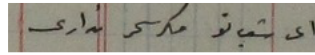
Şu gördüğün cihân kâşânesi nevbet mahallinde bekleyen bir nefer gibidir. Vakti gelince nasıl nevbet mahallini terk iderse dünyâda öylece bir nevbet mahallidir. Sakın olmaya ki hiçbir şey'ine mağrûr olmayasın, takdirindedir.

48

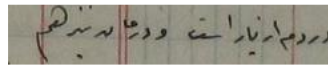
Mükerrerdir.

49

Ey gece! Senin hiçbir sabâh fevz ü necâtın yok mudur? Dâ'imâ beni karanlıkda mı bırakacaksın? Hani o senin lutf u ihsânın, takdirindedir.

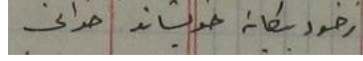
50

Benim bu çektiğim derd ü belâ dost yüzündendir. Fakat dermânım dahî yine o dostdandır.

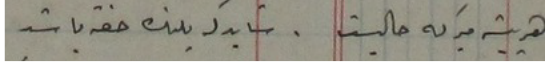

51

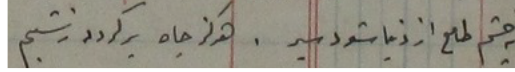
Kendini bilmezleri nâfile akrâbâ diyerek çağırma; zîrâ anlardan sana mazarrat gelir, takdirindedir.

52

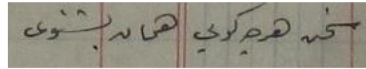
Sen dağlarda her mîşelik mahallini hâlî zann itme. Zîrâ ümîd itmediğin mahalde bir de bakarsın ki kaplan yatar. Kendi ‘ilm ü meziyetini belli itmeyen insanlara şâmildir.

53

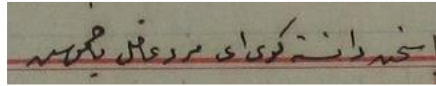
Ne tama‘kâr insanların gözi doyar ve ne de geceleri nüzûl iden şebnemle kuyu dolar.

54

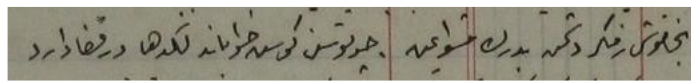
Her ne söylersen hemen onun ‘aynını işidirsin.

55

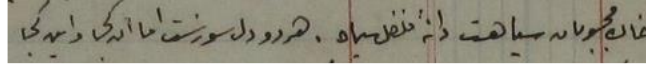
Yâ sözi bilerek söyle veyâ sükût it. Ağzdan birdenbire fırlayan lâflar mûcib-i hacâlet ve nedâmet olur.

56

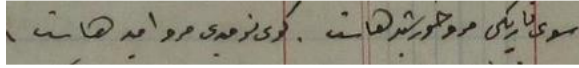
Pis kanlı ve kötü damarlı düşmenin mekrinden dolayı gösterdiği sükûtlıktan sakın emîn olmayasın. Zîrâ, bârgîr, çifte savuracağı zamân kulaklarını arkaya atub kısıdığı gibi, düşmen de öylece fırsat kollar.

57

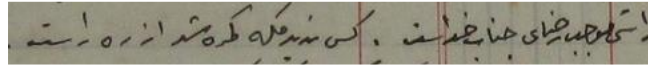
Mahbûbların benleri siyâh olduğu gibi büber dâneleri de siyâhdır. Ve her ikisi de yürek yakar, ammâ benin yakması nerede, büberin yakması nerede?!

58

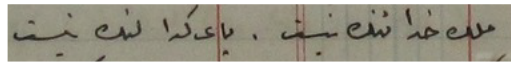
Dâ'imâ karanlığa gitme. Zîrâ, bir karanlığı pertev-i âfitâb ta'kîb iderek rûşen ider. Ve kezâlik ümîdsizliğe kapılma, nîce ümîdler vardır.

59

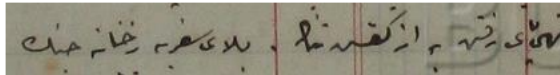
Dâ'imâ doğruluk, hoşnûdiyyet-i ilâhiyeyi müstelzimdir. Doğru yola giden bir kimseyi görmedim kiyolunı şaşırub da dalâletde kalsın.

60

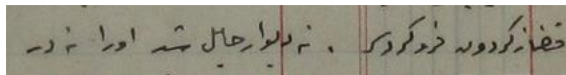
Hudâ'nın mülki dar değil, genişdir. Fakîrin ayağı da topal değildir.

61

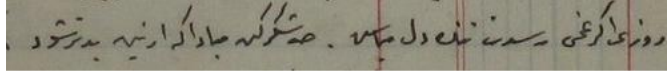
Dar ayakkabı giymekden ise yalın ayak yürümek evlâdır. Evde kavga etmekden sefere gitmek daha hayrlıdır.

62

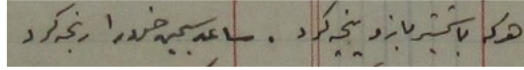
Kazâ bir taraftan baş gösterirse ona ne dîvâr ve ne kapû câ'il ü sedd olabilir.

63

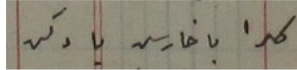
Eğer bir gün sana bir gamm ve keder irişirse yüreğin daralmasın. Yüzünde şikâyet olmaya ki daha bedteri zuhûr ider.

64

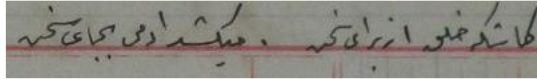
Her kim çelik kollu adamla pençeleşirse gümüş nâzik bileğini incidir.

65

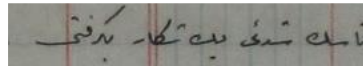
Güli aldığın zamân dikenini de hatırla. Zîrâ, gül dikensiz olmaz. Ya'nî güli kokladığın zamân dikenini de zahm-dâr ider.

66

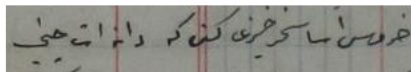
Kâşkî, 'avâm-ı nâs bir âdemin sözünü öldüreceklerine özünü öldürseler daha iyi iderlerdi.

67

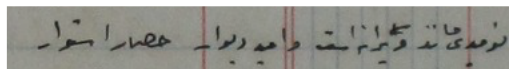
Köpek olalı ancak bir av yakalayabildik. Nâdiren elinden bir iş ve menfa'at gelen ademlere kinâyeten dinür.

68

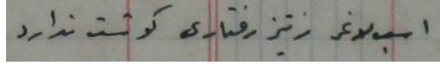
Tenbellik itme, horos gibi irken uyanub kalk ki rızk-ı maksûmını toplayasın.

69-70

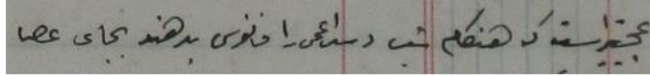
Ümîdsizlik, yılgınlık virâne gibi insânı harâb ... ider. Ümîd ü sebât ... yıkılmaz kal'a gibi metînü'l-esâs ve 'adîmü'l-indirâs'dır.

71

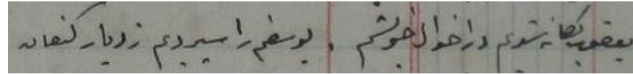
Za'if bârgîr tîz reftârlığından et tutmaz.

72

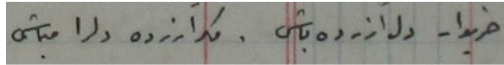
Çok 'acâyibdir ki gice vakti a'mânın eline değnek yerine fenâr virmişler. Ya'ni mahalle-i sarf olunmayan kıymetsiz kalır, takdîrindedir.

73

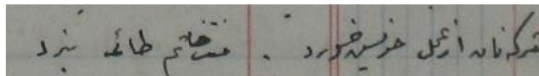
Ben bir Ya'kûb idim kendi hâlimde, Yûsuf'umu verdim Ken'an elinde. Ya'nî bir kimsenin varlığına ve ... oluşına nazar-ı hırs uzatmazken sermâye-i hayâtım olan Yûsufumu hasûd olanlara kurbân virdim, kapdırdım takdîrindedir[dir].

74

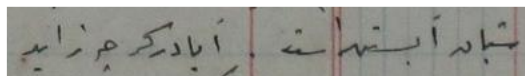
Gönli kırılmış olanların gönlünü almağa bak ve gönül kırmış olmakdan da kaç, uzaklaş.

75

Her kim kendi sa'yı ile ekmeğini kazanub yerse Hâtem-i Tâ'î'ye minnet mezelletinde bulunmaz.

76

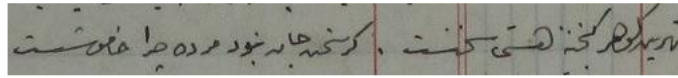
Giceler gebedir, ‘acabâ sabahleyin ne doğuracak bakalım? Nevmîd olan kimselere emîn bahş etmek için tesellidir.

77

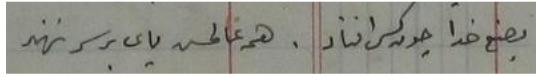
Cihân gıbtakeşlik idüb sana secde ider. Düşmen bed-girdârının işte böylece boyı rükû ider gibi iki kat olsun.

78

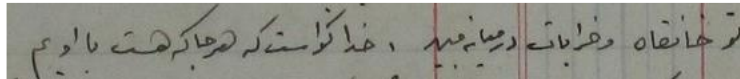
Şu varlık ‘âleminde en kıymetli cevâhir hazînesi sözdür. Eğer söz mâye-i hayât olmasaydı mevtâların sükût itmemesi lâzım gelirdi.

79

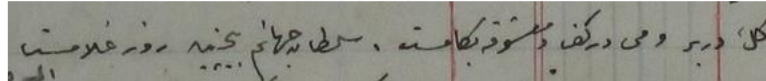
Bir kimse mevki‘-i iktidârdan düşerse cümle ‘âlemin hakâreti altında kalub başını ezerler.

80

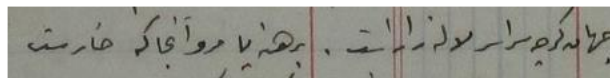
Sen tekye ile meyhâneyi ara yerde görme ve ayırma. Hudâ şâhiddir ki dervîşlik mekân-ı mahsûs u kisve-i mevrûs ile değildir.

81

Gül yanımda mey elimde mahbûb da murâdımcadır. Artık sultân-ı cihân böyle bir günümde benim kölem olabilir.

82

Cihân başdan başa lâlezârlık ise de sen yine ihtiyâten çıplak ayakla oraya gitme ki diken de vardır. İhtiyâta ri'âyet etmek derece-i lüzûmını tavsîye makâmındadır.

83

Hiç görmez misin ki kedi 'âciz kaldıkda kaplana hüçûm idüb gözini çıkardığı vâki'dir.

Hazret-i Şeyh Sa'dî:

İnsan hâl-i ye'sinde terbiye ve nezâhet lisânesini gâ'ib iderek ma'lûb kedi gibi kelbin üzerine hüçûm ider.

84

Dostun çadırının kapusu önündeki maktulden mevtâdan ta'accüb olunmaz. Belki orada diri kalmış olandan ta'accüb olunur ki canını dostun elinden nasıl salâta çıkarabilmişdir. ... ya'ni dost hemân Cenâb-ı Hâk'dır.

85

Senin yanağına gül ü nesrîn rengini veren Allâh u Te'alâ benim gibi miskîn kula da elbet de sabr u sükûnet vermeğe kâdirdir.

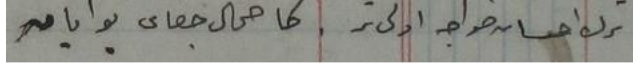
86

Sakın hasûdun üzerine belâ nüzûlını temennî itmeyesin. Zîrâ o biçâre tâli'siz hasûd zaten belâ içinde mukayyedir.

87

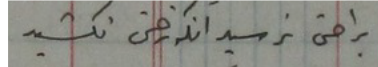
Fakîr senden âh u zâr ile bir şey isterse ver, yohsa sâ'ilin istediğini zâlim zorla elinden alır.

88

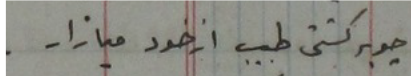
Kapucuların cefâsını çekmekdense efendinin ihsânını terk etmek evlâdır.

89

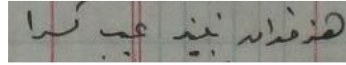
Kim ki zahmet çekmezse râhat yüzi de göremez. Zîrâ ni'met külfete göredir.

90

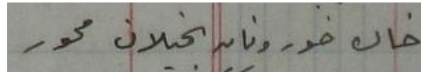
'Îlâcına muhtâc olduğın tabîbi gücendirme.

91

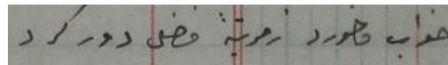
Erbâb-ı hüner hiç kimsenin 'aybını görmez.

92

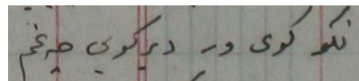
Toprak ye de hasîslerin ekmeğini yeme.

93

Yiyüp yatmak seni fazîlet mertebesinden uzaklaşdırdı.

94

Güzel söyle, fâ'ideli lâf it de geç söyle, be'is yok.

310

95

زهد جهان ، هويت او نه جلالت

Kendini bilmezleri akraba diye çağırırsın, ‘ârif-i nefis olan yabancı kimseler sana daha hayırlıdır.

96

هر کس پنج روزه نوبت اوست

Herkesin bu dünyâda beş günlük nevbeti vardır.

97

بستم دوست فداوم بگانه دل دشمن

Düşmenin arzûsı gibi dostun gözünden düşdüm.

98

هر روز برای ما بار است

Her gün bize göre yazdır.

99

هر چه مضایم ، بماند براندام

Her ne kadar züğürt isek de himmetce zenginiz. Yani ‘uluvv-ı himmetimiz vardır. Hased, tama’ gibi zemîmeden vâresteyiz.

100

بگلی همه مکررا برادرم

Dünyâda ölmek için doğmuşuz.

101

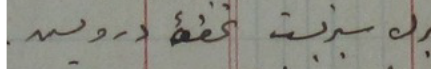
هرگز نمرد انکه دلش زنده شد بعلم

Kalbi ‘ilimle diri olan asla ölmez. Cahil zaten dünyada ölü gibi yaşar.

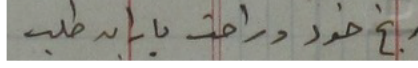
311

102

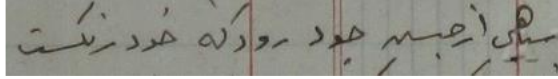
Fukaranın hediyesi bir yeşil yapraktır.

103

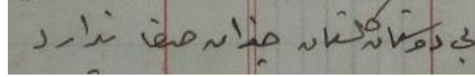
Kendi rahatsızlığını ve arkadaşlarının rahatını iltizâm it.

104

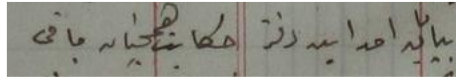
Siyahlık zenciden nasıl gidebilir ki anın reng-i tabî'isidir.

105

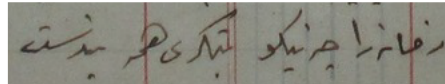
Ahbâbsız gülistânın pek o kadar safâ ve neş'esi yokdur.

106

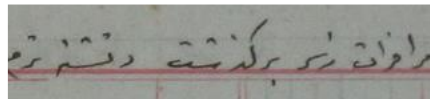
Kitâb-ı 'ömr nihâyete irdi. Hikâye ise daha tamam olmadı. Ya'ni insan ölür de hırs u tama'ı daha bitmez, tükenmez takdîrindedir.

107

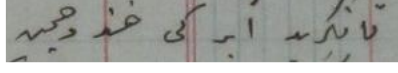

Zamâna bir eyüce manzara idecek olursak her hâli insana nasîhatdir.

108

Fırât nehri başımdan aşmışken ben yine ziyadesiyle susuz kaldım. Yani insan kısmet olmayan bir şey'e elini uzatamaz, takdirindedir.

Bulut ağlamadıkça çayır gülmez. Yani bu cihânda kimi ağlar, kimi güler. Vâ!

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Selma ATAMAN
Doğum yeri-Tarihi	Hopa-28.12.1981
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ordu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi -Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı - Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
Bildiği Yabancı Diller	Orta Derece İngilizce ve Gürcüce
Bilimsel Faaliyetler	<p>ATAMAN, Selma, Mihrî Hâtun' un Gazellerinde Sevgili, Kırıkkale Üniv., Türk Dili-Edebiyatı ve Tarihi Ulusal Öğrenci Kongresi, Kırıkkale, 07-08 Mayıs 2015.</p> <p>ATAMAN, Selma, Beauties Of Belgrade In Hayretî's Poems, VII. European Conference on Social and Behavioral Sciencen, Belgrad, 03-06 2015.</p> <p>ATAMAN, Selma, Hamdullah Hamdî' nin Kıyâfet-nâme Adlı Eserinde Kimlik Avı, Gümüşhane Üniv., Kültürlerarası İletişim Öğrenci Sempozyumu, Gümüşhane, 15-16 Ekim 2015.</p> <p>ATAMAN, Selma, "Divan Edebiyatı Geleneğinin Yirminci Asır Peyrevleri", Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi (TİDSAD), S. 6, Mart 2016, ss. 350-368. ATAMAN, Selma, Kıbrıs'ta Bir Divan Şairi: Siyâhî Mustafa Dede, Akdeniz Karpaz Üniv., Tarihte Kıbrıs, Lefkoşa, 11-13 Nisan 2016.</p> <p>ATAMAN, Selma, Son Asır Türk Şairleri'nde Mizahın Müstehzi, Mühtheccen, Nükteli Dili, Ordu Üniv., I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Sempozyumu, Ordu, 17-19 Mayıs 2017.</p> <p>ATAMAN, Selma, "Enderunlu Sâmî Divânı (Katledilen Babanın Şiirle Alınan İntikamı)",(Kitap Tanıtım - Doç. Dr. Necip Fazıl DURU), ODÜSOBİAD, C. 7, S. 3, Kasım 2017.</p>
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	2004 yılında OMÜ Araştırma Hastanesi'nde başladığı Hemşirelik mesleğine halen devam etmektedir.
İletişim	
E-posta Adresi	clexane08@hotmail.com